6
22-B
44

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
14 H
38

Bibliotheca
Coll. Rom.
S. Jesu

G.22-B-37

PAPIRII MASSONI DESCRIPTIO FLVMINVM GALLIÆ, QVA FRANCIA EST.

Bibliotheca Secr. Coll. Rom.
Soc. Jesu

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

PARISIIS,
Apud LVDOVICVM BILLAINE.

M. DC. LXXVIII.

3

Digitized by Google

LVDOVICO XIII.
Franciæ & Navarræ Regi Chriſtianiſſimo.

MULTORUM *annorum labores Papirii Maſſoni quondam fratris mei Majeſtati tuæ ſupplex offero*, Rex Chriſtianiſſime; *Deſcriptionem ſcilicet Regiorum Galliæ Fluminum, quæ tamquam venæ in hominis corpore regnum tuum irrigant, fertiliſſimumque ac ditiſſimum reddunt. Quemadmodum enim Reges privatis hominibus & ſubditis ſuis eminent: ſic illa Franciæ flumina quæ in hoc libro deſcribuntur, cæteris omnibus antecellunt. In ea etiam deſcriptione res quamplurimæ ad antiquitatem & hiſtoriam pertinentes referun-*

tur ab Auctore, qui inter alios regni ſubditos, de natali tuo plurimùm gaudens, Deóque immortales laudes agens, eum memoriæ mandaverat, tibique adhuc infanti Hiſtoriam Cæſarum ex xvj. Poëtis inſcripſerat, ac poſtea ſacri baptiſmatis tui diem ſolemnem annotaverat. Eo igitur jam vita functo, hoc poſtremum ipſius opuſculum ſub ſacris tuæ Majeſtatis auſpiciis in lucem emittit, tibique gratum & acceptum fore ſperat,

MAIESTATIS TVÆ,

Eleemoſynarius, & apud Deum Opt. Max. Deprecator aſſiduus
Jo. BAPT. MASSONVS.

REGVLÆ GENERALES de Fluviis.

Aliquot generales regulas huic Operi neceſſarias initio inſerere placet, ne legentium oculi fallantur.

I.

Fluvii Regales ii ſoli dicuntur, qui nomen ſuum nunquam mutant, nec aliis permiſcentur; ſed mare rectà petunt, ſive Oceanum, ſive Mediterraneum.

II.

Conſtat Galliam abundare fluminibus, quia cœlo humido vtitur, & ne noſtris quidem imbribus caret. Seneca Philoſophus 3. Natural. quæſt.

III.

Fluvius, qui neo majorem aquarum copiam trahit, neque minorem quàm opus ſit ferendis mercimoniis, in optimo ſtatu eſſe exiſtimatur, cumque nec minus nec plus aqua habet quàm expedit, videtur mercatoribus ſatis placere.

IV.

Minorum amnium vocabula major amnis abſorbet. Caſſiodorus lib. x. Variarum.

V.

Carolus Magnus à Theodulpho Aurelianenſi Epiſcopo dicitur imperaſſe fluminibus quæ ſequuntur.

Cui parent Wallis, Rhodanus, Moſa, Rhenus, & Anas,
Sequana, Wiſargis, Warda, Garumna, Padus.
Rura, Moſella, Liger, Wlturnus, Matrona, Lædus,
Hiſter, Atax, Gabalus, Olitis, Albis, Arar.

Et paucis interpoſitis, addit, de vrbibus loquens.

Quas Arar, & Warda, Rhodanus quas abluit acer,
Ælauris, ſive his connumerandus Atax.

VI.

Omnia autem Galliæ flumina aut in alia fluunt, aut in mare Oceanum, aut in Mediterraneum labuntur. Et præclarè Plautus in Pœnulo, Actu 3. ait,

Viam qui neſcit quâ deveniat in mare,
Eum oportet amnem quærere comitem ſibi.

VII.

Sidonius epiſtolâ 5. lib. 1. ad Heronium ſcripta, poſt abeundi facultatem ab amicis, qui Rhodaniſiæ, id eſt Lugduni erant, & qui itum reditumque felicem certantibus votis ab Italia comprecabantur, adjicit: Sic Alpium jugis appropinquatum, quarum mihi citus & facilis aſcenſus, & inter vtrinque torrentis latera prærupti cavatis in callem nivibus itinera mollita. Fluviorum quoque, ſi qui non navigabiles, vada commoda, vel certè pervii pontes, quos antiquitas à fundamentis ad vſque aggerem calcabili ſilice conſtratum cripticis arcubus fornicavit. *Hæc de pontibus præfati, addimus & hunc Cæſaris locum ex Lib. 5.* Galli, *inquit,* vitandi æſtus causâ, plerumque ſilvarum ac fluvium petunt propinquitates, ac domicilia ſua ſylva circumdari cupiunt.

LECTORI.

SCias, Lector, hæc verba, *Papirii Maſſoni deſcriptio Franciæ per Flumina*, quæ in ſingularum hujus libri paginarum ſuperſcriptione reperiuntur, à Typographo inconſultè appoſita fuiſſe.

DESCRIPTIO

DESCRIPTIO FLVMINVM GALLIÆ, QVA FRANCIA EST.

FLumina Galliæ, qua FRANCIA eſt, non quidem omnia, ſed quatuor duntaxat, alumni eius Regia appellant, Ligerim, Sequanam, Rhodanum, & Garumnam: quæ flumina in finibus Regni oriuntur, dempto primo, & ſunt nauigabilia, maximáſque & incolis & externis vtilitates commodáque afferunt. Idcirco autem Regia vocant, quia ſi comparentur cum aliis quæ in hoc regno penè ſunt innumera, regij nominis & dignitatis eſſe iudicabuntur. Vt enim Reges priuatis hominibus & ſubditis ſuis eminent, ita hæc quatuor flumina cæteris omnibus antecellunt, ac labuntur in Oceanum, Liger, Garum-

na, & Sequana, ſolus ex his Rhodanus in Mediterraneum mare funditur: Id quidem à meridie Galliam claudit, Oceanus à Septentrionibus, & Solis occaſu.

LIGER.

LOYRE Riuiere. Ligeris clari amnis, vt Plinius in naturali Hiſtoria vocat, longior eſt curſus quàm omniũ fluuiorum Europæ, ſi Danubium exceperis. In Vel- *Vellay.* launis autẽ, Aquitaniæ primæ populis, oritur: quæ regio nũc Vellania dicitur, vltra tres montes Heluiis con- *Meſinc.* tigua, *Meſincum*, *Alambram*, *Cler-* *Lambre.* *geacium*, qui ſunt intra fines Vellau- *Clergeac.* norum gentis. Eorum altitudine te- *Gerbier de Iong.* gitur *Gerbarium Iugum*, à poſtremo non amplius diſtans, quàm mille paſſibus. Pone enim eſt inſtar mergitis figuratum, ferméque nudatum herbis: propterea aſpectu longè deformius. Sola enim ſaxa & rupes ferè LE PVY. oſtendit, & ab *Auicio* Vellaunorum præclara vrbe diſſitum eſt leucis ſex longioribus: ſingulæ enim excurrunt in quatuor paſſuum millia. Inde or-

tus per mediam Galliam planicie & bonitate agrorum fœlix, longiſſimo curſu in Armoricum Oceanum ſeu Britannicum euoluitur. Hoc enim prę cæteris fluminibus gloriari poteſt longiùs ſe fluere, nauigarique, & velis aduerſum impelli ab oſtio vſque *Rodumnam*, vt nunc loquimur, proximum SEGVSIANIS portum tota Europa celebrem: qui Seguſiani, nunc Forenſes particulatim à FORO oppido ad Ligerim dicti ſunt. Certum autem eſt eum exiſtimari præcipuum Galliæ fluuium, quod centum ſexaginta leucas nauigationis habeat, cùm cæteri amnes vix dimidium tanti ſpatij obtineant. Accedit alia quoque ratio, quòd Galliam ipſam diuidit in duas partes penè æquales: quæ laus illi ſoli debetur. Rodumnenſes quidam nauicularij, ſeu Rodunenſes nauigationem Ligeris Aureliam vſque ſeptuaginta leucis metiri ſolent. Igitur è Gerbarij iugi radicibus velut è fonte manans, ſtatim pratum, cui *Ligerulo* nomen, irrigat vicinium parrochiæ diuæ Eulaliæ, progreditúrque ab oriente ſole verſus meridiem: mox in ſepten-

LIGER. *Roanne.* *Feurs.* *Loyret.*

LIGER. triones, poſtremò in occidentẽ fluit. Vna tantùm leuca à fonte ipſo abeſt *Eulalia*, læuæ rippæ apposita: *Reotortium* verò tribus, vbi primùm lapideo ponte exiguo iungitur. Nobilis Amberij domina, nupta Caponi Florentino iuueni, cùm Ligerim ſe naſcentem ſuper argenteo ponte traieciſſe narraret, auditores in ſe citò conuertit: tunc illa, quòd negarent vllum ibi pontem eſſe, lepidè iocum interpretata eſt, vt ſuppoſito vni pedum argenteo poculo ſe traieciſſe diceret ſicut fecerat. Ligeris fons ſurgit inter Meſincum & Stabula, appellatúrque Latinè vt diximus, Gallicè *Loyre*, Velaunicè *Leyry*. Ab illo fonte vſque *Auicium* ſpatium eſt leucarum quatuor terreſtri itinere, decem aqua. Inde *Godetium* petit, vbi traiicitur lapideo fornice ſiue arcu, cui turris ſuperpoſita cernitur: & non multo ſpatio interiecto, aquis *Colentiæ* riui etiam augetur: mox apud *Brinam* & *Villamnouã* duos ligneos pontes habet. Duobus enim paſſuum millibus ab Auicio, matre vrbium Vellaunicarum in colle Auici ſita, ab eoque nomen accipiente, & monti-

Riotier.

Godet.

Colence, ruiſſeau.

Brive & Villeneufue.

bus vndique altiſſimis circumdata, fluit. Cis eam verò duo riui fluunt, *Olizo* & *Borna*, qui in Ligerim decurrunt, & ab oſtio eius Sulmo marinus piſcis delicatiſſimus contempta Oceani Britannici ſalſugine aſcendit, dulci aqua illectus; magnoque numero quotannis in Bornam, & propius fontem inuehitur. Borna duabus leucis ab Auicio ſurgit, & tamen ad Aruernos pertinet. Is riuus prope muros Auicij ipſius fluit. & paruus Olizo excipitur à Borna iuxta eandem vrbem. LIGER. *D'Olizon & Borne* riuieres

Fluuius Liger decurrit ab Auicio, id eſt prope illam vrbem vna leuca Francica, & lapideo ponte tranſitur ſex leucis ab ortu, vt Petrus Vialius nepos ex ſorore ex Auicio mihi Lutetiam reſcripſit. Duabus leucis ab Auicio diſtat *Volta* non ignobile caſtellum in aduerſa fluminis ripa poſitum, quæ ſecundo amne læua eſt. In eadem ſiniſtra ripa *Baſſa* oppidulum viſitur, sed tranſito amne, Regio HELVIORVM ſtatim occurrit, qui Viuarienſes nunc appellantur à loco Epiſcopij, quod apud ALBAM vrbem Sidonio & veteribus celebrem *Leyre.* *La Voulte.* *Bas.* *Viuarais.*

LIGER. ante euerſionem eius olim fuit, non apud *Albenaſtrum* oppidum, vt quidam ineptè putant, tametſi *Monaſterioli* opiduli templum, collegium Flaminum ſeu Canonicorum ab Auicij Epiſcopatu dependens cùm ſit in finibus Heluiorum, Vellaunis attribui notiſſimum ſit.

Moniſtrol.

Foreſiens. *Le pont de S. Rambert.* Seguſiani autem ſeu *Forenſes* ſequuntur in eadem ripa contigui Vellaunis. In his occurrit Diui *Ragneberti* genere Sabaudi pingue Monaſterium ordinis Benedictini, quod parum quidem abeſt à ripa fluminis in quo pontem lapideum maiores fieri curarunt. Iſque conſtitutus eſt in gratiam LVCDVNI Coloniæ Romanæ à Lucio Numatio Planco olim deductæ, & mercatorum à Tholoſatibus viciniorib úſque & remotioribus populis eò commeantium. Plinij teſtimonium de Seguſianis planum eſt, cùm ait libro quarto naturalis hiſtoriæ, *Seguſiani liberi, in quorum agro Colonia Lucdunum*, quos Cæſar ipſe clientes Heduorum eſſe dicit his verbis, *Imperant Heduis & eorum clientibus Seguſianis*, libro ſeptimo de bello Gallico. Sequitur Foreſium aliud

Lyon.

oppidum *Furania* , quod à templo loci Diui Stephani nomen etiam acceperit in radicibus montis à Barbara martyre virginéque dicti. Iuxta id oppidum aſſurgunt tres alij montes, in quibus perpetuò æſtuantes flammæ conſpiciuntur, vnus eorum *Mina*, alter *Viala*, tertius *Buta* appellatur. In iis naturalis & lapidei carbonis fodinæ ſunt, tàm commodæ, vt eo pro lignis aut carbonibus ex eo factis ſinguli oppidani in focis ſuis atque tabernis quotidie vtantur. Ignis ille vehementior ardentiorque eo, qui è lignofit, deprehenditur. Ex quo carbone artifices calcem optimam faciunt. Habent ijdem opidani lapidicinas, vnde lapis exſcinditur colore cinericio, quo tota regio importato velut ornamẽto & decore ædificiorũ vtitur. Quin anno milleſimo ſexcenteſimo quinto exciſus eſt lapis altitudinis ſtupendæ, prorſuſque inuſitatæ; vnde ſolertiâ artificum, egregia crux in inſula, cui *Pratum fori & nundinarum* nomen eſt, extra murum poſita erectaque aſpicitur, è regione præcipuæ portæ opidi illius, tota Europa celebris ob artificum indu-

LIGER.

S. Eſtiéne de Furan.

Mine, Viale & Bute.

LIGER. ſtriam, copiamque, qui ferream ſupellectilem, & arma, bellicaque inſtrumenta cudendo fabricant in tabernis & officinis ſuis, quas Vulcaneas dicere & affimare licet, ac nefaſtis diebus vultus, pectora, manuſque eorum tanta nigredo ex ferro & carbone contracta inficit, vt non Forenſes, ſed Afri & Æthiopes potius appellari poſſe videantur, ſeptingenti ad minimum artifices ſunt incolę loci illius ſiti in extrema planicie regionis latæ leucas tres, longę circiter decem. Cæterum remedium malo huic eſt in promptu & facillimum, ſcilicet aqua *Chanaualetis* modici amnis, ſed admodum rapidi, & tamen auriferi; arenas enim habet permixtas granis aureis, ex auro, inquam puro, putóque: Aqua vero eiuſdem amnis induſia & lineam ſuperlectilem ne adhibito quidem ſapone, vt fieri aſſolet, mundiciſſimam facit. Qui tandem nactus ripam Ligeris, quæ Forenſium etiam eſt, eo excipitur, cùm oriatur prope *Rupemſciſſam* caſtellum, & *Vallem Benedictam.* Diodorus Siculus eximius ſcriptor ait, *Galliam omnem ſine argento eſſe, ſed aurum ei datum à*

La plaine de Foreſt.

Chenevalet. riuiere.

Rochetaillée, & Vaubeniſte.

natura ſine arte & ſine labore, propter arenas mixtas auro, quas flumina extra ripas diffluentia monteſque longo circuitu per montes eÿciunt in finitimos agros, quas ſciunt lauare & fundere, Vnde homines & fœminæ, inquit, *ſolent ſibi annulos, zonas, & armillas conficere.* LIGER.

Reuertor ad læuam, in quam *Veſeſia* amnis poſtea influit, qui *Briſonis* municipij partem inferiorem in planitie ſitam interluit. Nam altera in monte edito poſita eſt, vnde nomen accepit regiæ iuriſdictionis, Prætorium. Municipium enim ipſum integrum *Montembriſonis* incolę vocant, exituſque Veſeſiæ eſt è regione caſtelli nobilis à monte rotundo, dicti, ſitique in diuerſa ripa fluminis. Propè quam etiam eſt FORVM oppidum, vnde nomen regioni Forenſium, qui olim Seguſiani erant. Petrus venerabilis Cluniacenſium Abbas totam regionem Forenſium in diœceſi Lucdunenſi ſitam, *pagum Forenſem* appellat. Forinates alij malunt dicere, quod Aruerni, ipſis vicini faciunt. Inſcriptio vetus Fori in muro templi vit ur, & in lapide ſubnigro literis ci-

Veſiſe, riuiere.

Baillia-ge de Foreſt.

MONTBRISON.

Feurs.

Loyre.

LIGER. nerei penè coloris poſiti iuxta viam publicam, ita ſe habet: eam enim ſæpe legi.

NVMINI AVG.
DEO SILVANO
FABRI TIGNVAR.
QVI FORO SEGVS.
CONSISTVNT.
D. S. P. P.

Seguſianorum autem pręter Plinium meminit Claudius Ptolomeus genere Alexandrinus, idemque inſignis Mathematicus.

Anſe riuiere. *Le pont Emperat.* *Bas.* *S. Bonnet le Chaſteau.*

Anſa, à tribus leucis ſupra *Sancti Antemij* vicum originem petens, procedit ad pontes lapideos *Vaucereum* & *Imperatum*, mox *Chalanconam* Vellaunorum, tum *Vianam* pontem, *Auſellas*, denique *Tholinum* & ipſum pontem fertur; ac prope *Baſſam* vicum ſeparat Vellaunos ab Aruernis & Forenſibus populis, id eſt Seguſianis. In eiſdem Forenſibus *S. Boniti caſtrum*, fonſque ad temperandum Fuxenſe in Pyrenæis ferrum, dulce vt ita dicam ac flexibile, ita tamen vt aciem mirè ſecantem habeat, vnde maxima copia grandium forcipum

fit propter aquæ innatam temperaturam huiuſmodi, quia nuſquam talis & tam excellens reperiri poteſt, & chalibs nulli ad eam rem conficiendam vſui eſt. *Linio* etiam fluuiolus finibus Forenſium propè parrochias *Nigri ſtabuli* & *Sancti Deſiderij* iuxta hoſpitale Rupisfortianum colles primùm adiens; inde *Boencum*, oppidum procerum è nobilitate Leuianę, tum ad *Botereſsiam* ligneum pontem habet quo Montembriſſonem itur caput Præfecturæ Forenſium, poſtea altero ponte ligneo tremuloque in Ligerim flumen labitur præcurſis ante Baſtiæ amœniſſimæ villæ hortis dædalo, & aliis precioſis rebus, maxime autem ſacello mirabili quod Claudius Vlphiaci dominus Legatuſque Regius apud Romanum Pontificem, ædificari fecit.

LIGER.

Lignon riuiere.

Noire eſtable.

S. Didier.

Boen.

La Baſtie.

A Foro autem ſecundùm Ligerim deſcendere cupienti, *Barbiniacum* præter cætera citò occurrit, *Auſtregeſilli* ædes ſacra, religione ſingulari. Is Aruernorum quondam Epiſcopus fuit, ab eo vſque ad *Pineum* veterem pontem parum abeſt. Eius ſtant pilæ quinque firmiſſimæ, quarum vna lar-

Barbigny.

S. Auſtrelige.

Piney.

LIGER. ga admodum, craſſáque; è duriſſimo enim lapide ad extrema pontis ipſius è lapidicina deprompta coloris cinericij, tanto artificio & ſolertia connexa eſt, vt nec rectiùs nec meliùs cæmento tenaciſſimo alligari potuerit. Eo loco flumen propter anguſtias ſtrangulari putes, rupibus vtrinque aquam illius fluminis cogentibus vſque ad *Villereſium* quinque leucis diſtantem, eſtque Liger toto illo ſpatio admodum ſinuoſus, vt faciliùs vimineis, aliiſque piſcatorum inſtrumentis capiantur lampetræ, carpiones, lucij, vmbri, ſulmones, aliæque piſcium ſpecies, quæ ſagenam propter anguſtias vitare nequeunt. A centum retro annis aut circiter tanta inundatio fluminis non fuit, vt præter illas quinque lapideas pilas, trabes omnes, trigilla, languriæ, apparatus motus loco in præceps abierit

Ville-raiz.

Dé riuiere. *Dea* amnis in monte Lunæ oritur ad ſyluam Magdalenes emenſus, quę longe latéque patet, & ad radices oppidi *S. Iuſti* cui *Cabalino* cognomen eſt, decurrit. In cuius loci prioratu, D. Theobaldi dicto, ſepultus eſt

S. Iuſt en Cheualet.

auunculus & Mœçenas meus Philibertus GirinetusEquesBaſilicæ Lugdun. Prior dicti oppidi. Inde parrochias *Iurenſem* & *S. Marcelli* percurrit, non procul à caſtro *Vlphei* Marchionatus titulo inſignito, edito ad modum collis ædificato, vt ferè è tota Forenſium prouincia conſpici poſſit. Poſt inter rupes fluens tres lapideos pontes habet, *Morrunium*, alterum *Diuæ Virginis* in Valle ſitum, & infra dorſum aſini tertium, *pontem Magnum dictum*: & ſupra ſubiectam vallem ſitum eſt *Diui Germani* oppidum valde ſalubre, quæ Ithaca mea eſt, videlicet patria & natale ſolum. In eo amne troctarum & cancrorum feraci ſunt gurgites aliquot, poſtea continuato in planicie curſu pratorum faciem lætam alit, & prioratum *Pomeriorum* attingit ordinis Benedictini, qui à Nantua Alpino cœnobio dependet. Deinde *Argenteum* amnem, *Aureum* & *Scutum*, precioſa, vt videtur, nomina, vltrò complectitur, & torrentem *Iſablium* ſuſcipit, ſæpe noxium, & regioni vicinæ periculoſum: impletoq; curſu octo leucarum ad ſummum ab occidente ad

LIGER.

Iuré & S. Marcel.

Chaſteau d'Vrphé.

Pont Morru.

Pont Noſtre Dame, grand pont.

S. Germain la Val.

Pomiers.

Argent. Or. Eſcu. Iſable. Ruiſſeaux.

LIGER. orientem in Ligerim demergitur, *Pont de Piney.* quarta parte leucæ à veteribus quinque pilis Pinei pontis. In eũdem quoque fluuiũ cadit *Vſo* amnis ab orien- *Vs*, ruiſ-ſeau. tali ripa veniens. Prædictæ autem pilæ adhuc viſuntur, & reficiendi eius cura Forenſium mentes ſollicitat, & viatorum inſtitorumque calamitates, quas patiuntur cùm Liger aut ex aquis pluuiis, aut imbribus creuit, primùm apud Linionem fluuiolum natura rapidum, & ligneo tantùm ponte eoque tremulo ſtratum; deinde in tranſitu Ligeris extra ripas latiſſimè diffluentis, vt pernoctare, ac biduum, triduumue morari cogantur. Quòd ſi apud Pineum vbi Liger rupibus præaltis veluti ſtrangulatur, pons qui olim fuit reficiatur vt Rex fieri iuſſit, architectus ad hunc pontem conficiendum ſe offert, qui petit ſibi dari Francias libellas tricies mille, quinquies additis, ſecundùm morem Gallicę regionis, ea lege vt quindecim annorum ſpatio vectigalia tributaque accipiat, & ea habiturus ſit perſolutis fiſco quotannis ſexcentis tantùm. Altitudo autem cuiuſlibet pilæ erit quatuordecim pedum, acci-

piendo tantum à ſperone qui hinc & illinc impetum aquę ab imo arcet atque repellit glaciem abrumpẽs, pontemque ipſum ab his defendit ac tuetur: ſperonis enim eſt ſcindere occurrentes glacies geluque ponti noxium, vt fulcimen eius & præſidia aduerſus vim externam. Spero quoque ſuperior decem pedum erit, podicum ſex, inferior longus octo pedes, ſex totidem podicum craſſus, & ſolidus, ſi longitudinem ſpectes quatuordecim pedum, ſi latitudinem octo. Pars pilarum earundem, ſi longitudinem ſpectare velis, quatuordecim pedes, latitudinis ſex habebunt. Vicinior ſpero quindecim longus, decem toſias largus erit. Inter duos parapetes via ſeu deambulatio pontis media, erit quindecim aut ſedecim pedum, & tertius parapes octo pedum erit. Pila autem omnium altiſſima longa erit quatuordecim pedes, ſexaginta quinque aperturæ cœli aut aëris. Secunda verò quinquaginta quatuor, tertia triginta nouem, vltima totidem. Maſſiuum autem ſiue ſolidum proderit fornici pontis, cæteriſque neceſſariis ad conſtructionem rebus. LIGER.

LIGER. Nec procul à ripa verſus Forenſium regionem eſt ſylua cognomento Baſſa regij iuris, vnde materia ſeu ligna cuiuſcumque generis fornici ſuppe-
Tarare. ditantur. *Taratrum* oppidum in militari via qua Lugdunum itur poſitum eſt in radice præexcelſi montis. *Rodumna* in alia ripa ſe oſtendit, cuius nomen territorij quoque eſt. Nam Rodumnenſium oppida, vici, caſtella, agrique eo comprehenduntur, ac Rodumnæ nomen Ptolomeo ipſi cognitum fuit. Non procul abietum copia, quibus nauiculæ multo leuiores cæteris conficiuntur, vnde accidit vt remiges viribus ſuis ſummâ celeritate ſecundo amne defluant, ſic vt volare potiùs quàm aliud facere videantur, & expediti curſores dimiſſis equis ſeſe huic fluuio committunt. Ab eadem Rodumna ſiue Rodona, vt hodie dicitur, vſque ad *S. Victorem* compertum eſt viginti leucas numerari, ſi aqua & nauigio ire cupias. Quod ſi ad alteram ripam Ligeris
Beauiolois. fluuij tranſieris, quæ *Bellijocenſem* præfecturam attingit, per *Botionem*
Burcon. villam amœniſſimam, *Caſtrum ro-*
Mõtrõd. *tundum*, FORVM Seguſianorum, Pi-
Feurs.

neum, Præiectum, *Mauricij pilas*, vbi pons alius etiam fuit, oppidum eiuſdem Mauritij, & Villareſium, denique Rodumnam peruenies. Liger autem inter pontem ſancti Ragneberti, & FORVM excipit fluuiolum qui *Coiſus* dicitur, prope Diui *Baldomeri* oppidum in edito colle ſitum, & in quem decurrit leniter aqua exigui fontis, ſtupendi tamen effectus, quæ aſperitate ſua obmineralia ſeu ſulphurea quædam, *fons fortis* vulgo appellatur: primò quia vini ſupplet penuriam; nam ſi ſextarium ſumas vini, effundaſque quartam huius aquæ partem, exiſtimabis minimè fuiſſe dilutum: ſcintillas autem multiplices emittit, huiuſmodique aqua pro potu vtili & frugi quotidie vtuntur incolæ, vitibus enim carent. Aliud etiam longè mirabilius, ſi huiuſmodi aqua vtaris tepida facta pro pane conficiendo, ex quolibet frumenti aliique generis grano, non ſecus ac ſi egregiè fermentato obducta foret, in tumorem ſe ſe breui ipſa farinæ congeries attollit. Sed cibis decoquendis minimè inſeruit. Ignis enim percipiens calorem in vapores & fu-

LIGER. S. Maurice.

Coyſe. riuiere.

S. Germier.

La Font fort.

LIGER. mos tota reſoluitur, ad id alia vtuntur aqua. Maximum autem præſtat commodum oppidanis huiuſmodi fons, vt Medicorum perrarò indigeant auxilio. *Dunziacum* FORO vicinum Liger etiam accipit, & *Verneſonem* fluuiolos, nec non alium qui *Nigra vnda* nuncupatur, deditque nomen oppido ſuper ea ſito. *Furninum* amnem à Caroliloco fluentem prope Marſigniacum ſacrarum virginum ordinis Cluniacenſis monaſterium præterire non debeo, qui in Ligerim labitur, faciléque ex eo portu vſque ad Carolilocum mercimonia deferuntur, indeque in Ararim ac Lucdunum emporium. Caroli autem locus ſitus eſt in valle nigra, hoc enim nomen olim illi fuit, cùm antiquitùs proceris arboribus ſylua admodum opaca ac denſa tegeretur, quibus poſtea exciſis à Boſone Comite Prouinciæ & Coroli Calui penè ſocio: adeò enim eum diligebat vt ab ipſo loco hoſpitale beati Fortunati, qui nunc Prioratus appellatur, exædificari cœptum ſit, vbi ad alterum latus chori ſub lapide formam crucis habente longitudinis & latitudinis exi-

Douzy riuiere. *Vernezā riuiere.* *Neyrōde riuiere.* *Marſigni les Nonnains.* *Charlieu.*

miæ Boſo conditus iacet. Carolilocus Matiſconenſis diœceſeos eſt, qui olim Burgundiæ regionis, ſubiectus erat Balliuo Sinemurenſi, & ab eo ius accipere tenebatur. Tandem ſub Lugdunenſis vrbis imperio & iure fuit. *Soruinus* amnis prope muros & ſepta magnifici prioratus *Sancti Fortunati Rauennatis* decurrit, continuatoque curſu in Ligerim labitur. A Caroli autem loco *Bellamuillam* Bellijocenſis agri Arari propinquam pari facilitate deducere, mercimoniaque omnis generis colligere in portu ac deferre in Ararim, reddique Lucduni noti artifices offerunt, ſi modo tria millia aureorũ Gallici generis à fiſco acceperint, quod nondum tamen præſtitum eſt. In alia verò ripa oritur fluuiolus qui vulgo de *Renaiſon* appellatur, vbi generoſum vinum creſcit, è ſylua beatæ Magdalenes in monte ſita: decurritque ſupra vicum id nomen ferens inter *S. Abundum* & Diui Andreæ caſtrum nobiliſſ. gentis de Albone, inde ad Prioratum Belliloci Virginum fontis Ebraldi, poſtea Rodumnam id eſt in Ligerim. A Rodumna celebri portu

LIGER. *Semur.* *Soruin.* riuiere. *Belleuille.* Riuiere *de Renaiſon.* *S. Aon.*

LIGER. Ligeris vſque ad fontem eius triginta aut circiter ſunt leucæ, ab eodem Niuerinas longæ, inde Turonum breues, & vſque Nannetas longiores. *Le Croiſil.* *Crociciaco* Nannetas quinque, ad Nazarij portum decem eſſe dicimus. A Nannetibus auerſo flumine Rodumnam dextram manū ſenſim complectendo primùm petit *Rocæforcium*, quod abeſt leucis quindecim, *Pontes Cei* decem & octo, *Salmurum* triginta, *Condacum*, vbi Martinus Turonum pontifex in parrochia ſua deceſſit, triginta tres, *Turones* quadraginta ſeptem, *Ambaſiam* quinquaginta tres, *Caluum montem* quinquaginta ſeptem. *S. Theobaldi* portus octo ſupra centum, *Oſſima* ſiue *Becum Elaueris* centum decem & ſeptem. *Briaria* centum quadraginta ſex. A Nannetibus *Ingrandiam* vndecim, ad *Buccam Meduanæ* decem & ſeptem, ad *Capellam* cognomento *Albam* triginta quatuor, *Bleſas* ſexaginta duæ, *Balgentiacum* ſeptuaginta duæ, *Magdunum* ſeptuaginta quatuor, *Aureliam* ſeptuaginta nouem, *Caſtrum nouum* octoginta, *Briariam* nonaginta quatuor, *Giemum* ſeu *Ge-*

nabum nonaginta duæ, *Conadam* centum & duæ, *Charitatem* nouem ſupra centum, *Niuerinas* ſeu *Nouiodunum Heduorum*, centum quinquaginta ſi addiderimus quinque, *Deciſam* centum quatuor & viginti, Floriacenſis Cœnobij portum centum triginta quinque, *Portum Digoini* in Burgundia Heduorum centum triginta quinque, Marciniacum in eadem etiam portum, centum quadraginta, Rodumnam centum quadraginta ſex. LIGER.

Sequuntur in Burgundica ripa, *Marciniaci* & *Digoini* portus. In illo eſt ſacrarum virginum cœnobium ordinis Cluniacenſium: ſimul exitus *Reſconſi* amnis in Ligerim influentis. Poſt quem locum in conſpectu eſt collis & Caſtellum *S. Ioannis* in eo poſitum. Deinde oſtium *Arotij* ſupra *Auguſtodunum* Heduorum vrbem, celeberrimam Iulij Cæſaris temporibus, ſumma rapiditate dilapſi, ſed nauigationi inutilis propter ſaxorum obices qui impediunt quominus commodiſſimè nauigari poſſit. Quidam Canonicus Auguſtodunenſis mihi retulit eum amnem vali-

Marſigny les Nonnains. Port de Digoyn: Recouſe riuiere. Aroux. riuiere. Autun.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

LIGER. diſſimum, & qui nauiculas ferret ſingulis annis tres menſes, niſi obſtarent rupes, & ſaxa quæ in eo ſunt frequentia. Auguſtodunum appellarunt. FLAVIAM à Flauio Conſtantino, vt Eumenij Panegyricum teſtem habeo. Cornelius Tacitus libro tertio ſcribit olim nobiliſſimam ſobolem Galliarum Auguſtoduni operam dediſſe ſtudiis liberalibus. Eiuſdem Eumenij in Panegyrico ad V. P. Præſidem Galliæ verba ſunt. *Id poſtulo quod non modò contradicendo nemo audeat impedire, ſed omnes potiùs quibus diuina Principum liberalitas, quibus vrbis iſtius reſtitutio, quibus optimarum artium celebratio grata atque iucunda eſt ſummo gaudio & fauore ſuſcipiant, vt Meniana illa ſcholæ quondam pulcherrimo opere & ſtudiorum frequentia celebres & illuſtres, iuxta cætera, quæ inſtaurantur opera ac templa, celebrentur.* Et paulo infra. *At hoc, vir perfectiſſime, opus iſtud reddit illuſtrius, cum ipſorum Cæſarum tùm etiam omnium hominum aſpectu promptius quod præcipue eſt loco poſitum, quaſi inter ipſos oculos ciuitatis, inter Appollinis Templum atque Ca-*

pitolium. Auguſtodunum in radici- LIGER.
bus Ceniſiorum montium poſita eſt, irrigaturque à fluuio Arotio. Duo præcipuè templa habet, vnum Nazario dicatum cui Biterrenſe & Carcaſſonenſe templa Epiſcopalia deſeruiunt, ac nuper à Paulo Petauio Senatore Pariſienſi de literarum ſplendore optime merito mihi oſtenſa eſt moneta Auguſtoduni Heduorum argentea ſic inſcripta, MONETA S. NAZARII. Alterum Templum Heduorum Diui Lazari nomen habet atque Epiſcopatus ſede ornatum. Et quidem Liger amnis circui- *Loyre.*
tum longum facit circa Caſtellum cui *Borboni Ancio* nomen in Heduo- *Bourbon l'Ancy.*
rum finibus. Mox oppidum atque inſulam *Deciſæ* peruenitur, vbi Are- *Dezize.*
dius Epiſcopus Niuernenſis honorificè habetur, ſeptem tantùm leucis ab vrbe Niuernarum. Cuius inſulæ fit mētio in Itinerario Antonini, aliiſque ſcriptoribus, ac Deciſam dictam puto quòd à continenti manibus atque opera mortalium fuerit deciſa: veſtigia enim extant in ea parte quæ ab æde ſacra Magdalena dicta eſt, & ad Priuati Baſilicam extra inſulam

LIGER. ducit, quam quidem lapideis pilis ſuperpoſitis languriis & trabibu- munitam conſtat. Monaſterij de Diſ- ceſia in decretalibus epiſtolis Inno- *Loire.* centij tertij mentionem fieri video. *Neuers.* Deinde NOVIODVNVM Heduorũ appoſitum ripæ, vbi pons è lapide longiſſimus eſt magno tranſeuntium commodo à maioribus conſtitutus, ac videtur pro Nouioduno vrbs illa nomen aliud ſumpſiſſe, *Niuerinæ* enim numero multitudinis dicuntur à minoris famæ fluuio qui propè il- lum pontem in Ligerim effunditur. *Niueris* ergo partim à *Rambuico* fon- te oritur in finibus *Arſiæ* tribus, vel patrochiæ, partim ex alio ſupra Dampetram, fluitq́ue *Cellas* quæ pri- mæ ſuper Niuerim ſitæ dicuntur. Hi verò duo riui apud vicum *Guangari- num* cõfluunt, rectaque ad lapideum pontem *S. Vrſi*: vnde progreſſus am- nis muros Niuerinæ vrbis à fluuio Niueri dictæ attingit, ligneoque ponte iungitur, qui eſt prope lapi- deum, de quo ſupra diximus. Et Ni- uerim quidem ipſum piſcoſiſſimum iure dixeris, maximè luciorum, cu- ius piſcis in eo copia eſt, & prato- rum

ſum in ripa eius virentium, ac molc- trinarum omnis generis. LIGER.

Duabus autem leucis ſupra Niueriarum pontem *Elauer* ingreditur in loco cui Becco Elaueris nomen eſt, quæ vox roſtrum auis domeſticæ ſignificat, ſed pro oſtio vel exitu fluminis accipitur. At veriùs Beccus dicitur (veterum Gallorum ſeu Danorum lingua) aquæ curſus in alium fluuium intrans. Liger verò auctus aquis multo plenior ac diffuſior apparere incipit. Elaueris autem ortum ſubiicio qui ad diœceſim *Mimatenſem* pertinet, in radicibus *Loſeræ* altiſſimi montis *Gabalorum* (quæ regio hodie *Gabalia*) à Sidonio celebri ſcriptore deſcripti, quem montem vno die ſuperare poſſis; à Mimate enim abeſt itinere vnius diei. *Ceuennæ*, quas nominauimus, à monte Albano protenduntur Viuarium vſque & fluuium Rhodanum per Gothica milliaria, quæ tribus aut quatuor paſſuum millibus conſtant, multáſque vrbes & vicos continent, regione magna ex parte deſerta: *Vceticam* Epiſcopatu inſignem, *Borgeranum*, *Saluitatem*, *Simenam*, *S. Saturninum*,

ALLIER. riuiere. o. *Bec-d'allen.*

Mande. *Loſer.* *Geuodã.*

Les Ceuennes.

Vſez.

LIGER. *ſanctam Africam, Aleſiam, Villamfrancam, Burneachildum, montẽ Albanum* alio Epiſcopatu nobilem, duabuſque à Langonio leucis, à *Condreſio* vico fluens per fines Vabrincenſium, muros *Langiaci* oppidi Aruernorum alluit. Mox apud *Veterem Briuatem* rupibus ſtringitur, arcúque mirabili & forniculo, quem inter Romani operis veſtigia meritò recenſemus. Tum *Iſſiodorum* præterfluit, amœniſſimi ſitus vrbem, in planicie Aruernorum, quæ *Limania* Gregorio Turonenſi dicitur antiquo ſcriptori rerũ noſtrarum, ad quam pertinere puto locum illum Sidonij, qui & Aruernus & nobilis ſcriptor fuit. Is enim epiſtola 21. lib. 4. ad Aprum. *Taceo*, inquit, *Auernici territorij peculiarem iucunditatem, taceo illud æquor agrorum, in quo ſine periculo quæſtuoſæ fluctuant in ſegetibus vndæ; quod induſtrius quiſquequo plus frequentat, hoc minus naufragat: viatoribus molle, fructuoſum aratoribus, venatoribus voluptuoſum: quod montium cingunt dorſa paſcuis, latera venetis, terrena villis, ſaxoſa caſtellis, opaca luſtris, aperta culturis, concaua fontibus, abrupta fluminibus.*

Vieille Brionde. *Pont de Brionde.* *Yſſoire.* *La Limagne d'Auuergne.*

Quod denique huiuſmodi eſt, vt ſemel viſum aduenis, multis patriæ obliuionem ſæpe perſuadeat. Taceo Ciuitatem ipſam (Aruernam) tui ſemper ſic amantiſſimam, vt ſoli nobilium contubernio præferre nihildebeas: cui tu manu iniecta fœliciter raptus inſerebare: ſicque omnis præſentiæ veſtræ voluptas, quod tamen nullum ſatias, cœpit. Ad quem Sidonij locum plenius intelligendum proderit & ille Saluiani lib. 7. de gubernatione Dei. *Nemini*, inquit, *dubium eſt Aquitanos ac Nouempopulanos medullam ferè omnium Galliarum, & vber totius fœcũditatis, ſed quæ proponi interdum fœcunditati ſolent, iucũditatis, voluptatis, pulchritudinis: adeo illic omnis admodum regio aut intertexta vineis, aut florulenta pratis, aut diſtincta culturis, aut conſita pomis, aut amœna lucis, aut irrigata fontibus, aut interfuſa fluminibus, aut crinita meſſibus fuit, vt verè poſſeſſores ac domini terræ illius non tam ſoli iſtius portionem, quàm paradiſi imaginem poſſediſſe videantur.* Quo quidem loco Saluianus de nouem populis loquitur, quos tamen in ſola Pithoei editione, non in Germanica reperio. LIGER.

LIGER. Dicam ergo de Limania Aruernorum quod Cicero ait de lege Agraria contra Rullum. *Campani ſemper ſuperbi bonitate agrorum, multitudine fructuum, ſalubritate aëris, & pulchritudine regionis.* Aruerni ſane ipſi & Lemouices res ſuas ac negotia procurant, poſtea ſi otium eſt & ſi volunt, vicinorum, id enim de eis circumfertur.

Les Auuergnats & Lymoſins
Font leurs affaires, puis celles des voyſins.

Interpres verò Sidonij Ioannes Sauaro amicus meus in epiſtolam ſecundam libri tertij: Aruernorum, inquit, flumina ſunt *Elauer, Alanio, Sumara, Dor, Triobria, Iordana, Siuolis, Duranius*. Horum Elauer (vbi Iſſiodorum præterfluit ac GERGOVIÆ veteris altiſſimum montem, in quo ſita erat) omnes aditus difficiles habebat. Cæſar ſex legiones in Aruernos ad oppidum Gergouiam ſecundum flumen Elaueri duxiſſe libro ſeptimo Commẽtariorum ſcribit, iuxta quem montem in ipſis penè radicibus labitur non procul ab *Arnerno* ſiue *Claromontenſi* vrbe, vt nunc vo-

Allier, Alanio, Sumare Deo, Trieure, la Iordane, la Sole, Dorgone, riuieres GERGOYE.

Clairmont,

catur. Vix enim ab ea mille paſſibus abeſt in modico colle poſita; cùm Elauer in *Daletini* vici ripa Adriani Cæſaris inſcriptionem adhuc habeat, & penè in conſpectu vrbis fluat, vbi longitudo lacus Papianillæ deſinit: *Sorliua* is nunc dicitur. Sed is lacus à Iulio eſt præteritus ſeu minimè deſcriptus, quod à Sidonio Plinium imitante, elegantiſſimè præſtitum eſt. Inferior autem Aruernia in planicie ſita, habet plura quidem, ſed parua tantùm flumina, nec periculoſa, niſi tum ex niuibus aut ex pluuiis creuerint, vt plerumque accidit, cùm marginibus lapideis ſi qui occurrunt, ſuperatis, vicinos campos inundant. Ex eo numero *Bedacius* prope *Manergium* oppidum in Elauer fluit, hîc primùm mercimonia Aruernorum gentis, quæ & varij generis & multiplicia ſunt, Ligerim vſque deferenda nauiculis committuntur, & ipſum Manergium oppidum diſtat à portu duobus ferè millibus paſſuum. *Dora* maior amnis, ſeu Doris in eiuſdem nominis vico, oritur vna leuca ſupra *Arlantium*, in quo tres aut quatuor riuuli permiſcentur,

LIGER. *Sorliene.* *Bedae* riuiere. *Maringue.* *Dore* riuiere. *Arland.*

LIGER. & loca quæ in territorio illo irrigat *Vallis Dorenſis* appellantur, vt ex ipſo textu Conſuetudinis Aruernorum videri poteſt, quo nihil eſt verius in iure municipali. *Durotia* prope *Thiernum* emporium celebre in Doram influit. Dora autem *Ambertam* notum oppidum & *Curtam Petram* defertur, priuſquam in Elauer labatur, & ipſe Elauer decurrit in *Cuſſetium* validiſſimam vrbem & *Vicanos* Thermis nobiles, ligneoque ſublicio ponte *Vichiacum* eſt oppidulum appoſitum Elaueri eodem latere quo *Molina* flumen ipſum tangit, ac prope eſt Celeſtinæ familię domus. Duo pares amnes *Chiſſo* & *Iolara* in vicinia orti inſtructique ſalaribus ſeu troictis, paulo infra idem oppidum in Elauer flumen cadunt. Ludouico XI. Rege validiſſimis muris idipſum renouante annis ſeptem, & aliquot menſibus, quo temporis ſpatio incluſo nouis muris veteri ædificio id opus abſolui curauit. *Molinas* poſtea abluit Elauer præcipuam vrbem BOIORVM gentis, de quibus Cæſar lib. I. *Boios, petentibus Heduis, quod egregia virtute erant cogniti, vt in ſi-*

Ambert *Cropiere.* *Cuſſet.* *Chiſſon, & Iolare riuieres.* *Moulins* *Bourbonnois.*

nibus ſuis pedes collocarent conceſſit, quibus illi agros dederunt, eoſque poſtea in parem iuris libertatiſque conditionem, qua ipſi erant, receperunt. Idem 7. *B.turigibus profectus Gergobinam Boiorum oppidum quos ibi Heluetico prælio victos collocauerat, Heduiſque attribuerat, oppugnare inſtituit.* Boij autem *Borbonenſes* hodie appellantur à Borbonio Archembaldi caſtello iampridem nobili, ſub diœceſi Biturigum poſito, egregióque, & antiqua ſede agnationis regiæ, & poſterorum Ludouici noni inter Diuos honorificè relati. *Chamboniũ* Sanctæ Valeriæ *Combroliorum* celebris Abbatiæ nomen eſt, & Combrolios Boiorum veluti clientes eſſe comperio. Et Molinæ quidem Borbonenſium, amœniſſimo ſitu, pulchroque & ſalubri in Lugdunenſi via poſitæ ſunt, ac Vercingentorigem omnes interrupiſſe eius fluminis pontes, & ab altera ipſius parte iter facere cœpiſſe apud Cæſarem legimus. *Siuolis* fluuiolus è via eiuſdem nominis ad *Rupem fortem* fluit, inde *Pontem Gibaldi* vicum, caſtrumque via, qua à Lemouica vrbe

LIGER.

Combrailles.

La Siole, riuiere.

Pont-Gibaud.

LIGER. Claromontem itur, in quem decurrit
Pont au Mur. riuulus *à Ponte-Muro* prope Carthuſienſe Cœnobium à portu Sanctæ Mariæ appellatum, & *Ebrolium* Abbatiam Benedictini ordinis quõdam Sidonij *Eborolacenſe* prædium. Ab illo autem ponteGibaldo duabus circiter leucis viſitur fons mirabilis, cuius aqua Iulio & Auguſto menſibus gelu vehementer aſtringitur, minimè verò hyeme. Quem fontem viri docti plures deſcripſêre, poſtea
S. Porſain. Siuolis ab Aruernis delapſus *Sancti Portiani* oppidum alluit, pontemque habet, & infra id vno milliari ab Elauere accipitur, ſalaribus abundat delicatis, & omni piſcium genere. Idem verò oppidum ad diœceſim
Riom. Claromontanam pertinet, ad *Ricomagenſem* tamen iuriſdictionem & Prætorium, cenſetúrque vna ex tredecim vrbibus Aruernorum, nihilominus tamen iure municipali Borbonenſium regitur, quod diligenter obſeruandum eſt. Inter Elauer & Li-
Besbre. gerim flumina oritur *Beſbria* è fonte, qui eſt in valle prope *Prumiam* vicum, ac fluens nomen dat Besbriæ domui ad quam decurrit : inde per

vallem *Palitia* ſubiectam egregiæ munitioni atque oppido, & inter Prioratum *Sanctæ Crucis* cui *Floræ* nomen, & *Treſaium* parrochiam: Inde Ialliniacum, tandem ſub Abbatia ſeptem fontium Ligeri permiſcetur. Ab eius fonte vſque ad Ligerim numerantur ſecundùm morem regionis Borbonenſium duodecim leucæ. Tandem Elauer fluendo in Ligerim & aquas & nomen amittit. Locus oſtij eius ſupra à nobis deſignatus eſt. Cæſar initio Commentariorum belli Gallici ſcribit ferè ante Autumnum vado tranſiri Elauer non ſolere. LIGER. *La Palice. Sainčte Croix de Floré.*

Liger poſtea *Charitatis* oppidum alluit Antiſiodorenſis diœceſeos, à charitate olim dictum quam Cluniacēſes monachi erga pauperes viatoreſque exercebant. Gerardus Fraſques in vita Romanorum Pontificum ad Ioannem 22. ſcripta de hoc oppido ita loquitur. *Anno Henrici Imperatoris XIII. fundata eſt nobilis nunc & famoſa valde Eccleſia Sanctæ Mariæ de Charitate, in quo loco requieſcit Gerardus Prior, eiuſdem conſtructor Eccleſiæ, vbi multorum monachorum deuotio diuinis obſequiis mancipatur.* *Loire. La Charité.*

LIGER. Hic locus ſitus eſt ſuper Ligerim flu-uium in Epiſcopatu Altiſſiodorenſi, & hic ponte lapideo in Bituriges trã-ſitur, in quorum ripa pene ad radices altiſſimi montis & vitibus conſiti *Sa-*

Sanſerre. *cri Cæſaris* oppidum ſe videndum præbet etiam inuitis, ſi modò oculos in cœlum erexerint, nullibique Cæ-ſar magis idoneum ad ſacrificandum diis eligere potuit quàm hunc ipſum; vnde Aurelia facile conſpicitur ſere-no ſudoque cœlo, aliaque aduerſo flumine remotiſſima oppida. Sed in

Port S. Thibauld. radicibus eius montis, viſitur *Portus* à nomine *Diui Theobaldi* dictus, op-tima ſtatio nauiculariorum ob vini Cæſarienſis, rerumque omnium co-piam, & viciniam monaſterij quod

S. Satur. à *Diuo Satyro* nomen habet. Philip-pus Auguſtus Francorum Rex Sacri-Cæſaris id oppidum vocat literis ad Bituriges datis, quas ipſi diligentiſ-ſimè cuſtodiunt, & Guillelmus Ar-moricus Philippidos lib. primo de eodem oppido ait:

--- Comes Stephanus, qui mœnia ſacri
Cæſaris, & ditis pro magna parte tenebat
Prædia Bituriæ celebrem parientia
Bacchum,

Vrilia quoque oritur in finibus Au- tiſſiodorenſium apud *Treuignum*, ſeptemque leucas curſus habet, quo confecto prope *Nouum vicum* in Ligerim labitur. Sequitur *Conada* S. Laurentij, Autiſſiodorenſis diœceſis, vt veteres membranæ & politicum Eccleſiæ oſtendunt, oppoſita eidem fluuio in diuerſa ripa, in quem riuus cognomine Ouus ex eodem oppidulo fluit, impoſitum pontem habens, venienſque è *Clemenciaco* noto oppido quod Clemenciacum olim dicebatur. *Briaria* oppidulum propè id flumen ſitum eſt, in terram viatorum Lutetiam recta petentium à Rodumna vſque primo & generali portu deſcenſioni expoſitum. Meminit etiam Guillelmus Armoricus Philippidos libro primo *Caſtellionis* nobilis loci in hunc modum.

LIGER. *Vrile* riuiere. *Neuuy.* *Coſne.* *Oeuf* riuiere. *Glamecy.* *Briare.*

Non procul à fluuio Ligeri Caſtellio Caſtrum,
Fertilibus florebat agris, cui flumen amœnum
Hinc latus exornat, reliquum vineta coronant
Turribus excelſis, muris foſſiſque ſuperbam;

LIGER. *Nullius vt vires ſibi diceret eſſe timendas.*

Gien. *Giemum* etiam vrbem eiuſdem ripæ alluit, quam pons fluminis lapideus continet, & ſuburbanum eius incolæ veterem Genabum adhuc vocant, nec amœnior vſque ſitus oppidi eſſe poteſt, in quo nundinæ quotannis celebres fiunt, quas à loco *Giemenſes* tota Gallia appellare conſueuimus. *Loire.* Genabum autem Cæſar libro ſeptimo Commentariorum oppidum eſſe dicit, quò biduo peruenerit à Vellaunoduno Senonum, & quod Genabum fluuius Ligeris continebat, veritus ne nocte ex oppido profugerent, duas legiones in armis excubare iubet. Genabenſes paulo ante mediam noctem ſilentio ex oppido egreſſi flumen tranſire cœperunt, qua re per exploratores renunciata, legiones quas expeditas eſſe iuſſerat portis incenſis intromittit, atque oppido potitur, perpaucis ex hoſtium numero deſideratis quin cuncti caperentur, quòd pontis atque itinerum anguſtiæ multitudini fugam intercluſerant, oppidum diruit atque incendit, prædam militibus

donat, exercitus Ligerim traducit, atque in Biturigum fines peruenit. Genabum igitur Carnutum dirutum atque incenſum ab illo fuiſſe perſpicimus. Qua de re infra dicemus. In eadem Biturigum ripa ſecundo flumine poſitum eſt *Soliacenſe* caſtrum, quod à vico Floriaco diſtat tribus millibus, vt ait Aimoinus Floriacenſis monachus, patria Petragorienſis, in miraculis Sancti Benedicti, ac viſuntur adhuc apud Soliacum in flumine Ligeri veſtigia pontis lapidei pridem reſciſi ſeu bellis Anglorum, ſeu alia quacumque calamitate ſuperiorum temporum. *Floriacus* verò parrochia Sancti Sebaſtiani appoſita eſt Ligeri, inque eius finibus viſitur Monaſterium ingens Diuo Benedicto ſacrum, in cuius Templo Philippus primus Francorum Rex humatus eſt. De quo Aldreualdus cap. 11. de miraculis Sancti Benedicti: *Monaſterium*, inquit, *Sancti Patris Benedicti ab vrbe Aurelianenſi decem & octo millibus diſtat.* De eodem Monaſterio Aldreualdus rurſum ait: *Mummolus Abbas cœnobij Floriacenſis, quod ſitum eſt in territorio Au-*

LIGER. *Seuilly.* *Fleury.* *Sainct Benoiſt ſur Loyre.*

LOYRE *relianenſi ſuper fluuium Legerim*. Appellatur autem Floriacus *Vallis aurea* ab eodem Aimoino, inſcriptione quæ in templo Monaſterij ſculpta eſt. *Hæc eſt vallis aurea*, opinor ob omnium rerum affluentem copiam. Fuit olim in eodem Monaſterio domicilium omnium liberalium artium, doctique & eruditi viri ordinis Benedictini ibi docuerunt vſque ad Abbonem Philoſophum, qui Hugone & Roberto regibus vixit, cæſuſque eſt. Optimorum autem librorum ſupellectilem alumni Floriacenſes poſteris reliquerunt, ne bello quidem propter religionis cauſam geſto abſumptam, ſed furtim diſſipatam, quorum iam multi excuſi ſunt, alioquin perituri ſi diutius in ſuis ſedibus apud indoctos imperitoſque poſſeſſores permanſiſſent. Eiuſdem auctoris hæc quoque verba ſunt. *In loco iuxta Monaſterium poſita qui dicitur Vetus Floriacus*. Item cap. 7. hiſtoriæ tranſlationis Benedicti & Scholaſticæ, *milliario à Monaſterio in vico qui dicitur Vetus Floriacus*. & eodem cap. *Agellus Floriacus haud longè à littore Ligeris*.

Iargolium Secalauniæ Biturigum in eadem ripa collocatum eſt, & ponte lapideo contineri certum eſt, tribus ab Aurelia clariſſima vrbe millibus paſſuum, in finibus Carnutum poſita, de qua nunc dicere neceſſarium eſt, vbi protulero Aimoini locum qui ſic habet. *Liger eſt eorum maximus fluuiorum qui per Galliam aluei ſui curſum in Oceanum propriis inuehunt nominibus.* Et cap. 8. lib. 2. de miraculis Sancti Benedicti. *Romaldus*, inquit, *ciuis Carnotenſis extitit, cuius ſylua trans Ligerim erat in Secalaunis ſita, confinis ſylua quam Deo deuoti viri iamdicta Eccleſia Floriacenſi attribuerunt eſſe dignoſcitur.* Porro *Belſia* Carnutum frumentaria regio eſt, à Ligerique & Aurelia protenditur leucis quindecim, *Stampas* vſque, & à Stampis Lutetiam quatuordecim leucæ minores numerantur, quas ſingulas metimur duobus paſſuum millibus. Hæc regio neque montes, neque fluuios, neque ſyluas, neque vites habet, nec prata niſi pauciſſima, propterea putei Belſiani fontes à prætereuntibus vocantur, vnde verſus neſcio cuius Poëtæ circumferuntur.

LIGER. IARIA. *La Soloigne.*

LA BEAVSSE.

ESTAMPES.

LIGER. *Belſia triſte ſolum, cui deſunt bis tria ſolum;*
Fontes, prata, nemus, lapides, arbuſta, racemus.

In eadem quoque Belſia incolæ raras arbores naſci, nec natas creſcere aiunt, propter tophum lapidis genus: puteique in ea regione altiſſimi ſunt, quæ regio ipſa alta eſt. Guillelmus Armoricus Philippidos libro ſecundo de Theobaldo Bleſenſi loquens:

------ cui Belſia tota,
Cui Bleſenſe ſolum ſuberat, Dunenſeque caſtrum.

Et Philippidos libro ſexto,

Belſia graniparis non tot flaueſcit ariſtis,
Non tot in Autumni rubet Algia tempore pomis,
Vnde liquore ſolet ſiceram ſibi Neuſtria gratam,
Saxa Caducella non tot feriuntur ab vndis,
Quot bellatores Normannia donat eidem.

Quid verò Anglia ſuppeditare Galliæ ſoleat maiorum prouerbio ſæpe dici ſolet.

------ d'Angleterre

Ne vient ne bon vent ne bonne guerre. LIGER.
Id eſt, ex Anglia, nec bonus ventus expectandus eſt, nec bellum.

De eadem etiam circumfertur ſequens diſtichon:

Anglia, pons, mons, fons, Eccleſia, fœmina, lana.

Idque ipſi Britannicæ genti interpretandum relinquimus. Nec ante Fortunatum in vita Germani Pariſiorum Epiſcopi, quiſquam Belſiam dixerat, vt opinor. A bellis & lætis campis dicta eſt propter abundantiam frumenti, cuius vbertas tanta eſt vt nihil ſupra; & non ſine cauſa, vrbis Pariſiorum quæ longè maxima eſt, ampliſſimáque, *Granarium* vocatur. Aquas verò Belſiani pluuias habent ad aquandum animalia, eaſque in concauis colligunt locis, & reſides arte faciunt, maraſque vocant. Acciditque vt lutum quod equorum adhæret cuti inde abſque pili amiſſione non poſſit fricando amoueri, ſi ſiccari ſemel permittatur.

Liger igitur Aureliam vrbem alluit, quæ Genabum dicebatur. Cæſar libro ſeptimo de bello Gallico, *In oppido Carnutum Genabo*, & de *Loyre.* ORLEANS.

LIGER. qua Georgius Bucananus princeps huius ſæculi Poëtarum ait:

------ Vndam
Ad Ligeris qua diues agri, qua diues Iacchi,
Oſtentat longè famoſa Aurelia turres.

Verùm Aurelianenſe vinum inferre regiis menſis nefas eſt, etſi generoſos prægustatores adeſſe illic certum eſt: quia id vinum natura corroſiuum putatur, notaque Reginaldi Biturigum Archiepiſcopi vox illa, quâ in conuiuio hilarè dicebat, vinum Aurelianenſe numquam cecidiſſe cauſa ſua, vbi præſens eſſe ac videri, guſtareque poſſet. Glaber Rodulphus, cap. ſexto libri ſecundi hiſtoriæ. *Fuit*, inquit, *Aurelia ciuitas antiquitus, vt eſt in præſentiarum Regum Francorum principalis ſedes Regia, ſcilicet pro ſui pulchritudine, ac populari frequentia, necnon & telluris vbertate, perſpicuique irrigatione fluminis. Ex Ligeri quippe ſibi congruo etiam flumine agnomen habet inditum, diciturque Aureliana; quaſi ore Ligeriana, eo videlicet quòd in ore eiuſdem fluminis ripa ſit conſtituta, non vt quidam minùs cauti exiſtimant, ab Aureliano Au-*

guſto quaſi eam ipſe ædificauit, ſic vocatam, quin potiùs ab amne, vt diximus, quod rectius veriuſque illi congruit. Et licèt Cæſar Genabum, vt dixi, diruit, atque incendit, vt Auaricum Biturigum expugnatum iret, tamen veriſimile eſt voluiſſe poſtea vt pro Genabo reſtituto Aurelia diceretur, à nomine matris ſuæ. Neque enim autorem antiquiorem alium habemus, qui Aureliam vrbem nominet quàm Sidonium Appollinarem, qui Theodoſij iunioris ætatem non ſuperauit. Ligneum autem pontem Genabus olim habuit, nunc non habet, ſed è quadrato lapide conſtructum, per quem in agrum Biturigum tranſitur, in viciniaque eius vrbis *Ligerulus* oritur tantus in oſtio, quantus erumpit è fonte: altum enim fluuium & nauicularum patientem emittit; exiguus quidem curſus amnis, ſed liquidus & altus, cui proprium nullo vnquam gelu aſtringi. De quo fonte copioſiùs cæteris ſcripſit Gallico ſermone Leo Tripaltius Aurelianenſis, & nos authoris verba Latina reddidimus in hunc qui ſequitur modum,

LIGER.

Loyret.

LIGER. *In Ligerim labitur fons Ligeruli, & aqua eius, vnâ exigua leuca diſtans ab Aurelia, id eſt duobus paſſuum millibus, videlicet à latere Olineti vici curſum habens paris longitudinis aut aliquanto maioris. Hic autem riuulus magna vrbi commoda, & toti viciniæ affert quouis tempore & qualibet parte anni: etenim numquam areſcit ne ardente quidem Syrio, nec gelu aſtringitur. Itaque cùm Liger glacie dureſcit, vt quandoque accidit, & ob hanc cauſam moletrinæ nihil agere coguntur, ciues ac vicini accurrunt ad moletrinas riuuli plurimas numero, vnde eis facilè ſuppetit copia farinarum, quæ nutriunt familias ſuas. Terretorium verò vrbis multùm incolitur, fertileque eſt, & rebus omnibus abundans, quas mortales deſiderare poſſunt, vt neceſſitati ſuccurrant; veluti ſunt omnis generis grana, vinaque præſtantia, prata, paſcua nutriendo pecori, ſtagna in quibus piſces conſeruantur, ligna, ſyluæ, lanæ, & ſimilia tàm in tota Belſia, quæ fertiliſſima eſt, nec minus quàm Sicilia aut Ægyptus, quæ horrea populi Romani olim vocabatur, quàm in Secalaunia, quæ natura placida & grata eſt, & in qua*

commodè & quantum vult homo capere poteſt piſces, aues, & quadrupedes beſtias, quales ſunt cerui, damæ, apri & lepores, & ſimilia. Ipſaque Aurelia aëre bono, puro, nitido & ſano ſalubris eſt. Ligerulus verò duos tantùm lapideos pontes habet, vnum apud Oliuetum duobus paſſuum millibus, alterum apud Miciacenſe Monaſterium Benedictini ordinis, in quo Bibliotheca excellens olim fuit, doctoſque & eruditos alumnos habuit. Id Monaſterium Sancti Maximini Latinè dicitur. De Ligeri autem & Ligerulo accolæ dicere ſoliti ſunt: LIGER. *S. Meſmin.*

Quand Loyre & Loyret s'entretiennent
Il n'y a pays qu'ils ne tiennent.

Perinde ac ſi dicerent, quoties hæc flumina iunguntur, magnam inundationem fieri neceſſe eſt, quod quidem ſæpe accidit. A Giemo autem Aureliam decem & ſeptem leucas nauicularij eſſe dicunt, totidem ab Aurelia Bleſas, à Bleſis Turones vſque, parem numerum recenſent. Igitur Bleſas nauiganti à ripa Biturigum primò occurrit *Clariacus* diſtans ab Aurelia tribus tantùm millibus, vbi Ludoui- *Clery.*

LIGER. cus XI. Rex noſter ſepulchri locum
Meum. delegit. In diuerſa autem ripa *Magdunum* oppidum ſitum eſt. De hoc in vita Liphardi ſolitarij quondam viri ſic agitur. *Marcus Aurelianenſis Antiſtes in vico Cleriaco qui ab Magdunenſi oppido tribus diſtat milliaribus ob certas cauſas reſidebat.* In eadem vita etiã reperies verba quæ ſequuntur. *Eſt mons apud Aurelianos, quem incola regionis illius Magdunum vocant, in quo antiquitùs extructum erat caſtrum quod à Vandalis hominibus barbaris ad ſolum ipſum dirutum eſt.* Quæ duo oppidula pari interuallo ab Aurelia abſunt, videlicet quinque paſſuum millibus, & quod excurrit. Denique ad Aurelianenſes Epiſcopos tria, vt dici ſolet, oppida pertinent. *Pitiueris, Iargolium, & Magdunum.* Et Aureliæ monaſterium eſt
S. Euuert. *Sancti Euuertij*, cuius Abbas fuit Stephanus poſtmodũ Tornacenſis Epiſcopus, in cuius epiſtolis, necdum excuſæ ſunt, tres tantùm locos hîc libet adſcribere, quorum primus eſt ex epiſtola ad Ioannem Aurelianenſem patriâ, Domini Papæ Alexandri tertij ſcriptorem, vt quo tempore vixe-

rit ex ipſius Alexandri nomine, & Pontificatu ſtatim intelligatur. Alter ſic habet. *Natis ſub Aurelianenſi aëre, & Ligeris aquâ perfuſis, æſtiuo tempore Romæ morari, non eſt aliud quàm mori.* Tertius, *Solent plerique Aurelianenſes aurei inter alienos eſſe, quia nec argentei ſunt inter ſuos.* De Aurelia quoque Ioannes Sariſberienſis, qui Adriani & Alexandri temporibus vixit, in epiſtola, cuius initium eſt. *Solent pigmentarij*, De Lexouienſibus nec non Aurelianenſibus ita ſcripſit. *Domini Lexouienſes, patres non modò eloquentium, ſed eloquentiæ quodammodo ſunt. Nam cùm Aurelianenſibus, qui multarum rerum peritiam & vſum habent, æquentur in plurimis, in eo faciliùs antecedunt, quòd hîc naſcuntur, & fiunt eloquentes, adeò quidem vt omnem ætatem, & ſexum, genuinus eloquentiæ vſus imbuat & informet. Quid ego impeditioris linguæ humuncio, torrenti tantæ eloquentiæ reſpondebo?* Ab Aurelianenſi autem vrbe Liger habet centum ſexaginta leucas nauigationis, cuius dimidium Aurelia eſt, & à Rodumna primo Ligeris portu ad

LIGER.

LIGER. eam vrbem ſeptuaginta. In vita Genouefæ Virginis in agro Pariſiorum natæ apud vicum Nemptodorum, ſcriptaque Childeberti temporibus hæc reperio. *Ab Aurelianenſi vrbe vſque Turonum ciuitatem quæ tertia Lugdunenſis nuncupatur, perhibentur eſſe ſtadia ſexcenta, milliaria ſeptuaginta quinque, quæ adhuc veteri Gallorum lingua nuncupantur leugæ quinquaginta.* Omnes autem ſcriptores Martyrologiorum à Carolo magno Aurelianos in plurali numero dixerunt, & ante eos Sidonius lib. 8. Aurelianenſem vrbem. *Belgenciacum*

BAVGENCY autem oppidum in eadem ripa ſitum decimo ab Aurelia milliario poſtea occurrit, ponte egregio quem noſtri Reges olim fieri curarũt inſtructum. Hîc Ludouici VII. & Eleonoræ vxoris ditiſſimæ fœminæ matrimonium pridem contractum, mutuo conſenſu diſſolutum eſt. Idque initium bellorum fuit, quæ diuturna contra Anglos & totam ferè Aquitaniam, funeſta, vt ita dicam, atque exitioſa fuêre.

BLOIS. *Blæſas* tandem venimus, vbi CORBILIONEM Gallica vox arguet fuiſſe.

fuiſſe. Strabo Corbilionis nomine emporium totius Galliæ ſuper Ligeri fluuium ſitum, ponte munitum, & memoria Petri Bleſenſis ſcriptoris non improbandi, cuius opera iam pridem publicata fuiſſe manifeſtum eſt. Hanc eſſe patriam Agilulphi monachi Floriacenſis, poſtea Lyrinenſis Abbatis in eius vita traditum eſt, in qua hæc verba reperio. *Bleſenſe caſtrum ad montis cuiuſdam latus ſitum eſt, quem Liger fluuius præterfluit, eo loco ſane piſcoſus imprimis, & magnam illi adferens vini atque frumenti, cæterarumque rerum homini nutriendo neceſſariarum fertilitatem.* Aimoïnus hiſtoricus tradit Ludouicum Pium Cæſarem perueniſſe ad flumen Ligerim prope caſtrum Bleſenſe, quo Ciza amnis in eum confluit, *Siciam* nunc vocant. In alia ripa occurrit *Ambaſia*, vbi Carolus VIII. repentè ictu ſanguinis extinctus eſt. De vico Ambacienſi Fortunatus in vita Martini ſic loquitur.

LIGER. *S. Ayoul* *Ciſe* riuiere.

Mirum aliud vico quod contigit Ambacienſi.

Et hîc etiam meminiſſe placet Ioſephi cognomine Gorrionis, quem

LIGER. Ambaſenſem patria aut Turonenſem fuiſſe Iudæi aſſerunt, qui hiſtoriam *Amboi-ſe.* Iudæorum perſcripſit. Ambaſia autem præclarum hodie pontem habet. Iuxtaque eam *Amatiſſam* fluuium excipit Liger, deinde progreditur TOVRS. CÆSARODVNVM Turonum, vnde *Laudiacum* vſque ſunt ſtationes & poſituræ equorum quas poſtas vocant duæ, quæ expectant aduenientium curſorum celeritatem: Qui lo-MONT-LOVÏS. cus *Mons-Laudiaci*, & vulgo *Mont-louys* ab indigenis vocatur. Gregorius Turonenſis libro ſecundo Laudiacum ait ab vrbe Turonum milliario ſitum. Hîc quoque cap. 10. libri 4. Capitularium Caroli magni inſerere neceſſarium putamus, quod infra Aureliam penè quotannis aggeres reficiendi ſint. *De aggeribus iuxta Ligerim faciendis, vt bonus miſſus eidem operi præponatur: & hoc Pipino per noſtrum miſſum mandetur, vt & ille ad hoc miſſum ordinet, quatenus prædictum opus perficiatur.* In Turonibus pira Boni Chriſtiani adeò ſuauia, vt Pontifex Romanus ea ad ſe miſſa cum Cardinalibus conuiuis auidè comederit, nec quicquam ac-

cipi à ſuis voluerit pro bullis à deſignato Turonenſi Epiſcopo. Duobus autem extra eam ciuitatem millibus, Martinus monaſterium ſibi ſtatuit, qui locus tam ſecretus & ſemotus erat vt eremi ſolitudinem non deſiderares. Ex vno enim latere præciſa montis excelſi rupe ambitur, reliquam planiciem Liger fluuius reducto paulatim ſinu clauſerat. Rurſus Monaſterium, inquit, beati viri duobus à ciuitate millibus erat diſparatum. Hæc Sulpitij Seueri politiſſimi ſcriptoris, & facundiſſimi Gallorum verba ſunt in vita D. Martini Turonenſis Epiſcopi, iſque locus *Maius Monaſterium* appellatur à Gregorio Turonenſi libro decimo. Turones iuxta Ligerim eſſe Ptolomeus aſſerit, TVROPIOS vocans pro Turonijs, quâ voce Cornelius Tacitus vſus erat, ciuitatémque illam *Cæſarodunum* nominans, quæ in tertia Lugdunenſi tranſligerim ſita eſt, & lapideo ingenti ponte multarum fornicum excellit. Nec verò totâ Galliâ regio vlla eſt, vbi ver, vbi æſtas atque autumnus ſuauiores ſint, vel pira meliora, cæterique fructus præſtãtiores.

LIGER.

Mer-mõſtier.

LIGER. Duabus leucis infra eamdem vrbem in ripa Ligeris rupes eſt concaua, vnde ſtillicidia quamplurimas figuras effingunt, alias forma rotunda & orbiculari, alias oblongas, alias amygdalis ſimiles, omnes tamen albo & candido colore politiſſimas, vt Tragemaræ perſimiles appoſitè dicantur, ac ſæpè fallunt conuiuas in menſis, præſertim fœminas zuchari amantes.

Le Brăle riuiere. *Branlia* è Vindocinenſium finibus ortus *S. Reginaldi* oppidulum præterfluit, deinde in Ligerim labitur.

Le *Cher* riuiere. Ad *Carum* flumen & alios, qui ex agro & finibus Biturigum fluunt in Ligerim, aut è Lemouicum & Pictonum remotioribus locis decurrunt, nunc venio. *Molucionum* oppidum Boiorum qui nunc Borbonienſes vulgo appellantur Carus alluit, venitque nouem leucis ſupra id oppidum è fonte, qui non procul abeſt à *Saluertio* nobili prædio. Carum quidem quod ſciam nullus auctor antiquior Gregorio Florente Epiſcopo Turonum ſic appellauit. Is apud *Virſionem* oppidum quod Philippus ſextus Francorum Rex *Virſanam* in pu-

Moluſſon.

VIERSON.

blico inſtrumento vocat, eodemque LIGER.
Auaricum amnem accipit qui Gallicè *Auvron* dicitur, à cuius nomine *Auuron* riuiere.
mater vrbium Bituricarum AVARICVM Iulij Cæſaris temporibus ſtante adhuc Republica Romanorum vocabatur, quod ad eum & paludes ſita eſſet, quæ temporis lapſu & humana induſtria exſiccatæ ſunt. Sidonius vrbem Biturigum *Bituricas* appellat, ac de Virſione quidem in agro Biturigum dici ſolet hic verſus,

Virſio villa virens, aliunde multa requirens.

Sanè quinque amnes Bituricum vrbem acceſſu ſuo plurimùm ornant, *Auaricus* & *Avvreta* & *Elaueriolus* ex vna parta, *Eura* & *Molus* ex alia. E fonte mediocri inter Dunũ regiũ & Molinas fluit alius amnis qui Elaueriolus appellatur, & continuato curſu duodecim leucis Auarico permiſcetur prope Bituricam vrbem. Cæſaris ipſius teſtimonio conſtat Auaricum pulcherrimam prope totius Galliæ vrbem ferè ex omnibus partibus flumine & palude circundatam, vnum habuiſſe & perauguſtum aditum. Nunc autem non vrbi Biturigium,

LIGER. ſed Auarico amni hoc nomen ſolum tribuimus, qui à meridie fluens iuxta muros vrbis quos alluit, ad portam, vt nunc dicitur, Avvroniam lapideum pontem habet, ex quatuor aut quinquefornicibus conſtructum. Quatuor autem leucis à Biturigum vrbe in Carum ſe effundit, amnis quoque alius, cui *Evura* Gallicè *Vyrette* nomen eſt, vrbem ingreſſus extra eam propè Sulpitiani Monaſterij ruinas acceptâ ſuperiore fluuij Avvronis aquâ, apud Virſionem quatuor milliaribus ab vrbe diſtantem. Ac propè portam Sulpitianam periculoſiſſimus gurges cernitur, qui formidabilis & nauiculis eſſe debet, & natatoribus, quorum plurimi maximè ſtudioſi Iuris Ciuilis mergi ſolēt. Nec in minus periculum incidunt omnis generis natatores. In Carum quoque influit & *Theolius* modicus amnis iuxta *Exoldunum* oppidum decurrens. Et *Tornanima* illud ingrediens contra ſolis ortum fluit, quod rarum eſt. Porrò Exolduni vina annis viginti & amplius ſeruantur: is amnis oritur è fonte, cui *Theolio* nomen eſt diſparato quatuor

Theol riuiere.

leucis, alueus eius latitudinis triginta pedum & amplius, ſatiſque altus, aqua limpida riuuluſque eius extra Exoldunum deducitur. De eo oppido Armoricus loquitur Philippidos libro ſecundo. LIGER.

----- *nobile caſtrum*
Vcelloduni ſibi ſubdit in impete primo,
Cum patria tota tam diuite, tamque potenti
Vt ſibi ſufficiat, nec ſit mendica bonorum,
Multa quibus regio ſe lamentatur egere,
Copia quam Cereris ditat, quam Bacchus inundat;
Qui comportari deſiderat inde remotas
In partes, quantoque magis portatur, eo fit
Fortior, & temerè portatus inebriat omnes
Qui dedignantur Thetidem ſociare Liæo.

Yeuura verò amnis qui *Magdunum* alluit in Carum labitur, quatuor autem leucis à Biturigum vrbe ſitum eſt, Aimoinus cap. 1. lib. 3. *Bituri-* *Yeure* riuiere. *Mehum ſur Yeure.*

LIGER. *ges apud Caſtrum Medi·lanenſe*, inquit, *quod nunc Magdunum dicitur quindecim armatorum millia Deſiderio Duci opponentes cum eo conflixere, vrbemque obſidione cinxerunt.* Et literæ Caroli Regis anno milleſimo trecenteſimo viceſimo ſecundo datæ, dicuntur *Magduni ſecus Euram*, à poſterioribus tamen *Medunum* pro Magduno dictum monemus. *Naum* fluuiolus in vita S. Genulphi cap. 16. lib. 1. memoratus, paulo infra Exoldunum *Saldriam* maiorem accipit. Nam minor vltra *Capellam Gilonis* in maiorem fluit, minor autem *Remorantinum* emporium emptionis & venditionis pannorum. *Poſo* fluuiolus immergitur Saldriæ maiori, ac prope fontem ſitum eſt *Vaſtinium*, vnde nobilis familia Vaſtinenſium nomen habet. Ille verò à *Concorcello*, quem *Concordiæ ſaltum* eruditi vocant, & *Albignino* dilapſus ad *S. Aniani* oppidum lapideum pontem habet. Deinde apud Bruti, nunc *Tricarij montis* munitionem, & *Chenoncellas* regiam admirandi operis in ponte ſtructam, aliumque *Bleriæ* & duos iuxta Cæſarodunum ſiue Tu-

Naon riuiere. *La Sauldre* riuiere. *Petite Sauldre* riuiere. REMORANTIN. *Poſo* riuiere. VATAN. *Concreſſaut.* *Aubigny.* *S. Agnan.* *Montrichard.* *Bleré.*

ronum vrbem, vltra quas riuus ex ea ad Ligerim ductus inſulam Diui Coſmæ efficit, in cuius templo Berengarius olim ad ſanitatem animi reuerſus ab hæreſi, & Ronſardus Vindocinenſis noſtrorum Poëtarum maximus ſepulti ſunt. Alter poſtea eiuſdem Cari riuus prope *Linerias* ductus inſulam conſtituit: tandem Carus ipſe in Ligerim euoluitur. De eo aliquot teſtimonia celebrium authorum hîc referemus primùm ex Armorico Philippidos quinto, eius enim verba ſunt. LIGER.

---- Sigalaunica plana ſerenant,
Frugifero iocunda ſolo latus inde ſiniſtrum
Lenè fluens per prata virentia Carus amœnat.
Arboribus cultiſque placens, patienſque carina,
Piſcibus & multis iuuat vtilitatibus ipſum.

Secundum, eiuſdem authoris Philippidos tertio his verbis.

Inde iter accelerat Turonis feſtinus ad vrbem
Quam geminum nitida flumen circumfluit vnda,

LIGER. *Hinc Liger, hinc Carus medio ſedet inter vtrumque*
Clara ſitu, ſpecioſa ſolo, iucunda fluentis,
Fertilis arboribus, vberrima fruge, ſuperba
Ciue, potens Clero, populis numeroſa, referta
Diuitiis, lucis & vitibus vndique lucens.
Quam ſacroſancti præſentia corporis ornat
Præſulis eximij Martini, gloria cuius
Omnibus Eccleſiis ſummum decus accumulauit.
Quæ cùm ſit Britonum caput & metropolis, vna
Bis ſenas ſubſe cathedras lætatur habere.

Nec de Biturigibus amplius dicam niſi quod omnino ſciendum eſt. Rutilij enim Numeriani verſu continetur:
Occurrit chalybum memorabilis Ilua metallis,
Qua nihil vberius Norica gleba tulit.
Non Biturix largo potior ſtrictura camino,

Nec quæ Sardonio ceſpite maſſa fluit, LIGER.
Plus confert populis ferri fœcunda creatrix
Quam Tarteſſiaci glarea fulua Tagi,
Materies vitiis aurum lætale paradis.
Et hoc quoque non ignorandum puto quod ex noſtratibus Poëtis quidam ſcripſit:
Paſcuis diues Biturix, & altis
Neuſtria ſiluis.

In iiſdem Biturigum finibus *Anger* oritur ſupra *Caſtram* inter *Rodulphi caſtellum* & Monaſterium *Dolenſe* Gregorio & veteribus notum, fluit, qui & ipſe flumen de quo agitur *Angarim* vocat, & Gregorij quidem verba ſunt. *Apud Dolenſem vicum Biturigum* cap. 18. lib. 2. & poſt eum Gildas, & Aimoinus ſcriptor Floriacenſis ante annos ſexcentos ſcribit, *Accelerationem itineris cum inundāte profuſione imbrium retardauere Aquitanici amnes, inter quos Andria deſpicabilis viſu fluuiolus, ſed crebrâ in multiplices diſcurſus aluei ſectione ac paludum aliquantis in locis ad tranſmeandum difficilis.* De quo ab accolis & exteris dici ſolet:
Indre a tous les iours ſa proye,

Indre. ri. La Chaſtre. Chaſteau-Roux. Deols. Bourg Deols.

LIGER. *Ou d'vn coſté ou d'autre, & s'y noye Quelqu'vn.*

Id eſt, nulla præterit dies quin prædam Anger ſuam habeat. In vita Genulphi lib. 2. cap. 9. de ſitu Stradenſis cœnobij agitur his verbis. *Eſt autem locus idem in penultima parte Biturici pagi verſus occidentem admodum delectabilis ſeu iucundus. Nam è regione Fluminis Angeris curſus offertur, quod commoditate ſui quammaximè iuuat incolas eiuſdem loci: tum deinde circumquaque fertilis humus omni germine cum ſui fœcunditate, tum etiam agricolarum opere.* Eidem cœnobio Stratenſi ſubiicitur *Monaſterium S. Petri* in territorio Niuernenſi ſitum, vt dicitur cap. 13. lib. ſecundi in hunc modum. *Hic igitur venerandæ memoriæ Dodo pro ſibi competentibus cauſis aulam expetiit Domini Caroli Regis: aderant verò tunc in palatio fratres ex cœnobio S. Petri quod eſt in territorio Niuernenſi grata ſatis poſitione ſitum inter duos amnes Ligerim & Elauerem.* Deinde ſubiicit: *Rex proprio cõfirmauit ſcripto regium præceptum, ac proprio corroborauit edicto, vt iam dictus ſancti Petri locus*

S. Pierre le Monſtier.

à præfato Abbate Maynardo, ſuiſque ſucceſſoribus Stradenſis ſcilicet Monaſterij rectoribus perpetualiter poſſideretur, & regeretur. Igitur non procul à Monaſterio *S. Genulphi* Anger fluit, mox *Caſtillionem*, tum *Lucas* oppidum, arcemque munitiſſimam: de qua Armoricus Philippidos libro octauo ſic ait: LIGER. *S. Genouïl.* *Chaſtillon.* *Loches.*

Nobile caſtellum, quod Lochia nomine dicunt,
Cui nec fruge ſolum, nec Baccho vitis auara eſt,
Endria cui magnum decus addit & vtilitatem,
Dulcibus irriguis hortos, & prata rigando,
Qui cùm ſit gratus viſu, fœcundus & vſu
Multimodo patriam iuuat oblectamine totam.

Et Glaber Rodulphus lib. 2. cap. 4. *Fulco*, inquit, *Andegauenſis ædificauit Eccleſiam admodum pulcherrimam in pago ſcilicet Turonico milliario interpoſito Lucenſe caſtro.* Idem lib. 4. cap. 17. *Fulconis ait Andegauenſis corpus in Monaſterium Lucacenſe quod ipſe conſtruxerat delatum*

LIGER. *eſt, & in eodem ſepultum honorificè.* Anger poſtea *Cormeriacum* fluit, patriam Ioachimi Perionij Benedictini Ordinis, qui primus Ariſtotelem docuit Latinè loqui; nec magno interuallo accreſcit aquis *Eſchendonis* & *Angeruli* riuorum, *Baſonis* arcem petens tredecim lapideis pontibus ornatus paulo infra Carum in Ligerim effunditur. Habet autem in ripis ſuis plurimos fontes limpidiſſimos, altiſſimiſque marginibus, ac niſi frequentes molæ obſtarent, nauigiorum patiens eſſet. Troctas, carpiones, barbaculos, lucios nonnumquam longitudinis quinque pedum piſcari in eo notiſſimum eſt. Indi coloris aquas habet, neque rapidè, ſed leniter & ſenſim in Ligerim quoque labitur. In eam etiam defluit *Beuero* & *Cuſſo Camborinum* inſulam adiens, in qua Franciſcus primus regiam ſibi ædificari iuſſit.

Cormeri

Eſchandon r.

Indrois r.

Montbaſon.

Bevvrõ r.

Cuſſõ r.

Chambourg.

Reſtant duo fluuij magni nominis à Lemouicibus labentes, ſcilicet *Vigenna*, & *Crauſia*, quam in Vigennam cadere notum eſt. Ita enim Sulpitius de Martini exitu loquens. *Apud Condatenſem* (inquit) *diœceſis*

La Viẽne r.

La Creuſe r.

Cande.

ſua vicum, excedens à ſeculo migrauit ad Chriſtum. deinde addit : *Si mos antiquitùs inſtitutus ſeruatur, in vrbe qua ordinatus eſt habebit Deo iuuante ſepulchrum. His ergo litigantibus ſole ruente dies clauditur, corpuſque in medio poſitum ab vtroque populo, Pictauienſi ſcilicet & Turonenſi, cuſtoditur, futurum vt mane facto à Pictauis per violentiam auferretur. Denique nocte media Pictaui ſomno cõprehenduntur, nec vllus ſuperfuit, qui ex hac multitudine vigilaret. Igitur vt Turones eos cõſpiciunt obdormiſſe, apprehenſam ſanctiſſimã glebam alij per feneſtras eijciunt, alij à foris ſuſcipiunt, poſitamque in nauim cum omni populo per Vigennã fluuium deſcendunt, ingreſſique Ligeris alueum ad vrbem Turonicam cum magnis laudibus pſallẽtium dirigunt greſſum. Pictaui expergefacti nihil de theſauro quem cuſtodiebant habentes cum magna confuſione ſunt reuerſi, & ciues Turonici tripudiantes, cum ſanctiſſimi viri corpore ad vrbem Turonum ſunt regreſſi.* Eſt autem *Caudatenſis vicus* in Turonum diœceſi iuxta Ligerim poſitus, nec procul à caſtello nobili *Sorellio* vnde ruſticum adhuc in vi-

Liger. *Cande.* *Montſoreau.*

LIGER. cinia prouerbium eſt, inter Candatum & Sorellium vicos nec ouem, nec vitulum paſcere, quia proximi & penè contigui ſunt, vnde dicterium accolarum,

Entre Cande & Monſoreau
Ne repaiſt brebis ne veau.

Candatenſe autem Templum mauſoleo Martini atque effigie exornatum erat, ante bella pro Religione exorta. Nam tunc Caluinianæ ſectæ milites omnia templi ornamenta confregere. E regione Candatenſis vici interiecto flumine, ſitus eſt vicus, *Capella alba*, ita vocatus ab Odone Cluniacenſi, à qua duabus tantùm leucis diſtat *Burgolium* monaſterium Sancti Benedicti. Baldricus ita orditur hiſtoriam ſuam: *Baldricus Burgulienſium fratrum Abbas, licèt indignus, omnibus Chriſtianis pacem & veritatem diligentibus.* Quæ hiſtoria expugnationem vrbis Hieruſalem, & ſacri belli narrationem complectitur.

La Chappelle blanche. *Bourgueil.*

Verùm quia in Vigennam labitur *Crauſia*, de eo priùs dicendum. Oritur hîc fluuius in finibus Lemouicum vna leuca ſupra *Filetinum*, exiguum

La Crauſe riuie. *Feletim,*

oppidulum ſuperioris Marchiæ, cuius caput eſt *Gareƈtum* Regiæ iuriſdictionis. Nam prætorium inferioris apud *Oratorium* viſitur, infra quam eſt riuus vici *Couturenſis* culti olim, cùm hodie veſtigia ædificiorum adhuc videantur. Eſt autem Filetinum poſitum in via militari, quâ itur à Lemouicibus matre vrbium totius regionis Epiſcopatuque gentis, Aruernum ſeu *Claromontem*, quem ita vocat Robertus belli ſacri ſcriptor cùm ait, *Anno Dominicæ Incarnationis milleſimo nonageſimo quinto magnum inter fines Galliæ concilium celebratum eſt in Aruernia ſcilicet ciuitate, quæ Clarus mons appellatur, cui Papa Vrbanus ſecundus præfuit.* A Feletino vbi aulæa texi mos eſt, *Albiconium* oppidulum videas in quo tapetes ſimiliter in vſum Galliæ confici conſueuere. Id Crauſa alluit à fonte ſic diƈto nomen accipiens. *Agedunum* exiguum oppidum vbi eſt Monaſterium Diui Benediƈti, ac propè Crauſiam vbi mirabilis gurges, cuius aqua Indici coloris in flumine aſpicitur. *Glinium* oppidulum ſequitur ſuo ponte nobilitatum. Inde *Frozelinas*

LIGER. *Garet.* *Le Dorat.* *Aubuſſon.* *Abu.* *Glenie.* *Froyſelines.*

LIGER. labitur, propè eas excipiens Crauſiæ
La petite minoris influentes aquas, moxque
Crauſe, r. *Argentonium* in finibus Biturigum
Argen- alluit, quod oppidum Philippi Co-
tom. minij fuit præclari hiſtoriarum ſcrip-
Le Blãc toris. Deinde *Oblincum* interluit
en Berry eiuſdem regionis oppidulum, poſtre-
La Haye mò *Haiam* in Turonibus alluit, li-
en Tou- gneumque pontem ibi habet. Decur-
raine.
Le port rit poſtea vſque ad *portum Pilæ*, ſic
de Pile. dictum Latinè in veteri hiſtoria Co-
mitum Andegauenſium, quò nunc li-
gneum pontem, qui Vigennæ apud
Creuſe. *Caſtrum Heraldi* ſeruiit, tranſlatum
accepimus ad vitanda tam peditum
quàm equitũ penè quotidiana nau-
fragia, quod tandem effectum eſt lo-
co lignorum, ſuppoſitis pilis è qua-
drato lapide firmiſſimis. His in locis
hoc flumen non ampliùs Crauſia, ſed
Le bec *Creuſia* iam appellatur Gallicâ voce,
des deux quia alueum ſtrictũ profundumque
eaux. & altum habet. Nec procul, ſed infra
pilas, effunditur in Vigennam eo lo-
co quem *Beccum duarum aquarum*,
id eſt fluuiorum, vulgus appellat. Et
ne quid amplius dicatur piſcoſus ad-
La Gar- modũ eſt Crauſia. In eum autem la-
tampe r. bitur *Vartampa* amnis, vt in vita Sa-

uiniani & Cypriani martyru legitur LIGER.
his verbis: *In pago Pictauienſi eſt locus qui priſca antiquitate Confluentium dicebatur propter confluentem in fluuio Croſæ Vartimpam fluuium.*

Vinconus ſupra *Belacum* oritur ac Vincon r. ſubluit rupem ſuppoſitam muris il- Belac. lius oppidi, acceptoque dimidia poſt leuca riuo *Baſilia* in *Vartampam* La Baſtrie r. influit. Hic enim inter Belacum & Oratorium fluit, & pons quem tran- Le Dorat. ſire oportet Vartampæ impoſitus, *Beſſæ* nomen habet. Vartampæ verò piſcis bonitate & guſtu inferior eſt Vinconio, & hic Baſiliano quoque cedit, vt accolæ affirmant. Ita fit plerumque, vt riuulorum piſcis eſu præſtet, gratiorque ſit quàm maiorum amnium. Poſtea verò Vartampa *Mauritionis* municipium interluit, Mont-morillon. acceptoque *Anglino* fluuiolo in Crauſiam tandem influit.

Cæterum *Vigenna* amnis in finibus La Vienne ou la Vignane. quoque Lemouicum oritur, nec Vigennæ nomen apud eos habet: *Vignanam* enim vulgus appellat. Fons eius non procul à *Tarnaco* oppidulo Taurion ſitus eſt. Recepto poſtea *Taurione*, & & Aurance. *Aurantia* fluuiolis decurrit in Vigen-

LIGER. nam; in cuius Aurantiæ ripa Ioannes Auratus Poëta regius didicit verſus ſcribere. Is *Mane pranſus* cùm appellaretur, & diſpliceret impuberi id cognomen, Aurati ab Aurancia nomen accepit. Vigenna verò matrem vrbium Lemouicarum in qua Epiſcopalem ſedem habet, alluit. In vita Sancti Martialis, facta fluuij mentione addit auctor, *Et cùm iter facerent, cõtigit vt deuenirent ad quoddam regale palatium vocabulo Iogeniacum duabus leucis à Lemouica. Fixerunt autem tentoria, & papiliones omnes Principes & Comites è diuerſis regionibus coadunati ſuper Vigennam fluuium. Æſtuantes autem calore Solis, ibant ad fluuium, ardorem pariter ſudoremque vitare cupientes.*

Brance riuiere. *S. Vitus.* *Brancia* exiguus amnis oritur apud *Sanctum Vitum*, *Petram Buffariam*, & *Chalucetum* fatale oppidum Ricardi Anglorum Regis, alluit, ac permiſcetur Vigennæ, à *Solemniaco* mona-

Solemniac. ſterio diſtans tribus aut quatuor leucis. De eo Aimonius hiſtoricus: *Eligius petit à Dagoberto donari ſibi villam in pago Lemonicenſi ſitam Solemniaco cognominatam; in quo & Mo-*

naſterium conſtruxit, & congregationem Deo ſeruientium monachorum. Elſa quidem oppidulum eſt, in quo optimi panis conficiendi ratio eſt, qui in vrbem Lemouicam ſtatim infertur, vocaturque ab eis Elſianus. Et beatus Auſtreclianus vnus è comitibus S. Martialis vita exceſſit. In loco qui Elſe vocatur, nunc *Aixe.* Abeſt à *Lemouico* duabus tantùm leucis, de quo in vita eiuſdem Martialis mentio fit his verbis; *Eſt ciuitas in prouinciis Galliarum prophano vacans errori, nomine Lemouix.* Et verba ſuperiora de morte Auſtrecliani in eiuſdem vita continentur. Poſtea non procul à *Sancti Iuniani* oppidulo ſub lapideo ponte fluit, mox apud *Cabaneſium* oppidum, natalem locum Ademari hiſtorici, monachique Sancti Martialis Lemouicenſis, deinde ad *Confluentes* dictus eſt. Indeque fluit verſus *Inſulam Iordanis*, poſtea *Cauuiniacum*, exin apud *Caſtrũ Airardi* vrbem in Pictonibus, lapideum pontem pulcherrimum firmiſſimumque publico ſumptu conſtructum, habentem. Hic verò nauigiorum patiens Vigenna eſſe incipit, la-

LIGER. *Aixe.* LIMOGES. *S. Iunien. ou S. Iuniã.* *Chabanois.* *Confolant.* *L'Iſle Iourdain* *Chauuigny.* *Chaſteleraut.* *L'Iſle Bouchard.*

LIGER. biturque verſus *Inſulam Burchardi*, cuius in Iure Canonico mentionem

L'Iſle-Bou-chard. fieri & ipſe memini, & qui volet reperiet. Tandem apud Candatenſem vicum Ligeri permiſcetur, vt ſupra demonſtratum eſt. In Vigennam quo-

Le Clan r. que *Clianus* Pictonum amnis, qui *Planus* etiam dicitur, vt tradunt Annales Aquitanici, quòd altis ripis ſit ac plenus dormientibus aquis, & quodammodo reſidibus: anguſti ſtrictique aluei & leniter fluens, vt aquas penè reſides habere videatur. Qui amnis aliud etiam nomen habebat, vt ex literis Eccleſiæ Pictauienſis apparet his verbis: *Eccleſia ſancti Clementis ſita eſt ſuper ripam fluuij Clen-*

Chaſſe-neuil. *nis in villa quæ dicitur Caſſinolium duobus à Pictauio paſſuum millibus.* In iiſdem literis hæc verba quoque reperiuntur. *Aymericus Capellanus S. Clemētis de Caſſanolio perrexit in Hieruſalem cum Comite Pictauienſi, & remanſit dicta Eccleſia ſine Capellano.* Et olim quidem propter obices inculta erat, nunc illis remotis, nauigatur. Clanus vero *Viuonam* decur-

La Von-ne r. rens *Vonnam* fluuiolum accipit, oriturque nō procul à Monaſterio opu-

lento Ciſtercienſis ordinis, cui *Caſtellare* nomen. Inde fluit *Menigut-tam* Canonicorum collegium, *Buſſeam*, *Sanſayum*, *Cuiſaium*, & *Iazenelium*, indeque *Luſinianum* Caſtrum ciuilibus bellis euerſum; poſtea *Viuonam* vbi non procul à Clano excipitur. Abundant piſcibus diuerſi generis, troctis exceptis. Amnis quidem periculoſus dum inflatur. Inſunt in eo plura ſaxa quæ griſones vocant. LIGER. *Le Chaſtellar l.* *Meni-goutte.*

Cloera riuulſus è *Marka* apud Lemouices oriens, parrochiam quæ *Ianceya* dicitur alluit, poſt adit *Trancartium*, vbi hyeme nauiculis tranſitur, & prope Viuonam Clanum ingreditur. Carpionibus & luciis caret, ſed minutiſſimo piſce abundat. *Nobiliacus* nomen eſt cœnobij inſignis duobus à Pictauio millibus, & à *Malepertuſo* vnico milliari tantùm diſtans. Et *Mioſſa* exiguus amnis hoc loco influit in Clianum, vocaturque *Medioximus* in veteribus eius Monaſterij chartis, Auditorij Pictauienſis, in quo Ius Ciuile & Canonicum exponi mos eſt, ad Abbatiam *Sancti Benedicti*, quæ eſt Pictauenſiũ deambulatio, concurſus fieri ſolet *La Cloëre r.* *Ianſey.* *Le Trãcare.* *Noa.llé.* *Maupertuis.* *Mioſſan r.* *S. Benoiſt de Quency.*

LIGER. ab otioſa iuuentute, cui ſtatim per locum duos pedes ſtrictum, & duas vt vocant theſias longum, neceſſariò prætereundem eſt, quia non ſine periculo id fieri poteſt propter præſens & adeò metuendum precipitium in rupes, & ſubiectum Clanum, qui Pictauiam præcipuam vrbem totius regionis alluit. Inde progreſſus Vigen-

Paſſe-lourdin. nam ingreditur vltra *Pictauium vetus.* Hoc flumen impeditis altiſque ripis à Pictauio Epiſcopali vrbe vſque ad exitum ſeu oſtium eius nauigabile nuper efficere Pictauienſes publico ſumptu curarunt. De hoc fluuio vulgò dicitur:

Au port de Senom
Le Clan perd ſon nom.

Ioannes Sariſberienſis in præfatione Policratici librum alloquitur, aitque:

De Pictauorum dicis te gente creatum,
Nam licet his lingua liberiore loqui.

Loire. SAVMVR. LODVN Liger poſtea tot iam receptis amnibus alluit Salmurum, de qua Macrinus Poëta lyrycus hos verſus ſcribit.

A Iuli oppidulo bis ſeptem millibus abſunt
Quæ muri à ſaltu mœnia nomen habẽt.

Idemque

Digitized by Google

Idemque iterum. LIGER.

Indiga aquis eſt Iuli tellus, Salmurica rura
Latiuago fluuius permeat amne Liger.

Tametſi in Commentariis Maioris Monaſterij reperio non *Iuliodunum*, ſed *Laudunum* appellari, & à quibuſdam hiſtoricis *Louiodunum*, & ab Ademaro Cabaneo *Loſdunum*. Salmurus in Aquitanica ripa ſitus eſt, arcemque in edito colle poſitam habet, & lapideo ponte iungitur. In conſpectu illius vrbis eſt cœnobium *Diui Florentij*, & *Thoeda* amnis qui in Ligerim influit, & *Varius* pagus in quo viſitur riuulus qui ſingulis diebus bis tantùm fluit, biſque ſtagnat. *Thoué.*

Thœdus ſeu *Thoeda* flumen originem ſuam accipit à *Verone* in *Caſtinia* agri Pictauienſis ſub *Partiniaco* oppido, deinde ipſum ingreditur, mox propè ſancti Lupi & *Oruiacum*, tandem ſub *Thoarcio* præcipuam ſedem gentis Tramuliæ, poſteà *Monſtrolium Belaij* apud Andegauos, vbi nauiculas ferre incipit. Deinde fluit verſus *Burgum pontis ſancti Iuſti*, indeque ad *pontem Fucharium* prope monaſterium S. Florentij ſub *Thoé, r. Vernon. Gaſtine. Partenay. Heruaux. Thoüars*

LIGER. Salmuro, quo loco in Ligerim effunditur. *Diua* Pictonum exiguus riuus oritur è fonte grandi & largo, qui viginti paſſibus ab ortu ſuo moletrinam agitat, videturque ſub caſtello *Grimalderia* prope *Belleanum* in Pictauia. Inde currit verſus *Burgum Matronum*: Vnde progreſſus amnis in duos riuulos diuiditur apud *Moncontorium*, quorum vnus oppidum ipſum interluit, alter alluit, ac prope fontem, qui totum fluuiolum effundit, nullo accepto riuulo in Thoedum decurrit. Ibi memorabile habitum eſt prælium inter Catholicos & diuerſæ Religionis propugnatores, vbi Rex Carolus per Henricum fratrem poſtea Regem feliciter pugnauit. In cuius prælij deſcriptione Antonius Allegri⁹ vir militaris de hoc fluuio ſic ait:

La Diue, r.

Beleam.

Bourg de Marne.

Separat Andenſes Pictonum Diuus ab aquis
Amnis, viſcoſaque vligine tardat euntes,
Et Moncontorij fœcundat paſcua vici.

Et Ronſardus Ode 68.

Entre l'vne & l'autre riue
Deſſus la plaine de Gron
De Thoé & de la Diue

Se rangent en eſcadron LIGER.
Enflez deſ-ja de la gloire.
Mais, las! ils ne ſçauoient pas
Que ce grand Dieu des combats
Porte en ſa maiſon la victoire.

Tandem infra pontem S. Iuſti in Theodũ fluit, dein ad *Mottam Borboniam*, quæ eſt aceruus terræ congeſtæ, infra quam lapideus põs eſt. Hic amnis ſeparat Pictones à Lodunenſibus. *Thoeretus* amniculus eſt, fluens ac deriuans à *Chiciaco* Pictonũ, propè *Breſſuiram* vrbem, deinde *Caſtellionum*, *S. Varnum*, *Condriam* vbi influit in Thoedum inter *Orhallum* & Thoarcium oppida. *Thonnus* exiguus riuulus ab oppido *Maleonenſi* in finibus Pictonum propè *Argentoniam villam* cui *Caſtello* nomẽ, ad põtem, cui virginis etiam nomen maiores impoſuere, deinde apud *Monſtrolium Barlaij* labitur in Theodum. Sub *Lauduno* vrbe amnis viſitur vulgari nomine *le Martreil*, qui oritur ex certis fontibus ſitis in vno è ſuburbiis vrbis, deinde progreſſus longius effunditur in *Diuam* apud pontem S. Iuſti. *Brianda* exiguus amnis Lodunenſium oritur è fonte dicto *Bedo-*

Thoeret, r. *Chiſſé.* *Le Thon, r.* *Mauleon.* *Monſtræil Bellay.* *Briande, r.*

LIGER. Engueſne. ria, infra burgum mõtis, ſuper *Guaiſna* monaſterium virginum Fontis Ebrauldi, qui fons largior eſt tertia parte arpenni terræ, idemque ex alto fundo plurimis in locis perpetuò feruet: vnde tanta vis aquæ erumpit, vt ſolus hic fons mille paſſibus ab ortu moletrinã agitet, dictumque monaſterium alluit, indéque Briaudam vicum, poſteà burgum ſancti Gratiani, effunditurque in Diuam. *Buſſa* parnus admodum amnis eſt, qui è fontibus prope Lodunum progreſſus, in vicum ſui cognominis euntibus è *Cainone* oppido Gregorio Turonenſi celebri cap. 17. lib. 5. Inde verſus Monaſterium *Sullienſe* fluit, poſtremò effunditur in Vigennam duobus millibus paſſuum à Cainone. Regionis verò Andium flumina paucis verſibus Poëta Paſchaſius Robinus in hunc modum eſt complexus.

Buſſe, r.

L'Aution r. *Arua quod Andicolum rigat Altio,*
Le Layon r. *Laio, Lidus,*
Le Loyr r. *Vdo; Thueda, Liger, Sarta, Vigenna, Sebris,*
Oudõ r. *Latanus, ac medio amne ſecans vrbem*
Thoe r. *Meduana,*
Seovre r. *Et Lironus veteri nota Camillicolæ,*

Nec non & celebri Verſutia valle Credoni
Atque Coëno ſua nobilitatus humo.
Præterea Bridiis Albantia grata colonis
Quæ Coſſæa domus laudibus vna nitet.

LIGER. Le Latan r. Lirome r. Cheuillé. Vreſere. Craon. Bridiers

Quorum fluuiorum alij in Aquitanica ripa, alij in altera quærendi ſunt, nec præter *Glanafolium* Monaſterium Diui Mauri ſedem ac ſepulchrum ad Ligerim edito in vineis loco poſitum quicquam dicturi ſumus, niſi quod Fauſtus Caſſinenſis in vita eius Glanafolium nominat. *Altio* in Ligerim infra *pontes Ceios* decurrit. *Lato* quoque apud vicum *Calumnam* quinto aut ſexto milliari infra Andegauum. *Vdo* oritur in Britaniæ finibus è ſtagno, alluit *Leonium* altiſſimum ſanè fluuium, & ripa coercitum, anguſtoque alueo, piſcium ferax, non planè delicatorum. In Meduanam influit, tribus ferè paſſuum millibus ab eadem vrbe. *Sebris* per *ſyluam Sebrianam* defluit in * *Latanus* ex ingenti ſtagno parrochiæ *Rillæ* circa *Baugeium* in Altionem ſe effundit. *Lironus* per Camilliacum è ſtagno ortus ſexto milliari à matre

S. Maur ſur Loyre.

Les ponts de Cé.

La foreſt de Seuvre.

LIGIR. vrbium Andegauenſium accipitur, nec longè à *Credonio* exiguus amnis. *Verſutia* in Vdonem mergitur *Coëno* è ſtagno profluens in Altionem decurrit. *Albantia* è ſtagno *Brigidi-* Briſſac. *ſacci* influit in *Iocarem*. Nunc venio ad pontes Ceios qui Cæſariani putantur, per quos Liger longiùs excurrit, ac primum in alia ripa, quæ Andegauum vrbem aſpicit, ad *Buccã Me-* La bouche du Mayne. *duanæ* fluuij in oſtium eius id flumen ſuſcipit ab *Andegauo* veniens pulcherrima vrbe Andium, quam Meduana ipſe interluit ponte vno atque altero ornatus. Apud *Cliſſonem* Meduana nomen ſuum amittere à popularibus dicitur his verbis:

Au lieu de Cliſſon
Mayenne perd ſon nom,

In vita Mauritij Andegauenſis Epiſcopi legi hæc verba; *Cùm per Meduanæ fluuium nauali ſubuectione in Ligeris alueo ſecurè deſcenderet Mauritius*. Ac paulo ſupra Sarta & Ledus; ille Cenomanorum, hic Carnutum ex agris fluens, vt mox dicemus, apud inſulam Sancti Albini triangularem influit in Neduanam. *Meduana* ori- Mayenne r. tur in finibus Cenomanorum qua

illi ſeparantur à Lugdunenſi ſecunda, ſeu Normania, longoque curſu *Meduanam* ſibi cognomine oppidum alluit, quod quidem ne quis aberret *Iubelam* à nomine domini dici cœpit ab anno milleſimo ducenteſimo viceſimo, vt ex eius epitaphio perſpici poteſt in Monaſterio *Danielis fontis*, prope Meduanam. Hic autem fluuius incredibili lenitate fluit, etſi Gregorius Turonenſis torrentem eum appellat: Labitur quidem & alluit *Lauallem*, ſeu *Vallem Guidonis* diues oppipum, & *Gunterij caſtrum*. Deinde accepto *Volone* apud Leonium Andegauorum, mox Sartam qui Alançonium claram vrbem Seſuuiorum ſecũdæ Lugdunenſis alluit, tum Epiſcopalem Cœnomanorum, quæ & ipſa tertiæ Lugdunenſi tribuitur. Vnde progreſſus in fines Andium *Sabolium* interluit, poſtea in Meduanam euoluitur. De Sarta quidem referre placet quod Theodulphus Aurelianenſis Epiſcopus ſcripſit Moduino Heduorum Epiſcopo:

LIGER. *Mayenne la Iubel.* *Fontaine Daniel.* LAVAL *Velon r.* *Lyon d'Angers.* ALANÇON. *Le* MANS. SABLE' *Sarte r.*

Tempore præterea hoc, quædam miracula viſa

LIGER. *Dicuntur, breuiter hæc quibus iſta canam.*

Et fluuius Sartã Galli dixêre priores:
Perticus hunc gignit, & Meduana bibit.
Fluctibus ille ſuis penetrans Cenomanica rura,
Mœnia qui propter illius vrbis abit.
Quod ciues tranſire ſolent propè lintribus illum,
Illic portentum non leue fecit eis.
Denique roſcidulas tenebras cùm aurora fugaret,
Et ſolito peterent more fluenta homines,
Eſt propriis ſpoliatus aquis locus ille repertus
Qui rate, ſeu remis peruius ante fuit.
Stantibus atque vndis populus hinc inde ſtupebat
Alueus ac plebem ad inferiora vocat.
Nemo ratem quærit, nullus te, nauita, poſcit:
Miranti populo ſic ſtat aperta via.
Et metus, atque rei nouitas intrare vetabat
Primitùs, & ſenſim cœpit abire metus.
Incipit eſſe vetus noua res, intratur vtrinque.

Alterutram ripam, plebs petiit atque pecus.
Vel pes ei ſiccus, modicum vel planta madeſcit,
Dum gradiens populus itque, reditque frequens.
Si olim tale vadum iuuenis Leandrus haberet,
Non foret inſignis tam tibi luctus,
ERO.
Non ad piſcandum quiſquam fert rete, vel hamum:
Sallibus, atque manu, qui volet illud agit.
Vir tumulandus erat ripæ vlterioris in agro,
Flentibus euehitur, per loca ſicca, ſuis.
Illa ſat vrbs timuit, peteret ne ſe vnda tumenſcens,
Obrueretque ſimul compita, rura, domos,
Saxa patent ignota polo, polus ipſe pateſcit
Saxi, cum proprium linqueret humor humum.
Quod vada nulla dabas pediti illic, Sarta dediſti:
Grande vadum caligas cum tua

LIGER. *ſaxa ſtupent.*

Sarta aliis vicibus hoc ipſum eſt paſſa duabus;
Nec hoc, nec procul hoc tempore, ſine loco.
Quis neget antiqui cum me meminiſſe tropæi,
Quo fluuium ſcindit, & idrichonta quatit.
A prima in quartam modus hic deſluxerat horam,
Inde ſuas repetit poſt celer vnda vias.
Nomina non ideo narrauimus ſcripſimus iſtic,
Sunt quoniam plures, qui cecinere mihi.
At ſi noſſe rei vis lector tempora geſta;
Accipe: promemus ſub breuitate tibi.
Forſan noſſe diem vis hunc quoque: diſce, canemus
Vt res ambigui poſſit habere nihil.
Bis partem vnde nam ſolidi rota ſolis Aquari (erat.
Scanderat in ſexta lunaque piſcis
La Vigne. *Tale quod aſſeuerant flumen* Idonea ſi *paſſum,*
At quod ab vrbe fluens ſat prope Sarta bibit.

Quare locum ex aliis Dei tibi tempora LIGER.
dicam,
Craſtina præfata res fuit iſta rei:
Hunc quoque defectum quod paſſa ſit
Angera dicunt:
Sed locus atque dies ſunt mihi nota minus.

Cùm autem de fluuio *Idonea* Theodulphus loquitur, intelligendus eſt *Vinea* amnis, qui in pratis extra vrbem Cenomanorum Sartæ permiſcetur: Qui amnis ab occaſu alluit muros vrbis Cenomanorum, & ab ortu Vinea hic quarta parte milliaris vnius infra eãdem vrbem in Sartam influit. Ac de Sarta quidem legi verſum hunc nobilis poëtæ. (*alter.*
Venimus ad Sartam, quo non eſt purior
Aquam argentei coloris & perſpicuam, atque vt ita dicam, vitream trahit. De eadem Sarta hic quoque ſubijciam ex vita S. Leonardi quod ſequitur. *Sancti Leonardi Monaſterium quinque leucis abeſt ab vrbe Cenomanorum, ſitumque eſt ſupra Sartã miſeréque afflictum.* In eadem vita hęc quoque legimus. *Sanctus Leonardus tempore S. Innocentij Epiſcopi pagum Cenomanicum fœliciter illuſtrauit: de-*

LIGER. *inde idoneum reperit locellum ſuper fluuium qui dicitur Sarta, qui vſque in hodiernum diem eiuſdem nominis vocabulo inſignitus, & ſancti Leonardi Cella nominatur, & fabricauit ibidem Eccleſiam in honorem ſancti Petri Apoſtoli principis.* Belliloci in Cenomanis Abbatia ſita eſt prope Sartam. Hic amnis ferax eſt carpionum atque troctarum. Meduana etiam *Ledum* ad ſe fluentem excipit, oritur autem circa *Iſeras* Belſiæ oppidulum, quod Fulbertus Carnutum Epiſcopus in Epiſtolis nominat. Poſtea *Allogium*, eidem Fulberto memoratum, & *Bonamuallem* ordinis Ciſtercienſis, acceptoque lacu Dunenſi, *Dunum Caſtrum* in edito ſitum loco, vnde deſpectus in planiciem eſt, præterfluit, & paulo inferius *Arulam* excipit, de quo Aimoinus hoſtoricus libro tertio ſic ait. *In lacu quoque Dunenſi in quem Arula flumen influit, aqua feruens adeò ebulliuit vt multitudinem piſcium decoctam ad littus proiecerit.* Duni Gregorius Turonenſis mentionem facit. Duni habitantes feruntur ſubtili eſſe ingenio, & ab vno verbo

Le Loire. *Iſliers.* *Alluye.* *Bonneual.* *Chaſteaudun.* *Aigrer.*

quod protuleris ſenſum animi tui concipere. Vnde natum prouerbium. *Il eſt de Chaſteaudum, il entend à demy mot*. Arula vero in Ledum influit, ad *Arulæ Buccam*, id eſt oſtium, vt vulgò indigenæ loquuntur. *Erdera* duobus paſſuum millibus à Caſtroduno quamprimum ortus eſt è fonte, terra abſorbetur, vnde modico ſpatio interiecto erumpit, poſtea iterum ſe abdit atque videri deſinit vnius leucæ ſpatio, deinde egreſſus in Ledum defluit. Exin *Vindocinum* Ptolomeo cognitum municipium alluit. Armoricus Philippidos tertio de Ledo & Vindocino ſic ait:

LIGER. *Aurule, r.* *Bouche d'Aurule.* *Erdre r.* VENDOSME.

——— *Vindocinum*
Caſtrum forte nimis, populoſa gente repletum,
Quod Lidericus aqua ſubterfluit amnis amœna.

De eodem & aliis aliquot amnibus idem Armoricus ſic ait lib. x.

Durſtallumque vadis vbi Sarta a diutus Hiena
Te mixtum Liderice ſibi rapit Meduana.

Petrus Ronſardus Vindocinenſis Poëta eximius ſic de patria ſua lo-

LIGER. quitur Ode tertia.

Terre à Dieu qui premiere
Entes bras m'as receu,
Quand la belle lumiere
Du monde i'apperceu:
Et toy Braye *qui roules*
En tes eaux fortement;
Et toy mon Loyr qui coules
Vn peu plus lentement.

Montoire. Le Lude. Chaſteau du Loir. S. Calais.

Progreſſuſque *Montoirium Ludiumque*, Caſtrum Lidi quem incolæ vocant, cùm Ledum oporteat dicere Sidonij teſtimonio, qui ita vocauit. Ainſulam Cenomanorum Monaſterium S. *Carilephi* apud Vſuardum in Martyrologio legimus. De quo in Nicolai primi, Pontificis Romani, epiſtolis mentionem fieri moneo. In vitaque Carelephi hæc ſunt verba. *Dominus perduxit Carilephum & ſocios in locum ſolitudinis qui Caſa Iagani priſcis dicebatur temporibus; ſuper fluuium quem Ainſulam appellant, vbi multi fontes frigidas fundunt aquas; à quarum frigiditate fluuium volunt ſumpſiſſe vocabulum, tamquam ab aino id eſt tremo, & inſula dicta eſt Ainſula, hoc eſt tremoris & frigoris inſula, atque hinc etiam anates*

volucres dictas putant, quod ſemper in aquis verſari eas delectet. Erat autem is locus valde ſolitarius & nemoroſus. Quæ notatio verbi in vita huius ſancti parum ſcitè vt opinor, ab auctore poſita eſt; primigenium enim eſſe puto Ainſulæ nomen. Hic autem fluuius in Lædum fluit, ſicut & vicinus *Feritatem Bernardi* à conditore dictam alluens. *Huinnis* è Perticenſium agro etiam permiſcetur. Eſt riuulus de quo in vita Bernardi apud Abbatis villam nati hoc tantum habemus, *Iuxta riuulum qui Tyron dicitur.* In Pertico igitur Prouincia, quæ Goëtica appellatur, is amnis ſumit originem, decurritque in Huinem. De quo & Iuo Carnotenſis epiſtola 229. ſic ait: *Rotrocus nobilis & ſtrenuus Mauritaniæ Comes humilitatis noſtræ præſentiam adiit, poſtulans vt conſecraremus cuiuſdam Cœnobij cœmiterium quod ſitum eſt ſuper fluuium qui Tyron vocatur, in vſum quorundam religioſorum monachorum qui in eodem loco Eremiticam vitam ducere elegerant, & monaſterium ibi pro loci & temporis oportunitate*

LIGER.

Aniſle r.

La Ferté Bernard

Huine r.

Tyron r.

LIGER. *conſtruxerant*. Tyronio adiicio *Muſuuin* ex finibus *Eburouicum* fluentem, de quo idem Iuo Carnotenſis epiſtola 124. ſic loquitur: *Habent parrochiani noſtri à nobis communione* *Muſu-uer.* *priuati apud Muſuuim quoſdam preſbyteros & quoſdam monachos à quibus communionem petunt, & accipiunt, qui etiam fluuium, vnde Muſuuis vicus ille dicitur, tranſeunt, & in quodam falſo cœmiterio corpora excommunicatorum ſepulturæ tradunt*. Nec non eiuſdem regionis fluuio- *Brayer.* lus *Braya* nomine ſeu Brigia ab Vnel- *Vibraye.* lis originem habens ad vicum *Braya*, deinde *Sauiniacum* fluit, & poſtea in Ledum excurrit, qui duabus ſupra Monaſterium leucis fluere incipit, & totidem decurſis Braya incipitur. LA FLE-CHE. Deinde *Fixa* à quibuſdam imperitè vt mihi videtur *Fleſchia* recens dicta, DVRTAL. & *Duroſtallum* Andium oppida, permiſcentur Sartæ amni nec procul in Meduanam decurrunt. Hic verò iam plenior in Ligerim ſe effundit, à cuius oſtio Nannetas vſque progreditur. Eſt enim Britannia in duas diuiſa partes, in ſuperiorem in qua Nannetes ſunt, & Redones, & Ve-

neti. Aliam in qua cæteri omnes Britanniæ populi, & maximè ij qui à Britannia maiori, nunc Anglia, veniſſe in illas partes exiſtimantur, & ſermone & lingua ab aliis Britannis plane differentes. Itaque Britones Gallos vocant ſuperioris Britanniæ populos, inferioris verò Britones tonantes, quod non loqui, ſed tonare videantur, & ſtridorem dentium edere. Auſonius quidem Poëta de Britonibus meminit illo verſu, quod à nemine ante illum factum puto. LIGER.

Nemo bonus Britto eſt.

Igitur à pontibus Ceis occurrit *Calumna*, *Mons Ioannis*, Monaſterium Florentij veteris, *Caſtrum Celſi* ſtagno vltra tria millia paſſuum longo nobile, dein *Ingranda* & *Ancenisium* duo portoria magni nominis, quòd tributa rerum quæ extra regnum per Ligerim & Oceanum vehuntur, ibi ſolui præſtarique oporteat. Apud Nannetas autem pons Ligeris eſt omnium, quos adhuc habuit, longiſſimus, propter latitudinem fluminis. Centum paſſus continere dicitur, & lapideus ſiue ſaxeus eſt, & *Pilmium* parrochia finem pon- LOYRE. *Pons de Cé.* *Monte-Iean.* *Chantoce.* *Ingrande.* *Ancenis.* NANTES. *Loyre.* *Pilmy.*

LIGER. tis in alia ripa attingit, à ſancto Nazario vico eiuſdem fluminis oſtio Nannetas vſque ſunt leucæ circiter duodecim, & à Crociciaco mare refluens Nannetas vſque fluctus Ligeris memoratur. Hanc vrbem etiam interfluit *Andra* amnis Ligerim petens, de quo Fortunatus de domno FELICE Nannetico loquens, qui fluuium alibi detorquebat.

S. Nazare.

Le Croiſil.

Andre, r.

Cedant antiqui quicquid meminere Poetæ,
Vincuntur rebus facta vetuſta nouis.
Includi fluuios ſi tunc ſpectaſſet Homerus,
Cuncti FOELICEM *legerent modò, nullus Achillem,*
Nomine ſub cuius creſceret artis honor.
Qui probus ingenio, mutans meliore rotatu
Currere piſcafacis flumina lege noua.
Aggere compoſito, remouens in gurgite lapſum,
Quo natura negat, cogit habere viã.
Erigis hinc vallem, ſubdens ad concaua montem,
Et vice conuerſa, hac tumet, ille iacet.

Alter in alterius migrauit imagine formam, LIGER.
Mons in valle ſedet, vallis ad alta ſubit.
Quo fuit vnda fugax, creuit pigro obice terra,
Et quo prora prius, huc modo planſtra meant.
Collibus aduerſis flexas ſuperinuehis vndas
Et fluuium docilem, monte vetante, trahis.
Quo rapidus flueres * veniens celer amnis adhæſit, Fluuium
Et ſubito nato colle, retorſit iter.
Quæ prius in præceps, veluti ſine fruge, rigabant,
Ad vitam plebis nunc famulantur aquæ.
Altera de fluuio metitur ſeges orta virorum,
Cùm per te populo parturit vnda cibum.
Qualiter incertos hominum ſcis flectere motus,
Qui rapidos fontes ad tua fræna regis.
Stet ſine labe tibi, FELIX, pia vita per æuum,
Cuius ad imperium tranſtulit vnda locum.

LIGER. In vita Hermelandi Abbatis Antrenſis reperio hæc verba. *Sunt inſulæ quædam, ab hac vrbe Nannetis tribus diſiunctæ milliaribus, quas Ligeris fluuius circumfluit, atque inſuper mare exæſtuans quotidie ter ambiendo alluit. Hermelandus comperit eam in longum obtinere ſtadia quatuor & viginti. Porro in aliarum inſularum medio ſita, in ſublime ſuſtollit verticem, montoſa in medio, atque idcirco immunis ab inundatione tum Ligeris fluuij, tum æſtuantis maris, tutam præbet in[illegible] habitat[illegible] nec d[illegible] illi amp[illegible]ſſima ſpatia [illegible] o[illegible] len[illegible] vitibus [illegible] pratis efficiens [illegible] poſſit ad eam acc[illegible] tur. H[illegible] Quæ ſanè [illegible] abſtruſa loca v[illegible] permouerunt vt eam Antrum vellet appellari, quemadmodum inſulam ad Antrum ſitam, hanc quidem ſpatiis minorem, ſed habitudine vel ſpecie illi finitima Antriginum vocauit. Eius vbertas alendis pecoribus valde oportuna, tanta ſuppetit piſcium diuerſorum generum copia vt res videatur incredibilis. Nec ta-*

men vulgi perſtrepentis illic audiuntur LIGER.
voces, ſed varij generis auium iucundæ reſonant melodia, & in ijs olores dulci fundunt modulamine cantus. Denique tantum illic ſilentium, tanta tranquillitas eſt vt Anachoreticam appetentibus vitam mirificum eremi deſiderium adferre videatur. Vt autem nullum damnum vel incommodum afferat, neceſſe eſt ipſum aggeribus contineri. De quibus agitur lib. 4. Capitularium Caroli magni, vt ſuprà diximus, idque à Bleſis vſque ad extremos fines Andium, quibus faciendis accolæ quotannis multum laborant. Lapides enim & ligna, cæteraque neceſſaria ab illis ſunt inferenda, ne quid detrimenti poſt refectionem aggerum patiantur: magnam verò copiam omnis generis piſcium id flumen ſuppediare ſolet, & inter cæteros præbere ſulmones è mari fugitiuos, lampetras, alauſas, lucios, barbatulos, carpiones, tacones, lauaretoſque. Hic verò piſcis ob aquæ perſpicuitatem & arenæ nitorem limo omnino carens cuiuſmodi eſt vt eo interdici ægrotis àmedicis propter ſalubritatem non ſoleat.

Les leuees de Loyre.

LIGER. Fortunatus lib. 4. in vita Martini.

Proijcit in fluuium caſſem de pupe magiſter
Molliter ac vitreo Ligeri trahit humida lina,
Mox ingentem eſocem modico ſub rete coërcet,
Et trahitur cognatus aquis ad littora piſcis.

Et lib. 5. ad Felicem Nanneticum

Tua rura lauat vitrea Liger algidus vnda.

Et lib. ſexto:

Excipit inde repens vitrea Liger algidus vnda.

Sanazarius Elegiarum libro tertio.

Triſtis erit Liger Aruernis qui fuſus ab Antris
Libera deuexum per loca fundit iter.

Hoc quidem ſi rem propiùs inſpicias non omninò verum erit, quia hic amnis à Vellaunis & Forenſium populis funditur. Eſt autem præcipuus Franciæ fluuius nauigationem habens leucarum centum ſexaginta, cum cæteri fluuij vix dimidium habeant: addo quod medium quaſi regnum fluat, ſeparetque in duas portiones ferè æquales, ſicut nuper à

Guidone Coquillo auctore Iuris Municipalis Niuernenſium doctiſſimo & prudenti viro annotatum eſt. Et quia Ligeri Meduana & Vigenna vt Britanniam introeant iunguntur, ſubijciemus Armorici verſus ex Philippide decima, qui ſic habent: LIBER.

Protinus Andegauim nullo munimine cinctam
Ingreſſus lapide incepit murare quadrato.
Qua vix diuitior vrbs aut ornatior vſquam
Eſſe poteſt clari vel clarior vbere Bacchi,
Circumquaque nihil vbi vites impedit agros
Quæ pariunt potum Normannis Britigeniſque,
Nec Dominos vnquam permittunt æris egere:
Quam Liger argento prælucens ambit ab Auſtro
A Borea rubeus, mediam Meduana pererrat
Qui ſuus inde fluens quaſi per duo millia lapſus,
In Ligerim nomen perdit, mutatque colorem,

LIGER. *Et ſic tres vnus, Ligeris, Meduana, Vigenna*
Efficitur fluuius, qui rura Britannica multa
Fertilitate iuuans naualibus oppida ditat,
Delitiis villas variis & rebus adornat,
Piſcoſoque ſinu gremium Nannetis inundans
Millia ſalmonum murenarumque miniſtrat
Britiginis, quos inde procul commercia mittunt,
Clara diu dum ſeruat eis Galatina vigorem
Cum variis redolens gariophila, ginziber herbis
Tum facit innumeris pingueſcere mercibus vrbem,
Vt toto in regno nihil vlli debeat vrbi.
Nec procul hinc vaſtum mare dum petit impete vaſto
De dulci ſubito fieri miratur amarus.

Loyre. Nec plura de Ligeri neceſſe eſt dicere, niſi quod ſereno cœlo aquæ eius perſpicuæ, vitreæ, & perlucidæ ſunt, areniſque mouentibus abundant, vt modò in hanc, modò in contrariam ripam cumulus earum ingens

ingens ferri videatur. Tibullus Poëta aquas Ligeris cæruleas eſſe, ait illo verſu. LIGER.

Carnoti & flaui cærula lympha Liger.

Cæſar autem in Commentariis de bello Gallico lib. 7. *Liger*, inquit, *flumen influit in Oceanum.* Strabo lib. quarto, *Liger è Ceuennis montibus in Oceanum influit.* At Vibius Sequeſter aliquanto apertiùs & faciliùs. *Liger Galliæ*, inquit, *diuidens Aquitanos & Celtas in Oceanum Britannicum euoluitur.* Quæ vox (*Britannicum*) deſignat Prouinciam & partem Oceani in quam ſe ſe exonerat. Rurſus Cæſar eodem lib. 7. *Liger*, ait, *Bituriges ab Heduis diuidit.* Strabo lib. 4. *Liger*, inquit, *inter Pictones & Nannetes excurrit.* Denique eodem libro Commentariorum Cæſar ſe vado Ligerim tranſiſſe ſcribit. Idem quoque Strabo de Ligeri & Garumna ſic ait: *Duobus ſtadiorum millibus vtriuſque fluminis eſt nauigatio.* Stadium verò continet centum viginti quinque paſſus. Itaque octo ſtadia faciunt milliare, vt Gellius lib. 1.

LIGER. c. 1. diſertè ſcribit. Auſonius Vaſatenſis, qui Gratiani Cæſaris temporibus vixit, edilio nono de Ligeri etiam loquitur Moſellam deſcribens.

Non tibi ſe Liger anteferet, non Axona præceps,

inquit.

Poſtremò vt id quoque ſciatur, nam ad Galliæ gloriam pertinet: in Comedia quæ Plauti ſuppoſito nomine *Querulus* ſeu *Aulularia* inſcribitur, & in Præfatione mentio fit Rutilij venerandi ſemper magnis laudibus, LAR familiaris Queroli, loquitur in hunc modum: *Habes quid exoptas, vade ad Ligerim, viuito,* QVERVL. *Quid tum?* LAR. *Illic iure gentium viuunt homines: Ibi nullum eſt præſtigium: ibi ſententiæ capitales de robore proferuntur, & ſcribuntur in oſsibus; illic etiam ruſtici perorant, & priuati iudicant: ibi totum licet. Si diues fueris patus appellaberis: ſic noſtra loquitur Græcia: ô ſyluæ, ô ſolitudines, quis vos dixit liberos? multo majora ſunt quæ tacemus, tamen interea hoc ſufficit.* QVER. *Neque diues ego ſum, neque robore vti*

cupio : nolo iura hæc ſilueſtria. Hæc LIGER. à Querulo dicuntur. Scire verò neceſſe eſt planũ eſſe Ligeris alueum, atque ideo latiorem cæteris, vt multis locis æſtate atque autumno vado tranſiri poſſit. Apud Crociciacum autem Liger ferè quatuor leucas latitudinis obtinet. Is locus infra eumdem Crociciacum poſitus eſt. Oceano propior eſt, nam à Nannetum vrbe decem leucis abeſt Nazarij parochia, Crociciacus ab ea diſtat quinque aut circiter XII. ſi aquę ſpacium, flexumque metiri placet. Bucananus Poëta egregius quanti Ligerim fecerit hi verſus oſtendunt:

Quam ſuperat Durium Rhodanus, quam Sequana Mundam,
Lenis Arar Sycorim, Ligeris formoſus Iberum.
Francigenas inter Ligeris pulcherrimus amnes,
Tantum omnes vincit Nymphas Amaryllis Iberas.

Tantum ei tribuens propter riparum amœnitatem quibus excellit, & aquæ fluentis perſpicuitatem, arenaſque nitidas. Non ſolùm idem

LIGER. poëta Ligerim, ſed Galliam totam celebrat verſibus triginta duobus qui ſequuntur.

Bucanani aduentus in Galliam.

Ieiuna miſera teſca Luſitaniæ,
Glebæque tantum fertiles penuriæ
Valete longùm. At tu beata Gallia,
Salue, bonarum blanda nutrix artium,
Cælo ſalubri, fertili frugum ſolo,
Vmbroſa colles pampini molli coma,
Pecoroſa ſaltus, rigua valles fontibus,
Prati virentis picta campos floribus
Velifera longis amnium decurſibus,
Piſcoſa ſtagnis, riuulis, lacubus, mari:
Et hinc & illinc portuoſo littore
Orbem receptans hoſpitem; atqui orbi tuas
Opes viciſſim non auara impertiens:
Amœna villis, tuta muris, turribus
Superba, tectis lauta, cultu ſplendida,
Victu modeſta, moribus non aſpera,
Sermone comis, patria gentium omnium
Communis, animi fida, pace florida,
Iucunda, facilis, Marte terrifico minax,
Inuicta, rebus non ſecundis inſolens;

Nec ſorte dubia fracta, cultrix numinis LIGER.
Sincera, ritum in exterum non degener.
Neſcit calores lenis æſtas, torridos
Frangit rigores bruma flammis aſperos:
Non peſtilentis pallet Auſtri ſpiritu
Autumnus aquis temperatus flatibus:
Non ver ſolutis amnium repagulis
Inundat agros, & labores eluit.
Ni patrio te amore diligam, & colam
Dum viuo, rurſus non recuſo viſere
Ieiuna miſera teſqua Luſitania,
Glebaſque tantùm fertiles penuriæ.

Et Saluſtius Bartaſius qui Piſidam imitatus poëma ſacrum edidit de ſeptem diebus, quibus omnia à Deo condita perfectaque ſunt.

Du deuxiéme iour de la ſeconde ſemaine.

O mille & mille fois terre heureuſe & feconde,
O perle de l'Europe, ô Paradis du monde!
France ie te ſaluë, ô mere des Guerriers,
Qui iadis ont planté leurs triomphans lauriers
Sur les riues d'Euphrate, & ſanglanté leur glaiue

LIGER *Où la torche du iour & ſe couche & ſe leue:*

Mere de tant d'ouuriers, qui d'vn hardy bon-heur
Taſchent comme obſcurcir de nature l'honneur:
Mere de tant d'eſprits qui de ſçauoir épuiſent
Egypte, Grece, Rome, & ſur les doctes luiſent
Comme vn iaune éclatant ſur les paſles couleurs,
Sur les Aſtres Phœbus, & ſa fleur ſur les fleurs.
Tes fleuues ſont des mers, des prouinces tes villes,
Orgueilleuſes en murs, non-moins qu'en mœurs ciuiles;
Ton terroir eſt fertil, & temperez tes airs;
Tu as pour baſtions & deux monts, & deux mers:
Tes toilles, ton paſtel, tes laines, tes ſalines,
Ton froment, & ton vin ſont d'aſſez riches mines
Pour te faire nõmer Reine de l'Vniuers.
La ſeule paix te manque: ô Dieu qui tiens ouuers

Toûjours les yeux ſur nous, de l'eau de LIGER.
ta clemence
Amorty le braſier qui conſomme la
France,
Balſe noſtre Ciel : remets, ô Pere doux,
Remets dans ton carquois les traits de
ton couroux.

Guillielmus Saluſtius Bartaſij Dominus in Auſciis prope Lactoratum honeſto genere natus, Muſis Gallicis Ligeris & Sequanæ accolas in intimam Aquitaniam exciuit, vt Lurbeus refert in Commentario rerum Burdigalenſium. Quod autem fecimus in hoc opere vbi opus fuit vt noſtratia poëmata in Latinam linguam conuerterimus, ita Bartaſij Gallica nunc interpretabimur in gratiam gentium externarum breuiter.

Galliam ſalutat, eamque matrem bellatorum olim fuiſſe dicit, & trophea ſuper Euphratem conſtituiſſe refert, pluresque doctos viros educaſſe, flumina ſua vocans maria, ciuitates ſuas eſſe munitiſſimas aſſerens, terramque maximè fœcundam, præſidij loco montes duos totidemque maria habere : telas, gla-

LIGER. ſtum, lanas, ſalinaria, ac frumentum, generoſumque vinum producere.

Galliam quidem Buccananus eximiè depinxit, ſed auctor vitæ beatiſſimi Genulphi eam ſcienter & apte diuidit cap. 1. lib. 2. *Gallia ſitus, inquit, ad Orientalem plagam, confinia ſui & Italiæ iuga montium habet: ad meridiem verò fretum Mediterraneum prouinciam præterluens Narbonenſem. Porro ad Occiduum, Hiſpanias, & Oceanum, quod Gallicum, ſiue Britannicum dicitur. Inde verò Septentrionem verſus, protenditur vſque ad Rheni fluenta. Qui ex ſupradictis Iouinis defluens Alpibus Galliam diuidit à Germania. hiſque Gallia limitibus ſic circumcincta refertur. Cuius apud Iulium Cæſarem, quondam quidem tripertita, ſed nunc apud modernos, ob varios poſteà rerum euentus, exploratius conſiderata diuiſio, conſtat. A Rheno ſiquidem, vſque Sequanam, Belgica Gallia, quæ nunc à gente Francia dicitur. Inde verò vſque Ligerim, Gallia Lugdunenſis, quæ nunc ſuperiùs ob aduentum gentis, Burgundia: inferiùs Neuſtria dicitur. A Li-*

geri verò vſque Garomnam, Aquitanica Gallia; quæ à ſibi Oriente Rhodano, vſque ad ſibi Occidentalem porrigitur Oceanum, cuius etiam pars ſuperior, à celſitudine montium qua præeminet, congruè Celtica nuncupata videtur. A Garomna quoque vſque fretum Mediterraneum vel Pyreneos montes, Gallia Narbonenſis, quæ nunc partim Gothia, partim Vaſconia dicitur. In omni prorſus Gallia ſedecim numero prouinciæ habentur, quarum omnium felicior atque fœcundior Aquitania. LIGER.

In hac autem diuiſione nihil improperandum videri poteſt, niſi quod Celticam à celſitudine montium dictam putant. Nam etſi in Gallia celſi ſunt montes, non tamen inde ſequitur Celticam inde eſſe appellatam. Et quoniam de Aquitania vltimis verbis auctor ille meminit, in vita Sancti Remacli Epiſcopi Traiectenſis eleganter vereque deſcripta eſt.

Aquitaniam quidem volunt ferè tertiam eſſe Galliarum partem, & ab obliquis Ligeris aquis, qui maxima ex parte eam alluit, ac pene in or-

LIGER. *bem circundat, ita nuncupatam. A Circio habet Oceanum qui Aquitanicus ſinus dicitur, ab occaſu Hiſpanias, à Septentrione & Oriente Lugdunum Prouinciam, ab Euro & Meridie Narbonenſem Riuulis & fluminibus piſcoſis, ſolo fœcundiſſimo, paſcuis pecorum vberrimis, vineis nectareis, nemoribus copioſis, magna fructuum abundantia celebris, auri, argenti, aliorumque metallorum ferax, vectigalium prouentu opulenta, ſed præ aliis prouinciis voluptatum omnium luxuriæ dedita. Denique viris fortibus, bellicoſis, & ferocibus inſtructa habet ea, præter caſtra & loca munita* Et quia Pictauienſis ciuitas, id eſt, tota Pictonum Regio in vita Sancti Aichardi Abbatis Gemeticenſis, in prouincia Lugdunenſi ſecunda pulchrè deſcribitur, eam hîc quoque ſubjiciam. *Inter nobiliſſimas Aquitaniæ vrbes, Pictauis ciuitas caput attollit, quæ hinc murali ambitu circumſepta, hinc copiis militaribus ſuffulta, & ſuos fouet ciues interiùs, & hoſtiles procul pellit incurſus. Nam præter cæterorum gratiam elementorum, etiam ſoli*

vbertas & publicam famem repellit, & annuis ſucceſsibus affluentis vindemiæ germina grata refundit. Felix hac rerum opulentia freta ciuitas, ſed longè felicior patrociniis ſanctorum præmunita. Vrbes quatuordecim prægrandes atque populoſas & celeberrimas, è quibus duæ ſunt Metropoles, vna Burdegalenſis magnis ſemper viris conſpicua: altera Bituricenſis, cujus tum Archiepiſcopus fuit ſanctus Auſtregiſilus, & beatus Sulpitius Archidiaconus Auſtregiſili in Epiſcopatu ſucceſſor, in quorum parœcia per id tempus Remaclus in lucem editus eſt. LIGER.

Fortunatus in vita beati Hilarii.

Beatus Hilarius Pictavorum urbis Epiſcopus, regionis Aquitaniæ partibus oriundus fuit: quæ ab Oceano Britannico fere millibus nonaginta ſejungitur.

Et idem Fortunatus libro octavo de ſe ait:

Pictavis reſidens qua Sanctus Hilarius olim
Natus in vrbe fuit, notus in vrbe pater.

LIGER. *Gens inter geminos notiſſima clauditur amnes,*
Armoricana prius veteri cognomine dicta,
Torua, ferox, ventoſa, procax, incauta, rebellis,
Inconſtans; diſparque ſibi nouitatis amore.
Prodiga verborum, ſed non & prodiga facti.
Dicere plus, feciſſe minus, taxatur honeſtum
Regibus hunc fidei numquam ſeruaſſe tenorem
Sæpius expectans: quare quo principe fœlix
Tunc quoque florebat titulis reſpublica priſcis
Magna ſalus patriæ (nomen fuit Ætius illi)
Pertæſus tumidæ mores & crimina gentis,
Vaſtandam rigidis tandem permiſit Alanis.
Rex erat his Eochard quouis crudelior urſo.

Denique addidit D. Germanum Altiſſiodorenſem dicendo avocaſſe Eocharem ab incœpto.

. Eandem regionem Britannicam tractum Armoricum multo ante Sidonius carmine ſeptimo appellavit his verſibus : LIGER.

Quin & Armoricus Pyratam Saxona tractus
Sperabat, cui pelle ſolum ſulcare Britannum
Ludus.

Quo genere armorum Armorici vterentur, ſciemus teſtimonio Eucherii Lugdunenſis Epiſcopi in libello de variis vocabulis. *Framea*, inquit, *haſta longiſſima ſunt, quæ iis, quibus etiam nunc Armorici utuntur, hoc nomen tribuunt.*

Auſonius poëta Conſul à Gratiano dictus, in Leontio Grammatico gentem Armoricam celebrat his verbis:

Nil opus inde tulit,
Sed tamen ut placitum
Stirpe ſatus Druidum,
Burdigalæ cathedram
Nati opera obtinuit.

Britannia igitur nobilis provincia eſt, nouem Epiſcopatus habens, quorum ſedes in totidem primariis vrbibus conſtitutæ ſunt. Primus ad

LIGER. Ligerim in vrbe Nannetum, 2. Venetum, 3. Rhedonum, 4. Dolenſis, 5. Maclouienſis, 6. S. Brioci, 7. S. Pauli Leonenſis, 8. Coriſopitenſis, 9. & apud Trecorenſes, quorum alii ad inferiorem Britanniam pertinent, alii ad ſuperiorem. Notandumque eſt in eadem prouincia homines vtriuſque ſexus, cętera animantia necnon arbores minoris ſtaturæ vt plurimum eſſe quàm in aliis Galliæ provinciis, ſeu vicinis, ſeu procul ab ea diſiunctis, cultioremque ſecundùm Oceanum eſſe quàm alibi, quòd in iis locis frequentior habitatio ſit propter commoda quæ maris vicinia aduehit, ſed in media *Landa*, quæ appellatur, cætera infertilia, vtilia tamen paſcuis animalium in eadem provincia, & in aliis vicinis non admodum remotis à mari leproſorum copia videtur. Sed Caputii dicuntur qui in agro Burdegalenſi in humilibus caſis habitant.

La Vilaine, f. Fluuiorum autem totius Britanniæ celeberrimus eſt *Vicenonia*, ſic dictus à Gregorio capit. 26. libr.

5. & capit. 9. libr. 10. *Interea*, inquit, *Britanni venerunt ad Viccnoniam amnem, quem tranſeuntes ad Vldam fluuium peruenerunt*. & lib. 5. capit. 26. *Deinde Bajocaſſini, Turonici, Pictaui, Cenomanici, Andegaui, cum multis aliis in Britanniam ex juſſu Chilperici Regis abierunt, & contra Barochum filium quondam Macliani ad Vicenoniam flumen reſident. Sed ille doloſe per noctem ſuper Saxones Bajocaſſinos ruens, maximam exinde partem interfecit*. Ptolomeus eum fluvium *Vidianam* vocat, & nunc uſus obtinuit ut *Vigelania* appelletur. Oritur prope Cenomanorum provinciam, vnde *Vitriacum* fluit, progredienſque præclaram Rhedonum vrbem Senatuque in ea conſtituto cæteris illuſtriorem, interluit, poſteaque impleto curſu ſuo in Oceanum labitur. De quo Gobelinus in Commentariis Pii 2. capit. 22. libr. 3. *Britanni eo tempore grauata regione vaſtanda Redonicum ad vicum qui dicitur Cornutus aduenerunt*. *Vlda* alius amnis à Gregorio memoratus fluit prope domum *Rohaniæ*, LIGER. *Aouſt*, r. ROHAN

LIGER. nobiliſſimæ gentis, Venetenſis diœceſis, inde *Ioſſelinum*, poſtea *pontem Corbinum*, ibique acceptis aliquot riuulis in Vigelaniam decurrit. Idem Gregorius Turonenſis: *In eadem*, ait, *ora maritima inſulæ complures ſunt Venetorum, & quæ Venetinæ appellantur, & in Aquitaniæ ſinu Vyliarius.* Hæc enim verba ſunt Plinii libr. 4. capit. 19. hæ dicuntur ferme ducentæ inhabitatæ & incultæ. Idem Gregorius capit. 5. libr. 8. *In inſula*, inquit, *quæ eſt proxima ciuitatis Veneticæ, erat ſtagnum validum piſcibuſque refertum quod vnius vlnæ altitudinis conuerſus eſt in cruorem.* *Blauitam* autem fluuium Britonum eſſe Rhegino hiſtoricus teſtis eſt, ad eumque pugnatum memorat. Et in vita ſanctæ Gildæ capit. 13. hæc de eodem flumine reperio. *Super ripam fluminis Blaueti*, Pontivium *Hambantumque oppida interſecans, nec vſquam vadoſus amnis in ipſa Venetia labitur in Oceanum.* Gobelinus libr. ſexto: *Britanni ſunt*, inquit, *Galliarum populi, qui ex inſula Britannia olim vt antea relatum eſt; pulſi, eas in*

Ioſſelin.

Vannes. Ruiſſ.

Blavet, r.

Pontiuy. Hambont.

continenti terras occupavere quas Veneti priùs incoluerant, ex quibus dicta, eſt civitas Venetenſis. Erius Ἠριος Grecè à Ptolomeo dictus, infra pontem *Scoræ* influit in mare. E regione apparet *Caloneſus* inſula à pulchritudine dicta. Caloneſus Britanniæ minoris peninſula eſt remota, à terra, ſeu continenti leucas fermè ſex, & quatuor à porta cui nomen Tiberoni, ſeptem in circuitu aut circiter, tres & mediam longitudinis, latitudinis autem duas. Propria eſt grano nutriendo, maximè frumento, & avenæ quæ ſunt pecorum delitiæ: nullæ ſunt in ea arbores proceræ, & ceduæ ſiluæ, & ratio eſt, quia ſuperficiem habet terra opertam, ſub qua rupes ſola tegitur. Magnæ naves ingredi peninſulam nequeunt: ita enim nunc appellamus, etſi initio peninſulam diximus: ſed apud radam, ut nautæ vocant, conſiſtunt, vtque ab injuria ventorum ſe tueantur neceſſe eſt vt peninſulam ferè totam circumeant pro modo ventorum. In ea ſunt parrochiæ quatuor compoſitæ ex viculis centum qua-

LIGER.

Elle.

Belle-Iſle.

LIGER. draginta, quorum quilibet ædificia habet tria aut quatuor. Templa ſeu Eccleſiæ etiam quatuor, vna Petro & Paulo, ſecunda Direco, tertia eaque ſpatioſa Palladio eſt dicata: nomen vltimæ adhuc nos latet. In eadem nutriuntur lepuſculi penè innumeri. Munitio in cauata ferro rupe eſt, vbi prçſidium quinquaginta peditum vigilias agit, nec Peninſula diœceſis alicujus eſt, ſed à Romano Pontifice ei datur Officialis, à quo dimiſſoriæ literæ ad viciniores Epiſcopos obtinentur. Vrbes vicinæ ſunt *Hanneboutum* & *Kimperle*, abeſtque decem leucis. Propinquior autem vrbs & magni nominis eſt civitas Venetorum Cęſari cognita, ab eoque eleganter deſcripta libro tertio: *Terraſidius miſſus eſt in Vnellos, Marcus Trebius Gallus in Curioſolitas, Quintus Velanio cum Tito Silio in Venetos, cujus eſt longè ampliſſima autoritas omnis oræ maritimæ regionis earum, quòd naves habent Veneti plurimas quibus in Britanniam inſulam* (majorem) *nauigare conſueuerunt.* & libr. ſecundo. *Eodem tempore à Publio-*

Craſſo, quem cum legione vna miſe-rat ad Venetos, Vnellos, Oximios, Curioſolitas, Seſuuios, Aulercos, Rhedones quæ ſunt maritimæ ciuitates, Oceanumque attingunt, certiorque factus eſt omnes has ciuitates in deditionem poteſtatemque populi Romani eſſe directas. Et libr. 3. *Publius Craſſus adoleſcens cum legione ſeptima proximus mari Oceano in Andibus hyemabat.* Et eodem libr. *Naues in Venetiam vbi Cæſarem primum bellum eſſe geſſurum conſtabat, quamplurimos poſſunt cogunt ſocios ſibi ab id bellum, Oximios, Lexouios, Ambiliates, Morinos, Diablintres aſciſcunt.* Et paulo infra: *Atque his paucis diebus Aulerci, Eburonices, Lexouiique ſenatu ſuo interfecto quod autores belli eſſe nolebant, ſecum Virodonice conjunxerunt.* Kimper Britannica lingua oppidum ſiue vrbem ſignificat, qualis olim fuit, clauſa antiquitus muriſque cincta, populo tamen parum abundans, quam interluit amnis *Oderus* priuſquam ad littus Oceani perueniat. *Aon* alius amnis per caſtrum *Lini* fluit ſulmonibus abundans, atque in inſulam no-

LIGER.

Kimperlay.

Oder, r.

Kimper corantim.

Aon.

LIGER mine *rotundam* excurrit, in quam vicinus *Elœnia* amnis quoque labitur. Sequitur inſignis portus nomine
Breſt. *Breſtius*, mox *Gabeum* promontorium,
S. Ma'hé vulgo Sancti viri Matthæi Apoſtoli appellatum, quod appulſu difficillimum eſt. E regione
Oëſſant eius *Oeſſanti* inſula poſita eſt, magnitudinis ac pulchritudinis ad habitandum propria, etſi paucos incolas habet, propter pyratas & prædones maritimos, qui periculum damnumque inſulanis nimium afferre ſolent. Deinde
Conqueſt. *Conqueſtus*, plurimæque exiguæ inſulæ ſequuntur, antequam
Leon. *Sancti Pauli* Leonenſis oppidum Epiſcopali ſede ornatum videas. Inter cæteras *Sena* inſula Oſciſinicis aduerſa littoribus, Gallici numinis oraculo inſignis eſt, vt ait Pomponius Mela libro tertio cap. 6. hodie *Sayn*, oppoſita capiti S. Matthæi, vbi ſunt Oſciſiuij populi; nam eos ita vocat Cæſar. Ex eodem littore *Trecorenſe*
Triguet oppidum Epiſcopatu celebre cernitur. Poſtea Sanctorum
S. Brieu *Brioci* &
S. Malo *Maclouij* oppida, in quibus duo
Aleth. Epiſcopatus collocati ſunt. *Aleth*

Cuc eſt oppidum Britanniæ mariti- LIGER.
mum, vnde ſedes Epiſcopalis tranſ-
lata eſt *Maclouium* peninſulam,
quam facit in Oceano in Monaſte-
rio Vincentij ordinis Canonicorum
Sancti Auguſtini. Maclouium op-
pidum diſtat ab Aletha duobus tan-
tùm millium paſſibus. In Notitia
vtriuſque Imperij hæc verba ha-
bentur, *Aletha ciuitas maritima
Britanniæ Celticæ.* In Briocenſi qui-
dem ſita eſt Abbatia nomine *Cor-
morna*, & iuxta eam ſatis prope ſyl-
ua quæ in plures leucas extenditur.
Rinctius ortum habet prope locum *Rãce, r.*
cui nomen *Landa Menaiæ*, fluit
iuxta *Dinanum* vrbem pulchram & *Dinam*
ſpatioſam, indeque & mare influit
propè Maclouium, vbi nomen a-
mittit. Hic amnis abundat optimis
piſcibus, vt ſunt carpiones, lucij,
troctæ. Leucas quatuordecim de-
currit, magna nauigia fert à Di-
nano vſque Maclouium, æſtuque
Oceani refluus leuca vna Dinanum
aliquando præterit. *Mineta* eſt exi- *Mini*
guus amnis propè *Fulgeriarum* vr- *te, r.*
bem fluens, cuius curſus vltra ſex *Fougi*
leucas protenditur. Aquam habet *res.*

LIGER

propriam tincturæ, parumque piſcium ferax eſt. Fluctus autem maris hunc ordinem ſeruat; veniens enim manè hora ſexta redit veſperi hora ſexta cum dimidia, recurrit ſero hora octava, & ſic deinceps.

Coëſnon, r.

Denique *Coëſnus* amnis à Fulgeriarum munitione valida fluens Britanniam à Normania diuidit ad pontem Orſon, indeque verſus montem Sancti Michaëlis fluens in mare labitur, vnde prouerbium Britonum:

Coëſnon fiſt vne grande folie,
Meitant le Mont en Normandie.

Sciendum eſt autem Normanniam eſſe quam Veteres Lugdunenſem ſecundam appellabant. Britanniæ verò Epiſcopatus ſub Turonenſi Archiepiſcopatu comprehenduntur.

SEQVANA.

CANCELLI oppidulum in via militari poſitum euntibus Lutetia Diuionem Burgundiæ vrbem, abeſt à fonte *Sequana* duobus paſſuum millibus, & patronus loci parrochięque Cancellorum in Diœceſi Heduenſi poſitæ, eſt *Antimus* Bithiniæ Epiſcopus: Dominus verò Abbas Flauinii in edito colle conſtituti. Iter autem proſequentibus ab illo fonte occurrit proximum oppidum ſancti *Sequani* in ima valle poſitum, Lingonenſis Diœceſis, non Heduorum, ſyluaque colli impoſita *Belfaya* dicitur, eſtque in territorio cœnobii. Itaque Sequanam flumen neque à Sequanis trans Ararim populis, neque à Sequano ſanctiſſimo viro appellatum conſtat, etſi caſtellum in quo natus eſt vltra *Suſionem* fluuium parum abeſt. Fons autem mediocris

SEQVANA. *Seyne, r.* *Chaneaux.* *Dijon.* *Anteſme.* *Flauigny.* *S. Saine.*

SEQVANA. nec depreſſo, nec alto ſitus loco, nihilque admirandi habet, præterquam quod tantæ rei initium eſt; magnum enim flumen parit, duabus leucis à ſancto Sequano intra ſyluam Cancellorum pertinentem ad Abbatem ejuſdem Monaſterii S. Sequani, & infra templum fons oritur magna aquarum copia erumpens: ac primùm acceptis aliquot riuulis Sequana occulta alluuione accreſcit. Cæſar ita appellat flumen quod nunc deſcribimus. Hoc nullo pene nomine fluere videtur vſque *Aſeyum Ducis* & *Caſtellionem*, ubi ligneo ponte tranſitur. Quo in oppido Monaſterium eſt Ordinis Benedictini, de quo quidem Caſtellione Poëta Guillelmus Armoricus in Philippide:

Ayſé le Duc. Chaſtillon.

Et caſtrum Caſtellio nomine vicus
Nobilis,
Quem fluuium medium retinentis perluit vnda,
Sequana nobilium pater, inſtructorque virorum.

Ab eo loco *Barum* fluendo peruenit,

uenit, quod vulgo Sequanicum incolæ vocant, propter Barum ad Albam amnem ſitum, vt adjectione fluviorum diſtinguantur. Prope Tricaſſinorum vrbem Epiſcopatu inclytam, quam *Trecas Campaniæ vrbem*, Gregorius libro 8. capit. 13. vocat. SEQVANA. *Bar ſur-Seine. Bar ſur-Aulbe.* TROYES.

Henricus libro tertio.

Lupus eſt ex nomine lectus
Nobilis Auguſtæ quondam qui forte Trecarum
Præſul erat.

Ammianus libr. 16. *Breui ſicut ſolebat otio cum milite recreatus, ad Tricaſſinos tendebat.*

Et paulò poſt:

Proinde certiori jàm ſpe ad reſiſtendum ingruentibus confirmatus per multa diſcrimina venerat Tricaſſas adeò inſperatus, vt eo portas pone pulſante diffuſa multitudinis barbaræ metu aditus vrbis non ſine anxia panderetur ambage. A qua vrbe, *Catalanum ad Matronam* diſtat, vt hoc obiter dicam, leucis duabus & viginti. Et *Vannæ* quidem Tricaſſinæ ſupra eum ſunt, à quibus per diſtinctum alueum tertia pars Sequanici flu- *Chaalons ſur-Marne. Les Vannes.*

SEQUANA. minis educitur, verſuſque portam vrbis nomine Crocelliam, aut Burgundicam, ſi mauis apertius loqui. Diſtant autem Vannæ illæ quarta parte leucæ à mœnibus, eſtque in vicinia illarum Vicus Iuliani, quem *Sanceium* incolæ vocant, & moletrinæ quædam. Ibi iterum per alium alueum portio fluminis in vrbem labitur. Eſt & riuulus è S. Martini fonte juxta *Cellas Monaſterium* ortus, iſque intus decurrens, tandem in foſſas vrbis illabitur, eique vicinior eſt, ab ortu ſolis, quippe à *Foßiaco* Virginum templo ſclopeti ictu tantùm diſtans, hoc artificio majorum introducti in vrbem duo diſtincti alueí, vbi exiere citò coeunt cum tertia parte fluminis, à qua disjuncti diuiſique fuerant, ac jam pleno alueo Sequana fluit, *Nouigentum* petens. Ad *Albam* amnem jàm venio, qui & *Albula* in vetuſtis tabulis etiam dicitur. Huic vicinum oppidum Batium nuncupatur, & in vita Bernardi Clareuallenſis hæc verba reperio. *Erat Claraualis locus in territorio Lingonenſi non longè*

SANCY. *Monſtier la Celle.* *Foſſey.* *Nogẽt ſur Seine.* *Aube, r.* *Aubertez.*

à fluuio Alba ſitus antiqua ſpelunca latronum. Pleno enim curſu Alba à Clarevallenſium muris diſtat jactu baliſtæ vi impulſæ & erumpentis ex ea ſagittæ, ſed riuus ab Alba deductus per cœnobium Clarevallenſe fluit. Et Victorianus Annalis iiſdem penè verbis vtitur. *Claravallis non longè à fluuio Alba antiquitus fuit ſpelunca latronum quæ dicitur vallis abſintialis, vel propter amaritudinem loci.* Id verò Monaſterium in ripa Albæ ſitum eſt ordinis Ciſtercienſis, ad Lingonenſem Diœceſim pertinens, diſtanſque quinque tantùm leucis à prima & præcipua Lingonum vrbe quæ Epiſcopatus eſt. Supra id Monaſterium ſtagnum ingens viſitur, in quod fluit riuulus è fonte Albæ ſcaturiens mille quingentis paſſibus in via Diuionenſi, & in parua valle ſub procera quercu oritur, majorque eſt fonte Sequanæ in quem labitur, vt famæ majoris in amnem. De Alba Guillelmus Brito poëta ita cecinit Philippidos libr. nono:

SEQVANA.

Clairvaux.

Partibus armiferis quas irrigat Alba fluentis,

SEQVANA.

Et Materna vago tendens per plana recurſu.

Chaſteau-Villain. Inde *Caſtrum Villanum* petens ac prope Barium decurrens, & juxta Belliloci cœnobium ordinis Præmonſtratenſis ſub Diœceſi Tricaſſium, mox *Ramerudenſe* caſtrum, & *Arceiam* antiquam urbem, de qua in Itinerario Antonini ſit mentio celebris. *Rameru. Arcies.* Nicolaus Camuzat flamen Eccleſiæ Tricaſſinorum vir eruditus, & amicus meus, qui fluvios penè omnes Campaniæ meo rogatu perquiſivit, reperit etiam in agone Martyris Balſemii, tempore Vandalorum, in territorio Tricaſſino eum pro Chriſti nomine occiſum eſſe, vitamque ejus in antiquiſſimo libro exſcripſit, in qua hæc ſunt verba: *Tandem verò attingens loca Campaniæ devenit ad quandam ciuitatem Arceias nomine, nam dicitur in illo tempore ciuitas fuiſſe, nunc autem villam omnes non ignoramus eſſe.* Cujus Martyris lipſana adhuc ſer-

uantur in Templo prioratus Rame-rudenſis, vnde Arciacenſis Campa-nia dicitur apud Aimoinum hiſto-ricum libro quarto capite primo. Sanè Campaniæ nomen in genere ſumptum vno tantum loco repe-rio, cùm Aimoinus capit. 39. Lu-pum Ducem Campanienſem vocat nulla adjecta diſtinctione, cùm ali-quot locis Campaniam Remenſem attingat, vt capit. 12. 15. 23. libri ter-tii. Initio verò quarti Catalaunen-ſem Campaniam diſertè proferens. *Sigiberto*, inquit, *cum Burgundio-nibus in Campania Catalaunenſi oc-currit Clotarius*. At Paulus Diaconus libro quinto de eadem Campania Catalaunenſi ſic ait: cùm de pugna Theodorici Gothorum Regis atque Aëtii aduerſus Attilam loquitur in hunc modum. *Conuenitur ex vtra-que parte in campis Catalaunicis, qui centum in longitudine leucis, & in latitudine ſeptuaginta duabus (vt Gallis mos eſt metiri) feruntur.* Idem ſcriptor poſtea addit, *Eo ſiquidem prælio in campis Catalaunicis centum octoginta millia hominum cæſa refe-runtur, tantumque eſt ſanguinis ef-*

SEQUANA.

fuſum, vt paruulus qui ibidem labebatur riuulus, immodicus ſubito torrens effectus cadauera ſecum traheret peremptorum. Cujus fluuii nomen poſtea dicemus cùm ad Vidulæ & Axonæ deſcriptionem venerimus. Illa autem clauſula, *vt Gallis leucas mos eſt metiri*, quomodo intelligenda ſit eſt facile interpretari, ſi vtamur Hieronymi teſtimonio in Ioelem. *Vnaquaque*, inquit *gens certa viarum ſpatia ſuis appellat nominibus; nam & Latini mille paſſus vocant, & Galli leucas, Perſæ paraſangas, & raſtas vniuerſa Germania.* De quarum veteri interuallo ſi quis adhuc laborat, ſuccurret illi Marcellinus, cujus hæc ſunt verba: *Et quoniam*, inquit, *à loco vnde Romana promota ſunt ſigna aduſque vallum Barbaricum quarta leuca ſignabatur & decima, id eſt, vnum & viginti millia paſſuum.* Poſtmodum *Planceium*, antiqui nominis caſtellum, cujus dominum Nicetas in expugnatione Conſtantinopolis vt bellica laude formidabilem, ac giganti perſimilem ſtatura admiratur. Et *Angula-*

SEQVANA. *Plancy.* *Anglure.*

riam Baroniam, vt ita loquar, ab Epiſcopatu Tricaſſium dependentem, cujus proprietarius vnus eſt è quatuor Paribus Epiſcopatus. Addimus Angulariam villam & inſulam quæ juxta eam ſita eſt, in flumine Alba poſitam eſſe. *Vrſa* quoque ſive Vſſa oritur in paruo admodum loco Diœceſis Lingonenſis nomine *Beneurio* in parte ejuſdem vici, quæ *Vrſa* ab incolis dicitur, qui diſtat duabus leucis à Carthuſia Lugnienſi. Buras inde per *Rixeum* vicum fluit, vbi alium fluuiolum ſubit nomine *Creuſam*, poſtea eamdem Carthuſiam præterfluit, & quinta aut ſexta leuca prope *Miras*, Ciſtercienſe cœnobium, atque à Sequana excipitur leuca vna ab eodem Monaſterio in vico *Villanonana*, qui non longè abeſt à Bario ſuper Sequanam. *Lugnia* verò in vico ejuſdem nominis ſcaturit milliari etiam vno ſupra *Moliſmam* ſub eadem Diœceſi Lingonum, quod cœnobium eſt Ciſtercienſe: denique per *Riceium* parrochiam ex tribus vicis compoſitam fluens, in Sequanam labitur prope

SEQVANA.

Orſe, r.

Creuſe, r.

Legnes, r.

Moleſme.

SEQVANA. caſtrum *Poliſam*, ſalareſque in eo capiuntur quos tructas vulgò appellant, delicatiſſimi ſaporis, deliciæque menſarum. In eum quoque influit Arſia amnis, quæ cauſa eſt, ut *Arſe, r.* ob concurſum horum trium riuorum ad pontem illius oppidi influentium Galliæ rithmo dici ſoleat.

Orſe, Arſe, Leigne & Seyne
Abordent au pont de Bar ſur Seyne.

Id eſt, Vrſa, Arſia, Lagnia in Sequanam influunt ad pontem Barenſem.

In vita Sancti Aventini reperio hæc verba: *Exinde remouit ſe ſponte ſua, & petiit inſulam ſeptem millibus feré ab vrbe Tricaßium diſtantem, quam alueus Sequanæ vel Oſæ fluminis in modum coronæ circundant,* (Ea Marchionatus titulo hodie exornatur) quem alii codices ſimpliciter *Loſam* appellant. Oritur verò apud *Lozain, r.* Capellam Moliſmæ cœnobio tributam, ſex aut ſeptem milliaribus ab urbe Tricaſſinorum diſtantem, apud Oſam, ac tandem prope Sanceium vicum quarta parte milliaris ab eadem diſparatam, vbi Vannas Tricaſſinas eſſe demonſtrauimus;

in Sequanam funditur. Eſt *Monaſterium Deruenſe* in Diœceſi Catalaunenſi prope amnem Vigeram, de quo Vſuardus in Martyrologio ad 17. Cal. Nouembres ipſo die, *in Deruo Monaſterio tranſlatio Sancti Berchary Abbatis & Martyris.* Is oritur apud *Summam Veram* Tricaſſinæ Diœceſeos, nam ita nunc dicitur, vicum à Deruo ſylva diſtantem vno tantùm milliari: acceptiſque aliquot fluuiolis in Albam influit. In eandem etiam labitur *Almantia* ortus è Sira fonte ſupra vicum Amanciam, in quem fluit, tum Radonis villam ac prope Monaſterium *Iunifontis*, quod eſt Ordinis Præmonſtratenſium in Diœceſi Tricaſſinorum: denique *Matholium*, apud quem vicum in Albam funditur, nec curſum longiorem duobus milliaribus habere dicitur. A qua vrbe quinto aut ſexto milliari eſt exiguus amnis *Auſona*, in comitatu Briennenſi qui oritur è ſtagno *Brantignino*, prope Piſneium vicum, nobiliſſimæ Lucemburgenſis familiæ, infraque Albam influit apud *Cocloyan* igno-

SEQVANA. *Montier en Der. Voire*, r. *Amance*, r. *Auſon*, r.

SEQVA-NA. bilem vicum. *Luſtria* quoque amnis è fontibus *Malliaci*, id vici nomen eſt, qui diſtat à Catalauno decem milliaribus, totidem ab vrbe Tri-

Luiſtre, r. caſſina, deinde *Luſtriam* vicum ad-dit, à quo nomen videtur accepiſſe, in cujus templo Lipſana Tanchæ virginis & Martyris à circumuicinis populis maxima frequentia coluntur, quia ibidem pro Chriſti nomine tempore Vandalico, vt acta referunt, decollata eſt. Inde *Vinellam* vicum fluit parum diſtantem ab Alba in quam mergitur. Hic amnis vltra tria milliaria non progreſſus abun-

Barſan, r. dat troctis. Ad *Barſam* amnem nunc venio, de quo in veteri inſtrumento & Carthulario hæc verba reperiuntur. *Sub monaſtico ordine in cellula quæ Deruus vocatur ſuper fluuium Barſam.* Et paulo poſt. *Ex vno latere fluvio Barſa.* Deruus autem ſylua ingens olim fuit, prope quam Monaſterium Ordinis Sancti Benedicti exædificatum eſt, poſtea exciſis & euulſis è terra arborum radicibus in culturam redacta. Ad monachos verò Deruenſes ſcio epiſtolam eſſe apud Gerbertum ex Re-

menſi, Ravennæque Archiepiſco-
po Romanum Pontificem, cujus codicem epiſtolarum aliquando edituri in lucem ſumus, magno Galliæ & finitimæ Germaniæ cis Rhenum ſitæ commodo. Oritur autem Barſa apud *Vandoperam*, Diœceſis Lingonenſis caſtrum, quod Vandourenſe & Vandoperoſum etiam dicitur, iſque fluuius prope Tricaſſinorum vrbem à qua vix diſtat quarta parte milliaris, in Sequanam labitur. Hoc verò flumen Arduconem amnem accipit. Is fluit apud Paraclitum Virginum Monaſterium Heloiſæ doctiſſimæ feminæ, cui notus erat Abailardus Philoſophus atque Theologus ſuorum temporum excellentis ingenii, ac dicere ſolitus illud Tullianum, *Mihi ſolitudo & receſſus prouincia eſt*, à quo Nouigentum vſque duo millia paſſuum numerari ſcio. Sunt qui id flumen Arduceum vocent, & antiquiores ſic appellabant inſpectis veteribus tabulis quæ ſic habent. Denique Alba nauicularum patiens, & piſcoſus admodum, inter Saronem & Marciliacum vi-

SEQVANA.

Vandeuure.

Arduſſon, r.

cos ſuper Sequanam in ipſum euoluitur, vnde popularis verſus circunfertur.

SIQVANA.

Entre Marcilly & Saron
Le fleuue d'Aube perd ſon nom.

Id eſt, inter Marcilliacum & Saronem amiſſo nomine ſuo, Albæ in Sequanam influit. *Tranquillus* vicus, qui vulgo Trancault appellatur, à Trecenſi vrbe nouem leucis diſtat, diuiditurque in duas partes, quarum vna Parrochialem Eccleſiam prope eſt, altera caſtrum loci reſpicit. Hæ duæ manſiones diuiduntur & ſeparantur concurſu duorum riuulorum, quorum alteri nomen eſt *Sorme*, qui oritur è vico S. Lupiani loci religione celebris, qui diſtat à Tranquillo duabus leucis, & ſeptem ab vrbe Trecenſi. Alter riuus nomine *Loruinus*, qui oritur è collibus *Villæ nouæ ad diuites homines*, ſic enim vulgus vocat, caſtellum olim munitum cura procerum Æſternenſium, vbi pendentibus propter religionis cauſam diſcordiis acre bellum gerebatur, à Foſſiano militari viro combuſtum eſt 1577. Hi duo amnes permixti

Trancault.

Sorme, r.

Loruin, r.

propè caſtrum vetus Tranquilli fa- SEQVANA.
cientes magnam & largam planiciem pratorum in Sequanam excurrunt vico nomine *Atiſio* in Senonenſi diœceſi, ſub *Nogenio* ſive *Nogento* in diœceſi Trecenſi duabus leucis aut circiter à Nogento, & quinque paruulis à Tranquillo. Et Sorma quidem, quæ apud Sanctum Lupianum oritur, irrigat vicos *Barſonum*, *Marcilium*, *Bercenaium*, & aliquot inſuper, *Tranquillum* vbi Loruinus Sormæ permiſcetur, ab eoque loco permixti irrigant *Soligninum*, *Bonium*, *Trignellium* Vrſinorum procerum, qui ſunt marchiones eiuſdem, & aliquot præterea locis excurrunt in Sequanam flumen. Beatus *Aper* in ſuburbio Au- S. Eupre.
guſtæ Trecorum vico, qui Tranquillus dicitur, præſentis vitæ ſumſit exordium. Diſceſſit autem è corpore ſeptimo decimo Kal. Octob. ac fuiſſe narratur Epiſcopus Tullenſis, nec aliud memoria dignum ea vita continet, ad eumdem diem Epiſcopus fuiſſe Tulli ab Vſuardo refertur. In ſuburbiis Tulli Leucorum Abbatia S. Apri in eo ſita, hoc no-

SEQVANA. mine cenſetur. Sed & alibi in Apri vita leguntur hęc verba: *Diuus Aper, è Tranquillo ſuburbio à trecis ſeptem millibus diſtante oriundus fuit.* Glaber vero cap. 5. lib. 1. *Ortus eſt*, ait, *vir quidam in pago Tricaßino ex infimo ruſticorum genere Aſtingus nomine, in vico qui Tranquillus dicitur tribus à ciuitate milliaribus.* Quo in ſpatio Glaber & ſe & nos decepit. abeſt enim Tranquillus à Trecenſi vrbe nouem grandioribus leucis, in eadem diœceſi ſitus, idque conſtat teſtimonio viatorum, qui centies ab vrbe Tranquillum vicum adierunt.

Nogeãt ſur Seine. *Nouigentum ad Sequanam*, ſic dictum ab eo fluuio & ponte in eo à maioribus conſtructo. Nec verò prætereundum eſt nauigia onuſta ſale aduerſo Sequana ex Oceano venientia longiùs illo oppido non progredi, ſed ſalem ad Tricaſſinos & alias vrbes terra vehi. Ab illo oppido progreditur Sequana ad *Monaſteriolum* Diui Martini, vbi *Icauna* amnis in illum influens, quem veteres ſic appellabant, deficere ibi, id eſt, nomen amittere vulgò dicitur. Inter cæteros enim Herricus

Monſtereau faut-Yone.

qui Carolo Caluo floruit, & vitam Germani Autiſſiodorenſis Epiſcopi ſcitè perſcripſit, ita de illo loquitur. SEQVANA.

Fluuio tamen interiecto
Cui prius Icauna nomen largita vetuſtas.

Et conſequutis ſęculis in vita & miraculis Sancti Romani patria Italià Giſſeberto Monacho Senonenſi ita ſcriptum eſt. *In villam Senonum ſuper Icaunam flumen*, ubi villam pro vrbe dicit, Gallicum morem ſequutus. Solemus enim vrbes vel maximas villarum nomine appellare, vt Lugdunum, Tholoſam, Lutetiam. Cæterum hodie non Icaunam, ſed *Yonam* id flumen vocamus. *Sania* amnis non exiguus fluit propè muros cœnobij Virginis Mariæ apud *Pontiniacum* ordinis Ciſtercienſis in diœceſi Altiſſiodorenſi, quem publica inſtrumenta *Sanaem* vocant. Hic amnis in Yonam influit infra *Baſſonem* exiguum oppidum poſitum ab Altiſſidoro tribus miliaribus. De Pontiniaco autem ſcribitur hic verſus de beato Edmundo genere Anglo: *Senin*, r

SEQVA-NA. *Et Pontiniacum pons exulis, hortus aſylum.*

Ponti-gny. *Armã-ſon, r.* De *Armentione*, Floriacenſis ſcriptor anonymus libro quarto cap. 2. ſic ait: *Caſtrum quoddam in Burgundiæ partibus in latere montis ſupra fluuium Armantionem vocabulo ſitum, adiacenti regioni nomen dedit. Namque à Tornodoro vicina regio*

Tõner-re. *Tornodorenſis dicitur.* Hic autem fluuius Senimurum alluit, poſteà Rauerias atque Taulacum oppidula fluit: deinde à Flauiaco progreſſus montem Barri præterfluit. de quo caſtro ſic in vita Bernardi Clareuallenſis vocati, capite primo: *Mater eius Aleth erat, ex caſtro cui nomen*

Mont-Bar. *Montis-Barri*: demum propè S. Florentij modicum opimumque oppidum, labitur in Ionam, in portu Chernij vici admodum ampli quarto milliari ab Autiſſiodoro. Vnde Glaber hiſtoricus cap. 1. lib. 2. *Caſtrum*, ait, *Sancti Florentini eſt ſuper Armantionem fluuium.* Et de hoc quidem Armantione accolæ dicunt.

Armanſon
Mauuaiſe riuiere, & bon poiſſon.

Id eſt, bonum eſſe piſcem illius

amnis, etſi noxij; plures enim gurgites habet, periculoſuſque eſt. *Sera* riuus per *Nucetum* Burgundiæ oppidulum ſimiliter in Icaunam decurrit. Hæc exigua flumina vna cum *Cura* amne, qui propè *Clametiacum* fontem habet, acceptoque *Aualone* fluuiolo, & cæteris aliquot riuulis amnibuſque, fecere vt crates lignorum valdè neceſſariæ vrbi Lutetiæ aqua perfuſæ fluant, carboque & vinum nauiculis vehantur. Icauna itaque ſupra *Crepantium* nobile oppidum oritur, ipſumque interluit. Deinde *Autiſsiodorum* vrbem, quæ *Autricus* olim dicebatur, ut ex Henrico Sancti Germani monacho & poëta didicimus, ſimul ex Conſtantio ciue Lugdunenſi, qui eiuſdem Germani vitam ſcripſit Valentiniani tertij temporibus, multoque antiquior eſt. Sic enim in vita S. Peregrini, *Peregrinus & ſocij Autricum, quod nunc Autiſsiodorum dicitur, intrepidè perueniunt.* De Autiſſiodoro autẽ apud Ammianum hæc ipſa verba eſſe ſcio. *Julianus ab Auguſtoduno Autiſsiodorum peruenit; inde ad Tricaſsinos.* Et quidem in conſpectu

SEQVANA.
Le Serain, r.
La Cure, r.
Aualon, r.
Creuã.

SIQVANA. Altiſſiodorenſis oppidi interpoſito Icauna fluuio S. Germanus Monaſterium collocauit; vt idem Conſtantius Lugdunenſis in eius vita ait.

Aliſe. Armentio in regione Mandubiorum ortus, qui nunc ab *Alexia* gentis illius munito quondam oppido Alſenſes appellantur, acceptis aliquot fluuiolis, quorum vnus *Sinemurum* oppidum alluit. De Sinemuro anonymus quidam vetus auctor eruditus, monachus Foriacenſis ante ſexcentos annos loquitur cap. 43. lib. 4. de miraculis ſancti Benedicti his verbis: *Quidam nobilium Gaufridus nomine, prepotens vir dominus caſtri quod Sinemurus vocatur, &c.* Quod idcirco dictum eſt, ne quis id oppidum poſt id tempus ſexcentorum annorum conditum putet, & recens conſtructum exiſtimet. De Alexia verò Mandubiorum oppido Cæſar libro ſeptimo de bello Gallico. *Ipſum erat oppidum*, inquit, *in colle ſummo admodum edito loco, vt niſi obſidione oppugnari non poſſe videretur.* Eius collis radices, duo duabus ex partibus flumina ſubluebant. Herricus Altiſſiodorenſis qui

Simur en l'Auxois.

ſub Carolo Caluo floruit, id oppidum *Aleſiam* vocat ab alendo, quod pingui pane alat colonos. Aleſienſis enim regio frumentaria valde eſt, vt Santonum agri & Belſia Carnutum. Poſtremò idem Herricus: SEQVANA.

Nunc reſtant veteris tantum veſtigia caſtri.

Templum *Beatæ Reginæ*, & fons ſalubris aquæ & concurſus peregrinorum aquâ illius ad ſanitatem recuperandam vtentium, locum hodie clarum faciunt. Vſuardus ad ſeptimum Idus Septembris. *In territorio Auguſtodunenſi*, inquit, *Sancta Regina Virginis, quæ ſub Conſule Olibrio eculei, carceris, ac lampadum perpeſſa ſupplicia, tandem capitali ſententia finiri eſt iuſſa.* Alexiam igitur veterem in ſummo colle ſitam fuiſſe apparet, aut vt Strabo loquitur, in ſublimi locatam tumulo cingentibus montibus & fluuiis duobus, cuius collis radices, vt ait Cæſar, duabus ex partibus flumina ſubluebant. Locum vbi Alexia fuit, hodie Alexiæ montem vocamus, in cuius pendenti à Septentrionibus Occidentem ſpectando ſitus eſt vicus reti- *Sainte Regne.*

SEQVA-NA. nens veteris Aleſiæ nomen. Duo flumina quorum Cæſar mentionem facit, ſiue duo riui qui radices eius montis ſubluunt, in quo oppidum ſitum erat, qui perpetuò fluunt, proptereaque flumina ab eo dicuntur, alioquin parum digni hoc nomine iudicarentur, cùm fluminis nomen non conueniat tenuibus riuis, neque attribui ſoleat aquarum copia carentibus. Hi enim duo riui non excedunt latitudine tres aut quatuor ad ſummum, vt vocamus, theſias, ſi habeatur ratio vt haberi ſolet lapſus eorum curſuſve quotidiani. Ambo igitur defluunt aut deſcendunt ab ortu ſolis. Verùm is qui à Septentrionibus venit, & Gallica lingua

Oſerain *Oſerain* appellatur à nomine veteris templi paganorum quod aiunt Oſiri dicatum fuiſſe, vbi ſitus eſt prioratus Sancti Maximi, aut vt vulgò dicimus *S. Meſmyn*, & vicus infra quem oritur diſtans quinque leucis aut circiter ab Alexia vnde Oſiris defluit, decurritve plures vicos,

Villerni *Flauigni.* nominatim eos quos ſubjicio, *Auoſnam*, *Villam Berninum*, *Altam rupem*, & radices *vrbis Flauiniæ*, in

qua eſt Benedictini ordinis cœnobium, videlicet Sancti Petri Apoſtolorum Principis, diœceſis Auguſtoduni Heduorum magnæ auctoritatis & nominis. Vrbs autem illa ſatis munita ſatiſque valida eſt, aſpiciens videnſque montem Alexiæ, qui vna tantùm leuca abeſt, id eſt duobus paſſuum millibus aut amplius, ſecundùm morem regionis. Alter riuus à meridie fluit, ac *Loza* nomen habet: ſed cur ita appelletur nemo eſt in illa regione qui rationem reddiderit. Itaque primogenium nomen meritò cenſeri debet. Apud *Blaiſium* oritur, quod Baroniæ nomen eſt; domuſque eleganter exædificatæ ac ſitæ quatuor leucis ſupra Alexiam, diſtanſque à fonte Oſiris ſiue Oſerani, vt nunc vocant, quatuor tranſuerſis leucis: à Blaiſio decurrit per S. Heliæ prioratum, *Teniſſam* Baroniæ dignitate inſignem locum, & *Greſignmum* atque alios. Poſtmodum irrigat Alexiæ montem Mandubiorum à meridie. SEQVANA. *Loze, r*

Cùm autem hi duo riui decurrére planiciem circiter paſſuum ſex mille, influunt in maiorem amnem, cui

SEQVANA. *Brenne, ſ.*

Brena nomen, idque apud inſulam Antoniam, vbi vnum corpus faciunt hi duo riui, Oſeranus & Loza, Brenaque eos excipiens: ſed duo priores nomen amittunt. Brena igitur oritur apud *Subrenonem* antiquam in Burgundia Baroniam, ac fluit per *Albigninum*, *Buceam*, *Vitellium* Baroniæ titulo ornatum, *Paſaugias*, *Leuniacum* vini optimi feraciſſimum, *Polleniacum*, *Lalmas*. Qua in planicie referuntur Galli olim aduerſus Vercingentorigem fortiter dimicaſſe, occiſorumque eo prælio cadauera ibi ſepulta ruſtici aiunt. Ab ea planicie Brena fertur iuxta montem Bardorum, qui ſacerdotes dicuntur fuiſſe veterum Druidarum.

Mont-Bar.

Si fama non fallit fidem;

vt Auſonij verſu vtamur. Ambarri neceſſarij & conſanguinei Heduorum, vt Cæſar ait libro primo. Brena verò duas adhuc leucas fluens in Armentionem labitur ſupra Rogemontis Abbatiam Virginum ordinis ſancti Benedicti loco, quem accolæ Bergas vocant. At Armentio accepto Brena fluit *Anciumfrancum*,

Ancy le Franc.

id eſt liberum. Ancium ſanè ad Comitem Tornodori pertinet, eſtque vnum ex pulcherrimis ædificiis vel ſtructuris Regni. Inde Armentio idem propè *Tornodorum* accedit; centeſimo enim paſſu ab eo tantùm abeſt. Deinde Regnienſem Abbatiam ſanè celebrem penè attingit. Denique cis Altiſſiodorum in Icaunam flumen apud Chenij portum effunditur. Quidam tamen *Bonardij* id fieri dicunt propè *Baſſotium* vicum, loco quem ruſtici appellant *Os Armentionis*, id eſt buccam ſiue oſtium, vulgò *la gorge d'Armenſon*. Cura quoque citra Crepatium & Autiſſiodorum in Ionam labitur. In eadem Autiſſiodorenſi diœceſi oppidum *Clementiacum* ſitum eſt, oppidum inquam commodius per fluuium Icaunam vehendis mercibus rebuſque omnis generis *Monaſteriolum* vſque quod Diuo Martino, vt ſuprà diximus, dicatum eſt, atque à *Launomari* Bleſenſi cœnobio dependet. Et apud *Monaſteriolum* quidem deficere Iona vulgò dicitur: & iure, quia ibi Sequanam ingreſſus nomen amittit. Porro Clemencia-

SEQVANA.
Tõnerre
Regny.
Baſſous.
Os.
La bouche d'Armẽſon.
S. Launer.
Monſtereau faut-Yone.

SEQVANA. cum Niuernenſi territorio recèns additum eſt, etſi in diœceſi Altiſſiodorenſium verè poſitum, ac in vetuſtis tabulis Clemenciaci nomen Chaſtiau-Chinon Moruãt habet. *Caſtricium* verò in edito colle ſitum leucis à Niuernarum vrbe tredecim *Morundiæ* caput eſt, vnde crates lignorum Crepantium Altiſſiodorumque per Ionam & Sequanam Lutetiam vehuntur, quod maiores noſtri facere aut tentare ante annos ſexaginta non nouerant. Sed neceſſitas quas artes non inuenit? Beuuray. Bibracte Gallicè dicitur *Beuuray*, mons eiuſdem Mornundiæ, ſuper quo Franciſcanorum templum eſt; habenturque nundinæ ſingulis annis, calendis, id eſt prima die Maij, quæ incipiunt poſt mediam noctem, & perſeuerant vſque ad horam octauam matutinam tantùm. Apud Morundios vico *Natalonio* oritur fluuius cadens ex alta rupe, magnumque ſtrepitum & murmur edit, ac propter ſaltum quem facit oriens, *Saltus* appellatur, vſque ad *Suram* parrochiam: quamprimum autem ortus eſt moletrinam agit. Ad Monaſteriolum reuertor, idque

ad

ad Briam pertinere, quod regionis nomen eſt Campaniæ vicinum, lectores monitos velim. Quam regionem Aimoinus hiſtoricus *Sauum Brigienſem* appellat. Villonoxæ fluuiolus oritur in Bria ſuperiori propè Abbatiam *Neſlenſem*, cui nomen *Quieti* in diœceſi Trecenſi, in Sequanam mergitur. Et Villonoxæ quidem Pyrites lapis in vineis multus reperitur, quo paſſim in Gallia vtimur. Iona verò cis Altiſſiodorum *Iuueniacum* oppidulum, mox celebrem Senonum urbem alluit. Ex membrana veteri ſcripta apud Pontiniacum anno milleſimo centeſimo triceſimo, hæc verba ad me miſſa ſunt. *Lamboya fluuius in Vennam defluit, & Venna verſus Senonum currit.* Hunc autem Senones ipſi Venetam appellant in antiquis tabulis quas habent. *Villare* vici nomen eſt, cujus territorium vſque ad eum amnem excurrit. Antiquitus fuiſſe vrbem muro cinctam, & quatuor portas habentem conſtans adhuc fama eſt, atque inſtrumentum publicum adhuc ſupereſt, in quo hæc verba leguntur: *Archipreſbyter Venetenſis*

SEQVANA

Sault. r.

Villenoſſe, r.

Neſle.

Repos.

Lamboye, r.

Venus.

SEQVANA. *preſbyteros congregat ad Eſcheias quas Veneta flument alluit.* Itaqne Veneta amnis qui eſt Venena abſque dubio oritur vno milliari à Tricaſſinorum vrbe, é fontibus *Gelanis* in parrochia *Toruillari.* Sunt enim publica documenta membranea cœnobij *Vallis Lucentis* vbi fons Vennæ viſitur in paruo & ignobili loco, à quo vſque ad oſtium ſuum in Ionam ſunt milliaria vndecim numeranda, triginta tres moletrinæ varij generis, quędam frumentariæ aut quibus ſecala ſiue ſiligo teritur, aliæ quibus papirus fit, aliæ fullonibus vtiles ob pannorum vſum. Octo etiam riuuli qui in eum fluunt, quorum primus à fontibus, qui Buſſei conſiſtunt. In tribu ſancti Leobaldi duo ſunt: vnus erumpit apud Diarreum ſancti Petri, ibique fontem habet: alter manat è *Bernayo*, qui fluit *Sangiacum*, *Ferrarias*, *Valconem*, & *Tuiſium*, influitque in Vannam, ſeu Venetam, ſeu Venenam ſupra caſtrum eiuſdem Leobaldi ſancti viri. Paucæ moletrinæ, id eſt, ſolùm in eo amniculo viſuntur. Alius quoque riuulus à *Sillerino*

fluens apud *Floſtacum* ſe effundit in eum ipſum amnem, quemadmodum & alius qui manat è ſtagnis Monaſterij Vallis Lucentis, quod eſt Ciſtercienſis ordinis, in diœceſi Senonum, atque apud *Molimontem*, infraque in Vannam effunditur. Præterea alius qui in foſſas Chiſij in valle quadam poſiti, quo loco Vannam quoque ingreditur. Denique riuus eſt alius qui Darce fluit, ac ſupra pontes ad Vannam in eum labitur. Poſtremo hic amnis per ſuburbium Senonenſe *Senonas* ingreſſus, induſtria & artificio aquæductuum intus ingreditur, & vicos vrbis ſingulos viaſque purgat. Placuit Bononi Vallienſi Abbati, fratribus quoque, hoc ipſum ex communi conſenſu poſcentibus, ut in prædiolo ſuo quod eſt in ſuburbio Senonicæ vrbis, ſub ipſis ciuitatis mœnibus ſito, monaſterium fundaretur vbi priſco tempore conditum fuerat. Qui locus & ſitus oportunitate, & Icaunæ fluminis prçterfluentis amœnitate ad id conſtruendum aptiſſimus videbatur. Ergo çdificata pulchro ſatis ſchemate

SEQVANA.

SENS.

SEQVANA. Baſilica, cęteriſque habitationibus religioni monaſti ę congruentibus illuc beati Romani corpus cum lętitia tranſtulerunt, vbi florent meritorum eius inſignia. Hęc in vita ſancti Romani confeſſoris Itali, à Gieſlberto monacho Senonenſi ſcripta. Lamboyam fluuium in Vannam fluere ſuprà diximus. Origo eius Beati Medardi parrochiam, fontibuſque aliquot eiuſdem Medardi & *Aquenſibus* limpidiſſimis accreſcit. AIX. *Aquæ* etiam ſunt receſſus Epiſcoporum Tricaſſinę vrbis, de qua Lupus Ferrarienſis in epiſtolis loquitur. Ex in Sequana ſub ponte Icaunę ſublicio fluit, quem ruſtici *Pontigonem* vocant, cùm pontem Icaunę dicere oporteat. Neque enim licet ſcriptorum voces pro arbitrio corrumpere. Odorannus Senonenſis ſcribit ad illum pontem habitam Synodum Ludouico Balbo tunc rege, eamque inſerit. Pons autem ad Icaunam conſtructus à Senonum vrbe diſtat milliaribus tribus, & à ponte vſque Monaſteriolum quinque. Giſlebertus quoque, de quo diximus cap. 17. de eo

ponte ſic ait in vita beatiſſimi Romani, *In villam quæ Pons nomine ſupra Icaunam fluuium* Et in veteribus tabulis beneficiorum Pontis ſuper Ionam. Sequitur *Monaſteriolum Martini*, vbi vt ſupràiximus, Icauna in Sequanam labitur. In eiuſque loci ponte lapideo vidente Carolo ſeptimo Ioannes ducis Burgundiæ filius à Tangario Caſtello patrum memoria cęſus eſt, idque facinus magnatum in Gallia calamitatum cauſa fuit. A Monaſteriolo *Meledunum* vſque numerantur ſex milliaria tarrr euntibus, per fluuium verò ſeptem & amplius. Gobelinus in actis Pij ſecundi aliquot Galliç locorum, temporibus Ludouici X I. mentionem facit, ac primùm in agro, inquit, Siluanectenſium eſt oppidum cui nomen *Crepi*, id noſtri maiores *Criſpiacum* vocabant; ſecundò Melledum, ait, non ignobile Senonum oppidum, non niſi tertiis caſtris intercludi poteſt, quorum alterum nullo ſit vſui. Et de Victriaco ſic ait, Victriacum non parui nominis oppidum in agro Campaniæ Catalaunicæ. Igitur ver-

SEQVANA.

MELVN.

SEQVANA. ba illa de Victriaco incenſo intelligenda ſunt. Et de Creuanto, oppidum, ait, apud Ionam ſitum, & Iona flumine paruo ſpatio relicto ab oppido muros excurrit non minor Arari: qua in re non puto ei fidem habendam, quia Araris maiores ſunt aquæ. De *Bella villa* in hunc modum loquitur: Oppidum Bellauillæ apud Ararim obſedit, Bellauilla oppidum eſt iuxta Ararim in regione Belliiocenſi. Item ait, Philippus Auaricum conceſſit, quod hodie Niuernum vocat. Id omnino falſum eſt, nam Auaricum oppidum eſt Biturigum, quod numquam vocatum eſt Niuernum. Poſtea Burgundionum, inquit, campos Arar fluuius irrigat, qui à monte Iura exortus non longè à Lugduno in Rhodanum fluit. Inter Burgundiones multi annumerantur populi, hi Sequani ſunt & Veſuntiones, quos *Dubius* præterfluit amnis, & Lugdunum, Cabillones & Matiſcones, & Altiſſiodorenſes atque Celtarum ferè omnium quondam Principes Hedui. In quo loco quod ait Ararim à monte Iura exoriri,

fallitur, nam à Vogeſo profluit. De Lotharingia Galliæ, inquit, prouincia eſt non procul à Rheno Moſella amni circumjecta, à Lothario Rege nomen accepit, cui cum fratribus Regnum Franciæ diuidenti fortè obuenit. Omnes autem loci iam continentur libro nono, & lib. ſeptimo. Loco, inquit, Ripaliæ nomen fuit, mille paſſibus ferè ab oppido Tononio diſtanti. Hoc autem oppidum propè Lauſanam eſt. Alius eiuſdem auctoris locus eſt libro ſexto, Monterianum oppidum ad confluentes Ionam & Sequanam ſitum eſt, Monaſteriolum id dicimus. SEQVANA.

Inter hæc loca Monaſterioli & Meleduni medio quaſi itinere *Lupa* amnis in Sequanam influit. Anonymus Floriacenſis monachus libro 4. de miraculis ſancti Benedicti. *Albericus*, inquit, *vnus ex primoribus caſtri Caſtellionis, quod eſt ſitum ſuper Lupam fluuiolum, veſaniæ ſtimulis agitatus prædia ſæpe dicenda Patris Benedicti deuaſtabat.* Hęc ille de Lupa fluuio tradit, & accolæ id quoque nomen à maioribus *Loin, f.*

SEQUANA. ſuis acceptum adhuc retinent, ipſumque Lupam vocant. Sed iis vox illa diſplicere non debet, quia antiquiſſima eſt, etſi qui Lonium appellant inepti ſanè, aut neſcij ſunt, quia Gallicè Loupain potius dici debeat quàm Loin. Vitaldus qui Caroli Calui temporibus viuebat, *Leuuam* vocat. Oritur autem circa diui *Ferreoli* oppidum, ſub diœceſi Altiſſiodorenſi ſitum, vnde

Chaſtilon ſur Loin. Caſtellionem, de quo iàm loquuti ſumus, primùm alluit, cuius proprietarius Gaſpar Collinius fuit, ciuilium bellorum tuba, quę Galliam propè vaſtarunt. Inde *Montis*

MONTARGIS. *Argiſi* oppidum, cuius pars in edito colle cum valida àrce viſitur,

Vrepois. vnde ſyluæ & campi regionis *Vrapiſiorum*, ita enim appellantur, procul deſpicere facile eſt. Agrum Stampis vicinum ad Vrapiſios, & partem illam Luteriæ Pariſiorum, quæ meridiem ſpectat, ad eoſdem etiam pertinere ſatis notum eſt, & alia quædam loca eodem nomine

FERRIERES cenſeri. *Ferrarienſe* Monaſterium Ordinis Benedictini in diœceſi Senonum ſitum duobus paſſuum mil-

libus cum dimidio ab Argiſo oppido, etſi quatuor alibi ſcripſimus, & penè ad portas cœnobij in edito & eminenti loco ſiti, vineiſque conſito, ſtagnum ingens quod milliare ferè vnum longitudinis habet, riuulus *Bia*, ſeu *Clerius* amnis ingreditur, qui erumpens mille paſſus, vel aliquanto pauciores facit priuſquam in Lupam influat, in quo excellunt lucij. Aqua enim illius viuaciſſima eſt, pratorum verò ſecundum id ſtagnum virens & amœniſſima copia. Alius quoque torrens *Lunanus*, Vrapiſiorum oritur, & in Lupam tandem rapidus perit, & Lupa in Sequanam abducitur, de qua Armoricus Philippidos lib. 10. SEQVANA. Du Biez. r

At Senones & terra ferax à flumine
Icauna
Vſque locum, quo Sequanio Lupa confluit amni,
Et quæ Moretum, Montemque interiacet Argi.

Præfuit Ludouici & Caroli Calui temporibus Lupus, Ferrarienſis ab hoc cœnobio dictus, propter Ferrarias quarum veſtigia adhuc ſuper-

SEQVANA. ſunt: ſed Lupi extat liber epiſtolarum à me primùm editus qui magnam lucem ignotis Ludouici & Caroli rebus attulit atque afferet. Milliaribus quinque abeſt à Ferraria *Siluiacus*, vrbs ſiue oppidum à vicina ſylua ſiue nemore vocatum, caſtrum *Nemoris* & *Nemoſium*; ſed Siluiaci nomen in epiſtolis à Lupo ei tribuitur, pontemque habet lapideum, & fornices aliquot non ignobiles. Tandem progreſſus *Moreto oppidulo*, quod alluit, in Sequanam non longè ab eo influit. Inde parum admodum abeſt *Fons Blaudi* ſitus in *ſylua Bieria* agri Gaſtinenſis, vt ex litteris Innocentij tertij apparet, datis apud Fontemblaudi anno ab Incarnatione Domini M. C. XCI. Roberto Abbati ſancti Germani Pariſienſis, ſiue in caſtro de Blaudiaco, vt tabulæ Senonenſes habent. De qua Regia nuper mentionem fecimus in deſcriptione natalis & baptiſmatis Ludouici Delphini, cuius parens Henricus quartus inuictus Francorum Rex. Qui & ſi Lupam nauicularum patientem eſſe nouerat, ac per eum mercimonia in

Nemours

Moret.

Fontainebleau

La foreſt de Biere.

Gaſtinois.

Sequanam vehi, tamen magno ſumptu foſſam ſeu alueolum fieri curat, per quem riuus à *Briaria* oppidulo acceptus à Ligeri vicino Argiſi oppidum deducatur magno mercatorum commodo, & in gratiam Lugdunenſium nundinarum ac populorum qui Ligerim accolunt. Hoc quidem Rex fieri iubet multo breuiori via quàm olim fuerit cùm à Giemo terra mercimonia ea vehi vſque ad Argiſi oppidum neceſſe eſſet, & nouem millia paſſuum excurrere, quod magnum Regi ipſi apud poſteros decus & gloriam afferet: ſed multo maiorem ſi à pelago Narbonenſi alueum deduxerit per quem à Mediterraneo mari mercimonia vehantur vſque ad Garumnam, indeque Oceanum. Maior enim Hercule ipſo hoc opere peracto futurus eſſet. De Briaria iàm loquuti ſumus, quod oppidulum propè Ligeris ripam ſitum eſt, à quo vſque Argi oppidum riuus deductus eſt. Id diſtat ab eo loco nouem millibus paſſuum, nec dum alueus ille planè abſolutus eſt, ſed ante annum aut biennium

SEQVAMA.

BRIARE.

SEQVANA. Baſilica, cęteriſque habitationibus religioni monaſti ę congruentibus illuc beati Romani corpus cum lętitia tranſtulerunt, vbi florent meritorum eivs inſignia. Hęc in vita ſancti Romani confeſſoris Itali, à Gieſlberto monacho Senonenſi ſcripta. Lamboyam fluuium in Vannam fluere ſuprà diximus. Origo eius Beati Medardi parrochiam, fontibuſque aliquot eiuſdem Medardi & *Aquenſibus* limpidiſſimis

AIX. accreſcit. *Aquæ* etiam ſunt receſſus Epiſcoporum Tricaſſinę vrbis, de qua Lupus Ferrarienſis in epiſtolis loquitur. Ex in Sequana ſub ponte Icaunę ſublicio fluit, quem ruſtici *Pontigonem* vocant, cùm pontem Icaunę dicere oporteat. Neque enim licet ſcriptorum voces pro arbitrio corrumpere. Odorannus Senonenſis ſcribit ad illum pontem habitam Synodum Ludouico Balbo tunc rege, eamquè inſerit. Pons autem ad Icaunam conſtructus à Senonum vrbe diſtat milliaribus tribus, & à ponte vſque Monaſteriolum quinque. Giſlebertus quoque, de quo diximus cap. 17. de eo

ponte ſic ait in vita beatiſſimi Romani, *In villam quæ Pons nomine ſupra Icaunam fluuium* Et in veteribus tabulis beneficiorum Pontis ſuper Ionam. Sequitur *Monaſteriolum Martini*, vbi vt ſupràiximus, Icauna in Sequanam labitur. In eiuſque loci ponte lapideo vidente Carolo ſeptimo Ioannes ducis Burgundiæ filius à Tangario Caſtello patrum memoria cęſus eſt, idque facinus magnatum in Gallia calamitatum cauſa fuit. A Monaſteriolo *Meledunum* vſque numerantur ſex milliaria tarrt euntibus, per fluuium verò ſeptem & amplius. Gobelinus in actis Pij ſecundi aliquot Galliç locorum, temporibus Ludouici X I. mentionem facit, ac primùm in agro, inquit, Siluanectenſium eſt oppidum cui nomen *Crepi*, id noſtri maiores *Criſpiacum* vocabant; ſecundò Melledum, ait, non ignobile Senonum oppidum, non niſi tertiis caſtris intercludi poteſt; quorum alterum nullo ſit vſui. Et de Victriaco ſic ait, Victriacum non parui nominis oppidum in agro Campaniæ Catalaunicæ. Igitur ver-

SEQVANA.

MELVN.

SEQVANA. ba illa de Victriaco incenſo intelligenda ſunt. Et de Creuanto, oppidum, ait, apud Ionam ſitum, & Iona flumine paruo ſpatio relicto ab oppido muros excurrit non minor Arari: qua in re non puto ei fidem habendam, quia Araris maiores ſunt aquæ. De *Bella villa* in hunc modum loquitur: Oppidum Bellauillæ apud Ararim obſedit, Bellauilla oppidum eſt iuxta Ararim in regione Belliiocenſi. Item ait, Philippus Auaricum conceſſit, quod hodie Niuernum vocat. Id omnino falſum eſt, nam Auaricum oppidum eſt Biturigum, quod numquam vocatum eſt Niuernum. Poſtea Burgundionum, inquit, campos Arar fluuius irrigat; qui à monte Iura exortus non longè à Lugduno in Rhodanum fluit. Inter Burgundiones multi annumerantur populi, hi Sequani ſunt & Veſuntiones, quos *Dubius* præterfluit amnis, & Lugdunum, Cabillones & Matiſcones, & Altiſſiodorenſes atque Celtarum ferè omnium quondam Principes Hedui. In quo loco quod ait Ararim à monte Iura exoriri,

fallitur, nam à Vogeſo profluit. De Lotharingia Galliæ, inquit, prouincia eſt non procul à Rheno Moſella amni circumjecta, à Lothario Rege nomen accepit, cui cum fratribus Regnum Franciæ diuidenti ſortè obuenit. Omnes autem loci iam continentur libro nono, & lib. ſeptimo. Loco, inquit, Ripaliæ nomen fuit, mille paſſibus ferè ab oppido Tononio diſtanti. Hoc autem oppidum propè Lauſanam eſt. Alius eiuſdem auctoris locus eſt libro ſexto, Monterianum oppidum ad confluentes Ionam & Sequanam ſitum eſt, Monaſteriolum id dicimus. SEQVANA.

Inter hæc loca Monaſterioli & Meleduni medio quaſi itinere *Lupa* amnis in Sequanam influit. Anonymus Floriacenſis monachus libro 4. de miraculis ſancti Benedicti. *Albericus*, inquit, *vnus ex primoribus caſtri Caſtellionis, quod eſt ſitum ſuper Lupam fluuiolum, veſaniæ ſtimulis agitatus prædia ſæpe dicenda Patris Benedicti deuaſtabat.* Hęc ille de Lupa fluuio tradit, & accolæ id quoque nomen à maioribus *Loin, r.*

SEQUANA. ſuis acceptum adhuc retinent, ipſumque Lupam vocant. Sed iis vox illa diſplicere non debet, quia antiquiſſima eſt, etſi qui Lonium appellant inepti ſanè, aut neſcij ſunt, quia Gallicè Loupain potius dici debeat quàm Loin. Vitaldus qui Caroli Calui temporibus viuebat, *Leuuam* vocat. Oritur autem circa diui *Ferreoli* oppidum, ſub diœceſi Altiſſiodorenſi ſitum, vnde *Chaſtilon ſur Loin.* Caſtellionem, de quo iàm loquuti ſumus, primùm alluit, cuius proprietarius Gaſpar Collinius fuit, ciuilium bellorum tuba, quę Galliam propè vaſtarunt. Inde MONTARGIS. *Montis Argiſi* oppidum, cuius pars in edito colle cum valida àrce viſitur, *Vrepois.* vnde ſyluæ & campi regionis *Vrapiſiorum*, ita enim appellantur, procul deſpicere facile eſt. Agrum Stampis vicinum ad Vrapiſios, & partem illam Lutetiæ Pariſiorum, quæ meridiem ſpectat, ad eoſdem etiam pertinere ſatis notum eſt, & alia quædam loca eodem nomine cenſeri. FERRIERES *Ferrarienſe* Monaſterium Ordinis Benedictini in diœceſi Senonum ſitum duobus paſſuum mil-

libus cum dimidio ab Argiſo oppido, etſi quatuor alibi ſcripſimus, & penè ad portas cœnobij in edito & eminenti loco ſiti, vineiſque conſito, ſtagnum ingens quod milliare ferè vnum longitudinis habet, riuulus *Bia*, ſeu *Clerius* amnis ingreditur, qui erumpens mille paſſus, vel aliquanto pauciores facit priuſquam in Lupam influat, in quo excellunt lucij. Aqua enim illius viuaciſſima eſt, pratorum verò ſecundum id ſtagnum virens & amœniſſima copia. Alius quoque torrens *Lunanus*, Vrapiſiorum oritur, & in Lupam tandem rapidus perit, & Lupa in Sequanam abducitur, de qua Armoricus Philippidos lib. 10. SEQVANA. Du Biez. r

At Senones & terra ferax à flumine Icauna
Vſque locum, quo Sequanio Lupa confluit amni,
Et quæ Moretum, Montemque interiacet Argi.

Præfuit Ludouici & Caroli Calui temporibus Lupus, Ferrarienſis ab hoc cœnobio dictus, propter Ferrarias quarum veſtigia adhuc ſuper-

Sequanam vehi, tamen magno ſumptu foſſam ſeu alucolum fieri curat, per quem riuus à *Briaria* oppidulo acceptus à Ligeri vicino Argiſi oppidum deducatur magno mercatorum commodo, & in gratiam Lugdunenſium nundinarum ac populorum qui Ligerim accolunt. Hoc quidem Rex fieri iubet multo breuiori via quàm olim fuerit cùm à Giemo terra mercimonia ea vehi vſque ad Argiſi oppidum neceſſe eſſet, & nouem millia paſſuum excurrere, quod magnum Regi ipſi apud poſteros decus & gloriam afferet: ſed multo maiorem ſi à pelago Narbonenſi alueum deduxerit per quem à Mediterraneo mari mercimonia vehantur vſque ad Garumnam, indeque Oceanum. Maior enim Hercule ipſo hoc opere peracto futurus eſſet. De Briaria iàm loquuti ſumus, quod oppidulum propè Ligeris ripam ſitum eſt, à quo vſque Argi oppidum riuus deductus eſt. Id diſtat ab eo loco nouem millibus paſſuum, nec dum alueus ille planè abſolutus eſt, ſed ante annum aut biennium

SEQVAMA.

BRIARE.

Fontisblaudi quatuor paſſuum millibus, Moreto duobus, & ab eo Barbatulus Ciſtercienſe cœnobium vnico tantum, interque *Samoſium*, & *Heriſſam* vicos, pons olim conſtitutus è lapide adhuc viſitur. Id quoque Monaſterium opus Ludouici VII. fuiſſe narratur ab hiſtoricis propter captum in fluuio barbatulum piſcem, quo exenterato, ac reperta intus precioſa gemma, templum & Monaſterii ſepta cellaſque monachorum conſtruxit, cujus mauſleum ſiue tumulus in eo magnificentiſſimè poſitus eſt. In tabulis Senonenſis Eccleſiæ is locus appellatur *Sacer portus*, aliàs de Barbillo, idque Monaſterium eſt tribus ſupra Meledunum milliaribus. *Voſia* Briæ modicus amnis *Pruuinum* alluit, acceptoque *Durtano* in Sequanam excurrit. Neque exiſtimandum Agendicvm *Senonum* fuiſſe vbi Pruuinum eſt, vt Marlianus facit. A Meleduno autem ſingulis octo diebus *Melunius*, id eſt, nauigii genus, die lunæ Lutetiam venit, ac domum redit

Seqvana.

Barbeau Abbaye.

La Vouſie.

Durtan.

Prouins.

Le Melunois.

SEQVANA. die Mercurii, alius die Martis, vectuſque ad ſuos biduo poſt, utilis vehendis viatoribus, & mercimoniis afferendis exportandiſque. Pontes verò *Yonæ* hi ſunt, Crepantii, Altiſſiodori, Iuuiniaci, Villænouæ Regiæ, Senonenſis, omnes conſtructi è lapide. Pons ſuper Icaunam ligneus è ſubliciis. Nam Monaſterioli pons Sequanæ impoſitus Ionam quoque accipit. Occurrit deinde *Corbolium* ſeptem tantum à Lutetia paſſuum millibus, vbi IOSSEDVM eidem Lutetiæ propinquum plerique exiſtimant, de quo Cæſar mentionem facit. Victorianus Annalis Corbolii nomine vtitur, ac de Exuperio ejuſque lipſanis ſic agit. *Anno* DCCC. LXIII. *dicitur eſſe tranſlatum corpus Sancti Exuperij apud Corbolium de vrbe Bajocenſi, & primò apud Paludellum villam ſuper Exonam, & poſt apud Corbolium, vbi nunc, id eſt anno Domini milleſimo treccenteſimo quinto decimo & decimo octauo, & decimo nono multis & mirandis claret miraculis.* Et ab aquis ſonanti-

Corbeil.

Palleuau.

bus Exonam dictam eruditiores putant. De agro Corbolienſi vulgo dici ſolet. SEQVANA.

Fruict de Corbeil, belle de peſche.

Id eſt, mala perſica ex illo agro facile venduntur, quia bonitate excellunt. Corbolium dicitur opidum Regis Franciæ, quod Sequana fluvius alluit, in Pariſiacenſi Diœceſi conſtitutum. Hujus præpoſito grandis erat non modò gratia apud dominum ſuum, ſed & in palatio locus. Quem in occurſum præſulis ſancti mittere ſtuduit Rex deuotus, præcipiens non modò humanitatis officia, ſed debitam reuerentiam à ſuis omnibus ei in locis omnibus, quantum pateretur, impendi. Sic in oppido ſupradicto humilis ſeruus Chriſti de mandato Regis in regia domo ſuſcipitur. A Corbolio etiam die martis nauigium Lutetiam venit, reditque Mercurii, atque iterum die Veneris vt die Sabbathi domum reuertatur, vectoribus, frumento, rebuſque aliis pleniſſimum. Ibi Diuus Ludouicus regiam *Le Corbillac.*

habuit, cujus veſtigia ipſe & alii vidimus, prope oſtium *Iunnæ* amnis in Sequanam influentis ad portas ejuſdem Corbolii. De hoc amne & Exona vico Pariſiorum in militari via quâ Lugdunum itur Aimoinus hiſtoricus, non ille quidem Floriacenſis libro tertio, ſic ait: *Theodoricus apud Stampas ſuper fluuium Iunnæ, contra Clotarium, qui haud ſegnius parabat occurrere, aciem dirigit.* Et Iunna quidem è Belſia originem ducens *Stampas* vrbem alluit, Villam Regiam, mox Exonam non ignobilem vicum fluit antequam Corbolium perueniat, ac frumenta è Belſia per eum vehuntur in Sequanam Lutetiæ commodo. Cancris abundat craſſioribus quàm alibi viderim. Itaque apud Stampenſes in menſarum deliciis habentur. Idem fluuiolus anguſti aluei eſt, verùm profundi atque alti, & propterea nauigabilis. Sed Iunnæ quia frigidiſſimas ac fontanas aquas habet, idcirco pedes equorum tacita torpedine ſolet inficere. *Loa* amnis oritur è fonte ſanctæ Apol-

SEQVAN.

La Iuyne r autrement la riviere d'Eſtãpes.

ESTAMPES.

Loèt, r.

linæ, labiturque in ſtagnum *Molinexium* prope ſancti Medardi, ſeu *Martis oppidulum*, indeque in Iunam Stampenſem fluuium labitur duabus leucis ab eo. Hic autem fluuius Loa dicitur à Gregorio Turonenſi in appendice. *Protinus*, ait, *cum exercitu per fluuium Loa Stampas peruenit.* In Chronico autem Beſuenſi hæc inuenio. *Cùm Theodoricus comperiſſet quod à Clotario pars Regni ſui contra jus fuerat prærepta, protinus cum exercitu Stampas ſuper fluuium Loa peruenit, ibique obuiam Meroueus filius Clotarij Regis cum Landerico & magno exercitu venit. Cùm eſſet arduus tranſitus ille, Loa fluuius tranſmeatur, vix tertia pars exercitus Theodorici tranſierat, initum eſt bellum, ibi Meroueus filius Clotarij capitur, Landericus in fugam verſus eſt, nimia multitudo exercitus Clotarij trucidata eſt. Theodoricus Rex victor Pariſius ingreditur.* *Orgia* quoque riuus oritur ſupra *Dordingam* oppidum quod incolæ & cæteri hodie *Dordanum* ſolent appellare: ſed auctores qui Aimoini hiſtoriæ

SEQVANA.

S. Mars

Orge, r.

SEQVANA. CHATRES. S. *Yon.* junĉti ſunt, Dordingam vocarunt. Poſtea *Caſtrenſem* pagum alluit, cujus patronus ſanctiſſimè colitur. Hic *Yonius* Diui Dionyſii ſocius fuit, nec procul ab eodem loco in monte finitimo ſecuri percuſſus eſt. *Chatras* Paulus Æmilius quod *Savigny.* ſciam primus dixit. Exin *Sauiniacum* alluit, qui locus nominatim ſuper hoc fluuiolo eſſe dicitur, denique in Sequanam influit. Dionyſius leuita Yonium ad prædicandum direxit apud pagum Caſtrenſem, qui cum eo ab Athenis Romam aduenerat. Cùm autem Iulianus tres lictores miſiſſet qui beatum Yonium diligenter perquirerent, præcedentibus aliis prope Pariſius, cui vicinus eſt pagus ipſe Caſtrenſis, reperiunt eum in loco qui dicitur mons ſancti Yonii viginti, vel circiter millibus à præfata ciuitate Pariſius diſtans. Viginti autem millia paſſuum æquamus ſeptem leucis aut circiter. Boëſſiacus vicus eſt in pede montis Yonii. In Brienſi verò ripa CHARENTON. apud *Carantonium*, inclitum & notum flumen *Matrona* mergitur

in Sequanam. Auſonius Conſul Romanus in deſcriptione Moſellæ fluvii ait: SEQVANA. *Marne.* r.

Non tibi ſe Liger anteferet, non Axona præceps,
Matrona non Gallis Belgiſque interſita fines.

Quod à Cæſare quoque iu Commentariis libro primo de bello Gallico ei tribuitur. *Materna* ſanè dicitur ab auctore qui Aymoino hiſtorico addidit. Verùm ineptè vt opinor, niſi mendum dicatur factum à typographo vt aſſolet; qui pro Matrona Maternam poſuit. Oritur autem in vico à Lingonum vrbe diſtante milliari vno, qui *Baliſma* nominatur, loco verò ortus ſui *Marnotta* nomen eſt. Marcellinus libro decimo quinto, qui Iuliani Cæſaris in Gallia miles fuit: *Matrona*, inquit, *& Sequana prope caſtra Conſtantia funduntur in mare.* Et rurſus, *Gallos ab Aquitanis Garumna flumen, à Belgis Matrona & Sequana diuidit.* Quod quidem de neutro fluuio dici debuit; primus enim in Sequanam funditur, nec Sequana

SEQVANA. tam prope eadem caſtra Oceano permiſcetur, cùm apud Areſluctum in Caletibus id fiat; interſitque Aulercorum Regio. Ac propter gurgites quos habet & natatoribus & naviculariis periculoſiſſimus eſt. A Baſſo, Lingonum præfecto fama eſt *Baſſiniam* regionem dictam. *Baſſigny.* In ea ſunt *Lingonicæ* veteres in ſylua ingenti, cui *Paſſauantiæ* nomen, vbi quamplurima rudera & veſtigia tuborum, marmoreique tumuli; vrbiſque reliquiæ adhuc viſuntur, indeque ad mœnia *Lingonum* vno die peruenitur. In eadem Baſſinia loco cui *Conflictus* nomen, viſuntur antiquiſſima monumenta Latinorum, quæ ineptum vulgus cœmiteria Sarracenicæ gentis appellat. *Coeſſy.* *Caluimontis* municipium in eo tractu ſitum eſt, altæ rupi ſuperpoſitum, *Chaulmont.* cujus radices ſubluit *Suiſia* limpidiſſimus amnis. *Suize,r* Is fluit juxta Caluummontem à Meridie, vt Matrona à Septentrione, ortus quatuor aut quinque milliaribus ſupra id oppidum, in via qua *Diuionum* itur, prope *Marneium*, &

Villare vicos, in Matronam tandem labitur infra vicum Buxeruillam quarta parte milliaris ab oppido diſtantem. Prope *Vangionis riuum*, id eſt, ampliſſimum vicum, à Vangione gigante, vt accolæ fingunt, appellatum, Matrona fluit. Abeſt autem Vangionis riuus octo leucis ab oppido *Barri ad Albam* flumen, nec procul à finibus Lotharingiæ, & duabus tantum leucis à fonte Matronæ diſtans. Hyeme vado tranſiri niſi magno periculo non ſolet, piſcoſuſque amnis eſt qui in Matronam influit. Quod quidem flumen *Victoriacum Parthorum* alluit, non illud quod Hiſpani ſuperioribus bellis incenderunt, ſed quod à Franciſco primo Rege nomen accepit, & ab Incenſo diſtinguitur adjecta hac qualitate. De quo Aimoinus libro 3. capit. 14. libro 4. cap. 51. *Eodemque*, ait, *veniente Sigeberto ad villam cui nomen eſt Victoriacum, collectus eſt ad eum omnis exercitus, impoſitumque ſuper clypeo ſibi regem ſtatuit.* Victoriaci autem Matrona nauigiorum patiens eſſe incipit uſ-

S QVINA. *Marney.* *Villiers Buxeruile.* *Vennory ruiſſeau.*

Vitry le François. *Vitry le Bruslé.*

SEQVANA. que ad oſtium. Gregorius Turonenſis Victoriaci meminit non vtriuſque, ſed quod nunc Incenſum appellamus. Planeque compertum eſt Vitriacum Franciſci Regis non diſtare ab alio niſi quarta parte leucæ, & Matronam inſtar foſſæ illi ſeruire, vt *Saltum* amnem Vitriaco alteri, à caſu ſic appellato. Saltus autem oritur è montibus qui ſunt vltra *Ligninum* Barrenſis agri, fluitque *Barum Ducis*, poſteaque *Magneuillam*, *Bignicurtium*, *Victoriacum Parthorum*, accipiturque à Matrona loco cui Saltus buccæ nomen eſt, quod idem ſignificat atque oſtium, abeſtque quindecim aut ſexdecim leucis à fonte. Poſtmodum *Catalaunum*, præcipuam vrbem, ſedemque Epiſcopalem interluit, ibique lapideum pontem habet. Memius cum beato Dionyſio à Clemente, multiſque aliis ad prædicandum miſſus ad vrbem Catalaunenſem venit, & vno ferè ab vrbe milliario ſpeluncam ſibi pro manſione ſtatuit, & cùm octoginta annis, vel circiter eidem Eccleſiæ præfuiſſet,

Sault, r.

Bar le Duc.

Vitry en Partois.

Chaalons.

migrauit ad Dominum. Vna leuca ſeu milliari à Catalauno ſitum eſt caſtrum Epiſcopale cui *Salio* nomen, & pari ſpatio Templum Virginis, cui *Spina* nomen, cruxque inter Salium & Spinam reperitur, vbi conſtans fama eſt pugnatum adverſus Attilam, & parum abeſt Vidula amnis Remos petens. Exin *Aſpernacum*, & *Caſtellionem* oppida à Flodoardo Canonico Remenſi, atque Hincmaro ſcriptoribus egregiis celebrata. *Curtaco* ſtagnum eſt Campaniæ quatuor leucis ab Aſperneto diſtans, tamque capax piſcium vt ſingulæ piſcationes ejus æſtimentur octo millibus Francicorum. Maximina gens Pariſienſis nuper eum poſſidebat. *Aſparnacum* oppidum eſt in finibus Campaniæ Rhemorum ad ripas Matronæ fluminis. Stagnum Belleuallis Campaniæ quoque eſt, quod ſeptem in circuitu leucas complectitur, fuitque Dormanicæ familiæ nobilis & notæ ab eadem Campania, Dormanniſque ad Matronam oppidi; & profectò piſcatio fieri ſolita ſeptimo quoque anno,

SEQVANA.

Eſpernay.

Chaſtillon.

SEQVANA. & vendi duabus librarum millibus cuilibet emptori plus offerenti. Et quidam Tricaſſis nomine Argentarius illam emiſſe dicitur. Ronio ſiue Rognanus duobus millibus ſupra Monaſterium *Baufremonty* oritur, quod eſt caput ordinis Religioſorum Charitatis beatæ Mariæ Virginis regulæ Diui Auguſtini, d ctumque Monaſterium alluit, inde ad Abbatiam Sancti Vrbani Ordinis Cluniacenſis, juxtaque Ionuillam arcem nobiliſſimam gentis Guiſiorum, poſtea Vitriacum Francicum, poſtmodum ad Sanctum Deſiderium, denique Matronam ingreditur. *Blaſia* centeſimo paſſu à *Blancacuria* oritur è fonte, qui manat è duobus altis montibus, quorum vni *Reginaldia* nomen, vino & vitibus fertili, alteri *Pertica*, grano admodum affluenti per Conuentum beatiſſimæ Virginis Mariæ à Ioanne Baldricurtio conſtitutum Ludouici vndecimi temporibus, fluit, *Blaſiaque* nobilis caſtri foſſas implet, atque vbi attigit *Bleſocium* in Matronam flumen labitur

Roignõ, r.

Blaiſe. r

media

media leuca à *Laſicuria*, & quatuordecim tantùm milliaria longitudinis habet. Id cœnobium primum locum tenet in Ordine Sancti Franciſci à Paula, qui ad Regem veniens apud Blaſiam exceptus eſt à Ioanne militari viro, qui illum ex Italia in Galliam mandato Regio adduxerat. Et in diverſa ripa Matronæ *Auiſiacum* generoſo vino celebre, *Dormanoſque* non ignobile oppidum, & *Caſtrum Theoderici* diues & opulentum alluit. Et ab oppido Theodorici non multum abeſt *Verturus*, ſeu *Virtutum vicus*, in pago Catalaunico: nam ita à Galabro egregio ſcriptore nominatur libro ſecundo capite vndecimo, & in vita Arnulphi Sueſſionenſis Epiſcopi hæc verba legi: *Venit in Campaniam ad caſtrum quod Virtutum appellant.* Poſtremo MELDORVM vrbem Cæſari notam nunc interluit, cùm olim tantum allueret, ac pontem in ea lapideum habet. *Latiniacum* denique antiqui Monaſterii Benedictini atque oppidi nomen, cujus Beda meminit in Epitome

SEQVANA.

Ay.

Chaſteau-Thierry.

Vertus.

MEAVLX.

Lagny.

Anglorum hiſtoriæ. Et S. *Mauri* SEQVANA. *Foſſatenſis* cœnobium ejuſdem ordinis, & ſi nunc Pontificis auctoritate pro Monachis ſimplices tantùm Canonici nominantur, ac ſupra id Monaſterium Matrona etiam *Charanton.* ponte jungitur antequam *Carantonium vicum* in parochia *Conflãs* *Confluentij* flumina Sequanæ & Matronæ perueniant. Quo quidem in vico lapideum quoque pontem habet.

Nunc operæ precium erit *Briæ* *Brie.* *Prouins* ipſius, quæ regio Pruuinum vſque protenditur oppidum Ioanni Saresberienſi eruditiſſimo viro notiſſimum, flumina in Matronam labentia breuiter attingere, atque imprimis *Vrcam* amnem qui *Aſ-* *Ourc, r.* *ſium* vicum alluens apud *Moncellas* Regiam domum amœnitate nulli imparem effunditur, vna & amplius leuca à Meldenſium ciuitate. Aimoinus libro 4. capit. 41. *Audoenus*, inquit, *fabricauit Monaſterium intra Brigenſem ſaltum, quod Hieruſalem ab eo quidem nominatum, verum à fluuiolo* *Rebes.* *ſuper quem eſt ſitum Resbacenſe nunc*

dicitur. Vincentius Beluacenſis de eodem ſic loquitur in vita Sancti Audoeni, *Supra torrentem quem veteres incolæ Resbaſſem dixere.* Idem autor eodem capite. *Rado*, inquit, *Monaſterium conſtruxit ſuper Matronam flumen quod nominauit Iotrum, in quo ipſe ſub regula Abbatis Columbani Deo vſque ad diem ſeruiuit vltimum. Morinus* amnis per *Columniacum*, *Creſciacum*, ac *Colinium* pontem Virginum Ciſtercienſis ordinis, quæ *Dominæ* vulgo appellantur, fluit, apud portum Condenſem nauicularum patiens. Quinquaginta [illegible]n cadorum qui vino pleni ſint, aut alio liquore, ſeu materia, onus patitur. Irrigat etiam campos Pruuino proximos, eoſque fertiliores reddit, ac propè Laliuiacum in Matronam occurrit.

SEQVANA. Loaire. Morin, it. Colomiers. Creſſy. Coin. Le Pont aux Dames, & Les Dames de Pont.

SEQVANA autem à Confluentibus Latiniam Pariſiorum fluens, primum alluit vicinam Ripæ domum, in qua Echo mirabilis voces humanas crebro repetit, & dimidium verſum vt *Arma virumque cano*, ejuſque ſingulas voces decies

SEINE.

SEQVANA. aut duodecies ingeminat. Quo fit vt legati principum magnique proceres & juventus tota eo confluat, oblectationem animi ſingularem ex illo vocum ſono percipiens atque hauriens. In aduerſa autem ripa juxta Lutetiam occurrit Monaſterium Sancti Victoris Martyris, intraque pratum ejus amnis

Bieure, r. *Bibara*, qui nunc extra ſeptum illius Monaſterii labitur in Sequanam, qui tamen olim ingreſſus vrbem, vſque ad *Bibaræ* vicum Iudæorum in eum influebat, vt nunc quoque veſtigia oſtendunt. Is amnis Bibara olim vocabatur, vocaturque hodie, à Bibara nobili vico in agro Pariſiorum, etſi Bibara ſemper fuit, ædificia autem vicorum non ſemper, caduca enim ſunt. Patrum enim memoria hic fluuiolus dici Gobelinus cœpit à nomine Ioannis Gobelini aui materni Dionyſiæ Gaudaris vxoris meæ, egregii tinctoris omnis generis pannorum, lanarumque cujuſcumque coloris, confectoriſque optimi purpuræ, quod genus panni Conſtantinopolim atque in orien-

tem ſolem ad remotiſſimas gentes mari vehitur. Gobelinus autem ſe accolam hujus amnis reddidit infra templum beati Hypoliti loco decliui, ædificans in ſuburbio Diui Marcelli nomine dicto, qui Pariſienſis Epiſcopus olim fuit, & Gobelini nomen in poſteris ejus maribus, qui nunc Lutetiæ viuunt diu ſeruabitur. Cujus filius fuit Iacobus Corrector apud Rationales, & Baltazar Præſes Rationalium opulentiſſimus, & alii ejuſdem cognominis & artificio tincturæ dediti cum liberis ſuis ſuperſunt. Hic autem amnis vnde oriatur, & quid habeat proprii narrare mihi propoſitum eſt antequam de Lutetia Pariſiorum dicam ea quæ neceſſariò explicanda mihi videntur.

SEQVANA.

Bibara oritur apud *Iancurtium* nobilis Pariſiorum agri vicum. *Trappas* inter & *Caproſiam* non ignobilia loca fluit, nec procul à *Montimino*, inde *Butium* quod abeſt à fonte Bibaræ leuca vna & dimidia, mox deſcendit vſque ad moletrina[illegible] quæ in valle *Betina* eſt, ibique tenuem riuulum cum *Ionium*

Bieure, r. *Yencourt.* *Trappes.* *Chevreuſe.* *Ioüy.*

SEQVANA. accedit accipit, aptum ad ſtagnum Boueriarum. Inde diſtractus mille paſſus, & aliquanto amplius auctus aquis *Igniacum*, *& Antoninum* vicos petens, Bibaræ quæ fuit Dormanicæ notæ gentis, nomen accipit, poſtea Burgum Reginæ defluens acceptis iàm aliquot, ſed tenuibus riuulis *Gentiliacum* defertur Pariſienſis Epiſcopi amœniſſimum receſſum, vbi Synodus olim habita eſt. Tandem in ſuburbium Sancti Marcelli Lutetiam veniens locum tingendæ purpuræ aptiſſimum, cæteriſque pannis, in Sequanam flumen influit, & cancrorum infinita copia abundare experti ſunt agricolæ Iouii piſcari ſoliti, ſed etiam piſcem non habere niſi cum foſſæ caſtri illius aut ſtagnum Boueriacum extra crepidines diffluunt. Ante vltimum ciuile bellum tingebatur multo melius apud ſanctum Marcellum quàm alibi, ſed adducti ſunt artifices qui tincturam tàm benè faciunt & alibi, quàm quæ fit in eo receſſu, nec tamen vtuntur alia aqua quàm Sequanæ,

etſi alii aiunt aquam Bibaræ dulciorem, nec corroſiuam quamuis turbida ferè eſt: id opus juuare, viuaciorem enim, ideoque minus corrigibilem aquam Sequanæ experimento videri. Pannique maximè purpurei qui in Bibara tinguntur colorem viuaciorem habent, quàm qui in Sequana. Nunc de inundationibus ejuſdem Sequanæ & Matronæ, quæ olim contigerunt, aliquid dicere præſtat, quàm de hujuſmodi caſibus quos ſciri neceſſe eſt penitus ſilere. Gregorius Turonenſis capit. 27. libr. 6. *Aquæ*, ait, *extra ſolitum inundauerunt, nam tantam inundationem Sequana Matronaque circa Pariſios intulerunt, vt inter ciuitatem & Baſilicam ſancti Laurentij naufragia ſepè contingerent.* Idem ſcriptor libro 6. capit. 9. *Tempore*, inquit, *Clotarij Regis apud Pariſios ad Baſilicam ſancti Laurentij gregi monaſterioli Domnolus præfuerat poſtea Cœnomanorum Epiſcopus.* Hoc autem anno 1608. etſi niues pluuiæque incredibiles inundationes tota Gallia plurimas intulere, nullam

SIQVANA.

SEQVA-NA. tamen periculoſam circa Lutetiam vidimus, quod non ſine Dei beneficio ſingulari dicere & prædicare poſſumus.

VENTVM tandem eſt ad inſulam Pariſiorum, cui nunc in vtroque littore Sequanæ, in dextro quidem vrbs vaſta atque ingens, in ſiniſtro Vniuerſitas appoſita eſt. Hæc quidem meridiem ſpectat, vrbs ſeptentriones. Inter has media eſt inſula duplo longior quam latior, quam fluuius ab oriente lapſus circumfluit. Cæſar libr. 6. *Concilium*, inquit, *Lutetiam Pariſiorum transfert. Confines erant hi Senonibus, ciuitatemque patrum memoria conjunxerant.* Idem libro ſeptimo, *Labienus cum quatuor legionibus Lutetiam proficiſcitur, id eſt oppidum Pariſiorum poſitum in inſula fluminis Sequanæ.* Fortunatus libr. primo de eodem oppido ſic ait:

Nos maris Oceani tumidum circumfluit æquor,
At te Pariſius chare ſodalis habet.
Sequana te retinet, nos vnda Britannica cingit.

Diuerſos terris alligat omnis amor.

Idem Fortunatus ad librum. SEQVANA.

Inde Pariſiacam placidè properabis ad urbem,
Quam modò Germanus regit, & Dionyſius olim.
Si pede progrederis, venerato ſepulchra Remedi,
Atque pij fratris complectere templa Medardi.

Idemque Fortunatus libro ſeptimo, ait:

Ipſe Pariſiaca properat Dionyſius vrbe.

Herricus Altiſſiodorenſis qui Carolo Caluo vixit.

Tuque tuum rurſus populoſa Lutetia nomen
Carmine conde meo.

Quam ſi populoſam tunc vocauit, populoſiſſimam hodie diceret ſi nobiſcum vita frueretur. Et quia populoſa eſt, qua potione populus vtitur breuiter ſubiiciendum eſt. Aqua Sequanæ ad potandum melior eſt quàm vllius fluuii; eſt enim leuior aqua omnium fontium Pariſiênſis ciuitatis, taliſque inuenta eſt experimento, cùm levior

SEQVANA. Meudonicis aquis pondere ipſo judicata eſt, & quicumque aquam bibunt, tale de ea judicium ferunt. M. Vitruuii de Architect. libr. 8. Quot modis ducantur aquæ capit. 7. Ductus autem aquæ fiunt generibus tribus, riuis per canales ſtructiles, aut fiſtulis plumbeis, ſeu tabulis fictilibus, quorum eæ rationes ſunt. Si canalibus vt ſtructura fiat quamſolidiſſima, ſolumque riui libramenta habeat faſtigiata, ne minus in centenos pedes ſemipede, eæque ſtructuræ confornicentur, vt minimè Sol aquam tangat. Inſula ipſa propter Epiſcopatum Ciuitas appellatur, de qua ſic Iulianus in Miſopogone. *Ego*, inquit, *olim eram in hybernis apud charam Luteiiam (ſic enim Galli Pariſiorum oppidum appellant) quæ inſula eſt non magna, fluuio imminens qui eam omni ex parte cingit. Pontes ſublicij vtrinque ad eam ferunt, raroque fluuius minuitur ac creſcit, ſed qualis æſtate, talis ſolet eſſe hyeme. Aquam præbet jucundiſſimam & aſpectu puriſſimam volenti bibere. Nam cùm inſulam habitent, ibi ma-*

ximè eos aquari neceſſe eſt. Hiems eſt illic placidiſſima propter calorem (vt aiunt) Oceani. Stadia enim abeſt non amplius nongenta, ac fortaſſe quadam tenuis aura illic diffunditur: videtur autem maritima aqua dulci eſſe calidior. Sanè igitur ob hanc cauſam ſiue aliam mihi ignotam, ita ſe res habet Hyems ejus terræ incolis mitior eſt: præterea vites optimæ illic naſcuntur: quin etiam ficùs multi jàm arte quadam extulerunt, cùm eas per hyemem calamis tritici tanquam veſtimentis contegerent, & aliis ejuſmodi rebus, quæ cœli injurias arboribus prohibere ſolent. Erat tum igitur hyems ſolito vehementior, & fluuius quaſi marmoreus cruſtas præteruehebat (noſtis lapidem phrygium, cui perſimiles erant candidi iſtius lapidis cruſtæ concretæ, magnæ & aliæ ex aliis labentes) quin etiam fluuium conjuncturæ & tanquam pontem facturæ videbantur. Cùm igitur in his rebus durior & agreſtior eſſem, quam vmquam antea; nequaquam cubiculum in quo requieſcebam calefieri patiebar, quia modo illic pluraque domicilia ſub caminis carbone calefiunt, cùm tamen ad ignis calorem excipien- SEQVANA.

SEQVA-NA. *dum eſſet oportunum. Quod tùm quoque accidit ob meam duritiem, atque in me ipſum præcipuè vt verè dicam, inhumanitatem, qui me ad illum aërem tolerandum aſſuefacere volebam, cùm ejus præſidij maxime indigeret. Cùmque hyems inualeſceret, atque indies fieret vehementior, ne tum quidem famulis meis permiſi vt domicilium calefacerent, veritus ne humorem qui in parietibus erat commouerem. Itaque accenſum ignem & candentes aliquot carbones inferri juſſi. Hi vero etſi non multi erant, attamen multum vaporem è parietibus excitarunt, à quo cùm caput meum oppletum eſſet, ſomnus me complexus eſt, ac ſane metui ne ſuffocarer. Verùm raptus extra cubiculum medicis ſuadentibus, vt cibum quem antea ſumpſeram, eijcerem, non multum ejeci, neque ſanè multus erat: ita me leuatum ſenſi, adeo vt nocte leuiore vſus fuerim, & poſtero die ad quiduis agendum paratus. Quare ad hunc modum apud Gallos, ſicut ille apud Menandrum diſcolus, labores nouos mihi procreabam. Verum hoc facile Gallorum ruſticitas*

ferebat. Nunc interpretor verba ali- SEQVA-
quot Iuliani, primùm Lutetiam Pa- NA.
ſiorum oppidum appellat. Ita Michaël Singelus in Encomio Diui Dionyſij. In vita eiuſdem quæ eſt incerti autoris à Ioachimo Perionio noſtrate in Latinum conuerſa, tradit Dionyſium abeuntibus ſociis remanſiſſe apud Lutetiam Pariſiorum paruum adhuc & exiguum oppidum. Inſula enim non eſt magna, quia quadraginta ad ſummum iugera terræ continet, vt menſores aſſerunt. Cùm autem ait flumen omni ex parte eam cingere, hoc & Vibius Sequeſter dilucidè explicat his verbis: *Sequana Galliæ Lutetiam Pariſiorum circumfluit, vel inſulam facit.* Cùm vero ait pontes ſublicios vtrinque ad eam ferre, profectò temporibus Guntranni & Chilperici vnicum tantum pontem video in Sequana fuiſſe. Aimoinus capite 48. libro tertio ait: *Apud pontem Pariſiacæ urbis memoratus Princeps Chilpericus cuſtodes poſuerat, vt inſidiatores de regno fratris ſui Guntranni aduenientes arcerentur.* Et ante eum Gregorius Turon. cap. 19. libro ſexto de Chil-

SEQVANA. perico Rege loquens, *Apud pontem verò Vrbienſem ciuitatis Pariſiacæ*, & quæ ſequuntur. Idem capite 33. libri octaui, vbi de eo Chilperico loquitur, ſic ait: *Extitit his diebus apud Vrbem Pariſiacam mulier quæ diceret incolis, fugite ab vrbe, & ſcitote eam incendio concremandam. Incendium quod ab vna parte pontis cœperat deſæuire, ab alia vero parte tàm valide cuncta conflagrauit, vt amnis finem imponeret. Veruntamen Eccleſiæ domibus ſuis non ſunt aduſtæ: aiebant enim hanc vrbem quaſi conſecratam fuiſſe antiquitus, vt non ibi incendium præualeret, non ſerpens, non glis apparuiſſet. Nuper autem cum cuniculus pontis emundaretur, & cœnum de quo repletum fuerat auferretur, ſerpentem, gliremque æreum repererunt, quibus ablatis, & glires ibi deinceps extra numerum & ſerpentes apparuerunt, & poſtea incendia perferre cœpit.* De hoc ponte & Petrarcha loquitur. In vita Liborij Epiſcopi Cenomanenſis reperio hæc verba; *Appropinquantes verò*, inquit, *Pariſienſi ciuitati quam fluentis Sequanæ cinctam Iulius Cæſar condididiſſe & ob ſimilitudinem*

inſulæ maris, Iſius nominatæ, Pariſius SEQVANA.
fertur appellaſſe. Simili modo ab Epiſcopo loci illius Ercanrado nomine omnique populo vltra pontem ſtratum ſuper memoratum fluuium occurrente ſuſcepti, & in principalem eiuſdem vrbis Eccleſiam deducti ſunt; erat autem dies dominica. In quibus verbis qui vitam Liborii ſcripſit in eo errauit, exiſtimans Lutetiam à Cæſare conditam: neque enim in commentariis de bello Gallico aut alibi à ſe ædificatam ait. Multo minus ab Iſio inſula maris dictam refert. Sed vitæ Sanctorum ferè hoc mali habent, quod vel ab imperitis ſcriptæ ſunt, vel ab ijs qui multis ſeculis poſt eorum mortem vixere ignaris rerum præteritarum aut Geographiæ, quos proinde ſæpe erraſſe facillimum fuit. Sulpitius Seuerus parum remotus Iuliani temporibus libro 1. de vita Martini: *Apud Pariſios verò dum portam ciuitatis illius magnis ſecum turbis euntibus introiret, leproſum*, inquit, *miſerabili facie horrentibus cunctis oſculatus eſt.* Poſtea Iulianus ait raro fluuium Sequanam minui, ac creſcere, ſed qualis æſtate eſt,

SEQVANA. taleṁ ſolere eſſe hyeme. Et ratio eſt, quia ripis coercetur ne extra diffluat & inundet campos. Aliquando tamen quibuſdam in locis adeò coerceri non poteſt, vt quæuis inundatio impediri poſſit. Cumque ait, *aquam prabet iucundißimam volenti bibere, nam cùm inſulam habitent, ibi maximè eos aquari neceſſe eſt*, & nunc quoque eodem modo ſe habet, deferturque per vrbem & collegia, baiulorum humeris, vt incolarum neceſſitati ſuccurratur, idque leui precio. Et vrbem quidem è proximo vico *Bella-villæ ſuper ſabulo* per aquæ ductus fontibus abundare ſatis notum eſt, & ſingulos ciues puteos habere, etſi non omnes potui proſint, vtiles tamen ſunt domeſtico vſui familiarum. In Academia verò nulli quidem ſunt fontes publici, ſed putei plures apti ad bibendum, idque accidit propter ſitum eius & loca editiora. Poſſunt tamen ex Iſſiaco proximo vico facilè deduci per tubulos aut plumbeos, aut ligneos, aut fictiles, quod etſi nondum factum eſt, breui tamen efit, vt ſpero. Hyemem

Belle-ville ſur Sablon.

Pariſiis eſſe placidiſſimam propter calorem, vt aiunt Oceani, fortè illo biennio quo Iulianus in Gallia fuit ita res habuit. At nobis qui diu, id eſt ab annis quadraginta Lutetiam incoluimus, hyemes flante Borea calorem Oceani nobis adimunt. Tum addit Oceanum ſtadia abeſſe non amplius nongenta, id eſt milliaria quinquaginta octo, totidem enim numerantur à Lutetia vſque ad Areflu&tum oſtium Sequanæ terra iter facientibus. nam Rothomagum vſque octo & viginti, inde ad Areflu&tum triginta ſuperſunt, & Portum Gratiæ à Franciſco Rege primo conditum ac nominatum duabus leucis inde abeſſe dicunt. Sed multo plura propter flexus ſinuoſi amnis numeranda. De ſpatio autem vniuſcujuſque ſtadii Plinius ſenior eleganter diſſerit, & Gregorius Florens Turonum Archiepiſcopus capite 46. libri ſexti. Villam *Calenſem* ait diſtare ab vrbe Pariſiaca quaſi centum ſtadiis, id eſt quatuor tantùm leucis ſiue paſſuum millibus, nam ita metimur. Mox ait, fortaſſe quædam tenuis

SEQVANA.

Le Havre de Grace.

Chelles.

SEQVANA. aura illic diffunditur, videtur autem maritima aqua dulci eſſe calidior. In Anglia quidem ſeu maiori Britannia maritimus ille calor eſſe dicitur, at nos aut raro aut numquam experimur, neque mitiorem nobis hyemem. In vita enim Dionyſij ab incerto autore ſcienter ſcripta hæc verba reperio. *Lutetia Pariſiorum oppidum idem erat fertile, conſitumque & ornatum arboribus, vitibus autem & vuis, vt quod fontibus alluceretur, & ſuis ſuppeditaret, erat nobile. In iis etiam menſariorum negotiis innumerabili copia vrbis & finitimorum munitum erat. Piſcium præterea copiam ex amne quaſi ex maris ore vndarum inſtar proferens præbebat.* Nec verò exiguum præſidium fluuius ipſe mœnibus ferre intelligebatur. Is enim latitudinem vrbis latitudine ſua inſulæ ſpecie aqua circundabat. Hilduinus Monaſterij Diui Dionyſij Abbas, qui Ludouico & Carolo Caluo regibus vixit, ita Pariſiorum Ciuitatem, id eſt oppidum deſcribit in Areopageticis. *Pariſiorum*, inquit, *ciuitas ſalubris aëre, jucunda flumine, fecunda terris,*

arboribus nemoroſa, & vinetis uberrima, conſtipata populis, referta commerciis & variis commeatibus, vnda fluminis circumfluente: quæ ſi quis inter commoditatum genera etiam alueo ſuo magnam piſcium copiam ciuibus miniſtrabat. Gregorius Turonenſis libro ſecundo hiſtoriæ ſuæ. *Egreſſus,* inquit, *à Turonis Pariſios Clodoueus venit, ibique Cathedram regni conſtituit.* Petrarcha in epiſtola quadam; *Prima*, ait, *aliarum totius orbis ciuitatum Roma, & Pariſij, vno eodemque die ad percipiendum lauream poëticam me vocauerunt.* Idem autor libello contra calumnias, *Schola Pariſienſis ceu ruralis eſt calathus, quo poma peregrina & nobilia vndique deferuntur.* In quo libello multa de Victoriano monaſterio & prçclara reperies. Cæſarius Colonienſis monachus Ciſtercienſium ordinis. *In Pariſienſi*, inquit, *ciuitate fons eſt totius ſcientiæ & pietatis*, libro 5. cap. 22. Gregorius quoque nonus Romanus Pōtifex appellat Academiam Pariſienſem parentem ſcientiarum. Bernardus Clareuallenſis his antiquior. *Pariſij*, inquit, *nobilis ciui-* SEQVANA.

SEQVANA. *tas Galliæ, & Regni ſedes lib.* 3. de conſiderat. Itaque illam, ſicut Cydonem FLORVS vrbem vrbium, ſic ego Lutetiam, quòd in ea hominum ſit infinita multitudo, appellare audeo. Libro quinto narrationis amatoriæ verba hujuſmodi legiſſe me memini. *Iubemi mihi ciuitas Alexandria amplior apparebat quàm vt habitatoribus compleri poſſet, populus autem tàm numeroſus videbatur vt aliqua ne ciuitate contineri poſſet dubitare cogeret.* Et populoſam Lutetiam Herricus Altiſſiodorenſis in vita Germani appellat. Iulianus Sarapioni clariſſimo, de Damaſco ita ſcribit: *Æquum erat, opinor, veram Iouis vrbem, totius Orientis oculum (ſacram & ampliſſimam Damaſcum dico) cum omnibus alijs rebus, vt ſacrorum elegantia, templorum magnitudine, temporum anni opportunitate, fontium nitore, fluuiorum multitudine, terra vbertate vinceret.* Gregorius Nazianzenus Euſtachio Sophiſtæ epiſtola 111. *Fac Alexandrum imiteris vir admirande, qui Athenienſibus placere ſtudens regni ſui theatrum Athenas appellabat.* Laonicus

Chalcondilas libro ſecundo hiſto- SEQVANA.
riæ. *Vrbs maxima & ciuitas Pariſiorum ſedes eſt*, inquit, *& caput totius regni, ſiue ſitus pulchritudinem, ſiue multitudinem populi, mores* [illegible]*iles atque humanitates, incolarum opes, commoda & abundantiam omnium rerum quas expetere poßis, ac multo poſt ſe relinquit omnes alias habitationes nunc vſque cognitas.* Apud Ioannem Villaneum grauiſſimum ſcriptorem & iudicij plenum idem reperio quod poſtea à Nebiano Epiſcopo Ligure ſcriptum video. *Remotis ſuburbijs Pariſiorum Lutetia ſpatium triginta millia palmarum non multum excedere, Florentia cinctu murorum grandior eſt quàm Lutetia paßibus quinquaginta, ſuburbia verò non habet extra vrbem & multo plures hortos intra.* Iulius Cæſar Scaliger exercitatione 67. *Gallos*, inquit, *video ad omnia momenta vel euentuum, vel diſciplinarum promptos, paratos, verſatiles: vt ſemel quicquam vel viſum, vel auditum, illicò apud eorum ingenia & deponat & amittat nouitatem. In eo ipſo penitus ex templo videntur nati atque educati. Qui animorum vigor in-*

SEQVANA. *gens, maturaque celeritas, nulli alij nationi data eſt à natura. Quoquò incubuere, feliciſſimè ſeſe dant, ocyſſime proficiunt, gnauiter exercent, mercaturam, ar[illegible], arma, litteras, eruditionem, ſubtilitatem, atque nationum fide ſunt maxime integra, & conſtanti.* Et exercitatione 260. idem Scaliger ait: *In Gallia Lutetiam contemplare, quæ duodecim millia domorum continet intra muros, præter eos vicos, qui ſunt in pomœrijs, quorum capacitas longe vrbem ipſam dicitur ſuperare. Domos autem illas ne putaueris caſas; ſunt enim plurimæ quæ aliquot hominum millia capere queant: in quibus ſcientiarum omnium, trium linguarum cultus, eloquentiæ exercitationes ſuperant auditorum fidem. Hæc tamen vrbs neque in feruida, neque in gelida, neque omninò in ſterili regione ſita eſt: & habet magnas vrbes vicinas nobiliſſimas, Ambianum, Rothomagum, Aurelianum: oppida verò clariſſima, populoſiſſima, opulentiſſima complura. Neque tamen eius magnitudinem magnitudini regni adſcribas: non enim ibi regia ſtata eſt: non eo deuoluuntur ſuprema iudicia prouincia-*

rum, non ad eam fluuius, aut mare diuerſis aut longinquis è locis vehit incolas. Quin Rothomagus mari propior, portus vtens beneficio, minor eſt. SEQVANA.

Nec verò vt Iulius Scaliger domos vrbis Pariſienſis ad decies mille numerabo, vt ille facit ante quadraginta annos: Sed ſub Henrico quarto Regni dominatore ciuitatem quingentis domibus auctam aſſero. Cæſar ipſe libro ſeptimo de Gallis loquens, *vt eſt ſumma genus ſolertiæ atque ad omnia imitanda & efficienda quæ à quoque tradantur aptiſſimum.* Bucananus quàm præclarè de Gallia, de Lutetia, de literis ibi florentibus, deque Budeo ciue Pariſienſi ſentiat hi verſus indicant:

Sunt vniuerſi ſplendor orbis Galliæ,
Et Galliarum ſplendor eſt Lutetia,
Splendor Camœnæ ſunt ſacræ Lutetiæ.
Budeus ornat vnus innocentia:
Splendore vitæ, litteris, ſolertia,
Orbem, Camœnas, Galliam, Lutetiam.

Idem de Budeo ita canit:

Gallia quòd Græca eſt, quod Græcia barbara non eſt,
Vtraque Budeo debet vtrumque ſuo.

SEQVANA. Situm autem vrbis & academiæ, & ciuitatis Pariſiorum elegantiſſimè Arioſtus poëta Ferrarienſis tradit in hunc modum.

Siede Pariggi in vna gran pianura
Nel vmbilico à Francia, anzy nel cuore.
Gli paſſa la riuiera entro le mura,
E corre & eſce in altra parte fuore;
Ma fà vna iſola prima; è vaßicura
De la Città vna parte, è la migliore:
L'altre due (ch'in tre parti è la gran terra)
Di fuor la foſſa, è dentro il fiume ſerra.

Etſi Cæſar libro ſexto videtur aliter quàm Arioſtus ſenſiſſe. *Druides*, inquit, *certo anni tempore in finibus Carnutum, quæ regio totius Galliæ media habetur, conſidunt in loco conſecrato.* Igitur non Lutetiam Pariſiorum, ſed Carnutos totius Galliæ medios putauit. Verùm quod iureconſulti aiunt proximè cingendus habetur pro cincto, ita id quod parum abeſt, omnino abeſſe non videtur. Ita regio Carnutum, quæ vicina eſt Pariſiorum finibus, vixque diſtat à Lutetia decem & octo paſ-

ſuum

ſuum millibus, bina millia paſſuum pro ſingulis leucis complexi, non inepte affirmabimus, Lutetiam vmbilicum totius Galliæ aut cot videri. Commodum autem Lutetiæ incredibile eſt gipſus, qui adhibito tantum igni & aqua molleſcit, & lapis qui intra & extra vrbem reperitur, ut facile & paucorum menſium interuallo vaſta domus & quiduis aliud ædificari poſſit, & ornamenta quæ decori intra & extra domum ſunt præſto fieri; gipſus enim ſtatim areſcit, vnde dici ſolet de ebriis eos vinum, vt gipſum aquam ebibere. Cùm Henricus tertius Rex Poloniæ electus eſſet, Conradus tantam lætitiam nuntiaturus mutatis equis Lutetiam venit, Philippo Huralto Cancellario tunc anuli Regii cuſtode, qui mihi vt domeſtico hominem parum Latinè ſcientem commiſit, vt eum quò vellet deducerem, qui inſpecto Virginis templo & altiſſima turri, vbi campanile eſt, rogavit vt ad ſummam turrim vna aſcenderemus: quod propter graduum infinitum pene numerum non ſine labore SEQVANA.

SIQVANA. fecimus. Tunc ego, quid vides domine Conrade? Inſpecta vrbe, non vrbem inquit, ſed orbem video. Guillielmus Armoricus Philippidos lib. 1. ait.

——— Franci
Finibus egreßi patriis per Gallica rura
Sedem quærebant, ponendis mœnibus aptam,
Et ſe Pariſios dixerunt nomine Græco,
Quod ſonat expoſitum noſtris audacia verbis:
Erroris cauſa vitandi nomine ſolo,
A quibus exierant Francis diſtare volentes.
At iàm Sequaneo ſurgebat littore cunctis
Vrbibus vrbs ſpecioſa magis, bona cuius ad vnguem,
Commendare mihi ſenſus breuitate negatur,
Quod caput eſt regni, quæ grandia germina Regum
Educat, & doctrix exiſtit totius orbis,
Cui quamvis verè toto præluceat orbi,
Nullus in orbe locus, quoniam tunc temporis illam
Reddebat palus & terræ pinguedo lutoſam,

Aptum Pariſii poſuere Lutetia nomen. SEQVANA.

Cuius auctoris opinionem improbo, cùm Lutetiam Pariſiorum inſulam dici à Cæſare videamus, qui multis ante adventum Francorum ſeculis in Gallia fuit. Quod verò illam vrbem vrbibus magis ſpecioſam prædicat, id eſt vrbem vrbium, ut de Cydone diximus, Cathedram Regni fuiſſe conſtitutam, regioſque filios in ea educatos à Meroueo, Childerico, & Clodoueo, atque aliis, Gregorius Turonenſis primique ſcriptores docuerunt. Cùm vero adiicit *& doctrix exiſtit totius orbis:* Item, *quanto toti præluceat orbi*, id veriſſimum non puto: tunc enim diſciplinæ Lutetiæ Pariſiorum non colebantur præterquam in Epiſcopio, vt ex Conciliis Pariſienſi & Meldenſi curioſi facilè perſpicient. Et cùm ait tunc temporis paludem & terræ pinguedine lutoſam Lutetiam fuiſſe, propterea aptum nomen ei impoſitum, minus decipitur, minuſque nos decipit, palus enim exſiccata eſt. Denique addit, *& terræ pinguedo lutoſam aptum poſuere Lutetia nomen.* Etſi enim nunc

SIQVANA. lutoſa eſt, ut olim fuit, non ſequitur Lutetiam appellatam à luto, ut ex Iuliano intelligere potuimus: nam Græca vox candorem potius & albedinem ſignificat. Ignoſcendum tamen poëtæ ſi quid præter communem opinionem & vulgatas hiſtorias proferre auſus eſt, addit & alium verſum.

Vrbs quoque Pariſius meruit tunc primo vocari,
Qui prius indiderat ſitus eſſe Lutetia nomen,
Et ſic terra fuit Francorum nomnine dicta
Francis, cuius erat antiqnum Gallia nomen.

Idem autor, de Lutetia ſic ait Philip. lib. I.

Nulla quibus toto gens eſt acceptior orbe,
Militia, ſenſu, doctrina, Philoſophia,
Artibus ingenuis, ornatu, veſte, nitore.

Tempore quidem Iuliani, ut ſupra oſtendimus, plures ſublicij pontes Lutetiæ erant, qui ad inſulam vtrinque ferebant, poſtea ſub Clodouei liberis unico ponte vſos fuiſſe inſulanos. Capite vndecimo lib.

quarti Capitulorum Caroli Magni de duodecim pontibus ſuper Sequanam reſtaurandis agitur his verbis. *Volumus vt hi pagenſes qui eos facere debent, à miſsis noſtris admoneantur vt eos celeriter reſtaurent, & vt eorum vana contentioni non conſentiant, quando dicunt ſe non aliubi eoſdem pontes facere debere, niſi vbi antiquitus fuerant: ſed ibi vbi nunc neceſſe eſt, eoſdem pontes facere iubeantur.* Et ex XII. capite dicti libri: *De omnibus pontibus per regnum noſtrum faciendis in communi miſsi noſtri admoneant, vt ab ipſis reſtaurentur, qui eos facere ſolebant.* Nunc de pontibus qui noſtris temporibus aut patrum memoria extitere dicendum eſt. Adrianus Turnebus vir noſtra ætate eruditiſſimus duobus verſibus rem indicat. SEQVANA.

Sequana qua piger ſinuoſis flexibus errans,
Amneque diuiduam coniungit pontibus vrbem.

Igitur pons qui inſulam & vrbem iungit, cum eſſet ſublicius, ac ruinam minaretur, Ludouicus duodecimus Rex noſter felicibus auſpi-

SEQVANA. ciis præclarum ac lapideum fieri curavit, in quo ſunt ſex fornices præaltæ, admodumque largæ, præfectum operi adhibens Io. Iocundum Veronenſem ordinis ſancti Domininici monachum, cuius nomen atque opera in arcu latiſſimo eius pontis ſunt inciſa capitalibus literis, verſuſque Sannarij Neapolitani præſtanti ingenio poëtæ in hunc modum.

Iocundus geminos fecit tibi Sequana pontes,
Iure tuum potes hunc dicere pontificem.

Duos verò pontes fecit, unum lapideum, alterum ſublicium, qui nomen ſancti Michaëlis ſortitus eſt: illiſque verſibus ambiguo pontificis nomine acutè indicare voluit dignum eſſe pontificatu Pariſiorum Iucundum tanti operis ducem, geminorumque pontium artificem, ſi fortè contingeret mors Epiſcopi qui tum Eccleſiæ præerat. Supra verò fornices eius pontis, qui latiſſimus eſt, vtrinque ſtant domus eiuſdem altitudinis & latitudinis, fornicæque vnius, vt viatores qui flumen

non vident, nec ſentiunt fluentis impetum, ſe in ponte eſſe non putent. Paruo interuallo totidem pontes ſublicii, vnus ſuper quem habitant aurifices aptis domibus in vtraque parte pontis exædificatis, quæ latitudine & altitudine ſi conferantur pares ferè ſunt, aurificeſque illi tanta fide, peritia, & arte auro, argentoque vtuntur, vt nulla ſit prouincia in Europa, Aſia, Affrica, quæ eos non magnifaciat. Decreto Senatus Pariſienſis lato anno Chriſti milleſimo quingenteſimo ſeptuageſimo ſexto ſtatutum eſt ne impoſterum venditoribus minutarũm avium liceret in ponte ſublicio vel aurificum vendere, ſed locus is & alius commodior datus eſt, rallis miſeriæ paulo infra eum pontem titulo tamen oneroſo, vt quo die Rex & Regina ſolemniter & in pompa Lutetiãm intrarent aucupes tenerentur munuſculum illis parare quadringentarum avium, quibus libertas naturalis captivis ſimul concederetur, & reginæ ingreſſus differretur ob aliquam cauſam, totidem aviculæ præberentur. Subli-

SEQVANA.

S. QVA-NA. cius quoque pons alius ſuper Sequanam fuit infra illum quem aurifices incolunt : à molitoribus dictum lectores ſcient propter vndecim moletrinas publicas in vſum ciuium ibi conſtitutas, cuius curatores cùm periculum ruinæ & inopinati caſus perſpicientes monerent, vt familiarum magiſtri decederent loco, perſuaderi numquam potuerunt ; benè monentibus enim non eſt creditum. Itaque die Dominica 11. calendas Ianuarij anno milleſimo quingenteſimo nonageſimo ſexto, circa horam à meridie ſextam poſtridie Diui Thomæ pons imminente nocte non totus quidem concidit, ſed pars ea quæ magni horologij turrim pene attingebat, eaque cæterarum maxima prima periit, qua parte maiora nauigia ferendo ſali aduerſa Sequana tranſire ſolebant. Circa mediam noctem media pars pontis horrendis clamoribus miſerorum ciuium quibus ſuccurri non poterat, & ipſa in fluuium diſſolutis compagibus & retinaculis præceps ijt, & circa crepuſculum pars tertia corruit; merci-

monia & pecuniæ, ac ſupellex plurima mercatorum, quas in domibus habebant, cum incolis abſorpta merſaque ſunt, & operiiſſe conſtat centum incolas, ſeptem aut octo ad ſummum è naufragio reſtitutis nauiculariorum diligentia & vrinatorum. Moletrinæ autem illæ in occidentem ſolem verſæ erant, vt cætera pars pontis liberior eſſet, faciliorque ad tranſitum. Iſabella filia Antonij Ancoquij mercatoris ferreæ ſupellectilis telarumque, quinquennis tunc puella, labente parte pontis, quæ horologio vicinæ erat, in flumen decidit tàm opportunè, vt trabis cui domi inſederat beneficio delata fuerit vſque ad portam novam, vbi piſcator audita puellæ voce querula ſtatim accurrit, illamque periculo eripiens, delatamque domum & calefactam benignè cœna excepit, ac parentibus reddidit, vt mater mihi narravit, filiamque dixit nupſiſſe paucis ante menſibus, & valere ſingulari Dei beneficio atque providentia. Funeſtum pontem concidiſſe demonſtrauimus. Alius eodem pene

SEQVANA.

SEQUANA. loco ſtatim fieri cœpit, quem Rex propter cognomen Caroli artificis & præfecti tignarij, Mercatoris pontem appellari voluit. Vnde verſus.

Le pont Marchand, ou le pont aux oiſeaux.

Pons olim ſubmerſus aquis, nunc mole reſurgo:
Mercator fecit, nomen & ipſe dedit.

Cui Mercatori opus commiſſum data lege, vt latiorem & propinquiorem ponti artificum eum faceret, neue in eo vllæ moletrinæ ſtruerentur, ſed duo ordines tabernarum ſupra poſitis cubiculis duobus iuſtæ altitudinis, via inter tabernas larga pedes decem & octo, & commoda, tranſeuntibus relicta. Alterum caput huius pontis propè horologium Palatij, alterum propè Prætorium Pariſiorum. *Domiciliorum* numerus quinquaginta vnius formæ vtrinque ſtructorum non excedit. In quibus omni generi artificum & mercatorum habitare licebit. E regione autem Auguſtinianorum qui cis inſulam habitant, pons alius è quadrato lapide ab Henrico tertio incœptus eſt, perſuaſione Ludouici Gonzagæ ducis

Nivernorum genere quidem Mantuani, qui filiam deceſſoris Cliuij in matrimonio habebat, eumque pontem & publicè vtilem & ſibi familiæque ſuæ commodiſſimum propter Palatium ſuum ponti vicinum fore ſentiebat. Poſt mortem autem Henrici tertij clementiſſimi naturâ Regis Henricus quartus ſucceſſor eum ad initium inſulæ perfici curauit, parſque illius pontis quinque fornices habet, indeque continuato opere ad vicum Divi Germani Autiſſiodorenſis perduxit ab extrema inſula. Itaque ſunt in eo ſeptem arcus, & in area ipſius quæ latiſſima eſt, & pauimento ſtrata, via equitibus, vehiculis, carris relicta, duæ vtrinque ſemitæ altiores media deſtinatæ ſunt peditibus ſolis, vt commodiùs pontem tranſeant. Nulla in eo ponte ædificia, vt in aliis conſtructa ſunt, quod Rex noluit *Luparam* Regiam ſuam privari conſpectu Palatij Pariſienſis, in quo lites ſubditorum à Conſiliariis ſuis diſceptari ac dirimi ſolent.

SEQVANA.

Le Louvre.

Egreſſus autem Lutetia fluuius,

SEQVA- & Oceanum petens quantum ferat
NA. breuiter commemorare neceſſe eſt.
Pleno alueo quaſi mille quadringentos & eo amplius cados vino plenos vehere conſueuit, ſed multo pauciores antequam ad vrbem peruenerit, aut cùm averſo flumine nitendum eſt ſurſum verſus fontem perſeuerat. Itaque per longos circuitus flexuſque errat inſtar anguillæ aut lampetræ luxuriantium piſcium, ut parua magnis conferantur, antequam
Poiſſy. *Poſſiacum* attingat decem millibus paſſuum à Lutetia
Les bons hõmes de S. Frãçois de Paule. diſtantem, nauigantibus autem viginti quatuor. In dextera vero ripa Monaſterium *Paulianorum Patrum*, qui ita ſunt appellati à Franciſco, quem Paula Calabriæ oppidum tulit. Deinde in ſiniſtra ripa viſitur
Meudon. Caſtellum *Mendonis* in edito colle poſitum, & virenti ſylua, vinetoque exornatum vſque ad radices, iuxta quas Sequana fluit. Poſtea *Noui-*
S.Clou. *gentum*, Diui Clodoaldi nomen ferens, vbi Sequana lapideum pontem habet. Quo in oppidulo & colle verſus orientem ſolem & Lutetiæ aſpectum Clodoaldus agna-

Google

tionis quondam Regiæ marmoreo tumulo ſepultus iacet, & cor Henrici tertij in æde ipſius Clodoaldi ſitum eſt, cùm in domo Hieronymi Gondij ſceleratè cultro percuſſus à Iacobo Clemente Dominicano è Sorbona vico Senonenſi extinctus eſſet, ſcilicet mediis in caſtris: obſeſſurus enim Lutetiam venerat. Multæ ſunt ibi ædes magnificæ & pulcherrimæ, aliquot fontes, vinumque generoſum ſuppetit, & aër ſalubris. *Surina* in radicibus *Valeriani Montis* vini excellentis feraciſſimæ. In vertice illius collis admodum edito loco ſiti & ſalubri, ſunt aliquot receſſus Eremitarum, qui ſe includi ob pietatem voluerunt. Ex alia autem ripa mons alius ſpectatur, priuſquam *Nijonum* ſedes Paulianorũ fratrum. In hoc paruo colle, quem alij à *Mercurio*, alij à *Marte* veriſimiliter dictum putant, cùm Gallica vox Latinæ reſpondeat, Dionyſius, Ruſticus & Eleutherius martyrium paſſi ſunt, ſeptimo Kal. Octobris, Domitiano Cæſare: ſic enim in eorum vita Græcè ſcripta & Venetiis

SEQVANA.

Surene.
Mont-Valerian.

Mont-Martre.

SEQVANA. pridem excuſa legimus, converſaque in Latinum ſermonem à noſtrate Perionio, tametſi aliter ipſe in Annalibus ad Traiani imperium agonem Dionyſij referat. Poſtea

S. Oüyn nauigantibus occurrit *Audoeni* oppidulum, in quo Ioannis Regis Philippo Valeſio prognati Regia

S. Denis. olim fuit. Tum *beati Dioniſij* monaſterium atque oppidum in latiſſima longiſſimaque planicie & fluuio ipſi contigua ſitum cernitur. Dionyſius autem beata manu ſua è corpore à nefariis hominibus gladio præciſum caput ſumpſit, & ſuſpenſum brachio amplexus eſt, atque in collis vertice duo millia paſſuum plena forti animo ingrediens portavit. Nouum profectò ac vetus & poſterorum fama celebrandum miraculum, corpus eſſe ſine animo & capite, quod viui inſtar pro more currat: hominemque iàm mortuum, qui ingrediatur firmis veſtigiis à Monte-martyrum vſque ad Catullæ honeſtiſſimæ fœminæ agellum, vbi Dionyſius & cæteri martyres ſepulti ſunt, & nomen aliud, id eſt Dionyſij dedere. Quod oppi-

dum aut Monaſterium à Dagoberto Rege lapſu temporis conſtitutum, abeſt à Lutetia quinque paſſuum millibus, id eſt leucis duabus, & quod excurrit. Ex vita ſancti quoque Eugenij elicimus hæc verba. *Cùm penè quatuor millibus ab urbe Pariſiaca loco nomine Duogilo propinquarent.* In dextera autem ripa, vbi *Nijonium* eſt *Madridij* caſtrum à Franciſco primo Rege in memoriam captiuitatis ſuæ apud Madridum Hiſpaniæ conſtructum viſitur. *Sylua Bolonienſis* & Templum Virginis quod Bolonienſe appellamus, & portus cui *Nulliaco* nomen, tum Audoeni, mox Diui Dionyſij oppidum, de quo iàm diximus: à quo parum abeſt *Spinogilus villa*, de qua Aimoinus egregius hiſtoricus ait: *In Spinogilo villa ſuper Sequanam flumen ſita non procul à Pariſiis.* Hæc autor ille capite 3. libri quarti. Et Appendix Gregorij capite 79. *Anno igitur decimo ſexto Regni ſui Dagobertus profluuio ventris in Spinogilo villa ſuper Sequano fluuio nec procul à Pariſiis ægrotare cœpit,* vbi mendosè *Sigonam* pro *Sequana*

SEQUANA.

Madril.

Le bois de Boloigne.

Le port de Neüilly.

Eſpernaye

SEQVANA. *Argenteüil.* poſitum moneo. In eadem ripa collocatus eſt *Argentolij* vicus Monaſterio Virginum olim ornatus, & Ieſu Chriſti pueri veſte cæteris nobilior. De Argentolio ad Hugonem Abbatem S. Dionyſij libro primo Decretalium Epiſtolarum Innocentij tertij hæc verba ſunt. *Argentolium ſitum eſt ſupra flumen Sequanam. Adeleidis uxor Hugonis Francorum Regis in territorio Pariſienſi conſtruxit Monaſterium villa quæ dicitur Argentolius*, vti Helgaudus narrat in vita Roberti. A portu Nulliaco traiicitur Sequana, quo tranſito *Chaton um* itur pedeſtri itinere. Is eſt alter portus ipſius Sequanæ, vbi etiam traiiciendus. Vltra quem modico itinere confecto *Neptodorus*, & ab eo *Ruellium* alius quoque vicus diſtans mille paſſibus in ipſa ripa fluminis ſitus eſt, de quibus Gregorius Turonenſis capite octauo libri decimi, ita loquitur. *Poſtquam autem Guntrannus Rex acceßit Pariſios, exinde ad Rothoialenſem villam ipſius vrbis properans, euocato puero iuſsit baptiſterium præparari in vico Nemptodoro.* Hunc

Nanterre. *Ruel.*

etiam ſic. appellaſſe Conſtantium ciuem Lugdunenſem in vita Germani Altiſſiodorenſis manifeſtum eſſe cupio: & in vita Genovefæ virginis temporibus Childeberti Regis à doctiſſimo quodam viro, cuius nomen periiſſe doleo, ſcripta. Et in inſcriptione ſepulchri Caroli Calui in loco Monaſterij beati Dionyſij, dicitur eis donaſſe Ruellium vicum, quem Rothoialenſem appellatum ſupra diximus. Iterum tranſeundus nauigio Sequana apud *portum Peccenſem*, vbi eſt parrochiale Templum ſancti Vandregiſili, poſſeſſum à Bernardinis monachis, ſedentibus in vrbe Lutetia. Itaque *Poßiacum* abeſt ab vrbe ſex leucis, vltimuſque portus ſub ſancto Germano appellatur portus Peccenſis, quo ex portu aſcenditur quovſque terra peruenitur ad *S. Germani* Regiã nullius diœceſeos, vt Monaſterium Diui Dionyſij: quod priuilegio Romanorum Pontificum eis conceſſum eſt. Denique tranſita *Lalia* ſylua longitudine bis mille paſſuum attingitur Poſſiacum. In eadem etiam ripa ſiti ſunt hi tres vici ſecundum

SEQVANA.

Le port du Pec.

Poiſſy.

S. Germain en Laye

SEQVANA. *Chartreville. Conflan. Andreſy.*

flumen, *Chartreuilla*, *Confluentum*, & *Andreſiacum*, antequam nauigando Poſſiacum peruenias: quem locum ab Iuone Carnotenſi Epiſcopo, qui hoc noſſe potuit, *Pixedunum* appellari etiam video in Archidiaconatu Carnotenſi, vulgo de *Piſares* epiſtola 114. *Iuo Dei gratia Epiſcopus, Mellentinis & omnibus in Pixenſi Archidiaconatu*, quem nunc Meduntam tranſlatum comperimus, tertio ab hoc oppidulo milliari; in quo quidem Poſſiaci oppido Boſonis & Grimoaldi palatiorum ruinæ adhuc viſuntur, aulicorum temporibus Caroli Calui, nec non Roberti Regis, & Conſtantiæ vxoris eius, atque diui Ludouici baptiſterium, ſicut ipſe in literis ad amicos ſecretioribus appellabat. Philippi quoque Pulchri opus, id eſt nobile Monaſterium Virginum Dominicani ordinis. Denique Piſſiacum dicitur in vita Roberti Regis à ſcriptore ei cognito, & pons lapideus pro ſublicio apud eum impoſitus eſt. In ſiniſtra autem ripa eſt agger ſiue via publica, per quam ad Regiam Germani liberè

& ſecurè itur. Apud Andreſiacum vero & Confluentum *Aiſia* inclytus amnis in Sequanam labitur, quod Vibius Sequeſter libro de fluminibus ad Virgilianum filium apertè loquitur cùm ait: *Aiſia Gallia in Sequanam influit*; ab ea *Pons ad Aiſiam* nominatus eſt, vnde oppidum *Pons Æſiæ* dicitur, ſeptem leucis à Lutetia diſtans, id eſt Gallicis non Aquitanicis, & matres familias eius oppidi hoc prouerbio & vtuntur & viſæ ſunt, *Nolumus filias noſtras collocare extra Æſiam*, id eſt extra fines otij pinguioris & commodorum. Gallicè autem ita loquuntur. Verum Æſiam Aimoinus & eo ineptiores ſcriptores *Iſaram* vocant. Iuo idem Carnotenſis Epiſtola ad Philippum primum Francorum Regem id ipſum oppidum *Ponteſiam* vocat, & Briua Æſiæ pons Æſiæ eſt, quo nomine in Gallia antiquitus vtebamur. Æſia profluit è tenui fonte qui viſitur in ſaltu prope *Hieſſonem*: dimidia enim tantùm leuca ab eo vico diſtat, atque admodum exiguus ad Hieſſonem fluit. Is vicus ſupra *Verinum*

SEQVANA.

Hieſſon.

Vernin.

SEQVANA. non ignobile oppidum, vbi pax nuper nobis Flandriæque vtilis facta eſt, fere quinque aut ſex leucis ſitus eſt in *Thierachia* quam vocant, *Tierrache.* diœceſeos Laudunenſis. In quem alius riuulus exiguus Aroeſia influit. *Arroüaiſe* r. Inde *Creſcacium* aquis penè obrutum ſuper Serram eiuſdem diœceſis, mox *Faram* Picardiæ paludibus inuiam. *La Fere en Picardie.* Eſt & *Fara Tardonenſium* propius Lutetiam, apud Flodoardum Canonicum Remenſem *La Fere en Tartenois.* ac ſcriptorem iàm vetuſtum, qui de vtraque loquitur. Poſtea prope *Calnicum* vrbem (vix enim ab eo *Chaulny.* diſtat mille paſſibus) & deductus ex ea riuus prope muros fluit. *Carolus Martellus regreſſus in regionem Francorum ægrotare cœpit in villa Verberia ſupra fluuium Iſaram.* *Verberie.* Aimoinus cap. 57. lib. 4. & in eodem capite. *Veniens Carolus Cariſiacum villam* (quæ *Creſciacum* nunc dicitur *Crecy.* contracta Cariſiaci voce) *ſuper Iſaram fluuium valida febre correptus obiit anno Verbi Incarnati ſeptingenteſimo quadrageſimo primo.* Quo in loco traiicere flumen oportet, & nauigium ipſum Germanica voce

Bach dicitur, quo vehimur à ripa in aliam. In quibus verbis expunximus vocem *Vermeriam*, quia Verberia ad Æſiam eſt. Vermeriam autem inepti ſcriptores aut Typographi poſuerunt. Idem auctor cap. 88. lib. 3. *Inter Sequanam & Iſaram*, eodemque capite Iſaram iterum nominat. Et in eodem errore Fortunatus fuit. Cùm enim de Iſara loqueretur lib. 7. Carminum ad Gogonem ait : SEQVANA.

Iſara, Sara, Chares, Scaldis, Saba,
Summena, Sura.

Quin Reges noſtri poſt Aimoinum malè ſcientem pro Aiſia Iſaram dixerunt. Philippus Valeſius in publico inſtrumento confirmationis priuilegiorum Academiæ Aurelianenſis, ſcribit illa priuilegia data apud Pontiſaram. Et ferè ſcriptores omnes in communi errore decepti ſunt, ac pro Iſara Allobrogum qui in Rhodanum influit, de quo idem Sequeſter ſic ait : *Iſara Galliæ decurrit in Rhodanum*, Aiſiam Galliæ Iſaram quoque appellarunt. Paulus Æmilius Iſaram ſimpliciter vocat. De Confluento

SEQVANA. M. S. Beccenſis Monaſterij ſic habet : *Anno milleſimo octuageſimo, Iuo Comes de Bellomonte ſuper Iſaram, & Adelidis vxor eius, volentes beatæ Honorinæ de Confluento à Monachis* *Con-ſlans.* *Deo deſeruiri, dederunt eam & omnia ad illam pertinentia Beccenſi Monaſterio ; ſub libera poteſtate & ordinatione Abbatum præfati Cœnobij.* *Abbe-ville.* Super Aiſia ſita eſt *Abbatis villa*, caput Pontiuij ſic dicti à numero pontium, quibus opus eſt ad traiiciendas paludes ſtagnaque varia, quæ ſe effundunt in Oceanum prope *Galarici* Monaſterium atque *Saint Vallery.* oppidum, nunc Valerij, corrupto quidem verbo, ſed dulciori effecto. Conſtant, *Pequiniacum*, *Dulendium*, *Creſſiacum*, *ſancti Spiritus oppidum*, ad riuulum parum abeſſe ab Abbatis Villa. A-MIENS. AMBIANI verò aquis *La Some, r.* *Somonæ* clari amnis abluuntur, foſſaſque altiores habent quàm ceteræ vrbes Picardiæ.

NOYON. Nouiodunum oppidum Sueſſionum Cæſar libro 2. de bello Gallico eſſe ait : *In fines* (inquit) *Sueſſionum qui proximi Remis erant, exercitum ducit ; & magno itinere con-*

ſecto ad oppidum Noviodunum contendit. Et alio loco : *Galba Nouiodunum dat Cæſari cum obſidibus:* quod oppidum hodie Nouiomus dicitur, prope id Axona fluens apud villam Epiſcopi, in dextera ripa lapideum pontem habet. Axona verò in Aiſiam labitur in modica inſula quam accolæ vocant *Buccam Aiſiæ*, qui auctus Axonæ aquis, rectà Compendium petit. Oritur autem Axona in Remorum vltimis finibus teſtimonio Iulij Cæſaris, perque foſſas *Sanctæ Menechildis* Regij prætorij fluit, à qua vrbe duabus leucis abeſt *Moſomus* Archiepiſcopij Remenſis, & totidem ultra eam, Lotharingia eſt poſita. Notare tamen oportet facultatem conceſſam ab Innocentio tertio erigendi Epiſcopatus Moſomi. Inde *Attiniacum* fertur locum Capitularium Caroli Magni, Ludouici, & Caroli Calui, quos Epiſtolæ Lupi in agro Senonum Abbatis apud Ferrarias Monaſterium ordinis Benedictini magnopere laudant. De Axona autem Cæſar libro ſecundo Commentariorum de bello Gallico,

SEQVANA. *Ayne, r.*

Pont l'Eveſque.

Sainte Meneheould.

Attigny.

SEQVANA. *Flumen Axonam*, inquit, *exercitum traducere maturabat.* Et infra: *In eo flumine pons erat, in quo præſidium ponit. Tum hoſtes ex eo loco ad flumen Axonam contenderunt. Denique hoſtes impediti noſtros in flumine aggreſſi magnum eorum numerum occiderunt.* Auſonius ſub Gratiano Cæſare Conſul dictus Axonam præcipitem eſſe ait ob curſum aquæ expeditum & celerem. Fortunatus Italus poëta, ſed Epiſcopus Pictauienſis, ad Gogonem libro ſeptimo.

An tenet herboſis qua frangitur Axona ripis,
Cuius aluntur aquis, paſcua, prata, ſeges.

Armoricus Philippidos lib. 9.

Axona qui faciunt nomen vulgare moderni,
Qui tibi cùm tollit natiuum Vidulæ nomen,
Ipſe ſuum perdit Iſara maiore receptus.

Idem ſcriptor de Sueſſione & Axona.

Lene fluit piſcoſus aquis.

Ex vita Criſpini & Criſpiniani, *Rictiouarus præſes iuſſit ſuſpenſis ad colla*

colla molaribus ſub glacie in flumen Axonam demergi. SEQVANA

Idem fluuius decurrens per agrum Reteliorum *Regiteſte* ipſum oppidum alluit, deinde *Caſt.um Portiani*, poſtremò *Veiiam* properans præclaram Sueſſionum vrbem alluit, & vallem Sueſſionicam vno verſu Armoricus ita laudat Philippid. lib. 10. *Rtelois* *Retel.* *Chaſteau de Portian*

Valle Sueſſonica quàm fortia corpora ſurgunt.

Tandem apud Compendium in Aiſiam labitur. Capiuntur in eo lucij, perticæ & lampredæ, carpiones ſæpè ita craſſi vt in foro Remenſi veluti monſtruoſi vendi ſoleant. Compendium verò Gregorij ætate villa erat, nunc Regia eſt, ac fortè Ludouici & Caroli Calui temporibus. *Compendium*, inquit, *villam vna cum Rege ſeceſſ t*. lib. 6. cap. 35. Ipſe (Ludouicus Pius) *intra Compendium & Cariſiacum cateraque his vicina palatia vſque ad hiberni temporis initium converſatus eſt*, capite 115. lib. quarti. *Indeque per Monaſterium ſancti Quintini ad Siluacum, & inde per Cariſiacum*, nunc corruptè Creſciacum, *veniens autumnalem venationem in Co-* *Cuis.*

SEQVANA. *na ſaltu exercuit*, capite 25. lib. 5. Ad fluuios qui Axonam influunt nunc venio. Sed antequam id faciam

Somme Velle, r. premoneo lectorem Summam veteri lingua Campanienſi ſiue Belgicæ ſecundæ ſignificare fontem vnde fluit, vt Summa Vela ſeu Vidula,

Bione r. *Tourbe*, r. Summa *Biona*, Summa *Turba*, qui in Axonam fluunt. *Bionna* autem

Ancy. per Ancium caſtrum fluens infra Viennam Axonæ permiſcetur. *Turba* è fonte ortus Gavillam fluit, atque labitur in eundem ſupra *Capellam* vicum Salictum, è Villari ſicco profluens Axonam ingreditur ſupra

Vallie. *Chenium* vicum. *Vallia* quoque oritur ſupra Monaſterium Signenſe, *Caſtrum Portiani* irrigat, Axonam

Ardilie, r. influens. Similiter *Ardilio* vel Adreſſia apud Soram ortus Trialeuiium decurrens, defluit in eam. Porrò etſi modici ſunt riui iſti, tamen prætere rire eos non oportuit. Denique Axona amnis & latiſſimus eſt, & aquarum copia tumens. Cœpimus

Vele, r. de Vela ſeu Vidula dicere. Id nunc

Noſtre-Dame de l'Eſpine. præſtandum. Vidula ſeu Vela oritur è fonte ſito ſupra vicum Summæ Velæ, qui abeſt à *Spina* celebri vi-

co, temploque Virginis Mariæ leuca & dimidia tantum, ſedi à Catalauno vrbe præclara ad Matronam flumen diſtat tribus leucis & dimidia. Spina autem duabus abeſt à Catalauno. Infra id municipium ſatis amplum ſituque mediocriter alto fluit Vela amnis, qui Caſtellum Sillerij alluit, poſtea *Remos* rectà petit oppidumque eorum notiſſimum, cui DVRECORTORIO nomen, prope quam vrbem fluit. De campis Catalaunicis Paulus Diaconus cùm deſcribit pugnam Catalaunicam, contra Atilam fortiſſimum Hunnorum Regem, contra quem pro republica Romana, vt ſupra diximus, Ætius & Viſigothi ſtetere, ſic loquitur: *Eo ſiquidem prælio in campis Catalaunicis* 300000. *millia hominum cæſa referuntur, tantumque eſt ſanguinis effuſum, vt paruulus qui ibidem labebatur riuulus, immodicus ſubito torrens effectus cadauera ſecum traheret peremptorum.* Hæc Paulus Diaconus in hiſtoria Longobardorum. Qui per riuulum occiſorum ſanguine imbutum non potuit niſi de Vidula loqui? præſertim

SEQVANA.

REIMS.

SEQVANA. cum conſtans hodie quoque fama ſit iuxta eum fluuium pugnatum eſſe, victumque Attilam in campis Catalaunicis. Flodoardus in vitis Remenſium Pontificum de Ebbone Archiepiſcopo loquens, Epitaphium matris eius ab eo ſcriptum inſerit.

Mea forte ſi requiris temporis initia,
Scito Caroli fuiſſe Regni ſub primordia.
Ludouico triumphante dies fluxit vltima.
Renus primos lauit mores alueus Germanicus:
Hinc nutriuit & ſecundos Liger amdis Gallicus,
Sequana fouit iuuentam, ſordes ſordens Vidula,
Præſul erat vrbis huius mihi natus vnicus,
Idem me conduxit ſibi ſociam laboribus,
Proximum ruinæ locum renouando cupidus,
Decem fermè nuper annos ſimul hic peregrinus,
Ebbo Rector, ego mater Hilmitrudis humilis,

Fundamenta ſedis ſanctæ pariter ere-
ximus. SEQVA-NA.
Deo debitum laborem dum gerebat
Pontifex,
Feſſa quietem quærebam: Ecce ſub hoc
tumulo
Quinto me September menſis Calen-
darum rapuit.
O Viator, eſto cautus ſemper ab ex-
ceſſibus,
Fateor non præfuiſſe vt debui, dum
potui:
Veniam dic pro vindicta, da (Deus)
petentibus.

Quo in epitaphio Ebbo Archiepiſcopus Remenſis matris ſuæ Hilmitrudis laudes proſequitur, ſimul trium fluuiorum Galliæ meminit, Ligeris, Sequanæ, & Vidulæ.

A Remorum vrbe *Fimas* vſque primum oppidum, portumque Vidulæ ſex leucæ terreſtri itinere computantur. Fimas autem martyrium ſanctæ Macræ Hincmarus eſſe ait epiſtola ad Epiſcopos Franciæ, etſi Eccleſia Fimarum Diuo Martino dicata eſt. De eadem Macra Vſuardus in Martyrologio. *In territorio, inquit, Remenſi paſſio ſanctæ Macræ* *Fimæ.*

SEQVANA. *quæ iubente Rictiouaro præſide cum in ignem eſſet præcipitata, & permanſiſſet illæſa; deinde mammillis abſciſsis, & ſqualore carceri afflicta, ſuper teſtas etiam acutiſſimas ac prunas voluta: orans tranſiuit ad Dominum.* Verùm lapſus Vidula paulo longiùs, Norum exiguus riuulus voluntariam ei deditionem facit. *Nore, I.* Ab eodem Fimarum oppido vſque ad portum *Theobaldi* occurrit alius fluuiolus decurrens è monte Virginis. Cæterum poſt Theobaldi portum *Brannacum* oculis ſubjicitur *Euodij* templo inſigne & memoria Agnetis nobiliſſimæ fœminæ, quæ nupſit Roberto, Ludouici Craſſi Regis filio, qui primus Druidenſium Principum familiam conſtituit, moneoque curioſos Brannaci mentionem fieri à Gregorio Turonenſi in hiſtoria Regum noſtrorum vbi de Chilperico Rege agitur, indeque vſque ad oſtium Vidulæ in Axonam quod eſt è regione vici nomine *Condei* nihil ſupereſt. Denique à Remorum vrbe vſque ad Vidulæ & Axonæ mixtionem, leucæ computantur viginti quinque & amplius, ne di-

Brenne. *S. Ines.*

cam triginta, ſi eas fluminis lapſu conficias. De Remis autem Cęſar libro 2. *Qui proximi Galliæ ex Belgis ſunt Sueſſiones fratres conſanguineoſque Remorum, & Sueſſiones Bellouacorum eſſe finitimos, feraciſſimoſque agros poſſidere.* Vrbs autem *Medunta* tertio à Paſſiaco ſeu Pixeduno milliari collocata eſt, & pontem habet, & regiorum infantium propter aëris ſalubritatem educatione gloriari ſolebat. De qua Guillielmus Armoricus poëta temporibus Philipp. Aug. Regis Franciæ & Ludouici 8. Philipp. l. 3. ita cecinit. SEQVANA. Mante.

-- Medunta, Trecas, Barumque reuiſit.

item libro xi.

-- Vada ſub piſcoſa Medunta.

In aduerſa vero ripa *Mellentini* ſiti ſunt, & ita appellantur à Mellento inſula atque oppido. Ab eodem Iuone epiſt. 115. multo melius quàm *Mulancam* à Paulo Æmilio Veronenſi hiſtorico Francorum Lutetiæ in templo Virginis ſepulto. Veriſimile enim non eſt locum appellationis in diœceſi ſua ab Iuone Epiſcopo neſcitum. *Epta* autem amnis eſt, cujus fontem ſerenum Armori- Menlã. Epte, r.

SEQVA- cus appellat, vnde inquit lib. 4. NA. Philippidos.

Vnde oriens ortis fluit vtilis Epta, ſatiſque,
Donec Sequanio procul hinc ſe perdit in amne.

De quo etiam duobus locis Sugerius loquitur in vita Craſſi noſtri regis, eorum primus eſt, *Grata piſcium fœcunditate Epta fluvius propè* *Giſors.* *Giſortium fluit.* Alter, *Interfluit Giſortium fluuius grata piſcium fœcunditate, qui dicitur Epta*, qui quidem oritur è fonte cognomine, duabus leucis aut circiter à Gornaio di- *Gornay* ſtans. Pars eius Gornaium interluit, pars muros eius circuit. Giſortium quoque partim interſecat, partim *ſ. Clair* ambit verſus *ſanctum Clarum* fluens, *Roche-Guyor.* nomenque amittit. Apud *Guidonis Rupem* Sequanæ permiſcetur, ab oſtio eius in fontem quatuordecim leucis diſtans, à Giſortio verò ſeptem. Tructas nutrit, lucios, cancros, goiones, anguillas prope innumeras. Et quidem *Giſortium* oppidani putant dictum quaſi regis otium. Municipium enim eſt elegans ac benè ſitum, ac prouerbio

dici ſolet tàm ab ipſis quàm à vicinis populis videri eam vrbem Doarium Virginis Mariæ. Donatio enim propter nuptias à ſponſo facta Doarium eſt, quæ neque vendi, neque liberis ex quaque cauſa eripi poteſt, ideoque chariſſima eſt. De Giſortio autem notus eſt verſus Armorici. SEQVANA.

Giſorti mœnia frangit.

Aliam quoque interpretationem afferunt, ac Giſortium dictum putant quaſi diuortium Regum Angliæ & Franciæ. Sugerius hiſtoricus de Gorneio inſula hæc pauca tradit. *Habet Caſtello inſula grata amœnitate pabulorum, equis & pecoribus opima, quæ ſe aliquantiſper latam, ſed plus longam producens maximam oppidanis confert vtilitatem, cùm & ſpatiantibus decurrentium aquarum clarificam & exhilarationem, & modò florentium, modò creſcentium graminum obtutibus & formis exhilaratam afferat clarificationem; huius etiam circunclusione exiſtentibus ſecuritatem.* Eſt aliud Gornacum Caſtrum ſuper fluuium Matronæ ſitum; vnde *Hugo de Pomponia miles ſtrenuus mercato-* *Gornay ſur Marne*

SEQVANA. *rum equos in via Regia inſperato rapuit, & Gornacum adduxit.* Hic itaque locus ad Normaniam pertinet.

Vernon. Poſtodum Sequana *Vernonem* oppidum alluit, quod egregium pontem lapideumque habet, & Guillielmus Neubrigenſis Anglorum hiſtoricus nomen oppidi etiam com-plectitur. *Gallionem* etiam Archie-

Gaillon piſcopi Rothomagenſis receſſum ad animi oblectationem ab eadem ripa parum abeſſe moneo, qua Verno, qua Medunta, qua Piſſiacum ſitum reperies. De quo Gallione Armoricus lib. 5. Philippidos ait:

Gallionis cingere muros.

Ac ferè diſtat Gallio à ripa Sequanæ duobus paſſuum millibus. A Gallione autem ad S. Audoëni parrochiam, quæ Archiepiſcopi Rothomagenſis olim fuit: inde ad *Ar-*

Pont de l'Arche *cuarii pontis* oppidum veniendum eſt. De eo Armoricus Philipp. lib. 7. ait: *Pontem qui dicitur Arcſa diruit.*

Quo tranſito, Sequana non multo poſt quinque leucarum flexum facit, vſque ad ſancti Audoëni op-

pidulum, ſed ſi breuiorem nauigationem facere velis, opus eſt vt terra progreſſus aut equo, curru, aut bobus vnam tantum leucam conficias donec aquam Sequanæ iterum reperias, & nauiculis ibi ſtatim habitis vt viatores celeriter excepti Rothomagum clariſſimam vrbem vehantur. Sed antequam de ea dicamus, Auduram flumen deſcribere lubet, quod in Sequanam labitur ad pontem Arcuatum, fornices enim pontium arcus appellari mos eſt. E Pertica regione Carnuto vicina labitur. De qua libro tertio Philippidos Armoricus meminit cùm ait:

SEQVANA.

Le Perche.

Pertica Rotroldo gaudet nemoroſa recepto.

In Carnutum agros moderato curſu fertur. De eo agitur in veteri martyrologio ad 12. Kal. Nouembris his omnino verbis.

Carnotis, Iotro monaſterio natalis S. Priſci martyris ſuper fluuium Andura. Et in vita Leofredi Abbatis S. Crucis Eburonicum, fluuij Auturæ bis fit mentio. Vita autem illa ſcientiſſimè olim perſcripta eſt. *Cur-*

Courville.

SEQVANA. *uam villam* municipium Carnutum alluit, de quo Iuo Carnotenſis epiſtola 168. *Eccleſia*, inquit, *S. Nicolai ſita eſt in municipio quod Curuauilla dicitur.* Et epiſtola 167. *Hæc Eccleſia in municipio quod Curuauilla dicitur ſita à fundatore ſuo in honore ſancti Nicolai, Canonico ædium fuit deputata.* Inde labitur ad vrbem Carnutum inferioremque eius partem, orientalem ſcilicet alluit. Fortunatus in vita ſancti Martini lib. 3. de hac vrbe loquitur his verbis.

Carnotus hinc etiam dum prætereunda veniret
Ethnica per campos paßim obuia turba fluebat.

Cuius vrbis deſcriptionem non prætererit Armoricus Philippidos libro ſecundo.

Vrbs quoque Carnutum, quam ciuis tàm numeroſus,
Tamque potens Clerus, & tàm prædiues opimant,
Eccleſiaque decus; cui ſcemate, mole, decore,
Iudicio par nulla meo reperitur in orbe.
Quam, quaſi poſtpoſitis ſpecialiter omnibus, vnam

Virgo beata docet Chriſti ſe mater amare SIQVANA.

Innumerabilibus ſignis, gratoque fauore,

Carnuti dominam ſe dignans ſæpè vocare:

Cuius & interulam cuncti venerantur ibidem,

Qua veſtita fuit cùm partum protulit agnum.

Tum *Nouigentum* alluit Regium dictum à Philippo Valeſio, qui ibi deceſſit, & eius nominis Rex ſextus fuit. Poſtmodum excipit *Vegriam* è Monfortia ſylua profluentem, venientemque *Hudenum* municipium in via qua *Drocas* itur. E Drocis *Bleſia* amnis in Anduram labitur, nec non *Hadra* qui è *Nonanticuria* & longius fluens *Stratam* monaſterium, deinde *Motellas* vicum alluit, antequam ad Æduram periturus perueniat. De Hadra autem vulgo dici ſolet ille verſus.

Nogent le Roy. *Vegre, r.* *Houdã.* *Dreux* *Blaiſe, r.* *Hadre, r.* *Nonencour.* *L'Eſtree*

Hadra licet parua Francorum diuidit arua.

Quod olim Francos à Normanorum finibus diſtingueret. In prouincia vero Normannia Audura fontem

SEQVANA. *L'Aigle* *Verneüil.* *Filiers.* habet inter *Aquilam* & *Vernolium*, cuius muros alluens incipit Normanniam à Francia diſtinguere. A Vernolio *Filiceras* Anglicis bellis notas petit, mox Nonanticuriam Normannici quidem iuris, niſi quod ſuburbana ædificia ſunt Francici Imperii. Poſtea *Anetum* pulcherrimam ſtationem & amœniſſimam villam præterfluit. Deinde Iberium nobilem vicum quem *Ibram*, & Ibream Armoricus appellat quarto Philippidos.

Anet. *Yury.*

Sibi iàm ſubiecit Ibream.

Et alibi.

Ad Ibram ſigna reflectat.

Pacy. Exin *Paciacum* in diuerſa ripa ſitum alluit. De quo idem Armoricus Philippidos 3. de Ricardo Anglorum rege loquens.

Paciaci ſibi tuta magis fore mœnia credens.

Et de Philippo rege lib. 4.

Iàm ſibi Paciacum, ſibi jàm ſubiecit Ibream.

EVREVX. A Paciaco autem continuato curſu propè *Ebaronicum* vrbem Epiſcopatu inſignem, deinde Lucum veris præterfluit: poſtea Gallionem, de-

nique cis pontem Sequanæ, quem arcus ſeu fornices vocant, vbi penè peruentum eſt, ipſi fluuio permiſcetur, & piſcem quidem optimum geſtuq; ſuauiſſimum, & varij generis hic amnis ferre ſolet. Id enim ſcire poſſum, cùm in ripa eius apud *Brolium* ordinis Clareuallenſis monaſterium quinque aut ſex continuos menſes habitarim, ciuilia bella fugiens. Duo riuuli, vnus è ſtagno *Bertulienſi* fluens, alter è Vernolio Perticenſis regionis oppido, in vnum confluentes *Itenem* amnem faciunt, quod apud *Condetum* amœnam ſtationem Epiſcopi Eburonicum lapideo ponte iungitur, perſpicuaſque vndas gerit, arenamque mortalium oculis gratiſſimam. Inde Eburonicum primariam vrbem petens, in medio itinere repente terra abſorptus periiſſe videtur: amplius enim quàm terna paſſuum millia latet quaſi numquam rediturus. Verùm magna ſpectantium admiratione duabus leucis ab illa vrbe erumpit, quaſi iterum velit videri: quod naturæ miraculum ingens eſſe puto. Idque accidit prope Abba-

SEQVANA.

Iton, F.

SIQVANA. tiam Sanctæ Crucis Diui Leufredi in vico *Cailliaco*, quo nomine Rothomagenſes abuti ſolent cùm herbam Creſconiam abundè illo loco renaſcentem publicè & in foro diſtrahentes Cailliacum non ſemel, ſed ter aut quater ingeminant. Innocentius tertius epiſtolarum Decretalium lib. 1. ad Abbatem Sanctæ Crucis, & ſancti Leufredi loquitur de Eccleſia Diui Remigij in villa Cailliaco. Deinde Iton ad ſuburbana ædificia vrbis Eburonicum prope Diui Taurini monaſterium, ipſamque vrbem fluit antequam in

La Seino. Auduram ſe effundat. Lucios percaſque nobiles hic amnis profert, ROÜEN & albos piſces alit. ROTHOMAGI præclarum pontem Sequanæ impoſitum inuenies, de qua vrbe epiſtola ad Victricium Epiſcopum Paulinus agit in hunc modum; *Nunc Rothomagum & vicinis ante regionibus tenui nomine peruulgatum in longinquis etiam prouinciis nominari venerabiliter audimus, & inter vrbes ſacratis locis nobiles cum diuina laude numerari: haud immeritò: cùm totam illic qualis in Oriente memoratur Hieru-*

ſalem, faciem Apoſtolorum quoque præſentia meritum tuæ ſanctitatis ad duxerit: qui peregrinam memoriis ſuis vrbem affectu ſanctorum ſpirituum, & affectu operum diuinorum ſedibus ſuis comparant, qui in teipſum aptiſſimum ſibi diuerſorium repererunt. Fortunatus multo poſt, Rothomagum verſibus ſuis inſeruit: quam & Vitichindus lapſu temporum Danorum vrbem vocat, quod eam Normanni, id eſt Septentrionales populi inhabitent. Inter opera verò illius vrbis publica & admiranda pons ille ſpectari merito ſuo debet ingenioſe ab artifice exædificatus, fœlicisque eius in eo perſpicue habetur ratio difficultatis, quæ inerat propter recurrentem fluxum & refluxum maris, qui ſingulis diebus bis accidit. Idcirco enim è quadrato lapide ſtructus eſt pilaſtris ſtupenda craſſitudine, & fornicibus prælatis.

SEQVANA.

De fluxu autem eo & refluxu Oceani Armoricus poëta Philippid. 6.

Subſtitit in portu, reſtuo quem Sequana fluctu,

SEQVANA. cus appellat, vnde inquit lib. 4. Philippidos.

Vnde oriens ortis fluit vtilis Epta, ſatiſque,
Donec Sequanio procul hinc ſe perdit in amne.

De quo etiam duobus locis Sugerius loquitur in vita Craſſi noſtri regis, eorum primus eſt, *Grata piſcium fœcunditate Epta fluuius propè* *Giſors.* *Giſortium fluit.* Alter, *Interfluit Giſortium fluuius grata piſcium fœcunditate, qui dicitur Epta*, qui quidem oritur è fonte cognomine, duabus leucis aut circiter à Gornaio di- *Gornay* ſtans. Pars eius Gornaium interluit, pars muros eius circuit. Giſortium quoque partim interſecat, partim *S. Clair* ambit verſus *ſanctum Clarum* fluens, *Roche-Guyon.* nomenque amittit. Apud *Guidonis Rupem* Sequanæ permiſcetur, ab oſtio eius in fontem quatuordecim leucis diſtans, à Giſortio verò ſeptem. Tructas nutrit, lucios, cancros, goiones, anguillas prope innumeras. Et quidem *Giſortium* oppidani putant dictum quaſi regis otium. Municipium enim eſt elegans ac benè ſitum, ac prouerbio

dici ſolet tàm ab ipſis quàm à viciniis populis videri eam vrbem Doarium Virginis Mariæ. Donatio enim propter nuptias à ſponſo facta Doarium eſt, quæ neque vendi, neque liberis ex quaque cauſa eripi poteſt, ideoque chariſſima eſt. De Giſortio autem notus eſt verſus Armorici. SEQVANA.

Giſorti mœnia frangit.

Aliam quoque interpretationem afferunt, ac Giſortium dictum putant quaſi diuortium Regum Angliæ & Franciæ. Sugerius hiſtoricus de Gorneio inſula hæc pauca tradit. *Habet Caſtello inſula grata amœnitate pabulorum, equis & pecoribus opima, quæ ſe aliquantiſper latam, ſed plus longam producens maximam oppidanis confert vtilitatem, cùm & ſpatiantibus decurrentium aquarum clarificam & exhilarationem, & modò florentium, modò creſcentium graminum obtutibus & formis exhilaratam afferat clarificationem; huius etiam circunclusione exiſtentibus ſecuritatem.* Eſt aliud Gornaeum Caſtrum ſuper fluuium Matronæ ſitum; vnde *Hugo de Pomponia miles ſtrenuus mercato-* *Gornay ſur Marne*

SEQVANA. *rum equos in via Regia inſperato rapuit, & Gornacum adduxit.* Hic itaque locus ad Normaniam pertinet.

Vernon. Poſtodum Sequana *Vernonem* oppidum alluit, quod egregium pontem lapideumque habet, & Guilielmus Neubrigenſis Anglorum hiſtoricus nomen oppidi etiam complectitur. *Gallionem* etiam Archiepiſcopi Rothomagenſis ſeceſſum ad animi oblectationem ab eadem ripa parum abeſſe moneo, qua Verno, qua Medunta, qua Piſſiacum ſitum reperies. De quo Gallione Armoricus lib. 5. Philippidos ait: *Gaillon*

Gallionis cingere muros.

Ac ferè diſtat Gallio à ripa Sequanæ duobus paſſuum millibus. A Gallione autem ad S. Audoëni parrochiam, quæ Archiepiſcopi Rothomagenſis olim fuit: inde ad *Arcuarii pontis* oppidum veniendum eſt. De eo Armoricus Philipp. lib. 7. ait: *Pontem qui dicitur Arcſa diruit.* *Pont de l'Arche*

Quo tranſito, Sequana non multo poſt quinque leucarum flexum facit, vſque ad ſancti Audoëni op-

pidulum, ſed ſi breuiorem nauigationem facere velis, opus eſt vt terra progreſſus aut equo, curru, aut bobus vnam tantum leucam conficias donec aquam Sequanæ iterum reperias, & nauiculis ibi ſtatim habitis vt viatores celeriter excepti Rothomagum clariſſimam vrbem vehantur. Sed antequam de ea dicamus, Auduram flumen deſcribere lubet, quod in Sequanam labitur ad pontem Arcuatum, fornices enim pontium arcus appellari mos eſt. E Pertica regione Carnuto vicina labitur. De qua libro tertio Philippidos Armoricus meminit cùm ait:

SEQVANA.

Pertica Rotroldo gaudet nemoroſa recepto.

Le Perche.

In Carnutum agros moderato curſu fertur. De eo agitur in veteri martyrologio ad 12. Kal. Nouembris his omnino verbis.

Carnotis, Iotro monaſterio natalis S. Priſci martyris ſuper fluuium Andura. Et in vita Leofredi Abbatis S. Crucis Eburonicum, fluuij Auturæ bis fit mentio. Vita autem illa ſcientiſſimè olim perſcripta eſt. *Cur-*

Courville.

SEQVANA. *nam villam* municipium Carnutum alluit, de quo Iuo Carnotenſis epiſtola 268. *Eccleſia*, inquit, *S. Nicolai ſita eſt in municipio quod Curuauilla dicitur.* Et epiſtola 267. *Hæc Eccleſia in municipio quod Curuauilla dicitur ſita à fundatore ſuo in honore ſancti Nicolai, Canonico adium fuit deputata.* Inde labitur ad vrbem Carnutum inferioremque eius partem, orientalem ſcilicet alluit. Fortunatus in vita ſancti Martini lib. 3. de hac vrbe loquitur his verbis.

Carnotus hinc etiam dum prætereunda veniret
Ethnica per campos paßim obuia turba fluebat.

Cuius vrbis deſcriptionem non præterit Armoricus Philippidos libro ſecundo.

Vrbs quoque Carnutum, quam ciuis tam numeroſus,
Tamque potens Clerus, & tàm prædiues opimant,
Eccleſiaque decus, cui ſcemate, mole, decore,
Iudicio par nulla meo reperitur in orbe.
Quam, quaſi poſtpoſitis ſpecialiter omnibus, vnam

Virgo beata docet Chriſti ſe mater amare SEQVANA.
Innumerabilibus ſignis, gratoque fauore,
Carnuti dominam ſe dignans ſæpè vocare:
Cuius & interulam cuncti venerantur ibidem,
Quæ veſtita fuit cùm partum protulit agnum.

Tum *Nouigentum* alluit Regium dictum à Philippo Valeſio, qui ibi deceſſit, & eius nominis Rex ſextus fuit. Poſtmodum excipit *Vegriam* è Monfortia ſylua profluentem, venientemque *Hudeneum* municipium in via qua *Drocas* itur. E Drocis *Bleſia* amnis in Anduram labitur, nec non *Hadra* qui è *Nonanticuria* & longius fluens *Stratam* monaſterium, deinde *Motellas* vicum alluit, antequam ad Æduram periturus perueniat. De Hadra autem vulgo dici ſolet ille verſus.

Nogent le Roy. *Vegre, r.* *Houdã.* *Dreux* *Blaiſe, r.* *Hadre, r.* *Nonencour.* *L'Eſtree*

Hadra licet parua Francorum diuidit arua.

Quod olim Francos à Normanorum finibus diſtingueret. In prouincia vero Normannia Audura fontem

SIQVA-NA habet inter *Aquilam* & *Vernolium*, cuius muros alluens incipit Normanniam à Francia diſtinguere. A Vernolio *Filiceras* Anglicis bellis notas petit, mox Nonanticuriam Normannici quidem iuris, niſi quod ſuburbana ædificia ſunt Francici Imperii. Poſtea *Anetum* pulcherrimam ſtationem & amœniſſimam villam præterfluit. Deinde Iberium nobilem vicum quem *Ibram*, & Ibream Armoricus appellat quarto Philippidos.

L'Aigle

Verneüil.

Filiers.

Anet.

Yury.

Sibi iàm ſubiecit Ibream.

Et alibi.

Ad Ibram ſigna reflectat.

Pacy.

Exin *Paciacum* in diuerſa ripa ſitum alluit. De quo idem Armoricus Philippidos 3. de Ricardo Anglorum rege loquens.

Paciaci ſibi tuta magis fore mœnia credens.

Et de Philippo rege lib. 4.

Iàm ſibi Paciacum, ſibi iàm ſubiecit Ibream.

A Paciaco autem continuato curſu propè *Ebaronicum* vrbem Epiſcopatu inſignem, deinde Lucum veris præterfluit: poſtea Gallionem, de-

EVREVX.

aique cis pontem Sequanæ, quem arcus ſeu fornices vocant, vbi penè peruentum eſt, ipſi fluuio permiſcetur, & piſcem quidem optimum geſtuq; ſuauiſſimum, & varij generis hic amnis ferre ſolet. Id enim ſcire poſſum, cùm in ripa eius apud *Brolium* ordinis Clareuallenſis monaſterium quinque aut ſex continuos menſes habitarim, ciuilia bella fugiens. Duo riuuli, vnus è ſtagno *Bertulienſi* fluens, alter è Vernolio Perticenſis regionis oppido, in vnum confluentes *Itonem* amnem faciunt, quod apud *Condetum* amœnam ſtationem Epiſcopi Eburonicum lapideo ponte iungitur, perſpicuaſque vndas gerit, arenamque mortalium oculis gratiſſimam. Inde Eburonicum primariam vrbem petens, in medio itinere repente terra abſorptus periiſſe videtur: amplius enim quàm terna paſſuum millia latet quaſi numquam rediturus. Verùm magna ſpectantium admiratione duabus leucis ab illa vrbe erumpit, quaſi iterum velit videri: quod naturæ miraculum ingens eſſe puto. Idque accidit prope Abba-

SEQVANA.

Iton, F.

ſalem, faciem Apoſtolorum quoque præſentia meritum tuæ ſanctitatis adduxerit: qui peregrinam memoriis ſuis vrbem affectu ſanctorum ſpirituum, & affectu operum diuinorum ſedibus ſuis comparant, qui in teipſum aptiſſimum ſibi diuerſorium repererunt. Fortunatus multo poſt, Rothomagum verſibus ſuis inſeruit: quam & Vitichindus lapſu temporum Danorum vrbem vocat, quod eam Normanni, id eſt Septentrionales populi inhabitent. Inter opera verò illius vrbis publica & admiranda pons ille ſpectari merito ſuo debet ingenioſe ab artifice exædificatus, fœlicisque eius in eo perſpicue habetur ratio difficultatis, quæ inerat propter recurrentem fluxum & refluxum maris, qui ſingulis diebus bis accidit. Idcirco enim è quadrato lapide ſtructus eſt pilaſtris ſtupenda craſſitudine, & fornicibus prææltis.

SEQVANA.

De fluxu autem eo & refluxu Oceani Armoricus poëta Philipp. lib. 6.

Subſtitit in portu, reſtuo quem Sequana fluctu,

SEQVANA. *Vno quoque die bis certis inſluit horis,*
Et breue poſt ſpatium refluit; ſiccumque relinquit;
Tamque repentinos operatur cauſa meatus,
Soli nota Deo, nec eam comprehendere ſenſu
Humano potuit, poteritve in ſecula quiſquam.
Cauſa latet, ſed res ita eſt.

De fluxu & refluxu generaliter, deque duobus æquinoxiis ab eodem ſcriptore conſequenter agitur, ita vt ſcientiam eius lector admirari cogatur. Et Fortunati verſus ſe offerunt:

Peruenit qua ſe piſcoſo Sequana fluxu
In mare fert iuncto Rothomagenſe ſinu.

In ea vrbe ad Orientem eius viſuntur riuuli duo, qui illam introrſus irrigant, vni *Robetio*, alteri *Anbeta* nomen, inque Sequanam labuntur. Quæ ad Oceanum fluere perſeuerans Caldebecum municipium alluit gentis Caletorum, mox inter *Arefluctum* in eadem ripa & *Hunfluctum* attingens Oceanum ſubit. De Caleto autem pago ad annū

Caudebec. *Caux.* *Harfleur.* *Honfleur.*

milleſimum centeſimum ſexageſi- **Seqva-**
mum tertium Sigebertus tradit **na.**
quod ſequitur. *Iulia bona in Cale-* *L'Iſle-*
tenſi pago iuxta Sequanam eſt ſedes *bonne.*
Regia à Dominis Normannorum
multùm amata, & frequentata.
Hanc Iulius Cæſar, ex cuius nomi-
ne Iulia vocatur, condidit. Deſtru-
cto verò Caleto ex eius veteri vo-
cabulo tota regio ſita inter Sequa-
nam & mare adhuc vocatur. Quod
verò dicat Gobelinus bonus auctor
ſcire operæpretium eſt in commen-
tariis Pij ſecundi libro ſexto. *Nor-
mannia*, inquit, *prouincia eſt Galliæ
ad Oceanum pertingens, hinc Morinis
quos noſtra ætas Picardos appellat, in-
de Venetis iuncta, quos Britones vo-
cant.* In eo quod de Normannia di-
cit nihil improbo, ſed Picardos ap-
pellari Morinos, & Britones Vene-
tos neſcio quàm verum ſit, vſque
adeo periculoſum eſt homini exter-
no de ignotis regionibus ſcribere.
Alter autor eſt Ioannes Theutoni-
cus in Gloſſa, cap. Moſes ait. *Nor-
manni egregiè potant, ne anima eo-
rum maneant in ſicco.* Quam eius vo-
cem ridiculam puto; ſobrietate enim

SEQVANA. Normanni Theuthonas ſuperant. Ammiani quoque Marcellini ex libro decimo quinto locus hic annotandus eſt. *A Belgis eandem gentem Matrona diſcindit & Sequana, amnes magnitudinis geminæ, qui fluentes per Lugdunenſem ſecundam, poſt circumclauſum ambitu inſulari Pariſiorum Caſtellum Lutetiæ nomine, conſociatim meant, meanteſque protinus in mare prope Caſtra Conſtantia funduntur.* Non quidem admodum propè, ô Marcelline, ſi verum amamus. Lexouij enim Aulerci & Baiocaſſini obſtant atque impediunt ne prope Caſtra Conſtantia fundi Sequanam in Oceanum putemus. Totam autem Normanniam à veteribus nominari ſecundam Lugdunenſem libro de notitia Epiſcopatuum Galliæ jàm oſtendimus Sunt ergo in Lugdunenſi ſecunda ſeptem Epiſcopatus cum territorio quiſque ſuo, Rothomagenſis, Ebroicenſis, Lexouius, Seſuuienſis, Baiocaſſinus, Abrincatus, & Conſtantia. Quæ territoria ab vno Rothomagenſi ampliſſimo Senatu ſummum ius accipiunt. Primùm igitur amnes

ſingulorum Epiſcopatuum proſequamur. *Andelia* quidem diœceſeos Rothomagenſis in Sequanam labitur, vtiliſſimus vrbi Lutetiæ Pariſiorum. Ligna enim non colligata in eum iaciuntur, quæ ſenſim ad oſtium eius perueniunt, vbi in parata nauigia collocantur vt aduerſo flumine Sequana in portum Pariſienſem perueniant; vtque celerius id fiat, adhibentur ſingulis nauigiis equi aliquot præituri. De Andelio Armoricus lib. 6. SEQVANA. *Andele*, I

Obſidet Andely, quod dicitur inſula Caſtrum.

Et diffuſius libro ſeptimo de Andelio quoque agitur. Andelius verò amnis oritur prope *Catillionem* caſtrum ſub *Feritate Brayca*, ac decurrit retro *Orgneillium* vicum: deinde ſecundum colles *Nollæ vallis*, & Caroli noni regis, vbi venationis labores pati erat ſolitus, ſeceſſum procul ab oculis mortalium. Tum *Floriacum* in via qua Rothomagum itur. *Pontem S. Petri* præcipuam ſedem Roncelliorum nobiliſſimæ gentis, poſtremo Andelius nomen amittit apud Abbatiam duorum *Charleval.*

SEQVANA. Amantium iuxta pontem quem *Arcuatam*, vt dixi, vocant, in Sequanam influens. *Seſunij* verò ab Arcenconio vrbe quinque leucis diſtant, eſtque ditiſſimus locus totius Epiſcopatus. Oritur autem prope Seſuuios *Olena* amnis Ptolomeo memoratus, Seſuuiorumque vrbem interluit. *Argentam* vrbem quinque leucis remotam petens, quæ in edito quidem loco ſita decliuis tamen eſt, qua parte in Olenam deſcenditur, qui continuato curſu *Cadomum* præclaram vrbem Baiocaſſinæ diœceſeos interluit, ponteque iungitur è tribus fornicibus compoſito. De qua Armoricus Philippidos libro octauo.

Olne, r.

Caën.

Villa potens, opulenta, ſitu ſpatioſa, decora
Fluminibus, pratis, & agrorum fertilitate,
Merciferaſque rates portu capiente marino,
Seque tot Eccleſiis, domibus, & ciuibus ornans,
Vt ſe Pariſio vix annuat eſſe minorem.

Qui verò ſitum Cadomi benè

excuſſerit, illam iudicabit & pulchram & amœnam ob Olenam flumen, qui bis quolibet die ob fluxum & refluxum Oceani inflatur. In quam vrbem fluuius quoque alius nomine *Vdo* fluit, atque in Olenam labitur. Poſtremo tribus leucis ab vrbe in portu *Doyſtrehana* in Oceanum effunditur. Notandumque eſt nauigia magna ab Oceano Cadomum magno ipſius commodo quæſtuque civium impelli, ob fluxum refluxumque maris. Prope Cadomum in loco cui *Semella* nomen anno milleſimo ſexcenteſimo quinto Balena ingens in litore Oceani deſtituta aquis refluxus qui tunc longè maximus fuit, capta atque oppreſſa eſt. Abeunte verò mari plebs ſulmones, alauſas, & lampredas quotidie quam plurimas capit aut occidit. Sulla amnis è meridie profluens, & Tillij caſtri muros lauans, duos lapideos pontes habet: quorum vnus Vetus appellatur, alter verò *Redeneris*, Archidiaconatumque Cadomenſem interſecat, prope cuius oſtium dum mare intrat ſupereminet Templum parrochiale

SEQVANA.

Oudon. r.

Eſtrehan.

Vieux-pont. Reuiers.

SEQVANA Cour-ſeulle. & via publica intermedia, & Caſtellum quod vulgo *Curſus Sullæ* dicitur, quia ibi Curſus Sullæ deſinit. Vrbs verò Baiocaſſium ab Oceano leuca & dimidia diſtans, Epiſcopatu illuſtris, Templumque Virgini ſacrum, ſtructura tectiſque magnificum habet, cui adiacet cœmiterium parrochiale ſancti Saluatoris ad meridiem, vbi leguntur verſus in muro turris maioris olim ſculpti, qui ſic habent:

Quarta dies Paſchæ erat dum Clerus ad huius
Quæ iacet hîc vetulæ venimus exequias
Lætitia diem magis quem amiſiſſe dolemus,
Quàm centum tales ſi caderent vetulæ.

Eam vrbem alluit ad orientem *Aure, r.* amnis, qui vulgo *Aura* dicitur: ſed in Chartulario Eccleſiæ *Aurea*; fluitque per parrochiam, quæ *Vallis ſuper Auram* dicitur. *Vaux ſur Aure. Drome,* Alius autem amnis *Droma* decurrit per parrochiam quæ *Vauſelles* nuncupatur, leuca vna ab vrbe, valde quidem periculoſus: vnde hoc vulgare

gare circumfertur, SEQUANA.

La Riviere de Drome

Ha tous les ans cheval ou homme.

Id eſt aut equum aut hominem Droma quotannis abſorbet.

Hi ambo confluunt prope locum qui *Manſiones* appellatur, & ad radices *Montis Chalni* verſus *Foſſam Solſtitii* ſenſim decurrunt ſuper ſabulo, arenaque firma & unita, ubi è mortalium oculis ſubducuntur, non ſine admiratione eorum qui id fieri vident. Inde ſub terra latentes apparere incipiunt dimidia leuca ſuper littus maris, ad locum qui *Portus Baiocaſſium* dicitur.

Maisõs.

La Foſſe du Soucy.

Vironus ſeu Viria, Regia ſedes Prætorii Cadomenſis, eodem nomine quo urbs fluvium habet, qui in mare labitur apud *Vadum ſancti Clementis*, & non procul decurrit è regione Conſtantina *Doua* amnis, cujus origo eſt apud ſiluam & Caſtellum vulgo *Briquebec* appellatum. Inde alluit caſtrum ſancti Salvatoris cognomento Vicecomitis, vbi lapideo ponte tranſitur, poſtea acceptis aliquot flu-

Le Vé S. Clement, autrement le grand Vé.

la Doue, r.

SEQVANA. violis fluit prope *Carantum* oppidum, ubi lapideum pontem habet: poſtea verſus Vada ſancti Clementis properat, & tandem effunditur in mare, cujus fluxus refluxuſque quotidie viſitur. In Epiſcopatu verò Abrincantuorum duo fluvii ſunt, & *Ocrium* promontorium *Le Mont ſaint Michel.* Michaëlis nomen ferens, de quibus hæc dicenda ſunt. Primus vo- *Ardre r.* catur *Arduus*, de quo Glaber hiſtoricus Cluniacenſis cap 3. lib. 3. *Eſt*, inquit, *non longè à promontorio S. Michaëlis in Oceano fluuiolus cognomento Arduus.* Secun- *Senune.* dus *Senuna*, quod didici à Poſtello Barantonio doctiſſimo viro genere Normanno, Oceano proximus, & navigabilis fluvius, qui circa *Ocreum* promontorium in mare evolvitur. Idem hiſtoricus de promontorio Michaëlis eodem loco ſcribit. *Contigit in proximum Eccleſiam beati Michaëlis Archangeli cremari incendio, quæ ſcilicet conſtituta in quodam promontorio littoris Oceani maris, toto orbe nunc vſque habetur venerabilis: nam & inibi certiſſimum conſpicitur, videli-*

cet ex incremento atque decremento lunari eundo ac redeundo proceſſu mirabili in giro ejus promontorii, reuma ſcilicet Oceani, cujus etiam maris excrementum Malinas vocant, decrementum quoque Ledones nuncupant: atque ob hoc maximè prædictus locus à plurimis terrarum populis ſæpius frequentatur. Eſt etiam non longè à prædicto promontorio fluuiolus cognomento Arduus, qui poſt hæc paululum excreſcens per aliquod temporis ſpatium intranſmeabilis effectus ad prædictam Eccleſiam ire volentibus viam plurimum impedientibus aliquantiſper ejuſdem itineris obſtaculum fuit: poſtmodum verò in ſeſe rediens profundiſſimè littus ſuo curſu ſulcatum reliquit. De eodem promontorio hæc Armoricus breter ſcribit. SEQVANA.

Hic ſummo rupis in vertice ſcemate miro
Condidit Eccleſiam devotio Chriſticolarum,
Angelico monitu ſibi quam ſacravit honore
Perpetuo Michaël Archangelus, ut famuletur

SEQVANA.

Chriſto ſemper ibi monachorum concio ſancta,
Quo vix perque gradus aſcenditur, inferiuſque
Pendula villa domos ſpecioſas & plures habet:
Et populi multi ſatis ampla ſede capaces,
Qui locus in cœlum ſe taliter elevat, vt dum
A longè aſpicitur, aliud nihil eſſe videtur,
Ardua quàm turris hominum fabricata labore.

Circa annum Domini ſeptingenteſimum decimum S. Michaël Abrincenſium Epiſcopum monuit, vt in ſummitate montis qui à ciuitate Abrincenſi diſtat ſex millibus, Eccleſiam in nomine ejus conſecraret.

Avranche.

Eoſdem verò Abrincantuos à Britonum finibus *Coethnus* amnis ſeparat atque diſtinguit, vt ille ipſe Armoricus tradit libro octauo, cùm ait:

Coethnon, r.

——————Abrincos
Finibus à Britonum quos limitat vnda Coethni.

Caſtra verò *Conſtantia* Epiſcopum habent, à Conſtantino Cæſare Conſtantini Magni filio dicta, vt ex Marcellino apparet. Illa verò civitas muris incincta foſſiſque eſt. Extra eam verſus occidentem ſolem in ima valle viſuntur Romana opera, & altiſſimæ columnæ incredibilis ſtructuræ, ſub quibus fluit *Bulſardio* rivulus, ſupraque eas inſtar pontis fornices per quos fons ſemileuca ab eo aquæductu diſtans per tubulos plumbeos perducitur vſque ad vrbem Conſtantienſem, & quidem mediam, ſine quibus tubulis aqua ferè deſtitueretur. Superſunt *Lexovii* & *Aulerci*, de quibus Armoricus ait 5. Philippidos: SEQVANA. *Coutãce.* *Burd. r.*

—— Siceraque tumentis
Algia potatrix, Lexovia fontis egena, AVGE.
Quæ pro fonte maras gaudet potare lutoſas.

In Eccleſia Lexovienſi Archidiaconus Algienſis eſt notiſſimum nomen ab Algia dictum. Regino hiſtoricus ad annum Chriſti milleſimum octingenteſimum nonageſimum narrat Normannos, *quod-*

SEQVANA. dam caſtellum in Conſtantienſi territorio, quod ad ſanctum Loth dicebatur, obſediſſe; acceſſum ad fontem aquæ ex toto prohibentes oppidanis ſiti areſcentibus fit deditio eo pacto, vt vita tantum conceſſa cætera tollerent. Illis à munitione progreſſis gens perfida fidem & promiſſa data prophanat, omneſque abſque reſpectu jugulat: inter quos Conſtantienſis Eccleſiæ Epiſcopum interimunt. Qui hiſtoricus ſancti Viri de quo loquitur, nomen neſcivit, quem Conſtantienſes Laudum appellant. S. Lo. Quas autem maras Lexoviorum eſſe dicit Armoricus, eaſque à Lexouienſibus potari, hæ ſunt reſides aquæ. Algiam autem appellat, quam vulgò Augiam Aulercorum Normanni vocant. Quæ regio ſub Lexoviorum Epiſcopatu eſt, & de eorum naturali eloquentia alibi diximus. Supereſt vt de aliquot Normanniæ locis nondum expoſitis pauca dicamus: ac primùm de *Fiſcanenſi* Monaſterio, Feſcam. de quo Glaber c 4. l. 4. ſic ait: *Fiſcanenſe Monaſterium ſupra mare conſtitutum, à Rothomagenſi urbe*

quadraginta fere milliaribus diſtat. SEQVANA.
Paulus Diaconus de Longobardis libro 1 capite 6. de Ebodia inſula quid dicat videamus: *Triginta fermè millibus à Sequanico littore Ebodia inſula diſtat, in qua, ſicut ab incolis ipſis aſſeveratur, vergentium in eadem Charibdi aquarum garrulitas eſt.* Audiui quendam nobiliſſimum Gallorum referentem, quod aliquot naues priùs tempeſtate convulſæ, poſtmodum ab hac eadem Charibdi voratæ ſint. Cæterùm præſtat quinti capitis initium adjungere ad intelligendum quid ſit vorago, & vbi ſit. *Nec multùm procul ab hoc de quo prædiximus littore contra Occidentalem partem, qua ſine fine Oceanum pelagus profundiſſima illa aquarum vorago eſt, quam vſitato nomine maris vmbilicum vocamus, quæ bis in die fluctus abſorbere & rurſum euomere dicitur, ſicut per vniuerſa illa littora accedentibus & recedentibus fluctibus celeritate nimia fieri comprobatur.* Hujuſmodi vorago à Poëta Virgilio Charibdis appellatur, quam ille in freto Siculo eſſe his verſi-

SEQVANA. bus atteſtatur.

Dextrum Scilla latus, læuum implacata Charibdis
Obſidet, atque imo barathri ter gurgite vaſto
Sorbet in abruptum fluctus, rurſuſque ſub auram
Erigit alternos, & ſidera verberat vnda.

Ab hac ſanè de qua diximus voragine ſæpe naues rapi, è curſuque attrahi affirmantur tanta celeritate, ut ſagittarum per aërem lapſus imitari videantur & nonnumquam in illo barathro horrendo nimio exitio pereant. Sæpe cùm jamque mergendæ ſunt ſubitis vndarum motibus retroactæ, tanta rurſus agilitate inde elongantur, quanta priùs attractæ fuerant. Affirmant eſſe & aliam hujuſmodi voraginem inter Britanniam inſulam, Galliamque provinciam. Cui etiam rei aſtipulantur Sequanica, Aquitanicaque littora, quæ bis quotidie tam ſubitis inundationibus opplentur, vt qui fortaſſe aliquantulum introrſus ad littora deprehenſus fuerit, evadere vix poſſit. Videas ea-

rum regionum flumina fontes verſus curſu velociſſimo relabi, ac per multorum millium ſpatia dulces fluminum lymphas in amaritudinem verti. Ac ne quis duo nos flumina agri Lexouiorum obmiſiſſe queratur, dicemus *Iuam* Lexouiorum populos irrigare, & *Rillam* amnem in eadem diœceſi fluere, nominarique S. Pauli ſuper Rillam municipiolum. Poſt oſtium fluminis Sequanæ occurrit *Portus Gratiæ*, quem Franciſcus primus ædificare cœpit adverſus vim Anglorum, Henricus verò filius ejus egregiè munivit. In eadem ora maritima *Fiſcanum* quoque Monaſterium ſitum ſuprà diximus. *Dieppa* ſequitur, à fluuiolo nomen habens, vnde Armoricus: SEQVANA. *Iue, r.* *Rille, r.* *Le Havre de Grace* DIEPPE.

—portus fama celeberrimus, atque
Villa potens opibus florenti nomine
Deppem.

Poſtremo *Aucum* non longè ab Oceano adhuc Normannicum eſt, cujus populos callidos cautoſque eſſe natura cognitum eſt, nec ſubjici velle legibus aut moribus vllius gentis, & morum ſuorum ob- EV.

SEQVANA. ſervantiſſimos cuſtodes eſſe. Intra viginti quatuor horas licet eis ab eo quod dixerint promiſerintque impunè diſcedere. Litigare ſcienter & nodum in ſcirpo quærere ſolent, ut non ſine cauſa Placentinus Normannos eſſe doli capaces ante pubertatem olim dixerit. Eoſdem ego ingenioſos ad percipiendas bonas artes & ſcientias prædico.

Picardia ſtatim ſequitur, quæ Belgicæ ſecundæ partem facit, in qua *Gualerici* Aruerni genere monaſterium atque oppidum indigenæ non Galerici, ſed corruptè Valerici ſolent appellare. De ſitu ejus in vita ſancti Galerici agitur his verbis; *Situs ejus loci commodiſſimus eſt. Namque ab uno latere ex propinquo mari multam habet amœnitatem, ab alio verò præterfluit piſcoſus fluvius Summa, atque illic ſuper ſcopulos & ſaxa ingentia, ab imo uſque ad ſublime viſuntur ſtructa ædificia quæ admirandum præbent vicinæ regionis hominibus ſpectaculum. Porro à parte tertia quæ ceteris præcellit, humus eſt optima & valde fertilis, & tàm arboribus pomiferis,*

S. Valeryi

Sûme I.

quàm ſilveſtribus, iiſque & denſis & ſpecioſis, magno ambitu cingitur ad multam utique amœnitatem. Nec abs re fuerit etiam quod in vita Burchardi Comitis Corbolii reperitur, hoc modo. *Tempore glorioſi Roberti Regis circa annum Domini milleſimum vigeſimum octavum, regni verò ſui quadrageſimum primum, dum Francorum regnum optima pace gubernaretur, ſubitò idem regnum maligna conturbatur adverſitate. Unde accidit ut quidam hujus ſeculi ventoſa nobilitate prædives Arnulphus Comitatus officio inſignitus contra dominum Robertum inſurgeret: & contra quæ ejus ditioni ſubjecta fore videbantur, incendio concremaret, & ea mala quæ inferre poterat in omnibus adhiberet. Qua diſcordia prævalente, & diaboli ſævitia præeunte Cœnobium ſancti Walarici adiit, incendio cuncta quæ potuit concremavit, atque ipſum corpus Confeſſoris Chriſti proprio dominio ſubdidit. Qua de re triſtitia magna repleti monachi, tanto carentes patrono celeri greſſu Regem Francorum adeunt, poſcentes ut eis ſuccurrere dignaretur.*

SEQVANA.

SEQUANA. *Qui eis præſentiam ſui exhibere non valens Dominum Burchardum exorando deprecatur, ut eis ſua vice ſuccurreret, & eis corpus ſanctum quo valeret juvamine reddere faceret. Venerandus verò Burchardus Comes illuc adveniens, de Dei gratia corde confidens, Comitem Flandrenſem adiit, Regia profert verba, & eum exorando deprecatur quatenus Confeſſoris Chriſti membra quæ iniqua cupiditate ſuſtulerat, voluntate & miſericordia Dei præeunte ſolo reſtitueret proprio: qui ejus precibus aſſenſum præbens, pacem fecit cum rege & Francis, & quod à tanto Comite petebatur, celeriter adimpletur. Cumque veniſſent ad fluvium qui Summa dicitur, & inde tranſire vellent: repente mare cernunt inundaſſe, & viam ſancto corpori Comitique Burchardo & cæteris qui cum eo erant denegare. Tunc Comes qui bajulus ſancti corporis erat, cunctis audientibus ad Deum tota mente exorantibus dixit: Domine Jeſu Chriſte, ſi miſericordia voluntatis tuæ exiſtit ut corpus hujus ſancti tui proprio reſtituatur cœnobio, jubeas nobis hoc*

ſlumen maris clementia tuæ bonitatis diuidere, & viam hujus itineris clementia tua nobis pandere non dedignetur, quatenus hæc plebs tuo nomini ſeruiens ad laudem gloriæ tuæ, & ad honorem hujus ſancti tui corde devoto munera laudum læta cordis exultatione perſoluere valeat. Ad hanc vocem ſervi Dei & precibus ſancti ſui exoratus Dominus, ſubitò æquoreum mare ita diviſum eſt, ut baiuli ſancti Corporis & cunctus populus laudando & benedicendo Dominum Deum cum ſumma laudis deuotione illud æquoreum maris periculum ſiccis veſtigiis abſque vllo maris periculo pertranſiret: ex quo facto illud Dominus reiterare dignatus eſt miraculum quod per Moyſem famulum ſuum fugientibus filiis Iſraël per medium mare operari dignatus eſt. Hic verò amnis non eſt admodum largus, ſed altus, & *Sumina* vocatur à Fortunato Pictauienſi Epiſcopo; ſic enim ait c. 10. vitæ S. Medardi: *In prouinciam ducitur Francorum acies Clotarij Regis cum manu valida ad fluvium cui vocabulum Sumina.* In vita S. Opor- SEQUANA.

SEQUANA. tunæ *Somona* dicitur. Id veliuolum flumen eſt, nunquam aſtringitur gelu, uno loco periculoſiſſimè navigatur propter cæcum gurgitem, accolis tamen cognitum. Gregorius antiquiſſimus rerum noſtrarum ſcriptor eodem nomine appellat, ipſumque eſſe ex pulchris magniſque fluminibus regni Franciæ multi autores teſtantur. De eo & pluribus aliis poëta Gallicus ſic cecinit:

Tu n'as rien veu, que Dordogne & Gironde,
Bien toſt verras la Charante profonde,
Loyre au long cours, Seine au port fructueux,
Saune qui dort, le Rôſne impetueux,
Auſſi la Somme, & force autres rivieres,
Qui ont les bords de maintes villes fieres.

Quibus verſibus Ligerim quidem ob longiſſimum curſum eius laudat, Sequanam propter fructuoſum portum, Ararim dormienti ſimilem, ob leuem eius motum,

Rhodanum impetu rapidum eſſe dicit. Sommam multis vrbibus inſtructam atque ornatam, quam id circo ab ortu fonteque petimus. Oritur in vico Veromanduorum *Feruaquio*, vnde *S Quintini* municipium petit: de quo Uſuardus in Martyrologio vetus ſcriptor ſic ait: *In Galliis oppido Vermandenſi ſancti Quintini, qui ſub Maximino Imperatore martyrium paſſus, cujus corpus poſt annos quinquaginta quinque revelante Angelo inventum eſt.* Hæc ille pridie Kal. Nouembres. In vita quoque eius martyris ſcriptum inuenio quod ſequitur: *Eius venerabile corpus licèt ab impiis in Somona fluvio cum plumbo fuiſſet immerſum, tamen per annos plurimos latuit, & incorruptum eſt repertum.* Sigebertus hiſtoricus ad annum nongenteſimum ſexageſimũ quartum: *Eccleſia*, inquit, *S. Quintini martyris eſt in inſula ſuper fluvium Somonæ ſita, cuius martyrium anno Chriſti trecenteſimo ſecundo contigit.* Addit Sigibertus, ab Euſebia matrona in ſuperiori loco præeminentis oppidi, quod antiquitus

SEQVANA.

Somme, r.

Saint Quentin.

Vermãdois.

SEQVANA. Auguſta Veromanduorum vocabatur, corpus eius eſſe collocatum, & rurſus ab Eligio Epiſcopo Nouiomenſi detectum. De Veromandica *Amiēs.* autem regione, de Ambianenſi, *Santerre.* deque Santerienſi quomodo Philippo Regi ceſſerint, & quàm vberes ſint, Armoricus ſecundo Philippidos tradit.

Sic Regio quàm lata patet Veromanica tota
Ambianenſis humus pariter cum Santerienſi
Vbertate ſoli Regi ceſſere Philippo.

Ambianorum fines Neruij contingunt. Cæſar lib. 2. de bello Gallico. Idem lib. 3. *Veromandui & Attrebates ſunt finitimi Nerviorum.*

Peronne. Inde Summa *Peronam* progreditur atque alluit, vbi flumem ipſum ponte iungitur. De Perona ſatis erit indicare in Templo illius ſepultum Carolum Smplicem Regem Francorum, malignitate doloque Heriberti Comitis Veromanduorum captum Quatuor leucis ab Ambiano clariſſima vrbe

diſtat *Corbia*, quæ & vrbis nomen eſt, præclarique admodum Cœnobii, quod Summa alluitur Quam quidem quà reſpicit Attrebates populos, idem flumen alluit. Ambianum ſequitur, cuius cives indiligentia ſuorum ius liberæ cuſtodiæ quod eis Reges reliquerant, vltimis bellis amiſere, cum ab Hiſpanis turpiter capti ne dicam deluſi fuiſſent, oportuiſſetque Henricum quartum fortiſſimum Regem illa obſeſſa cogere hoſtem ad deditionem illius, etſi non voluntariam. *Pequigninum* ſupra Ambianorum vrbem eſt tribus milliaribus, ponteque iungitur. Poſtremò Abbatis-villam præclaram nunc vrbem alluit, à qua diſtat ſancti Richarii monaſterium duabus leucis. Id olim *Centula* S. Richarii Preſbyteri monaſterium fuit, ut Vſuardus ait: unde fluviolus rectà in Suminam decurrit, caniturque hodie antiquus ille verſiculus,

Turribus à centum Centula dicta fuit.

SEQUANA. *Pequigny.* *Abbeville.* *S. Riquier.*

Richarij autem monaſterium tàm celebre in regione *Pontiven-*

Ponthieu.

SEQUANA. *ſium* eſt. Reſtat vt de oſtio tanti & tam egregii fluminis Summæ aliquid dicamus, quod ſatis prope *Crotoſium* eſt, vrbem, caſtellum, portumque Pontiuii. Regio Pontinenſis vocatur Pontiuum in vita Bernardi eremitæ ex Abbatis-villa: alii regionem *Pontium* dictam volunt à pontibus, quos propter paludes præterire oportebat. *Altilia* ejuſdem Picardiæ fluuius, prope *Dulendium* oritur, ſeque in Oceanum præcipitem dat non admodum procul à ponte *Collinarum*, vico Pontiuenſium. Super *Mauſtrolium* vrbem illius regionis amnem eſſe Pontiuenſium mihi retulit nobiliſſimus Adrianus Boſlerius peritiſſimus regionis ac proprietarius *Boſlerii* Caſtri, quod in ripa ejuſdem loci propè ſitum eſt: à quo didici eundem fluuium altis marginibus contineri. Accolæ etiam alueum Altiliæ illum vocant. Dulendium autem à vico & caſtello Autiæ (ita enim Gallica voce Altilia dicitur) duabus tantum leucis diſtat, vadoſuſque eſt hic amnis trajicere volentibus ab Ambianis

Aultre, r.

Dorlens

Mon ſtrueil.

ad Atrebates, alibi vado carere di- SEQUANA.
citur. Poſtremò Altilia infra pon-
tem Collinarum & paſſum Altiliæ
funditur in Oceanum, nec æſtimari
poteſt quot in ripis ejus caſtella,
vici, monaſteria diuerſorum ordi-
num, vrbes munitioneſque cum
multa oblectatione animi viſun-
tur. *Canceia* & Summa olim Pon- *Canche, r.*
tivenſium clauſuræ dicebantur, &
ille quidem in vico *Magnicurtio* *Manicourt.*
oritur, & Comitatu ſancti Pauli,
peracto tandem curſu in mare exo-
neratur ſupra *Monſtrolium* vrbem,
inter cellam *ſancti Jodoci* Ponti- *S. Ioſſe.*
uenſis, & *Stapulas* Lupi doctiſſimi
Abbatis Ferrariarum, diœceſis Se-
nonenſis, qui epiſtolas Ludouico
Pio, & Carolo Caluo ejus filio re-
gnantibus ſcitè perſcripſit. Canceia
autem *Heſdinum* Attrebatum la-
bitur, pluribuſque acceptis flumi-
nibus in Oceanum ſe effundit. In *Beauvoiſin.*
Bellovacis Picardiæ populis, qui *Picardie.*
latè patent, *Tharam* majorem, &
Therinam minorem amnes omit-
tere non debeo. Uterque ab occa- *Thare, r.*
ſu profluit, vterque in Orientem *Therin.*
fertur: quod rariſſimum eſt. *Mil-* *Milly.*

SIQUANA. *liacum* autem locus eſt Bellouacorum, Caſtellania hodie à Claromonte dependens, ad Regeſque pertinens, certa tamen ex parte ad Hadrianum Boſſerium egregiè nobilem, cujus domicilium indicamus eſſe in Bellovacis vico Cagnio. Hi duo fluuioli concurrunt atque confluunt, & aquas ſuas permiſcent, abundantque troctis & cancris In vita ſancti Luciani de Thara reperio quod ſequitur: *A monte (Millio) quaſi millibus tribus Thare tranſacto, vnde pervenit Lucianus ad locum quem vir ſanctus funeri tradendum elegerat vno ab vrbe milliario diſtans, in agello publico, ibique cum palma victoriæ ſanctus requievit in pace.* Et quidem in Bibliotheca Monaſterii S. Victoris juxta Lutetiam exemplar reperi, nec ſolùm ibi, verùm etiam Beluaci, & Græcè ſcripta eſt, præfixaque olim à Perionio doctiſſimo viro operibus Diui Dionyſii. Prope Milliacum autem mons eſt nomine *Millius*, & pratum in ejus ſummo viſitur, in quo Lucianus martyr capite plexus vitam amiſit.

Uſuardus ad V. Idus Januarias : *Beluaci*, inquit, *SS. Martyrum Luciani Preſbyteri, Maximiani & Juliani, quorum Maximianus & Julianus primò à perſecutoribus gladio puniti ſunt. Deinde beatus Lucianus poſt nimiam cædem cùm Chriſtum viua voce confiteretur, priorum ſententiam & ipſe excepit.* Thara verò & Therina fluunt prope *Beluacum* clariſſimam vrbem, ſedemque Epiſcopi. Cæſar lib. 2 de Bello Gallico : *Plurimi inter Belgas aiunt, Bellouacos & virtute & auctoritate & longè numero valere, ac poſſe conficere armata millium centum.* Hodie quidem id non poteſt, Cæſar (pace tua dixerim) niſi multos belli ſocios imploret. Deducitur intra vrbem riuus canali exceptus, qui eam perluit. Thara verò recepto jam riuo, quem intra mœnia deductum diximus, in radicibus Tharæ montis fluit. Et Thara quidem lapideum pontem habet antequam in Aiſiam labatur, à quo ponte collocatis equis tractoriis efficitur vt facilius magna onera ex Aiſia accipiat, cujuſmodi ſunt nauigia ſale SEQUANA.

SIQUANA. onuſta: nec fluere, ſed cadere in illam neceſſe eſt, & altiorem eſſe. Indicare quoque neceſſarium puto in qua parte Picardiæ ſita ſint

Froidmont. *Montdarmes.* *Beauuoir.* *Breteuil* hæc loca, *Frigidus mons*, atque *Hermetis* illi vicinus, & collis ſiue mons qui noſtratibus Gallis eorumque lingua *Beauuoir* dicitur, iactu arcus diſtans à Bretulio, ſex leucis à Belvaco, totidem ab Ambianis & Monte Deſiderii. Reſtant veſtigia magnę vrbis loco paluſtri. Vox autem *Beauvoir*, aut ſi mauis Italicè loqui *Belvedere*, ab omnibus vicinis *Bretulio* populis celebratur. Dulacius domum ſuam ædificans repe-rit in iaciendis fundamentis quadrorum quantitatem admodum craſſorum in veteribus muris, rubicundorumque inſtar ſandali eo loco quem ruſticani accolæ *Campos Trigui* appellant. *Sanguinis terſi* regionem Picardi vocant, quatuor leucis à Perona, Roya & Deſiderij monte diſtantem. Poſtremò

Coucy. *Vervin.* *Gratepanſe.* *Codiciacus*, & *Veruinium*, *Bratuſpantium* quoque eſſe oppidum Bellouacorum Cæſar ſcribit libro ſecundo Commentariorum, & vbi fuerit

ex ſimilitudine nominis quod reſtat *Graiepanſe* dicitur, mutata prima litera nominis Latini in B. *Frigidus mons* à Beluaco diſtat leucis tantùm quatuor, eſtque ſitus Monaſterij Ciſtercienſis Ordinis, in qua cella Helinandus hiſtoricus vixit, cuius opera in pluribus Galliæ armariis reperiuntur. Hoc enim ſcio. Prope quod Monaſterium poſitus eſt Mons Hermetis, vbi adhuc in fodienda terra reperiuntur metallicæ aut æreæ mortalium imagines, viſiturque Caſtrametatio Romanorum duobus ferè paſſuum millibus à Bretulio Picardiæ vico. Hæc Dulacius genere Aruernus magnæ autoritatis ſenex Advocatus mihi & pluribus narravit, quartam leucæ partem veſtigiorum vrbis antiquæ & ſtatuas & imagines æreas, & his ſimilia detegi. Hæc narrabat homo minimè curioſus, de vicino ſibi fundo loquens. *Codiciacus* verò eſt locus ſitu alto atque eminenti, & naturaliter munito ac deſpicienti vndique ſubiectam planiciem admodum fertilem, quæ ſemen terræ dici poteſt.

SEQUANA.

Froidmont.

SEQVANA. Codiciacum nemo quod ſciam appellavit, qui ante Flodoardum vixerit. In finibus autem Laudunenſis vrbis & Epiſcopatus collocatus eſt, & Veromanduorum finibus continetur. Denique *Veruinium* vrbis nomen eſt ſitæ in confinio Annovicorum, id eſt in regione Tieraſchia, eſtque in edito monte ſitum, quod & admodum validum natura eſt, & expugnatu difficile, & aliundè ſatis munitum. His expoſitis moneo fines Sueſſionum, proximos Remis dici à Cæſare libro ſecundo Commentariorum de bello Gallico.

Vernin.

Tirache.

Ut verò ad Aiſiam reuertamur, *Verberia* eſt oppidulum quatuor diſtans leucis à *Siluanecto* vrbe & Epiſcopatu celebri, propinquum eidem Aiſiæ in via quà Compendium itur. In quo quidem oppidulo domus eſt pertinens ad ordinem Redemptionis captivorum, qui ab immanibus Turcis vincti detinentur. Id oppidum aliqui *Vermeriam* ineptè appellant, cùm ſcribi Verberiam oporteat. In foſſis Siluanecti vrbis fluit à meridie exiguus

Verbery

exiguus amnis nomine *Nonneta*, oriturque duabus ab ea vrbe millia-ribus, ac per *Centulliam* villam Memorantiorum fluit, & in Aiſiam labitur tribus leucis cum dimidia ab eadem amœniſſima villa quam Memorantii Proceres vt ſuam colunt. Aiſia poſtmodum acceptis Syluanectenſis agri amnibus, *Credilium* epiſtola Lupi Ferrarienſis cognitum alluit, & *Maxentiæ Pontem*. De eo loco Appendix Gregorii Turonenſis cap. 26. loquitur in hunc modum: *Ebroinus cum multo comitatu exercitum Luxouio cœnobio egreſſus, vſque Iſaram fluuium veniens acceſſit, cuſtodes dormientes interfecit, ad ſanctam Maxentiam atque Iſaram fluuium tranſiens, quos ibi inuenit de inſidiatoribus ſuis occidit.* Quem locum in verbo Iſſam bis poſito corrigimus, vt neceſſe eſt, Iſaram pro Iſſa ſubſtituentes *Bellomontem* poſtea ſanctique Lupi oppidula idem fluuius irrigat, *Adami Inſulam* faciens in agro Pariſiorum, Aiſiæ pontis oppidum alluit, Iſaraque ab incolis ineptè dicitur, cùm Aiſiam

SEQVANA. *Nonnette.* *Chantilly.* *Creil.* *Pont ſainte Mexãce.* *Luxeul.* *Beaumont.* *L'Iſle Adam.*

SEQVANA. nominari oporteat, nec veterem errorem ſequi. Poſtremò infra Aiſiæ oppidum longiùs fluit, decurrens in locum quem vocant *Finem Aiſiæ*, & Gallica voce *la Fin d'Aiſe*, inter *Confluentum* & *Andreſiacum*, labitur in Sequanam Regem fluviorum, ut ita dicam. Nec dici poteſt quot & quanta commoda Aiſia fluvius propter mercimonia varii generis, & ligna Pariſiorum vrbi quotannis afferat, licèt adverſo Sequana, in quem ſe effundit cùm in eam vrbem navigandum ſit.

La Fin d'Aiſe.

Morinorum gentem vltimam eſſe mortalium circa mare Oceanum Ptolomeus ait. Et Virgilius illo ſemiverſu:

—*Extremique hominum Morini.*

At Gratius in Cynegitico.

Quid freta ſi Morinum dubio refluentia ponto
Noveris?

Teroanne. Ac Morini quidem ſubjiciebantur Epiſcopatui *Taruanenſi*. Ipſa vrbe conſenſu Principum diruta atque euerſa, ſolo fluuiolo nomine *Leyt*, ad quem ſita erat, incolumi

Leyt, ruiſſeau

& integro permanente, tres ex ea Epiſcopatus conſtituti ſunt; quorum vnus Boloniæ ad Oceanum collocaretur, duo, Yprenſis ſcilicet & ſancti Audomari, diuiſis parochiis Belgio relinquerentur. Erectio quidem Epiſcopatus *Bolonienſis* facta eſt anno milleſimo quingenteſimo ſexageſimo ſexto, & primus Epiſcopus creatus eſt anno proximè inſecuto. *Pontiuum* verò Galli vt ſuum habent. In vita S. Saluii Monſtrolienſis docetur Pontiui prouinciam appellari regionem illam. Joannes Comes Pontiui anno milleſimo centeſimo quinquageſimo octauo talem titulum publicis literis ſibi attribuit. *Poncharum* vicus antiqua & nobilis Perria Pontiui pertinet ad Adrianum Bouſlertium ſpectatæ virtutis & nobilitatis virum, ſic dictum à *Caſtro Pontiuii*, in extremis paludibus ſito. Hincmarus Archiepiſcopus Remenſis ad Ludouicum Balbum Regem Francorum ſcribens, *Ponticum* vocat, non Pontiuum.

SEQVANA.

Boloigne.

Ponthieu.

Nunc *Caleſium* venio. Eum locum Philippus Comes Boloniæ, &

SEQVANA. patruus Ludouici noni tunc viventis, primus munire, ac muris cingere cœpit, quod munitionem illam bello gerendo vtilem proſpiceret propter viciniam Oceani, indeque breviſſimum & facilem ſibi in Angliam trajectum petere liceret, vt in hiſtoria Ludovici noni fratre Philippi geniti cap. quarto exponitur, quod Chronicon ſeu vita ſcripta eſt à Joanne Jonvillæ Domino ſub Catalaunenſi Epiſcopatu & Seneſcallo Campaniæ in Belgica ſitæ, vixitque temporibus ejuſdem Ludovici, quem nos ſanctum dicimus. Caletium verò non eſt portus Itius, vulgò de *Eſſeu*, quem Flandri *Iſten*, Bolonienſes in Conſuetudine ſua *Vuiſſem* vocant, vnde commodiſſimum è Gallia in Britanniam trajectum eſſe Julius Cæſar ſcripſit his verbis quarto Commentariorum: *Cæſar cum omnibus copiis in Morinos proficiſcitur, quod inde erat breviſſimus in Britanniam trajectus.* Caletium enim vrbis nomen eſt, à quadringentis annis conſtitutæ. Portus verò Itius hodie non clauſus, ſituſque

Calais. Iſſ-u port.

inter Caletium & Boloniam, vbi SEQVANA-
veſtigia portus adhuc viſuntur, redacti ad formam prati virentis, acervuſque ingens aggeſtæ terræ foſſis adhuc cinctæ viſitur. Unde nihil vicinius Angliæ regno, quatuor enim leucæ cum dimidia ſuperſunt trajecturæ in Britanniam inſulam. Cæterùm ſoluenti à Caletio ſecundis ventis in eandem inſulam itur tribus horis. Cæſar libro quinto Commentariorum belli Gallici, collaudatis militibus atque iis qui negotio præfuere, quid fieri velit oſtendit, atque omnes ad portum Itium convenire jubet. Quo ex portu commodiſſimum in Britanniam trajectum eſſe cognovit, circiter millium paſſuum triginta tranſmiſſum à continenti. Ejuſdem Cæſaris ex libro ſexto hæc quoque ſunt. *In inſula Britanniæ (id eſt Anglia) celeberrima ædificia eſſe ferè Gallicis ſimilia.* Materiam cujuſque generis vt in Gallia eſſe præter fagum & abietem, loca quoque temperatiora quàm in Gallia remiſſioribus frigoribus, inſulam eſſe natura triqueta, cujus

SEQVANA. vnum latus eſt contra Galliam, ad Cantium omnes Gallicas naues appelli, regionem maritimam omnem, neque multam à Gallica differre conſuetudine. Nunc de Morinis ex epiſtola Paulini ad Victricium Epiſcopum Rotomagenſem. *Nunc*, inquit, *in terra Morinorum ſitu orbis extrema, quam barbaris fluctibus fremitus tundit Oceani, gentium populi remotarum: qui ſedebant in latebris via maris arenoſa extra Iordanem antequam pinguéſcerent fines deſerti, in ea ora ſibi per tuam ſanctitatem à Domino luce gaudentes, corde aſpera Chriſto intrante poſuerunt. Vbi quondam deſerta ſyluarum ac littorum pariter intota aduenæ barbaria aut latrones incolæ frequentabant, nunc venerabiles & Angelici ſanctorum chori vrbes, oppida, inſulas, ſylvas, Eccleſiis & Monaſteriis plebe numeroſis pace conſona celebrant.* Et paulò infra de Neruico littore loquitur in hunc modum: *In remotiſſimo Neruici littoris tractu, quem tenui adhuc ſpiritu fides veritatis afflauerat, & potiſſimum in vas electionis excer-*

ſti, in te prima refulſit, clarius incaluit, ardentius & propius apparuit: in quo ſanctificaret illic nomen, & per cujus nomen etiam à ſolis occaſu in omnem terram ſonus ejus exiret. SEQVANA.

Geſſoriacum littus eſſe gentis Morinorum ex initio Bedæ de hiſtoria Eccleſiæ Anglorum apparet. *Moto ergo velitari auxilio, Herutis ſcilicet & Batavis, numeriſque Meſicorum pluribus adulta hyeme, Lupicinus dux Boloniam venit, quæſitiſque navigiis & omni compoſito milite, obſervato flatu ſecundo ventorum ad Rutupias ſitas ex adverſo defertur, petitque* LONDINVM. Hæc Ammianus lib. 20. Idem l. 27. *Ad hæc prohibenda ſi copiam dediſſet Fortuna proſperior, orbis extrema dux efficaciſſimus petens cùm veniſſet ad Boloniæ littus, quod à ſpatio controverſo terrarum anguſtiis reciproci diſtinguitur maris attolli horrendis æſtibus aſſueti, rurſuſque ſine vlla navigantium noxa ad ſpeciem complanari camporum exinde tranſmeato lentius freto defertur Rutupias ſtationem ex adverſo tranquillam.* In

M iiij

SEQUANA. Comitatu Bolonienſi & in ipſa vrbe eſt Abbatia beatæ Virginis, in qua Epiſcopi ſedes: extra eam quinque aliæ, & quatuor Prioratus. Ab Rege Franciæ etiam tenebat Comitatus D. Pauli *ob Deſurenam* Caſtrum ab eodem Bolonienſi appendens, ſicuti primis verbis Conſuetudinis municipalis oſtenditur. *Foſſa* verò *Bolonienſis*, quam vocant, in circuitu habet leucas ſex & viginti.

Lyane, r. *Lyana* oritur ſupra *Cremarem* vicum quem irrigat, *Queſtocquam* & prope *Samelium* Benedictini ordinis Monaſterium fluens, vicos aliquot alluit priuſquam pontem... attingat quovſque Oceani fluxus percurrerit. Deinde in portu Boloniæ in mare effunditur prope Dunefort ab Anglis exædificatum. Igitur Lyanæ curſus ſeptem aut octo leucas non excedit. Troctum piſcem alit atque optimum: mercatores eum optarent navigabilem vt ligna afferret è viciniis illi ſylvis, quibus regio abundat.

De Moſa & Moſella, aliiſque fluviis Mediomatricum.

MOSA flumen profluit ex monte *Vogeſo*, qui eſt in finibus Lingonum, vt Cæſar ait, progreſſuſque longo curſu inter *Barrenſem* & *Lotharingiam* provincias, *Verdunum* vrbem Epiſcopatu ornatam, & Regi Galliæ obedientem alluit. Deinde *Maſeriarum* vrbem, quæ ad eundem Regem pertinet, moxque longiore curſu influit in Rhenum. *Sabis* nunc Sambra amnis erumpit è *Vivario* Oſii vulgo *d'Oiſy*, quod ad Ducatum Guyſiæ pertinet, ac prope Namurcum in Moſam labitur. Profundus eſt, & margines altos habet. Hæc Guilielmus Bellaius de Sabi nobilis hiſtoricus, & Andegavenſis genere in Gallia natus refert. *Moſella* verò circa fines Lingonum ortus deſcribitur à Fortunato Epiſcopo Pictavienſi ad Vil-

Mosa. *la Meuſe, r.* *Sambre, r.* *Oiſy.* *La Moſelle, r.*

MOSEL-LA. licum Epiſcopum Metenſem, in hunc modum.

Gurgite cæruleo pelagus Moſella relaxat,
Et movet ingentes molliter amnis aquas.
Lambit odoriferas vernanti gramine ripas,
Et lavat herbarum leniter unda comas.
Hinc dextra de parte fluit, qua Salia fertur,
Flumine, ſed fluctus pauperiore trahit.
Hic ubi perſpicuis Moſellam curſibus intrat,
Alterius vires implet, & ipſe perit.
Hoc Metis fundata loco ſpecioſa coruſcans
Piſcibus obſeſſum gaudet vtrumque latus.
Delicioſus ager ridet, vernantibus arvis,
Hinc ſata culta vides, cernis & inde roſas.
Proſpicis umbroſa veſtitos palmite colles,
Certatur varia fertilitate locus.

Urbs munita nimis, quam cingit murus & amnis, MOSELLA.
Pontificis meritis ſtas valitura magis.
Villicus æthereis qui ſic benè militat armis,
Stratus humi genibus te levat ille ſuis.

Sed ante eum Decius Auſonius in Moſellæ deſcriptione nihil omiſit, quod voluptatem aut gratiam habeat, quam idcirco prætcrimus, quia longa eſt, & apud eum authorem reperitur.

Saliam verò verſu ad Gogonem ita complectitur. La Salie, r.

Seu qui Metas adit de ſale nomen habens.

Salia è Lindo lacu profluit, nec ad aquandum vtilis eſt, nec laudabilem piſcem alit, ſed inſipidum. De qua & Joannes Abbas in vita Goſuidis. *Clericus Monaſterii ipſius vicem officii Eccleſiaſtici in ordine proprio adminiſtrans, cui nomen Fulgebertus erat, fluvium civitati à parte Orientali contiguum, qui Sallia dicitur, cauſa aliquà trajicere geſtiebat.* Tacitus refert Lu-

MOSELLA. cium Verum Nerone imperante, Romanarum legionum in Germania legatum, Moſellam atque Ararim flumina, facta inter vtrumque foſſa, paraſſe connectere, vt copiæ per mare, dein Rhodano & Arari ſubvectæ per eam foſſam, mox flumine Moſella in Rhenum, exin Oceanum decurrerent, ſublatiſque itineris difficultatibus navigabilia inter ſe Occidentis Septentrioniſque littora fierent: cui operi Gracilem Belgicæ legatum invidiſſe dicit, ac deterruiſſe. Verùm ne legiones alienæ provinciæ aſſueſcerent ſtudia Galliarum affectare, formidoloſum id Imperatori dictitans, quo plerumque prohibentur conatus honeſti. Tacitus lib. 13. Vibius Sequeſter Moſellam Belgicæ defluere in Rhenum deſcribit. Auſonius de Treveris ait:

Largus tranquillo perlabitur amne
Moſella.

Et Ammianus lib. 16. *Apud Confluentes locum ita cognominatum Moſella confunditur Rheno.* Hæc duo flumina deſcribuntur à Julio Cæſare lib. 4. *Moſa*, inquit, *pro-*

fluit ex monte Vogeſo qui eſt in finibus Lingonum , & parte quadam Rheni recepta, quæ appellatur Vabalis, inſulam efficit Batavorum , neque longius ab eo millibus paſſuum octoginta in Oceanum influit. Et hæc quidem quatuor flumina Moſa, Moſella, Arar, Matrona , è Vogeſo oriuntur , ac tantùm fermè diſtat fons Matronæ à fonte Moſæ quantùm Arar à Moſella , decem videlicet leucis. Lector quoque annotabit *ſancti Romerici* Montis Burgum & Eccleſiam ſancti illius in confinio eſſe Burgundiæ, Franciæ , vel Lotharingiæ. Prætereo deſcriptionem Moſæ à Guichardino accuratè factam. Ad Rhenum venio. *Rhenus* Rethicarum Alpium inacceſſo ac præcipiti vertice ortus, modico flexu in occidentem verſus ſeptentrionali Oceano miſcetur. Cornelius Tacitus de ſitu & moribus Germaniæ. Idem autor Annalium lib. 20. de eodem fluvio ſic ait : *Rhenus in alveo communi haud modicas inſulas circumveniens apud principium agri Batavii velut in duos amnes dividitur , ſervatque*

Moſella.

S. Romerius.

MOSELLA. *nomen & violentiam curſus quà Germaniam praevehitur, donec Oceano miſceatur, ad Gallicam ripam latior & placidior diffluens, verſo cognomento Vahalem accolæ dicunt, mox id quoque vocabulum mutat Moſa fluvius, ejuſque immenſo ore in eundem Oceanum effundit.* Et Annalium lib. 11. de Claudii temporibus loquens: *Corbulo*, inquit, *ne miles otium exueret, inter Moſam Rheni trium & viginti millium ſpatio foſſam perduxit qua maria Oceani vitarentur.* Ammianus Marcellinus libro decimo quinto Rhenum deſcribit, & Pomponius Mela de origine Rheni: eleganter Guichardinus in deſcriptione Flandriæ, & de ejuſdem fluminis fonte Strabo antiquus autor accuratè ſcribit. Et Claudianus:

——ſublimis in arctum
Prominet Hercinia confinis Retia ſilva
Quæ ſe Danubii jactat Rhenique parentem.

Sed ante hos omnes Cæſar vixit, à quo pons in Rheno factus eſt, vt ipſe tradit lib. 4. quem pontem

poſtea reſcidit. Eodem libro vnde oriatur ſic explicat. *Rhenus oritur ex Lepontiis, qui Alpes incolunt, & longo ſpatio per fines Antuatium Helvetiorum, Sequanorum, Mediomatricum, Trevirorumque citatus fertur, & vbi Oceano appropinquat, in plures diffluit partes, multiſque ingentibus inſulis effectis, quarum pars magna à feris barbariſque nationibus incolitur: ex quibus ſunt qui piſcibus atque ovis avium vivere exiſtimantur, multiſque capitibus in Oceanum influit.* MOSELLA.

Gallia olim protendebatur vſque ad Rhenum, vnde Auſonius ait:
Et Rhenum Gallia limitis eſſe loro.

De Treveri Cæſar ait libro ſexto: *Hæc civitas longè plurimi totius Galliæ equitatu valet, magnaſque habet copias peditum.* Rhenumque, vt ſupra demonſtravimus, tangit, ſed progreſſu temporis Gallis dictum eſt; *Veteres migrate Quirites*, cùm lingua hodie & moribus Galli à Germanis differant.

Arduenna ſylva eſt totius Galliæ maxima, atque à ripis Rheni finibuſque Treuirorum ad Ner-

MOSELLA. uios pertinet, millibuſque amplius quingentis in longitudinem patet. Sylva eadem ingenti magnitudine per medios fines Treuirorum flumine Rheno ad initium Remorum pertinet. Hi duo loci de Arduenna ex Julio Cæſare à nobis deſcripti ſunt. Ex Epiſtola Petrarchæ ad Joannem Columnam, quæ eſt. 4. libri primi de Rebus familiaribus, ad ſecundum Kalend. Iulias, inquit: *Colonia diſceſſi, tanto ſole ac pulvere, vt ſæpe Alpinas niues, ac frigora Rheni à Virgilio requirerem. Inde Arduennam ſylvam ſcriptorum teſtimonio pridem mihi cognitam, ſed viſu atram atque horrificam tranſiui ſolus, & (quod magis admireris) belli tempore, ſed incautos, ut aiunt, Deus adiuuat.*

Moſellam autem Fortunatus libro decimo Carminum feracem, & Rhenum ſpumantem appellat his verſibus:

Tum venio, quà ſe duo flumina conflua iungunt,
Hinc Rhenus ſpumans, inde Moſella ferax.

Armoricus poëta Philippidos libro decimo de Lotharingis loquens, de his duobus fluminibus. Moſel-la.

Quos inter Gallos & Theutonicos ſpecioſa
Et fœcunda magis tellus alit vbere glebæ,
Millibus à Moſa diſtans, vbi Moſula paucis
Leucos & Methes ſpecioſis irrigat vndis.

In Chronico Beſuenſis Monaſterii apud Lingones Ornæ fluvii mentionem fieri video his verbis: *Anno decimo ſexto regni ſui Theodoricus mouet exercitum, & Lingonis de vniverſis regni ſui provinciis menſe Maio exercitus adunatur, dirigenſque per Andelaum, Naſio Caſtrum ſuper Ornam fluvium ſitum, & inde Tullum civitatem perrexit.* Andelaum Campaniæ eſt, Naſium olim vrbs gentis Barrenſium. Sigebertus de illuſtribus Eccleſiaſticis ſcriptoribus, *Leo*, inquit, *ex Epiſcopo vrbis Leucorum, quæ & Tullus appellatur, nonus huius nominis Papa Romanus.* Tullo inter alia oppida diœceſeos annumera- Orne, r. Andelau. Nas. Thoul.

MOSEL-LA. *Nancy.* tur *Nancium*, Ducis Lotharingiæ ſedes præcipua, eademque muniтиſſima. Denique fluvius Moſella clariſſimam vrbem *Mediomatricum*, cui Rex noſter imperat, alluit, progreſſuſque longiùs excurrit in Rhenum.

Rhodanus, Arar, Iſara, & Druentia.

RHODANVS *Le Rhoſne, r.* ARRO in tribus primis Europæ fluviis *Rhodanum* poſuit, vt Gellius cap. ſeptimo libri decimi teſtis eſt. De eo flumine Vibius Sequeſter ait: *Rhodanus Galliæ Lugdunum & Avenionem decurrens, atque Arelatem mari Thyrreno miſcetur.* At Julius Cæſar libro primo Commentariorum de bello Gallico: *Lacus*, ait, *Lemanus in flumen Rhodani influit:* quod veriſſimè ab eo ſcriptum puto, vt ab Auſonio hunc verſum.

Quà rapitur præceps Rhodanus genitore Lemano.

Etſi Gregorius Turonenſis libro primo de Gloria Confeſſorum cap. 76. ita ſcripſerit de Lemano, deque Rhodano. *Lemanus lacus,* inquit, *per quem Rhodanus influit, extenditur in longitudine quaſi ſtadiis quadringentis, in latitudine verò ſtadiis centum quinquaginta.* Quid autem per ſtadia intelligat Gregorius, ipſo expoſitore vtar; loquens enim libro ſexto cap. 46. de Calla monaſterio Virginum in agro Pariſienſi, ait locum ipſum diſtare à Lutetia ſtadiis quaſi centum. Et ſtadium centum viginti quinque paſſuum eſſe, Gellius affirmat. Gregorii verba ſunt. *Chilpericus ad villam Calenſem quæ diſtat ab vrbe Pariſiaca quaſi centum ſtadiis, accedit, ibique venationes exercet.* Nunc autem à Lutetia Calam vſque quatuor leucas ſpatii eſſe dicimus. Eodem loco de Gloria martyrum hæc verba etiam adjicit. *In hoc ſtagno ferunt trutarum piſcium magnitudinem vſque ad centum librarum pondera trutinari.* Stagnum vocat lacum Lemanum, quo ſenſu Romani ſcriptores, vt Mela RHODANVS.

RHODANUS. & alii, ſtagna Volcarum dixere. In *Lacus Burgite*, qui Rhodano proximus eſt, & Altæcumbæ monaſterio ordinis Ciſtercienſis, vidi captam tructam ponderis octoginta librarum, quam conuiuæ, quorum vnus fuit ab Alphonſo Delbenio Epiſcopo Albienſi prandio excepti hilariter comedimus. Ac ne quis dubitandi occaſionem habeat, Rhodanum influere in lacum Lemanum dicimus vt nomen non amittat, permixtuſque illi pereat. Erumpere enim Rhodanum è lacu, & in mare Mediterraneum decurrere compertum eſt. Cæſar eodem libro: *Inter fines Heluetiorum & Allobrogum Rhodanus fluit, iſque in nonnullis locis vado tranſitur, & lacu Lemano & flumine Rhodano qui prouinciam noſtram ab Heluetiis diuidit*. Et alibi: *Sequanos à provincia noſtra Rhodanus diuidit*. Quod nomen Prouinciæ accipiendum eſt pro eo tractu terræ cui Romani ſoli præerant, & in quo iuriſdictionem ſuam exercere poterant. Hilarius Latinæ eloquentiæ Rhodanus appellatur ab

Le lac du Bourget.

Le lac de Geneue.

Hieronymo præfatione ſecundæ ad Galatas. Hoc flumen ripas rodit, dictumque à rodendo Petrarcha exiſtimauit, apud Carpentoracte educatus puer, adultus apud Clauſam vallem, & Sorgiam Regem fontium, vt ipſe loquitur. Quintus Sertorius ciuis Romanus eum traiecit armatus, quod Plutarchus gravis ſcriptor in vita eius annotavit. Deſcribitur autem ab Ammiano, qui eum rapidum eſſe ait, à Paulo Jouio diligentiſſimo ſcriptore Alpium & fluviorum qui in eis oriuntur. Et nobiliſſimus quoque fluviorum Rhodanus ab Euſebio dicitur his verbis: *Oppidum Rhodani Coloni Rhodiorum locaverunt, unde amnis Rhodanus nomen accepit*, vt Hieronymus in Epiſtola ad Galatas tradit. Et idem Euſebius lib. quinto capite quinto: *Galliæ vrbes ſunt facilè principes, & quæ præter cæteras omnium ſermone præſtare dicuntur, Lugdunum & Vienna, per quas utraſque Rhodanum fluvium pertranſire ac præcipiti curſu per univerſam Galliam ferri conſtat.* In principio mer-

RHODANIS.

RHODANVS catus qui hîc celebrari ſolet, quique eſt propter frequentiam hominum ex omnibus eò gentibus commeantium. Polybius quidem libro tertio, *Rhodanus*, ait, *tribus fontibus ſurgit ſupra maris Adriatici intimum ſinum, ſeque per medium iter agens egreditur* (quæ verba ſententiam noſtram ſupra poſitam apertè confirmant) *& inde in occidentem ablatus aliquandiu Gallias dirimit, pòſt curſu verſus meridiem adducto defluit in mare Sardonium. Id à Sardinia inſula nomen accepit.* Deinde adjicit Alpes à Maſſilia incipientes vſque ad intimum maris Adriatici ſinum protendi. Illud quoque Polybii eſt, *cui propterea Inſulæ nomen inditum, quod ibi Arar Rhodanuſque ex Alpibus decurrentes aliquantum agri amplexi defluunt in vnum.* Eodem libro Polybius, *Europæ præcipua pars*, inquit, *Septentrionem ſpectat vltra Thanaim & Narbonem fluvium, qui non longè diſtat ab ora Maſſiliæ, à Rhodani oſtiis quæ in Sardonium defluunt mare. Hanc omnem regionem habitant Galli à Narbone vſque ad*

Pyreneum montem, extenditurque à mari noſtro ad Oceanum. Quo loco Polybius per Narbonem fluvium intelligit Atacem ex Pyreneo monte digreſſum, deinde Narbonem vſurpat pro vrbe Narbonenſi. *Hannibal trajecto Rhodano in Volcis, qui ſunt è regione Provinciæ, quartis Caſtris ad Inſulam pervenit. Ibi Arar, Rhodanuſque amnis diverſis ex Alpibus decurrentes, agri aliquantulum amplexi confluunt in vnum mediis campis quibus Inſulæ nomen inditum.* Accolunt propè Allobroges, gens jam inde nulla Gallica gente, opibus aut fama inferior. Hæc Livius Decadis ſecundæ lib. 1. Iſque locus confirmat quod à Strabone narratum ſcimus. Poſtremò à Silio Italico excellenti Poëta deſcribitur libro tertio Punicorum: RHODANVS.

Aggeribus caput Alpinis, & rupe nivali
Proſilit in Celtas, ingentemque extrahit amnem
Spumanti Rhodanus proſcindens gurgite campos.
At propere in pontum latè ruit inci-

RHO-DANVS. *tus alveo,*
Auget opes ſtanti ſimilis, tacitoque liquore
Mixtus Arar, quem gurgitibus complexus anhelis
Cunctantem immergit pelago, raptumque per arva
Ferre vetat patrium vicina ad littora nomen.

Hos de Arari verſus veros eſſe dicet, qui locum illum Cæſaris ex lib. 1. de bello Gallico legerit. *Flumen eſt Arar, quod per fines Heduorum & Sequanorum in Rhodanum influit incredibili lenitate, ita vt oculis, in vtram partem fluat, judicari non poſſit.* Rhodanum quoque eſſe auriferum vt pleraque Galliæ flumina curioſi ſcient, & qui aurum legunt in hoc flumine hac ratione illud purgant, arenæ culeo agitatæ hydrargiro ſuperinfuſo, & mox aduſto, quod fuit repertum eluceſcit. Hic pauci verſus quorundam poëtarum in laudem Rhodani atque Araris inſerendi ſunt; ac primùm ordiemur à verſu Ligurini poëtæ:

Chriſopolim placidam dubius perlabitur

bitur amnis RHO-

Maximus Allobrogum Rhodanus DANVS.

dominator aquarum.

Glaber capite primo lib. 5. *In civitate Chryſopoleos, quæ vulgò Veſuntio vocatur, id eſt aurea civitas.* Extremum oppidum Allobrogum proximumque Helvetiorum finibus *Geneva* eſt, ex oppido pons ad Helvetios pertinet. Genevam inter oppida Allobrogum numerari certum eſt, apud quam propter Lemanum lacum, vt ſupra diximus, Rhodanus intumeſcit. De quo Rhodano & Arari Poëta etiam canit:

— *Rhodanus raptum velocibus vndis*

In mare fert Ararim.

Sidonius magnam partem fluviorum Galliæ vno aut altero verſu complectitur carmine quinto:

——— *Sequana, Ledus,*

Rhenus, Arar, Rhodanus, Moſa, Matrona,

Clitis, Elaver, Vahalis.

Et Fortunatus in vita S. Martini:

Largior Eridano, Rhodano torrentior amplo,

RHODANVS. *Uberior Nilo, generoſo ſparſior Hiſtro.*

Et libro ſecundo:

Rhenus, Arar, Rhodanus, Tybris, Padus, Hiſter, Orontes;
Quod mare, terra, polus, piſce, alite, fruge miniſtrat.

Auſonius de Garumna & Rhodano:

Teſtis Arar, Rhodanuſque celer, magnuſque Garumna.

Libro decimo Epiſtolarum familiarium Marci Ciceronis Plancus ait: *Cum exercitu meo à Confluente Rhodano caſtra movi.*

Communia verò teſtimonia de Arari & Rhodano Claudiani Poëtæ proferam. In Eutropium quidem:

Acarium pelagus Michalaaque littora juncti,
Marſya, Meanderque petunt, ſed Marſya velox
Dum ſuus eſt, flexuque carens, jam flumine miſtus
Mollitur Meandre tuos contraria paſſus
Quàm Rhodano ſtimulatus Arar.

In Rufinum 2.

Inde truces flauo comitantur vertice Galli, RHODANVS.
Quos Rhodanus velox, Araris quos tardior ambit,
Et quos naſcentes explorat gurgite Rhenus.

Idem Claudianus:

Diverſoque tuas celebrarunt gurgite voces
Lentus Arar, Rhodanuſque celer, & dives Iberus.

Ac ne plura Poëtarum teſtimonia congeram, *vmbroſis ac gelidis in vallibus, quas rupes Alpium anguſtat, & quas parvus adhuc Rhodanus ſecat, unde regio ipſa Vallenſis vulgo dicitur.* Petrarcha Ep. 8. lib. 5. rerum ſenilium ad Joan. Bocatium. Nec à Vallenſibus ad Lepontios, vbi Rhodanus oritur, progreſſuri ſumus: nihil enim neceſſe eſt.

Genevæ autem infra oppidum Rhodanus ligneum pontem habet, & *Lemanus* lacus procurrit in longitudinem leucarum quatuordecim verſus Veragros, ubi eſt *Agaunum* martyrum Mauritii & Theborum illorum memoria nobile, *S. Mauric: en Chablois.*

RHODANVS. & in decem tantùm verſus Antuates ſive Vaudios : in latitudinem verò in quatuor duntaxat : ſed quà maxima eſt latitudo inter *Conchias* & *Morgem* anguſtus eſt , & in ripa quæ ad Chablaſios pertinet ; vicus eſt ejuſdem cum *Lemano* cognomine , aquam perpetuò effundens. Genevenſes etiam non procul à mœnibus alium in arva pontem quoque ligneum habent, antequam Rhodano permiſceatur. Is è *Fulcinatium* jugis dilapſus imbribus hibernis intumeſcere eſt ſolitus , adeóque inflari, ut ſe ipſe non capiat. Quod autem ad ripas Lemani attinet, eas nonnunquam glacie aſtringi compertum eſt , atque inſtitores qui beſoliam piſcem lavaretio perſimilem capere in eo ſolent , pro eo qui eſt piſcium ſaluberrimus, imperitis ſtultiſque emptoribus exponunt.

IDANVS.

IN ſuperiori Burgundia, quæ Comitatus nomine gloriatur, & Sequanorum appellatione ſe illuſtriorem putat, *Idanus* fluvius prope vrbem Nozaretium ſurgit, ac parte Sequanorum decurſa ingreditur vltra *Montem Iovis Breſſiam* regionem, illamque in partes duas ſecat apud Idanum oppidum, pontemque nominis ſui poſtea incredibili penè numero rivorum iam collecto in Rhodanum labitur, non minorem aquæ ſecum trahens copiam, quàm rapidus ille fluvius facit. Hæc de Idano tradit Gilbertus ſcriptor diligens, idemque, vt ait, Nozaretii natus. *Bugeſii* autem vſque ad Idanum procurrunt, qui *S. Eugendi Ivrenſis* parochiam abluit proximam inſigni Cœnobio D. Claudii Veſuntionum Archiepiſcopi. Et quamvis altiſſimi montis Juræ radices ſubluat, non tamen ab eo oritur, vt oſtendimus;

Ain, r.

la Breſſe.

Pont d'In.

Bugé.

S. Oyan du Iou.

le Mont S. Claude.

RHODANVS. verùm crates lignorum è ſapineis ſylvis ad Rhodanum, in quem influit, deducendas ſuſcipit. Sebuſiani quoque, qui videntur, dicti quaſi Savoſiani, parent *Burgo* matri vrbium totius regionis; quæ etſi in vliginoſo ſolo ſita eſt ac paluſtri, munitiſſima tamen habetur ac vicina pulcherrimo Virginis templo ordinis S. Auguſtini à Marguareta Flandrenſi exædificato. Cæſar lib. 1. Comm. de bello Gallico: *Ab Oſcello, quod eſt citerioris provinciæ extremum, in fines Vocontiorum vlterioris provinciæ die ſeptimo pervenit. Inde in Allobrogum fines, ab Allobrogibus in Sebuſianos exercitum ducit.* Mons Jura altiſſimus eſt inter Sequanos & Helvetios. Cæſar eodem libro: *Mons Jura fines Sequanorum ab Helvetiis dividit.*

Bourg en Breſſe.

ARAR.

DE Arari Virgilius maximus poëtarum, qui Auguſto Cæſare vixit, res quæ per naturam fieri poſſunt deſignans, ait : *La Saône, r.*

Aut Ararim Parthus bibet, aut
Germania Tygrin.

Seneca verò, qui Tyberio Cæſare floruit, de Rhodano & Arari ſic loquitur in ludo, vel apotheoſi Galliæ.

Vidi duobus imminens fluviis iugum,
Quod Phœbus ortu ſemper obverſo videt,
Ubi Rhodanus ingens amne prærapido fluit,
Ararque dubitans quo ſuos curſus agat.
Eſt-ne illis tellus ſpiritus altrix tui ?

Herculis hæc ad Claudium Cæſarem verba ſunt apud Senecam.

Cornelius Tacitus Annalium lib. 13. *Vidi*, ait, *conatum Lucii veteris Moſellam & Ararim iun-*

ARAR. *gere cupientis : vetus Moſellam atque Ararim facta inter utrumque foſſa connectere parabat, vt copiæ per mare, deinde Rhodano & Arari ſubvectæ, per eam foſſam mox fluvio Moſella in Rhenum, exin Oceanum decurrerent, ſublatiſque Hinerum difficultatibus, nauigabilia inter ſe Occidentis Septentrioniſque littora fierent.* Ammianus libro decimo quinto. *Arar*, inquit, *quem Saucanam appellant, inter Germaniam primam fluit.* Quæ vox (primam) interpretabitur locum hunc Vibii Sequeſtri: *Arar Germaniæ fluvius è Vogeſo monte miſcetur Rhodano, qui ita leuè decurrit, vt vix poſſit intelligi decurſus eius.* Hoc ſequutus verba Cæſaris dixit. At Strabo ait Ararim ex Alpibus labi. Idem Polybius, idem Liuius. Strabonis hæc quoque ſunt libro quarto. *Arar dirimit Heduos a Sequanis*; atque inter Dubim & Ararim Heduos habitare dicit. *Alpes*, inquit Liuius, *ſunt altitudines montium.* Nihil ergo intereſt ſiue dicant Ararim è Vogeſo monte labi, ſiue ex Alpibus. Hic fluvius Lugdunum

interluit, vbi, ſicut Suetonius ait in Caligula, Claudius natus eſt, Julio Antonino Fabio Africano Coſſ. Kal Auguſti, eo ipſo die quo primùm Ara ibi Auguſto dedicata eſt; appellatuſque Tiberius Claudius Druſus. Iuuenalis poëta de eadem Ara loquitur cùm ait: ARAR.

Aut Lugdunenſem Rhetor dicturus
ad Aram.

Qui enim vt id facerent ſe offerebant, in profluentem Ararim dejiciebantur, quæ metuendi cauſa erat. *Sub Tiberio verò Galliarum ciuitates ob magnitudinem æris alieni rebellionem captauere, cuius ſtimulator acerrimus inter Treuiros fuit Julius Florus, apud Hednos Julius Sacrouir. Item haud fermè vlla ciuitas intacta ſecuribus eius mali fuit, ſed erupere primi Andegavi ac Turoni, quorum Andegauos Acilius Auiola legatus, excita cohorte quæ Lugduni præſidium agitabat, coercuit. Turoni legionarios remittunt, quos Viſſelius Varro Germaniæ legatus miſerat, oppreſſi eodem Auiola duce & quibuſdam Galliarum primoribus,*

ARAR. *qui liberè auxilium per diſſimulationis defectionem magiſque illius tempore efficerent.* Hæc Tacitus Annalium lib. 3. Et rurſus, *Romæ*, inquit, *non Treueris modò & apud Heduos, ſed quatuor & ſexaginta Galliæ ciuitates defeciſſe creditum eſt.* Lugdunum incenſum Nerone imperante Seneca epiſtolâ 91 memoriæ tradidit. *Nunciato incendio quo Lugdunenſis Colonia exarſa eſt, vna nox interfuit inter vrbem maximam, & nullam:* Sed illa ætate Lugdunum erat in colle ſitum admodum eminenti loco atque arduo cis Ararim, vt ex verſibus Senecæ ſupra diximus. Et Lugduni mentio fit ab Herrico Altiſſiodorenſi monacho libro quarto cùm ait:

In Lugdunenſes æquis proceſſibus arces
Vexit Arar Rhodano ſe ſe ſub mœnibus abdens,
Lugduno celebrant Gallorum famine nomen
Impoſitum quondam quod ſit mons lucidus idem.

Et reuera à Lucio Numantio

Planco coloniam ductam puto, **Arar.**
quæ idcirco *Luciodunum* à tam
nobili ciue Romano dicta ſit voce
poſtmodum corrupta, cùm pro
Lucioduno Lugdunum dici cœpit.
Quæ corruptio in marmore & antiqua
inſcriptione viſitur in veſtibulo
Eccleſiæ Diui Stephani, vbi
Lugdunum ſcriptum eſt pro Lucioduno.
Nam quis mihi perſuadeat
Lugdunum aliquem fuiſſe?
L. *nihil præponi de ſuſpectis tutoribus. ff.* & *ff.* Julianus
ait: *Imperator Adrianus Britaſio
Pollioni legato Lugduni in hac verba
reſcripſit: Marcus quamvis filius
familias ſit, tutor idoneus eſſe
videtur. Idcirco curare non vult
vt filium ſuum tutela eximat, & in
hoc artificio perſeueravit. Exiſtimo
te huic fraudi rectè occurſurum, ut
& filius & ipſe ad tutelam liberorum
decreto gerendam compellantur.* Et
l. Lugdunenſes Galli, item Vienneſes
& Narbonenſes Juris Italici
ſunt, vt à Paulo Jureconſulto
dici videmus. l. Paulus de cenſibus.
ff. vt de Titiano & Schola
municipali apud Lugdunum men-

ARAR tionem fieri ab Auſonio in actione gratiarum ad Cæſarem nomine Gratianum, & Antonii nobilis Philoſophi, qui in ea vrbe Maiolum Cluniacenſium Abbatem, egregiumque virum Philoſophum docuit, vt in eius vita legimus. Excellens de Martyribus ſub Antonino Vero Lugduni paſſis, vbi de Lugduno & de nundinis foroque & mercatoribus agitur, apud Euſebium Cæſarienſem locus reperitur. Sidonius epiſt. 5. lib. 1. ad Heronium poëtam excellentem, ad quem etiam miſit Panegyricum ad Antemium Cæſarem, Lugdunum vocat *Rhodanuſiam* ſuam, propter Rhodanum flumen, ad quod publicæ hoſpitales domus inſtitutæ ſunt liberali mercatorum ciuiumque munificentia; fortè ob nebulas Lugdunenſes, de quibus extat epiſtola eiuſdem Sidonii ad Candidianum eodem libro his verbis: *Morari me Romæ congratularis, illud tamen quaſi facetè, & ſtatim, gnatorum ſalibus admixtis. Ais enim gaudere te, quòd aliquando neceſſarius tuus videam ſolem, quem vti-*

que rarò bibitor Araricus inſpexerim. Nebulas enim mihi meorum Lugdunenſium exprobras, & diem quereris nobis matutina caligine obſtructum vix meridiano feruore reſerari. Epiſcopi verò Lugdunenſes hi quidem excelluere, Hireneus, cuius opera Græca quidem non habemus, ſed in Latinam linguam conuerſa antequam Hieronymus ſcriberet, ac de Rhodano eum loqui ſcimus. Sequitur Eucherius, quem epiſtola ad Valerianum cognatum pluresque libelli & Homeliæ immortalem reddiderunt. Poſtea Patiens in eadem ſede floruit, à Sidonio epiſtolâ 12. libri ſexti mirificè laudatus. Idem autor epiſtolâ 3. libri 9 ad Fauſtum Reiorum Epiſcopum, cuius vrbis & Eccleſiæ ſacra ſuperi ſpiciebat, ait, *ſe auditorem ejus fuiſſe tunc præcipuè cùm in Lugdunenſis Eccleſiæ dedicatæ feſtis hebdomadalibus collegarum ſacroſanctorum rogatu exorareris, vt perorares. Ibi te inter ſpirituales regulas vel forenſes medioximum quidem concionantem (quippe vtrarumque doctiſſimum diſciplinarum) pa-*

Arar.

ARAR. *riter erectis ſenſibus, auribuſque curnatis ambiebamus: Hinc parum factitantem deſiderio noſtro quia indicio ſatisfeceras.* Ad tertium Idus Septembris Uſuardus de eo ait; *Lugduni depoſitio ſancti Patientis Epiſcopi.* Quartus Laidradus, cuius epiſtolam ſuper obitu ſororis antea publicauimus. Quintus Agobardus, cuius opera nuper edidimus, alioquin peritura, ſi in me vindicem non incidiſſent. Sextus Remigius. Eius doctiſſimi Theologi liber MS. à gente Tilliorum Lutetiæ ſeruatur. Bonaventura & Gerſo inſignes Theologi, alter in æde Franciſci apud ſuos, alter in Templo Laurentii ſepultus iacet. Pontificum autem Romanorum Innocentius IV. & Gregorius X. Lugduni Concilia habuere. Clemens V. in templo Juſti, & Joannes XXII. in Joannis Baptiſtæ auguſtiſſima & cathedrali Baſilica coronati ſunt. Sed iuſtum & ſanctum Pontificem Caluiniani non tulere, euerſo dirutoque eius templo, cùm bellorum ciuilium exitia & calamitates Gallia pate-

retur. Hîc iterum de attributis Arari dicendum eſt, propoſito Silii Italici poëtæ verſu ex libro 15. de bello Punico. ARAR.

——Rhodani qui gurgite gaudent,
Quorum ſerpit Arar per rura pigerrimus vnda.

Et in opuſculo laudis Domini facto apud Heduos:

——Stagnanti perlabitur agmine ripas
Tardus Arar, pigrumque diu vix explicat amnem.

Et Theodulphus Aurelianenſis Epiſcopus ad Modoynum Pontificem Heduorum ait de vtroque fluuio:

Circa Ararim pigrum, Rhodanumque rapacem.

Et veterum teſtimonio de Arari deque Rhodano adjiciemus hunc ſingularem, vt opinor, nec omittendum Eutropii locum. Is libro 6. *Cæſar*, ait, *primò vicit Heluetios, qui nunc ſequani appellantur.*

Arar flumen in Rhodanum fluens.

VOVGE. VOgeſi nomine nemo putet eum montem, qui eſt in finibus Lingonum, ſolùm contineri, ſed adjiciat regionem proceris arboribus ſylviſque cæduis munitam, vnde rivos plures oriri fama eſt & quatuor flumina, patereque eam in circuitu centum Gallici generis leucas. *Arar* igitur ſurgit in confinio Lingonum, Mediomatricum, ipſiuſque Lotharingiæ: ac decurſis aliquot vallibus, exiguum *Arnoye.* oppidum *Arnoyum* alluit, & ſuperiorem Burgundiam Sequanorum *Iouvelle.* ingreditur, atque *Jonvelliam*, ipſius municipium irrigat, acceptiſque ſeptem aut octo fluviolis, labitur verſus pontem ab ejus nomine *Gray.* appellatum, fluitque circa *Grayum*, arcem gentis Sequanorum, quæ inſtar propugnaculi illis eſt adverſus Lotharingiam & regnum Francorum, vnde ſe effundit in Bur-

ındiam inferiorem, cui Ducatus omen eſt. In duas partes finditur, t inſulam faciat, claudatque in eo *'ontem Arliciorum*, primæ vrbis nferioris Burgundiæ, quod nomen ›ro Heduis illi tribuitur à ſuperrentu Burgundionum è Germania. Diſtat autem à Grais quatuor leucis ſecundùm morem regionis illius ſumptis, & ligneum pontem habet. Deſcriptum eſt id oppidum ab Armorico Poëta Philippi Augusti Regis Galliæ. Inter Arlicios & Aſſonam viſitur fluvius *Vencella*. Is in medio curſu abſorbetur, poſtea erumpit, atque in Ararim labitur. Hiſpaniæ fluviolo perſimilis, qui *Anas* à Mela dicitur. *Aſſonam* verò vrbem in ripa Sequanorum ſitam Arar alluit, quam Ludovicus XI. pace cum Sequanis facta vnivit Burgundiæ Gallicæ, id eſt in poſterum ſuæ. Nec Aſſona ſola ceſſit, verùm etiam Sancti Laurentii vicina Juriſdictio vicos atque oppidula aliquot complectens. Eſt Aſſona parva quidem vrbs, ſed dives ob portum navigabilis fluvii, onera mercimoniorum ſine pericu-

Arar. *Pont Arlicr.* *Vencella r.* *Auſſone*

ARAR. lo & damno vehentis. Caſtellum quoque egregiè munitum ac longum pontem habet, diſtantem à Divione quinque aut ſex tantùm leucis, à *Dola* Sequanorum primaria vrbe tribus: eſtque in ea Senatus Comitatui Burgundiæ ſuperioris imperans, ſicut Divionenſis Heduorum provinciam univerſam, id eſt totum Ducatum Burgundiæ regit in vrbe ampliori quàm ſit Dola. Poſtmodum Arar quinque quoque fluvios accipit, *Tyliam, Beſuam, Oſcharum, Suſionem, Navigennam,* de quibus ſeparatim mihi agendum puto. In Chronico Beſuenſis, Monaſterii, quod abeſt à Divione quinque tantùm leucis, & cujus Glaber Hiſtoricus lib. 4. cap. 6 mentionem facit, hæc verba de Beſuæ & Tylæ fluviis in Ararim influentibus reperi, quæ ſubjicio. *Eſt locus inter fluvium Araris vel Sagunnæ, & fluvium quem Tylam vocant, ab emergente ibidem fonte non modico, qui Beſuus dicitur, dictus & ipſe Beſua. Fons eſt ipſe limpidiſſimus, ad potandum habilis, ac multimoda piſcium copia fertiliſſi-*

Dole.

La Tylle, r.

Beſué, r.

Ouſche, r.

Suſon, r.

Navigenne, r.

mus, nec ſicut alii fontes, qui plurimi, decurrendo & augmentando nomen accepit fluvii: ſed ibidem vbi oritur, præ magnitudine flumen dicitur. Naſcuntur in eo diverſi generis herbæ, quæ ſi frugum alimonia minùs abundaverit, pauperibus ſubſidium præbeant vitæ. Sicque fons iſte totius ſui irrigans confinia, ad omnia quæcunque ibi ſeruntur vel coluntur confruenda loca reddit habilia. Terra ſatis opima, & niſi deſit qui laboret, frugum feraciſſima: prata quoque ſunt abundè, quibus poſſunt nutriri pecora, & ſuppleri alia quæque privata neceſſaria. Sylvas habet in procinctu locus, & contiguas, quæ ad conſtruenda ædificia, ſeu ad omnia quæ generi humano neceſſaria ſunt ſufficiant. Talem igitur locum Amalgarius Dux Deo & ſanctis ejus Apoſtolis Petro & Paulo dignum duxit offerre, & ſub manu filii ſui Waldaleni, Monachos, qui ibi Deo & Sanctis ejus deſervirent ſub regula Beati Columbani, ſtuduit aggregare. Quid plura? Waldalenum Abbatem ibi præfecit. Tyla amnis longo circuitu flexuque fa-

ARAR.

La Tille, r.

ARAR. cto per *Solducium*, *Iſidem & Caſtellum* ſuper Tyla accipit Beſuenſis fontis rivulum, priuſquam in Ararim labatur. Innocentius III. Epiſtolarum Decretalium lib. 1. Alberto Beſuenſi ſcribens: *Quia*, inquit, *Beſuenſis Eccleſia pro incendio quod ſuſtinuit, ad tantam devenit inopiam, ut Monachis & confratribus tuis ad obedientias Cluniacenſes pro vitæ ſuſtentatione tranſmittere, & aliquot de Monachis Cluniacenſibus ad Eccleſiam tuam pro reformatione & conſervatione ordinis convocare, donec Eccleſia tua reformetur.*

Ouſche, r. *Oſcara* fontem habet ſeptima aut octava ſupra Divionem præclaram vrbem Diœceſis Lingonenſis leuca ſurgens, continuatoque curſu miſcetur Arari apud *Laudonam*

S. Iean de Laune. *ſancti Joannis* à nomine Prioratus ita dictam, diſtantemque à Divione quinque leucis. Appendix ad Gregorium Turonenſem narrat Flauchatum adverſo Arari veniſſe à Cabilone civitate vſque Lodonam S. Joannis oppidum his verbis: *Flauchatus vexatus febri è vectu navali per Ararim fluvium qui cognomina-*

tur Saugona, Landonam properans, ARAR.
itinere emenſo mortuus ſepultuſque in Eccleſia ſancti Benigni in ſuburbiis Divion. Suſio, rivulus, vel potiùs torrens non perennis oritur apud altiſſimam vallem Suſionis tribus milliaribus ſupra Divionem, eamque vrbem intus percurrit, miſceturque Oſcharæ, extra eam progreſſus, de quo vulgo dicitur

——— Suſon
Quelque jour noycra Dijon.

Quæ vrbs depingitur à Gregorio Turonenſi lib. 3. cap. 19. *Erat tunc & beatus Gregorius apud vrbem Lingonicam magnus Dei ſacerdos, ſignis & virtutibus clarus. Sed quia hujus Pontificis meminimus, gratum arbitratus ſum, vt ſitum loci Divionenſis, in quo maximè erat aſſiduus, huic inſeram lectioni. Eſt autem caſtrum firmiſſimis muris, in media planicie & ſatis jocunda compoſitum, terra valde fœcunda, ita vt arvis ſemel ſciſſis vomere ſemina jaciantur, & magna fructuum opulentia ſubſequatur. A meridie habet Oſcarum fluvium piſcibus valde prædivitem. Ab Aquilone verò alius*

ARAR. *fluviolus venit, qui per portam ingrediens, ac ſub ponte decurrens, per aliam rurſus portam egreditur, totum munitionis locum placida vnda circumfluens. Ante portum autem molendina mira velocitate divertit. Quatuor portæ à quatuor plagis mundi ſunt poſitæ: totumque ædificium triginta tres turres exornant: murus verò illius de quadris lapidibus uſque in viginti pedes deſuper è minuto lapide ædificatur, habens in altum pedes triginta, in latum pedes quindecim. Quæ cur non civitas dicta ſit, ignoro; habet enim in circuitu precioſos fontes: à parte autem Occidentis montes ſunt vberrimi, vineiſque repleti, qui tam nobile incolis falernum porrigunt, vt reſpuant ſcalonum. Nam veteres ferunt ab Aureliano hoc Imperatore fuiſſe ædificatum.* Aimoinus hiſtoricus multò poſt Gregorium de Divione, deque duobus fluviis ita loquitur cap. 24. lib. 2. *Erat tunc temporis Beatus Gregorius Lingonicæ vrbis Præſul ſummus. Sed quia hujus Pontificis meminimus, dignum eſt vt ſitum Divionenſis Caſtri, vbi maximè orabatur pandamus. Eſt denique illud*

caſtrum in campi planitie maris firmiſſimis circundatum, turribus triginta tribus honeſtatum, terras habens fertiles, per quas à meridie Oſcarus haud procul à muro fluit piſcibus dives: ab Aquilone alter fluvius per portam ingreditur, ac ſub ponte decurrens, perque aliam portam egrediens, molendina ſumma vertit velocitate. Murus ad viginti pedes quadratis ædificatus lapidibus, deſuper minores ſuperpoſitos habens lapides, in altitudinem pedibus triginta, in latitudinem quindecim porrigitur. Portæ ibi quatuor à quatuor plagis cœli. Quod cùm tanta ſit magnitudinis, cur vrbis vocabulo caruerit, mirum habetur. Hoc idem ab Aureliano Imperatore conſtructum antiquitas aſſeruit. In vita Gregorii Turonenſis hæc legi: *Quondam effectum eſt vt ad venerabilem matrem ſuam in Burgundia properaret, in ſylvis verò abiegnis quæ trans Verberim fluvium ſitæ ſunt, latrones incurrit.* Hic autem locus opinor ita legendus, vt Ararim non Verberim dicamus; error enim exſcriptorum eſt, quem propterea nolo auctoribus adſcri-

ARAR.

ARAR. *Ci-ſteaux.* bere. *Ciſtercium* Monaſterium, caputque Ordinis ſui exædificatum eſt mediis in ſylvis ex lapide curribus eò vecto importatoque à novem ferè leucis, mirumque eſt quomodo tantus acervus lapidum eò trahi potuerit, cùm nullus ibi validus amnis ſit, ſed ſolus rivulus qui in *Valgiam* amnem defluit, & Valgia ipſe in Ararim influit. Cæſarius Monachus illius ordinis hæc ait lib. 10. Miraculorum. *Apud Ciſtercium, ubi caput eſt ordinis noſtri, plurimæ nidificant ciconiæ, quod ideo à fratribus religioſis permittitur, quia per illas non ſolùm Monaſterium, ſed omnia in circuitu loca ab immundis vermibus mundantur, hyeme appropinquante recedunt, & tempore certo redeunt. Die quadam cùm acies ſuas ordinaſſent ad peregrinandum, ne hoſpitalitatis conceſſæ immemores eſſe viderentur, conventum, qui eadem hora in agro laborabat, petentes, eumque crebriùs gruttilando circumvolantes, omnes in admirationem verterunt, ignorantes quid peterent. Ad quos Prior, Puto quod licentiam petant recedendi. Elevanſque manum*

benedixit

benedixit eis. Mox mirum in modum cum multa alacritate ſimul avolantes, Monachis exeuntibus in viam, qui regularem benedictionem accipere ſive expectare parvipendunt, magnam verecundiam incuſſerunt. De hoc etiam Monaſterio Paradinus lib. de antiquo Statu Burgundiæ: *Monaſterium Ciſtercienſe in agro Belnenſi, loco vliginoſo & nemore vaſtiſſimo, à ciſternis credunt ſortitum nomen.* ARAR.

Surregium quoque habet ab vno latere Ararim flumen, eoque alluitur, ab alio palude munitur. *Thaero* rivulus eſt, qui oppidum ipſum interluit, & vna parte claudit abluendo. *Belna* verò Cabilonenſis diœceſis ad Ararim ſita fluviolum *Burſoriam* habet, qui in eandem labitur. Petrarcha adverſus Galli neſcio cujus calumnias negare non audet Belnenſe vinum ſuis temporibus in pretio apud Gallos fuiſſe, provt hodie quoque eſt, reſtatque vetus proverbium quod de eo vini genere dici ſolet. *Seurre.* *Therin. r.* *Burſure. r.*

Vinum Belnenſe poſt omnia vina recenſe.

O

ARAR. *Verdun.* Exin *Verdunum* florens oppidum attingit in ripa quæ *Aſſonerſem* Vicecomitatum aſpicit. *Dubio* fluuius, qui Veſuntionem excellentiſſimam vrbem Sequanorum alluit, & *Dolam* interſecat, apud Verdunum in Ararim labitur. Deinde *Cabilinum* munitiſſimam vrbem Epiſcopatu ornatam alluit in ripa Heduorum. Habet & lapideum pontem, & in vita Marcelli ita ſcriptum legimus: *Sepultus eſt beatiſſimus martyr Marcellus ſecundo ab vrbe Cabilonenſi milliario, id eſt duobus paſſuum millibus.* Poſtmodum *Turnochium* Monaſterium Benedictini Ordinis, atque oppidulum ei adjunctum alluit: de quo Gregorius Turonenſis lib. 1. de Gloria Confeſſorum. *Apud caſtrum*, inquit, *Trinorcienſe quadrageſimo à Cabillonenſi vrbe milliario.* Quibus verbis exprimitur quantum abſit *à Cabilino*. Hodie enim diſtat ſex aut quinque leucis nimium longis.

Le Doux, r. *Dole.* *Chalon.* *Tournus.*

Grone, r. *Beaujeu.* *Grona* fluvius fontem habet in parochia *Avenaſii* regionis Bellijocenſium, ſub diœceſi Matiſco-

nenſi. Surgit autem duobus ex ea locis, vnus apud *Calotios*, alter *Manſio ſancti Perdulcis* appellatur, inde verſus *Cluniacum* fluit in teſtamento Wilielmi cognomento Pii, Aruernorum Comitis, & Ducis Aquitanorum, qui anno Domini 910. Cluniacum monaſterium inſtituit: eius mentio fit his verbis. *Res iuris mei SS. Apoſtolis Petro videlicet & Paulo de propria trado donatione, Cluniacum videlicet villam quæ poſita eſt ſuper fluuium qui Grauna vocatur, cum omnibus rebus ad ipſam villam pertinentibus. Quæ etiam res ſitæ ſunt in ciuitate Matiſconenſi vel circa ſuis vnaquæque terminis concluſæ.* Glaber Rodulphus Graunæ fluuii & Cluniaci monaſterii inſtituti meminit in hunc modum: *Monaſterium cognomento Cluniacum, in pago Matiſconenſi ſuper Graunam fluuium ex ſitu eiuſdem loci accliui atque humili tale ſortitum eſt nomen, vel etiam quod aptius illi congruit, à cluendo dictum, quoniam cluere creſcere dicimus; inſigni quippe incremento diuerſorum donorum in dies locus idem*

ARAR. S. *Pardoux*.

ARAR. *obtinuit. Conſtruxit igitur prædictum cœnobium primitus pater monachorum Balmenſis monaſterii (in ſuperiore Burgundia locati) Berno vocatus, iubente Wilielmo piiſſimo Aquitanorum Duce.* Graona autem verſus Septentriones fluere perſeuerans, quarta parte leucæ à Cabillino influit in Ararim, loco cui portali Graonæ nomen eſt. Arar enim non contra Septentriones, vt Graona, ſed verſus Meridiem fluit. *Pianeta* fluuius è Caſellis lapſus prope *Romenaium* decurrit. Hæc parochia diœceſis Lugdunenſis Epiſcopo Matiſconenſi olim tradita eſt, cuius fructus annui quingentos aureos quotannis ei afferunt, & qui ordines Eccleſiaſticos appetunt, tenentur dimiſſorias literas ab Archiepiſcopo Lugdunenſi accipere. Parochia S. Mauricii vbi virentium pratorum copia eſt in diœceſi Matiſconenſi, diſtat duabus leucis à Turnochio monaſterio ordinis D. Benedicti iuxta Ararim ſito, in alia tamen diœceſi: ad Cabilonenſem enim pertinet. Ad eiuſdem parochiæ templum fluit riuus ad pontem

Pianete, r.

Romenay.

Taulinum, qui ſeparat iuriſdictio- nem Mauricinam ab Urinienſi Regii iuris, indeque verſus *Sallon* caſtrum properans in Ararim influit. Cuius templi chorus ex quadrato lapide exædificatus eſt, viſiturque tumulus Philippi Caprarii & Philibertæ Lugnienſis vxoris eius, eorumque filii matri cognominis. A caſtro Trinorcienſi quod Gregorius ſic appellavit, *Matiſconem* Arar fluendo peruenit, quæ eſt Epiſcopalis ciuitas Arari apposita, pontemque fornicatum habet. Tribus ferè milliaribus ab ea diſtat ſylva *Caſtanedi*: ita enim rem habere Glaber his pauciſſimis verbis oſtendit. *Eſt Eccleſia à ciuitate Matiſcone tribus ferè milliaribus diſtans in ſylva Caſtanedi ſita, ſine plebe ſolitaria, Sancto Joanni dicata.* Quo ex loco quantum ſpatii contineat longitudo cuiuſlibet milliarii, facilè eſt eritque colligere, atque æſtimare locorum diſtantiam. Exin Arar *Bellam-villam* fertur ita dictam à nomine monaſterii ordinis ſancti Auguſtini, quòd in fertili pinguique agro ſita ſit, non quòd

ARAR. *Mouge.* *Maſcō.* *Belle-ville.*

ARAR. pulchra pluuio cœlo videri poſſit, propter lutum quod intra extraque eam viatoribus moleſtum ſit. Eam tenuis fluuiolus præterfluit, moxque in Ararim labitur, vt *Murgo* quoque amniculus *Villamfrancam* interluit, ſic dictam, quòd olim exempta eſſet tributis atque oneribus. In quo oppido ſitu eleganti ac pulchro, viaque intermedia tanta latitudine, vt ab vna porta oppidi oppoſitam facilè videas, primas literas Profeſſore Petro Godofredo Trecaſſino feliciter didici, procurante auunculo matris meæ Antoninæ, fratre æditus S. Stephani in Eccleſia Lugdunenſi, cuius memoriam diligenter conſeruare debeo, faxintque ſuperi vt probus ille vir cognomento Philibertus Girinetius, molliſſimè quieſcat. Inter hoc oppidum & *Anſam* vetus municipium non ignotum Iuoni Carnotenſi, duo ſunt paſſuum millia, & quod excurrit: quo ſpatio nihil ad oblectationem gratius eſſe poteſt, & iuxta Anſam, *Aſergius* præceps ac nocens, periculoſuſque torrens præ-

Mourgon, r. *Ville-Frăche.* *Anſe.* *Aſergue, r*

ſertim hyeme, viatorum moleſtias auget, atque in Ararim ſe effundit, verumque videtur eſſe quod de torrentibus Poëta ait: ARAR.

——— per ſaxa citati
Torrenteſque ruunt.

Aſergii ortus debetur ſylvæ *Aioniæ*, à Claveſolis ſaxeum pontem *Guilermeriæ* habet, deinde *Chameletum* oppidulum, poſtea *Tanneium* locum nobilitatis, familiæque Caprariorum alluit. Tanney *Suena* verò rivus incipit apud S. Apollinarem, decurritque *Volſonnam* & *S. Clementem* vicos, ubi hi duo amnes concurrunt, & quilibet eorum lapideum pontem oſtendit, quos *Tareſios* vocant Longiùs progreſſi ad duos rivos veniunt, vbi eſt Prioratus virginum ſacrarum ordinis S. Benedicti, *Aſeiumque* oppidulum & *Maſilliacum*, vbi neceſſe eſt navicula fluvium præterire, *Anſam* vetus municipium in epiſtolis Ivonis Carnotenſis memoratum, *Varennas* apud quas fluvius iterum lembo trajicitur, poſtremò in Ararim præceps ſe effundit. A pede autem montis *Taratri* vſque ad fon- Tarare. Suene, r.

ARAR. tem vnica tantùm leuca eſt, qui fons perennem aquam & multùm perſpicuam fundit. Ejus vna pars fluvii initium eſt in Ligerim Oceanumque properantis, altera in Ararim, inque Rhodanum ac Mediterraneum. Igitur Lugduno Rodumnam contendenti primæ tres leucæ ad *Arbrelam* oppidulum occurrent, tantumdem ad ſancti Simphoriani Layenſis, & Rodumnam vſque quatuor, addo Capellam quæ ſemileuca tantùm abeſt. In diverſa autem ripa Araris *Trivoltium* oppidum viſitur ædito ſitum loco, caputque *Umbarum* regionis Lugduno vtiliſſimæ propter viciniam, & rerum quibus abundat affluentem copiam. Poſtmodum *Rupemſciſſam* in eadem Umbenſi ripa alluit, patriam Joannis Cardinalis à Sciſſa rupe, quòd ibi natus eſſet. Denique *Inſula* nomine *Barbara*, quam prope Lugdunum Arar facit, recreationi civium ſerviens. Unde Auſonii opera ferè omnia habuimus. Deſcriptionis hujus fluvii finem faciam, vbi dixero tantam vrbem ab eo interſecari, pontemque

Trenoul

Dombes

Roche-taillée.

LYON.

eius ex novem fornicibus ſtructum ARAR. eſſe magno totius vrbis commodo, & carpiones omnium delicatiſſimos judicio coquorum, qui aulam principis aſſectantur, in eo generari. Nec proverbium de Lugdunenſibus meis prætermittere debeo, qui dicuntur ita vivere, vt pedes in aqua, caput ſub monte habeant. Vineæ, arbores, agri atque ædificia in altiſſimo colle, vbi vetus Lugdunum ſitum erat, hodie quoque cernuntur. Ac vinum illarum vitium velis nolis eo guſtu eſt, vt ſapere odorem incenſi vſtulatique videatur, ac mihi cum Seneca appoſitè repetiturus videor, jugum illud imminere duobus fluviis Rhodano prærapidè fluenti, & Arari dubitanti quo ſuos curſus agat. In Rhodanum enim ſtatim influit, vt ſupra demonſtratum eſt. Quamobrem Silius Punicorum libro 3. Ararim ita deſcribit, ac de Rhodano primùm loquitur.

Auget opes ſtanti ſimilis, tacitoque liquore
Mixtus Arar, quem gurgitibus complexus anhelis

ARAR. *Cunctantem immergit pelago, raptumque per arva*
Ferre vetat patrium vicina ad littora nomen.

Servius Virgilii interpres dum illum verſum Bucolicorum explicat,

Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tygrim,

in hunc modum loquitur:

Galliæ fluvius fluens in flumen Rhodanum

Tygris Armeniæ fluvius defluens in Perſicum ſinum.

Itaque per Tygrim & Ararim vult diverſa loca inter ſe ſignificare. Dicit enim priùs Parthum ex Arare bibiturum, & Germanum ex Tygri, quàm ſibi oblivionem futuram non amiſſi agri Cæſaris beneficio. Burgundia Heduorum Lugduni habetur pro granario vrbis, ut Sicilia olim Romæ, vinum Belnenſe, lignum & carbo ab ea provincia Lugdunum per Ararim advehuntur. Sal adverſo fluvio in eam quoque equorum opera ac ſudore navigia trahentium importatur, ac fere accidit cùm Rhodanus

intumuit, vt curſus Araris ſiſtatur, ARAR.
propterea que ſubterraneas ædifi-
ciorum cellas aqua penetret, Arar-
que ſtagno perſimilis reddatur; tam
enim leniter lentéque fluit, vt to-
to lapſu ſuo nullum aut exiguum
murmur ab eo fieri exaudias, niſi
cùm ad arcus pontium venit, vbi
propter anguſtias eorum, & Lugdu-
ni propter rupes ponti ipſi adhæ-
rentes atque proximas murmur e-
dere cogitur. Æſtate quidem adeò
quietus eſt, vt navicularios vexare,
eiſque moleſtum eſſe eum pudeat:
tantumdem enim laboris afferre
conſuevit deſcendendo, quàm ad-
verſus, adeò reſes pigerque eſt, &
pueris puelliſque duodecim anno-
rum Lugduni naviculæ commit-
tuntur ad trajiciendos vectores qui
ſe in portu offerunt, & in vtraque
ripa, idque quotidie impuberes
alacriter & tenui labore faciunt.
Hîc finem faciam Araris narratio-
ni, ubi dixero ſub Septimio Severo
Albinum qui in Gallia ſe Cæſarem
fecerat, apud Lugdunum occiſum
fuiſſe, quod apud Sextum Aurelium
Victorem reperi. Eodemque auto-

ARAR. re Sextum Aurelium Antoninum Baſſianum Caracallam, Severi filium Lugduni genitum, à qua vrbe cis Ararim ſitus eſt *Albini vicus* duabus tantùm ab ea leucis diſtans. Hanc victoriam Severi de Albino Tertullianus memorat, qui illius conſtantiſſimi Principis laudes libenter proſequitur. Deinde ſub Majoriano & Petro Magiſtro epiſtolarum ejus, cùm obſides præcepiſſet, hoſtem depulit de mœnibus vrbis, pacem illi victor dedit, bove, fruge, colono, civibus exhauſtæ, vt ait Sidonius carmine quinto. In ponte Rhodani ſunt arcus ſive fornices novemdecim majores, & minores ſeptem. Ac per eum fluvium crates lignorum, & per Idanum deſcendunt è Jura monte Sequanorum, id eſt Franci Comitatus Burgundiæ ſuperioris, & è Sabaudia vicina illis regione è ſapineis ſylvis, per induſtriam & vigilantiam putreſcentium pedum, id eſt operarum mercede conductarum, quas incolæ vocant, quòd pedes aqua ablutos habent. Hoc quoque flumen lucios omnium op-

timos alit, nec Florentini putent ARAR. ſuos noſtris ſimiles eſſe, quia etſi illi publicè vendantur, nullius pene valoris ſunt, imò viles & inſipidi: itaque facilè decipiuntur inexperti alienigenæ, qui talem piſcem ignotum ſibi ab iis emerint. Ac plures quidem inſulæ à Rhodano factæ ſecundùm littora viſuntur, paſcendis bobus vtiliſſimæ, in quas bubulci audaciores armentaque tranſeunt inſidentes eis: quæ paſcua in regione Lugdunenſi Brolia vocantur, vulgo *Broteaux*. Lugduni autem ubi perfunctus eſt laboribus ſuis Arar in Rhodanum influit. Et vocem illam Petrarchæ omittere non debeo epiſtola ad Joannem Columnam lib. 1. rerum familiarum. *Hodierno*, inquit, *die Lugdunum perveni, nobilis & ipſa Romanorum colonia eſt, paululumque vetuſtior Agrippina. Duo in hac noti amnes Rhodanus Ararque coëunt: Sonam incolæ appellant. Sed de his nihil amplius, juncti enim ad te properant alter cogenti, alter coacto ſimilis, videlicet Arar quem vt ſegnem Rhodanus ire cogit.* Cæterùm ad pontem ejus

ARAR ſacra ædicula eſt ſancti Nicolai poſita exeuntibus ad lævam, ad dexteram autem cuſtodum ſeu præſidiariorum ſtatio nocturna atque diurna. In qua hujuſmodi inſcriptio de plana viſitur Innocentii IV. temporibus facta: ſed vix legi poteſt ob vetuſtatem characterum, ſculptoriſque errorem, qui eam verſibus non diſtinxit.

AVE MARIA, GRATIA PLENA, DOMINVS TECVM.

Virtutum capax, vitiorum framea, Papa
Progenie magnus, ferus vt Leo, mitis vt agnus,
Innocuus verè dictus, de nolle nocere,
Poſſet vt hic fieri pons, ſumptus fecit habere,
Pontem petrarum conſtruxit Pons animarum,
Ut plebis nemo partem portaret vtramque.
Tanto Pontifici quiſquis benedixerit iſti,
Æſque ſibi charum dabit, vt pons creſcat aquarum.
Integer annus ei quadragenaque ſit

ARAR.

Jubilai.
Summi Pontificis opus eſt pons nobilis iſte.
Iſtius artificis tibi grata ſit actio, Chriſte,
Quanto nomen ei privatio dat nocumenti,
Qui pro laude Dei, facit hæc manifeſta videri.
D. Innocentius Papa. S. Nicolaus.

Sidonius Voluſiano ſuo ſcribit epiſtolam 17. libri 7. in qua hæc ſunt verba. *Tu quoque quibus emines inſtitutis, diſcipulos Fauſti aggredere ſolari, fluctuantemque regulam fratrum deſtitutorum ſecundùm ſtatuta Lyrinenſium patrum vel Grignicenſium, feſtinus informa, cujus diſciplinæ ſi qui rebelles, ipſe caſtiga; ſi qui ſequaces, ipſe collauda.* Locus *Grigniacenſium* duabus à Lugduno leucis diſtat, nomenque antiquum retinet: ſed quia remotiſſimus videtur à Lyrino Grigniaci locus, non impedio quominus aliter ſentias. Mox occurrit *Calarona* amnis, de quo Ado Viennenſis ait, in territorio Lugdunenſi ſuper fluvium Calarona, Deſiderium Viennen-

Grigny.

Le Garon. r.

Google

ARAR. ſem Epiſcopum peremptum fuiſſe. Beda apud *Priſciniacum* vicum id

Brignais evenîſſe dicit, qui nunc *Brignais* appellatur, & fluvius *Garon* paulliſper contracta voce. Sequitur am-

Giers, r. nis, cui nomen *Giers*, & *Givor-*

Givors. *tium* oppidulum in ripa Rhodani alluitur fluviolo quem nominavimus. In diverſa autem ripa, quam

Feſin. imperii adhuc vocant, *Villa Faſiana* eſt, duabus à Lugduno leucis, & tribus à Vienna, pertinetque ad Allobroges, qui nunc Delphinates à Delphino piſce appellantur, eſtque *Inſula Faſiana* nomine, cujus fit mentio in vita Deſiderii martyris: ea in Rhodano eſt longitudinis unius leucæ, latitudinis totidem.

VIENNE. Sequitur VIENNA præclari Archiepiſcopatus ſedes, de qua Fortunatus:

Privatum Gabalus, Julianum Arvernus abundans,
Ferreolum pariter pulchra Vienna gerit:

Sed ante eum, id attributum à Martiale Poëta, qui Domitiano Cæſare vixit, Viennæ datum erat.

Fertur habere meos ſi vera eſt fama

libellos RHO-DANVS

Inter delicias pulchra Vienna ſuos.

Theodulphus Aurelianenſis in Parænesi ad judices:

Saxoſam petimus conſtructam in valle Viennam,

Quam ſcopuli inde arctant, hinc premit amnis hians.

Inde Valentinis terris ibique jacenti Rupinos dedimus, hinc Morenata tibi.

Poſt Arauſinas terras, & Avenica rura

Tangemus, & fines quos tenuere Getæ.

Eam vrbem antiqui Senatoriam vocabant & Prætoriam, in qua Diui Mauricii memoria & Thebeorum legionis honorificè colitur, vt Ado tradit his verbis: *Tunc ſanctus Epiſcopus Eoldus Viennenſem Eccleſiam rebus auxit; erat enim affinis Francorum Regibus. Quique etiam intra ciuitatem in honore beatorum martyrum Thebeorum, Mauritii & ſociorum ejus domunculam criptatam conſtruxit, ibique non mediocrem partem reliquiarum ſive ex his martyri-*

Rhodanus *bus, ſive ex aliis poſuit, atque ex eo tempore res Eccleſiæ nomine beati Mauritii attitulantur, quando ex antiquo & major domus in honore ſeptem martyrum Machabæorum, & facultates ejuſdem Eccleſiæ ſub nomine eorum à fidelibus afferrentur, & conſecrata manerent.* Eadem vrbs alluitur à *Geria* fluviolo, de quo & cæteris rivulis nunc dicemus. Inter Lugdunum & Viennam decurrit Gera, ſatis altus amnis, qui *Symphoriani* oppidum interluit, & ligneum pontem habet Is Rhodano tandem miſcetur mille paſſibus ab eo oppido, cæterique Delphinatium fluvii eodem rapiuntur. Non procul à Vienna oritur Gera, compluribuſque moletrinis ſuper eum, quarum aliæ grano, aliæ papiro & tundendis laminis enſium apteque temperandis propriæ ſunt. Viennæ appoſiti viſuntur huic amni duo pontes, quorum vnum appellant à prioratu S. Martini ordinis D. Rufi; alter Geræ amnis prope Dominicanos & Abbatiam S. Andreæ ordinis Benedictini, ac ſtatim in exitu vrbis Rhodanum influit. *Barrina* rivus tribus à Vien-

La Gere r. *Bar. r.*

ı milliaribus prata irrigat, ac ſæpè ıultum damni infert. *Saliſa* amnis o opulento Prioratu ordinis D. Beedicti in Rhodanum influit. Duo ræterea riui, quorum vnus *Cloma:ius* dicitur, alter ob viam proximam *Rivus ſancti Renoberti*, eodem luunt, *Galaber* amnis extra ripas ſæpe diffluens lapideum pontem habet apud ſa[illegible]m Valerium, fertilitate tamen piſcium nihilominus excellit, monticulumque contingit, vbi ædes ſacra Virginis fuit: moletrinas tres agit, vnam grano vtilem, alteram papiro, tertiam fullonicam. *Furaria* longitudinis curſus non excedit duas aut tres ad ſummum leucas, ſita eſt ſuper illum Abbatia celebris ſancti Antonii Viennenſis, temporibus Urbani ſecundi exædificata. Clemens V. & ante eum Formoſus Romani Pontifices Synodum Viennæ habuerunt: ille apud ſancti Andreæ Abbatiam in aula ad id parata inſtructaque: hic in Baſilica ſancti Saluatoris. Ponte autem firmiſſimo munita eſt propter impetum fluminis, vnaque fornicum latiſſima, prope ſuburbana ſanctæ

RHODANUS. *Saliſe, r.* *Clomar, r.* *Furam. r.*

RHODANVS *Faux-bourgs ſainte Colombe.*

Columbæ ædificia collocata, terret inſpicientes, attonitoſque reddit. Mons *Pila* cùm ſit altiſſimus, *Viriacum* pagum & *Beſſam* in occaſu habet, & longitudo ſylvæ qua veſtitur, decem perficit milliaria, & latitudo ſtadia dena complectitur.

Le Doibe, r.

Doibius fluvius ex eadem profluit in Gierium amnem acceſſu riuorum iam grandem; confluentem in Rhodanum. Via quà itur ad montis verticem præceps & contorta, vbique fontibus cincta. Locus ſuâ naturâ parvus, in ordinem diſtinctus collibus, qui quaſi ex induſtria ſimul annexi ſunt: eorum aliqui in dorſum elati, aliqui in orbem circumacti. Alius alio procerior, frequens aſcenſus, creber deſcenſus in gremio rupis. Jacet vda illa & quieſcens palus, quam *Puteum* vulgus nuncupat, & ab ea palude tempeſtatem primùm inchoare referunt. Sanè in vertice huius montis procreatur nebuloſa exhalatio, quæ ſtatim futura tonitrua aut imbres ſignificat. Hæc palus ruderibus aut criſpuliis repleta fuit, ne quid detrimẽti pecora caperent;

puteus autem qui dicitur Gieri, flu- RHODANVS.
vius modicæ profectò originis eſt: hic auriferas arenas habet, quas qui manibus apprehendunt, ad dimidias vſque nates aqua teguntur, & ſi fuerit in eis aurum, ſtatim refulget in magnitudinem milli. Fons prope ſolitudinem tantæ frigiditatis conſpicitur, vt bibentibus intumeſcant ora. Manus in eo contineri propter rigorem non licet, exhauſta lympha numquam minuitur, neque infuſa augetur. Reperitur in ea ſylva herba latiſſimo folio, parte altera candicante; montani herbam *Deſertam* appellant. Aquilæ & accipitres in ea quoque ſilva multi ſunt. *Dulcis* Velauno- *le Doux r.*
rum præceps, rapiduſque torrens antequam Cardinalitio ponte jungatur, *VZarim* rivum accipit, a- *Vz.*
bluitque Burgum & Caſtrum *Matrum* nomine, ſub parochia & prioratu Benedictini ordinis: inde in locum progreditur, vbi *Tauredunum* olim fuit à Gregorio Turonenſi memoratum. Cujus nomen TOVRNON.
ferre *Turnonus* vrbs vicina etiam videtur; etſi Turnonum pro Ture-

RHO-DANVS dunoincolæ eam vocant. Pons autem illic eſt, quem Franciſcus è familia procerum Turnoniorum ſumptibus ſuis fieri curavit, vtrinque in diverſa ripa exædificatus, iſque nixus tanta ſoliditate, vt everti nequeat. Itaque Turnonum petentibus Vivarienſibus Vellauniſque præſto eſt hyeme, & pluvioſis anni temporibus, quamvis hic difficilior tranſitus occurrit, fornice vnica admirandi operis quantum quivis alius arcus ſeu fornix, altitudinis triginta ſex pedum & amplius, latitudinis verò tantæ, vt plauſtrum onuſtum quavis materia & duo ſimul homines facilè tranſeant. Troctis & barbatulis præcipuè abundat, nec vnquam accreſcit. Juxtaque Turnonum Rhodano permiſcetur. *Cantia* ab *Annonia* vicina vrbe Vivarenſium profluens, & *Sarra* caſtrum abluens, quod ducentis fermè paſſibus ab eo diſtat, in eundem Rhodanum excurrit. *Annonia*, *Caniza* & *Doma* amnes inſulam faciunt, antequam *Andancium*, & Turnonum Vivarienſium oppidum perveniant, la-

La Cãce, r. *Anonay* *Caniſe, r.* *Dome, r.*

banturque in Rhodanum. Sequitur in ripa imperii *Tinurtium* è regione Turnoni: de quo Sextus Aurelius Victor. *Multis*, inquit, *interim variè geſtis in Gallia apud Tinurtium contra Albinum feliciſſimè pugnavit Septimius Severus*. Et infra, *addunt alii quod idem cadaver in Rhodanum abjici præcepit.* Hæc Ælius Spartianus. De illis autem oppidis notum eſt vetus proverbium: RHODANVS. *Tin.*

Entre Tin & Tournon
Ne paiſt brebis ne mouton.

Id eſt inter Tinurtium & Turnonum nec ovis nec vervex paſcitur. Taureduni, quod in monte vicino poſitum erat, Gregorius Turonenſis mentionem facit. Solum enim ei nomen reſtat. *Tauredunum*, ait, *Caſtrum ſuper fluvium Rhodanum in monte collocatum erat*, lib. 4. cap. 34. Poſtremò notandum eſt Turnonum eſſe diœceſis Valentinæ, in regione tamen Vivarienſium, qui Helvii veteribus fuere. *Valentia* Segalaunorum ſeu Cavarum, vt Cujacius probavit, Juriſprudentiæ domicilium, explicari debet. Odo VALENCE.

RHODANVS vir miræ probitatis dominio totius viciniæ à Federico Imperatore donatus eſt anno 1175. Is dedit Anglico Cardinali inſulam inter Rhodanum & Vadum *Sparveriæ* pro conſtructione Abbatiæ ſancti Rufi. Patronus Valentiæ erat ſanctus Apollinaris, ac Templum Sancti Petri bellis civilibus ſolo æquatum eſt. Prope Valentiam eſt torrens periculoſiſſimus, nec piſcem alens, & quia citò areſcit, dignus qui nomine careat. *Dia*, ſive locus *Dianæ*, prope quam vrbs illa ſita eſt, vnitur cum Valentiæ Epiſcopatu. Hoc quoque ſciendum, Viennam ab rupe Glaiana decem leucis abeſſe, inde Valentiam vſque duas tantùm numerari. Eo loco *Iſara* Rhodanum ingreditur. De quibus fluviis Armoricus Poëta lib. 4. Philippidos ait:

Die.

Iſere, r.

Iſaramque vado, Rhodanumque carentes.

Audivi à domino Vallis Iſaræ nobili viro id flumen è vico *Furnilio* parochiæ *Teignes*, rupeque valida oriri apud Tarentaſios, quorum vrbs pluſquam Epiſcopali di-

gnitate

gnitate illuſtris eſt: populos illos à *Centrone* vico hodie penè ignobili, & ſi nomen id ſuum hodie non retineret, planè obſcuro. Inde fluit *Mellianum* Sabaudiæ oppidum in excelſo monte poſitum, cujus radices ſubluit, atque accipit ad ſe occurrentem *Airam*, cujus à Sidonio mentionem fieri certum eſt in Epiſt. ad Heronium l. 1. *Fluens Aira per Vallem Mauriennam, quam Mauri inhabitarunt, in quâ etiam erant Brannonices, in vico cui Branna nomen eſt, iſque fluvius perpetuum murmur edens.* Noctu enim diuque aqua illa ſpirat, vt æquor de quo Virgilius ait,

—*Fretis ſpirantibus æquor.*

RHODANVS.

Montmeillan

Ayre, r.

Ita amnis ille modò in hanc, modò in diverſam ripam trajiciendus eſt; vnde moleſtiam tantam generat priuſquam in Iſaram labatur. Fluvius *Guya* è duobus rivulis compoſitus eſt, vnus è parochia Carthuſiæ profluit, alter à ſancto Petro inter montes, miſcenturque apud *Scalas* exiguum oppidum. Inter hos ſita eſt Carthuſia in excelſo colle, qui humilis tamen vi-

Guye, r.

la Chartreuſe, ou Chartrouſſe.

RHO DANVS. detur, ſi vicinos montes cum eo contuleris. In Iſaram autem labitur prope *Sanctum Geneſium*. Tro-ctas & vmbros plurimos alit, lucios non ita multos. Allobroges ſeu Delphinatum à Sabaudia dividit apud *Pontem Belvicinum*, eſtque in eo loco Guya altiſſimus. Hîc mihi deſcriptio majoris Carthuſiæ ex voto Brunonis, à quo Religioſi illi ſunt inſtituti, apponenda videtur, quæ, quæ ſeptem leucis diſtat à Gratianopoli, beato Hugone Epiſcopo Brunonem ejuſque collegas alloquente. Chronicum ordinis ſic habet. *Locus divinitus vobis adſignatus eſt Eremus quædam altiſſimis in montibus, quam Cartuſiam vocant, ampla illa quidem, ſed prorſus inculta, atque à nemine habita, ſolis feris pervia, hominibus verò cæteriſque animantibus propter loci aſperitatem penè incognita & inaceſſa. Altas & tanquam exciſas hinc inde rupes & ſcopulos, arboreſque ſilveſtres & infructiferas habet; eſtque ſupra modum frigida, magnaque anni parte nivibus operta. Tunc quoque adeò prærupta, ſterilis, & infructuo-*

Pont de Beau-voiſin.

ſa, vt nihil in ea neque ſeri, neque meti queat, &c. Et alio loco. *Vis horridam Carthuſiani loci faciem videre? ſi ſuſpexeris arduos ſaxoſoſque montes, gelidas nives, infœcundaſque arbores dorſo montium adhærentes ſpectabis. Si deſpexeris, terrificum amnem in pede montium ingratè murmurantem videbis. Terribilem denique ſitum accipe; nulla ſiquidem ibi amœnitas, nullum ſolamen, nulla terrena jucunditas adeſt:* RHODANVS.

Vix ibi ridenti veſtitur gramine tellus,
Vix ibi cantat ales, nec ſunt ibi luſtra ferarum.

Quid igitur? nives quidem ibi perpetuo candore candeſcunt, ſed niveæ frigora livido pallore corpora inhabitantium adficiunt. Tanta denique eſt loci aſperitas, ut nec Scythiæ deſerta, nec Ægypti ſolitudines poſſint illi Cartuſiano monti rectè comparari. Horrendum itaque carcerem, purgatoriumque locum potiùs quàm aptum humanæ vitæ habitaculum meritò dixeris. Et alibi de Guya legitur. *Fluviolus eſt ex montibus Carthuſianis collectus, qui ingenti murmure in-*

RHODANVS. *ſtar torrentium, aut aquarum inundantium decurrit.* Et alio loco: *Eſt quidam parvus fluvius, qui Guerus mortuus, quaſi quædam imago mortis dicitur, ex circumſtantibus vndique montibus collectus, & cum ſtrepitu maximo torrentium aut inundantium aquarum more fluens.* A Valentia autem vſque ad oſtium *Iſaræ* eſt *Iſere, r.* dimidium iter inter Valentiam & Turnonum. Eſt antiqua domus nobili in loco, Confluentium dicto, à quo Rhodani ripas Viennam vſque ſequendo, ſunt leucæ circiter duodecim. *Gratianopolim* redeo, vbi GRENOBLE. eundem fluvium reliqui, de quo & de *Draco* dici ſolet: *Drac, r.* *Grationopolim perdent Serpens & Draco.* Iſaram ſerpentem vocant, quia ſinuoſus eſt, vrbemque interluit; Draco alluit, eique permiſcetur. Quam autem Gratianopolim vocamus, ea veteribus CVLARO fuit. Plancus Ciceroni epiſtolarum lib. 9. *Vale*, inquit, *octavo Idus Junias ex finibus Allobrogum.* Mox ibi narrat ſe Iſaram trajeciſſe, vt ad Vocontios properaret. Ejus vrbis porta vna Traina, id eſt Trajani dicitur,

ſculptaque eſt capitalibus literis, & ſic inſcripta, vt de plano legantur hæc verba. RHODANVS.

MVRIS CVLARONENSIBVS.

Tunc temporis cùm Philippus Adeodatus in Gallia regnaret apud Viennam provinciam, quidam rivus, qui *Stagnum ſancti Laurentii* vocabatur, curſu concito inter duos montes decurrens violenter erupit, feréque omnes mercatores qui apud Gratianopolim in nundinis morabantur, ſubmerſit, Iſaræque fluvio adjunctus, dum in Rhodanum præcipitare nititur, pontem diruit, arbores evulſit, caſtella & villas ſubvertit, homines & jumenta ſibi obviantia curſu rapidiſſimo ſecum traxit. *Romanus* vrbs Allobrogum, ſitu Hieruſalem valde ſimilis, vt qui vtramque viderunt affirmare ſolent, alioqui *Romana Caſtra* appellanda videtur. *Romans* enim Gallicè dicitur, & hic lapideo ponte Iſara inſtructus eſt, vt prope *Marcellini* municipium, Salinæ alium quoque vides. Sequitur oppidum *Liberonis*, ſitum ſuper edito tumulo, fertili tamen *Romans* *S. Marcellin.* *Saline.*

RHODANVS. & clementi, ſicque Latinè appellatur in Chartario publico: & Valentiam, radiceſque ejus ſubluit

Drume. *Druma*, vnde Auſonius:

Te Druma, te ſparſis incerta Druentia ripis
Alpinique colent fluvii.

Iſque rapaciſſimus torrens quantum damni inferat ſatis æſtimari non poteſt. Territorium enim largum, fertile, planumque eſt, ſed à Liberone Rhodanum vſque dimidia eſt leuca, aut more Romano duo paſſuum millia. Notandumque

Aur. eſt à Valentia *Aureolum* vſque maximam capi voluptatem ſolere, ſi illam aſpicias agris pratiſque viridiſſimis perfuſam aquis à Liberone fluentibus. Ad Valentinenſem Epiſcopum hæc duo oppida pertinent. Vibius Sequeſter ait, *Iſaram Galliæ decurrere in Rhodanum.* Aureo-

Die, r. lam verò *Dia* alluit rapidè veniens, ac ſæpe extra ripas diffluens, nec vadus ſine periculo eſt, lintribuſque trajicitur quoties intumuit. Denique vna leuca ſupra Valentiam *Iſara* ipſe parum gratus mortalium oculis, imò potiùs eis diſpli-

cens, quia valde rapidus, ac fuſcitate horrendus, & ſinuoſus, difficiliſque ac periculoſæ navigationis, Rhodanum quoque ingreditur tanta rapiditate, vt ei niſi vltra mille paſſus non permiſceatur. RHODANVS.

Lucanus Poëta teſtimonium de Iſara ferens, ſic ait:

——— qui gurgite ductus
Per tam multa ſuo famæ majoris in amnem
Lapſus ad æquoreas nomen non pertulit vndas.

Plinius lib. 3. *Rhodanus*, ait, *ex Alpibus ſe rapiens per Lemanum lacum, ſegnemque deferens Ararim, nec minus ſe ipſo torrentem Iſaram & Druentiam in mare fertur.*

Videamus & quid Marcus Tullius de eodem flumine antè dixerit in Epiſtolis familiaribus, epiſtolâ 15. lib. 10. *In Iſara flumine maximo, quod in finibus eſt Allobrogum, ponte vno die facto exercitum ad quatuor Idus Maias traduxit.* Et eodem lib. 10. epiſt 8. *Ad XII. Kalendas Iunias ab Iſara caſtra feci, pontem tamen quem in Iſara feceram, caſtellis duobus ad capita poſitis reli-*

RHODANVS. *qui, præſidiaque ibi firma poſui.* Et lib. I. Epiſtolarum epiſtolâ 23. *Pridie Nonas Junias omnes copias Iſaram traieci, ponteſque quos feceram interrupi, vt ſpatium ad ſe colligendum homines haberent, & ego interea me cum cæteris coniungerem.*

Vivarium in ripa Regni abeſt à *Montilio Ademari* duabus leucis, infraque id ſitum eſt: & *Achaſſia* flumen prope id lintribus traiiciendum occurrit, quod in Rhodanum poſtea influit. Epiſcopatus autem Helvii apud Vivarium tranſlatum eſt everſa Helviorum vrbe, quam Valentiniani tertii temporibus floruiſſe ex Sidonii ad Patientem Epiſcopum Lugdunenſem Epiſtola ſatis notum eſt: vt & illud, in vicinia Albenſium ſive Helviorum vrbem olim fuiſſe. Vivarium autem in ripa Rhodani poſitum conſtat. Aquila priùs quàm Liliis Vivarienſis Eccleſia vſa eſt, etiam Joannis Regis temporibus, cùm ille Avenionem iret ad Pontificem Romanum inviſendum, & Vivarium ingreſſus, Aquilam in vexillis ſericis, & in cathedra marmorea re-

Montelimar. *Achaſſer.*

tro altare ſcultam in templo beatiſſimi Vincentii vidiſſet, & à Canonicis benignè audiiſſet Vivarium Cameram imperialem fuiſſe, ac literas Thomæ Albenſi Epiſcopo datas decimo ſeptimo Kalendas Julias indictione octava, anno ſecundo imperii Ludovici Pii Aquiſgranii palatio perlegiſſe, vt Rex doctus, ſcientiæque amantiſſimus, pro Aquila, Liliis vti conceſſit. Apud Cæſarem verò libro 7. quinque ſunt loci, ex quibus vbi ſint Helvii collocati intelligemus. Primus eſt, *Helvii fines Arvernorum contingunt*. Secundus, *mons Gebenna Arvernos ab Helviis diſcludit*. Tertius, *oppreſſis Arvernis inopinantibus quod ſe Gebenna vt muro munitos exiſtimarent*. Quartus, *Helvii à Rhodano inchoant, finitimi Vellaunis*. Quintus, *Vercingentoris altera ex parte Gabalos proximoſque pagos Arvernorum in Helvios, item Rutenos, Cadurcoſque, ad fines Volcarum & Arecomicorum depopulandos mittit*. De Gebennis extat teſtimonium grave apud Auſonium,

RHODANVS.

Interea premunt Aquitanica rura Ge-

RHODANVS. *benna.*

Monte-limar. Exin ſe offert explicandum *Montilii Ademari* oppidum, mediocre quidem; at pulchrum & placidum, muriſque & foſſis egregiè cinctum, circumdatumque virentibus hortis: ad quod oppidum labitur amnis ab oriente profluens ſæpe tranſitu difficilis, multoque ſabulo impeditus. Hic quoque in Rhodanum decurrit. *Pons Spiritui ſancto* dicatus, magnificus quidem eſt, longus mille ducentos paſſus, viginti duabus fornicibus firmiſſimis, & pavimento decenter ſtrato, clauſumque mœnibus oppidum ibi eſt. Inde Avenionem itur.

Pont S. Eſprit.

Pons Avenionenſis mille trecentos quadraginta tres longitudinis, latitudinis verò .... paſſus habet, & decem & octo fornices, ſinuoſuſque eſt. Supremum eius Templum Virgini dicatum, & palatia duo in rupe ſunt poſita, quo aſcenditur centum duodecim gradibus, nec ſine cauſa Avenionem ſedere ſuper rupe horrida Petrarcha refert epiſtolâ ad Joan. Columnam lib 7. de Rebus familia-

ribus. Quis illum pontem fecerit, ex Chronicis veteribus breviter dicam. *Anno milleſimo centeſimo ſeptuageſimo ſeptimo venit apud Auenionem adoleſcens nomine Benedictus, dicens ſe à Domino miſſum vt pontem ſuper Rhodanum conſtrueret, qui deriſus eſt cùm ſumptus non haberet, & cùm præ magnitudine nemo crederet hoc facturum, ſed populi ab eo nutu diuino commoniti illud opus citiùs perfecerunt.* Sed vetus prouerbium de ea circumfertur. RHODANVS.

Avenio ventoſa,
Sine vento venenoſa.

Idque epiſtola ad Urbanum quintum ab ipſo Petrarcha explicatur in hunc modum: *Inter feras Rhodani gentes non ego ſic illas nec poëta Italus, ſed Hiſpanus vocat. Illic enim ventoſiſſimi amnis ad ripam, vbi ſcilicet, & cum vento malè viuitur, & ſine vento peſſimè viueretur.* Cui, vt ait Seneca, ædificia quaſſanti, tum incolæ gratias agunt, tanquam ſalubritatem cæli ſui debeant ei. Nec quod ſequitur ſupprimendum. Divus certè Auguſtus, *Templum*, inquit, *illi cum in Gallia*

RHODANUS. *moraretur, & vouit & fecit. Illis ergo in locis aut limoſis aut ſaxoſis, atque aridis fratrum tuorum vaſta palatia, & ingentes domos, imò verò carceres & vincula cernuntur. Tui prædeceſſores Auenione ſibi ſedem elegêre, quo conſilio ipſi viderint. Ego enim qui ab infantia ciuitatem illam, multò meliùs quàm putarim meam noui ſingularem, nihil præter lutum & ventum ibi eſſe perpendi.* Inter Avenionem & Taraſconis oppidum *La Durance, r.* *Druentiam* rapido curſu præcipitem fluvius Rhodanus accipit.

Petrarcha epiſtola ad Joannem Columnam lib. 7. de Rebus familiaribus: *Ab Avenio*, inquit, *adverſo flumine tribus paſſuum millibus aut paulò ampliùs aſcendens Argenteum gurgitem obuius habebis.* *Argent, r.* Quo verbo *Argenteus* fluvius intelligendus eſt, qui per *Aranſiam* in *Auran ge.* Rhodanum fluit: cuius vrbis ædificia antiquitatem ſuam probant. Caſtrum eſt alto ſitum loco, vrbana ædificia ad collis radicem poſita. A Caſtro novo Pontificis Romani ad pontem Sorgiæ vnica eſt leuca. Et locum olim veteres ap-

pellabant *Vndalum* vrbem, vt Florus & Strabo aiunt. Hodie ſex quadratæ turres pulchritudinem loci ſervant. Inde Avenionem vna duntaxat leuca eſt. *Vaſionem* Vocontiorum eſſe Mela ſcribit, quod oppidum Vaiſio Latinè dicitur, Epiſcopali dignitate ornatum; in ea Vaſiones olim habiti ſunt, de qua Poëta ait : RHODANUS.

Iam facilè campos iam rarum Vaiſio carpis.

Petrarchæ vitam pridem ſcripſi, in eoque libello ventoſum altiſſimum montem verbis ipſius depinxi. Itaque non erit neceſſe illam deſcriptionem etſi vtilem hîc repetere. Idem ſcriptor epiſtola ad Guidonem Archiepiſcopum Genuenſem, *Ad ſcholas*, ait, *miſſi fuimus. Carpentorax loco nomen, vrbs parua quidem, ſed prouinciæ paruæ caput, in quam vrbem nocturnos fures veniſſe à Vendacenſi vſque ad amnem qui lateri adiacet Carpentoractis oppidi.* Et in vita quidem S. Sifredi didici, vrbem Vendacenſem eſſe deſiiſſe, & locum ipſum Carpentoractis quondam ſimplicis

RHO DANVS municipii vocabulo dici ſolitum felici commutatione ſortitum eſſe nomen vrbis. Igitur fluvii in hac vita mentionem fieri video, & ſi nomen eius non eſt adiectum, vocatur enim *Kuſſa*, ac prope vrbem

LA RUſ. ſe, r. fluit è Perna veniens, & prope *Inſulam* vrbem decurrens antequam Rhodano miſceatur; magnis quidem caloribus parum aquæ ſecum trahit, etſi aliis anni partibus abundat, & ſeptem aut octo leucarum curſum habet. Eâdem epiſtolâ ait: *Meta noſtra peregrinationis illa fuit, quæ ab antiquis Auenio, à modernis Auinio dicta eſt.*

SORGIA.

LA SORGE. PETRARCHA epiſtola ad Olimpum: *Clauſa vallis eſt vnde Sorgiæ fons erumpit.* Et epiſtolâ 3. lib. 7. epiſtolarum de Rebus familiaribus: *In agello*, ait, *meo, quem ad fontem Sorgiæ habeo.* In poëmate Italico:

Mirar & ſaſſo vnde Sorga naſce
In una valle chiuſa d'ogni intorno.

Rupes illa tam eſt alta, quàm campanile templi Virginis Pariſiorum, ex eaque ſumma aqua cadit craſſitudine humani corporis primùm, deinde duplo accreſcit & amplius. Anguillas magno numero ſæpe fundit. Plinius autem effert laudibus nobilem eius fontem, quòd in eo naſcantur herbæ tam delicatæ pecoribus. Et cap. 2. lib. 2. de vita ſolitaria ad Philippum Patham Petrarcha ait: *Adeſt tuus Sorgia Rex fontiũ, ad cuius tibi murmur hæc ſcribo: adeſt liberrimum gratiſſimumque perfugium (clauſæ vallis (ſic enim vocant incolæ), ſic vocari voluit natura, quando illam circunductis collibus obdidit extra omne iter omnemque concurſum, viderique niſi ab incolis non permiſit. Hic tu quoque, quod rarum, & liber & dominus & præſul & ſolitarius eſſe potes, Sorgia eſt placidiſſimus fluuiorum, cuius aqua quindecim aut circiter paſſuum millia conſcendens nulli ſecundum fontem lucidiſſimi amnis originem videbis, & incumbens prealtam rupem vt iam tranſire vlterius nec poſſis, nec oporteat: vt enim dextra & ſecunda ſint omnia, illic, tandem in terrã depoſitus ad dextram* SORGIA.

SORGIA.

me videbis, vbi enim procul ab Italia poſſim eſſe tranquillus? Nec verò locū inſignem Flori lib. 3. præterire non debeo. *Prima*, inquit, *trans Alpes arma noſtra ſenſere Salyi, quum de incurſionibus eorum fidiſſima atque amiciſſima ciuitas Maſſilia quereretur: Allobroges deinde, & Aruerni, quum aduerſus eos ſimiles Heduorum querelæ opem & auxilium noſtrum flagitarent. Varus victoriæ teſtis, Iſaráque, & Undalicus amnis, & impiger fluminum Rhodanus. Maximus barbaris terror elephanti fuere, immanitati gentium pares. Nil tam conſpicuum in triumpho, quàm Rex ipſe bis viſus diſcoloribus in armis, argenteóque carpento qualis pugnauerat. Utriuſque victoriæ quod quantumque gaudium fuerit, vel hinc exiſtimari poteſt, quod & Domitius Ænobarbus, & Fabius Maximus ipſis quibus dimicaverant locis, ſaxeas erexere turres, & deſuper exornata armis hoſtibus trophæa fixere: quum hic mos inuſitatus fuerit noſtris. Numquam enim populus Romanus hoſtibus domitis ſuam victoriam exprobravit.* Quem Flori locum de tribus fluminibus, Varo,

Sulga, & Rhodano facilè erit in- SOR-
telligere, Strabone interprete: is GIA,
enim ait; *Ad vrbem Vndalum Sulgas Rhodano commiſcetur.* Item; *Adverſus Domitium conflictum eſt, vbi Sulgas, Rhodanuſque commiſcetur.* Hique loci Strabonis ſunt libro 4.

Boccacius in libro de Fontibus: *Sorgia*, inquit, *à ſurgendo dictus, in Narbonenſi provincia loco qui vulgò dicitur Vallis Clauſa, fons nobiliſſimus eſt: nam è ſpecu quadam abditiſſima ſaxei montis tanta aquarum erumpit abundantia, vt abyſſi putes aperiri fontes, mitiùs tamen anni tempeſtate quadam exundans: & cùm clariſſima aqua ſit, & amœna guſtui illico facta, fluvius optimorum piſcium ferax eſt, producens in fundo ſui herbam adeò bobus ſapidam, vt diverſis ad illam carpendam ſub vndis capitibus aſſiduè paſcentes ferè ad ſuffocationem vſque detineant: inde inter aſperrimas cautes effluens parvo contentus curſu in Rhodanum mergitur. Celebris quidem & antiquorum praconio, & aquarum copia, & piſcium atque herbarum fertilitate eſt.*

SORGIA. Ac fons ſorgiæ poſtquam lavit, pinguioreſque & fertiliores vicinos Avenioni campos reddidit, in foſſas illius tandem labitur, Rhodanumque influit.

De Ugerno Gregorius Turonenſis lib. 8. hiſtoriæ ſuæ cap. 30. Ugernum Arelatenſe caſtrum eſſe dicit ; & libro 9. ejuſdem, caſtri Ugerni nomine mentionem etiam facit, qui Gregorii XI profectionem in Italiam deſcribit in Orgone, terra abundans lapidibus, arcta eſt via, ex vno latere alveo Druentiæ clauditur, & altera ripa raxea materie inexpugnabili modo protegitur. Petrarcha verò principi Romano lib. epiſtolarum ſine numero magni facit Orgonis planitiem autumnali tempore tranſiviſſe, Orgonis planiciem pro Ugerni vſurpans.

Artere. *Antipolis* Melæ cognita & veteribus fuit. De ea Paulus Jovius lib. 35. *Antipolis*, inquit, *poſita eſt contra eas Inſulas quas Leones antiqui noſtri, hodie Leres vocant.* Cùm ait (*noſtri*) neſcio an de Italis loquatur, Galli quidem aliter appellant ; videlicet *Areas*, qua voce Innocentius III. in

epiſtolis vſus eſt. Ob viciniam Nicæ quæ ad Ducem Sabaudiæ pertinet, & propter prædonum iniurias hodie propugnaculis munitur. Inter *Antipolim* autem & *Forum-Julii* Antenopolis poſita eſt, & antiquæ in ea inſcriptiones marmoreæ, quarum vna fuit. PVER SEETEM ANNORVM XII QVI ANTIPOLI IN THEATRO BIDVO SALTAVIT ET PLACVIT. SORGIA.

Quæ verba docent ibi theatrum fuiſſe. Menſa quoque ænea ſub terra reperta eſt ſic inſcripta ;

VIATOR INTVS ADI,
TABVLA EST ÆNEA
QVÆ TE CVNCTA PERDOCET.

Duo ſunt loca in Provincia, quorum vnus aſpectu valde gratus eſt, maximamque voluptatem parit: alter eſt adeò deformis, vt neſcio cui placere poſſit. Nam ab *Olineolo* Provinciæ vſque *Teres* iter eſt vnius diei, regioque ipſa adeò recreans, vt nihil pulchrius vſquam videri poſſit. Oliveta enim, mala aurea, citrones, & alia fructuum genera. At *Craudicampi* extenduntur in leucas ſeptem in planicie quaſi ro- *Oliveroles.* *Le Crau.*

SORGIA. rotunda, incipiunt ab Arelate, & Salone finiunt: alii Craudios campos eſſe aiunt planiciem rotundam inter *Marticum*, & *Robreſim*, continentem quinque aut ſex leucas diametrales. Quæ quidem planicies tecta eſt lapidibus adeò parvis, vt quælibet vna manu comprehendi poſſit, inter quos lapides tantùm herbæ creſcit nutriendis animalibus, vt id maximè mirum videatur. Ab illis campis vſque ad tres Marias vt vocant, Rhodanus in mare influit, ac ferè ſunt leucæ quinque, vt à peritiſſimis locorum accepi.

DRVENTIA.

DRVENTIA.

URBS *Brigantium* vna leuca à Genebra diſtat altiſſimo monte Alpium Coctiarum, à Coctio Rhe, qui ſub Nerone Cæſare vivebat, ſic appellato, in Archiepiſcopatu Ebredunenſi, de qua Gregorius loquitur lib. 4. cap. 30. Super altiſſimo autem monte *Genebra* eſt arbor, in cujus foliis manna è cœlo funditur, ſtatimque congelatur magnitudine piſi, & ſeptimo quoque anno maxima quantitas ejus colligitur, ac vehitur ab inſtitoribus Venetias, vt emant Therebintinam. Cæſar ipſe *Ocelli*, quod eſt citerioris provinciæ extremum, meminit. *Geneure.* *Echilles*

Prudentius egregius Poëta, qui vivebat in Hiſpania temporibus Theodoſii Junioris & Honorii, *Nos*, inquit:

Vaſco Iberus dividit,
Binis remotos Alpibus:
Trans Coctianorum juga,

Et Pomponius Mela de Alpibus maritimis loquens; *Nicea*, inquit, *tangit Alpes, tangit Antipolis, tangit oppidum Deceatium.* Druentiam autem fluere duobus à Cabellico paſſuum millibus ex ore Verii Provincialium Præſidiis audivi, cùm ſuper diſtantia à me inquireretur. Eſt verò tam rapidus ille fluvius, vt propterea trajici non poſſit, nec in ripis ejus lintres aut navigia vlla vſquam reperiantur. DRVENTIA.

Ac Tito Livio quis melius aptiusve hunc fluvium deſcripſit? *Druentia*, inquit, *Alpinus amnis longè omnium Galliæ fluminum dificillimus tranſitu eſt: nam cùm aqua vim vehat ingeſtam, nom tamen navium patiens eſt, quia nullis coërcitus ripis, pluribus ſimul neque iiſdem alveis fluens nova ſemper vada novoſque gurgites faciens, ad hæc ſaxa glareoſa voluens, nihil ſtabilis nec tuti ingredienti prabet.* De eodem Silius Punicorum lib. 38.

Turbidus iſtruncis, ſaxiſque Druentia lætum
Ductoris vaſtavit iter: namque Al- [pibus ortus,
Avulſas ornos, & adeſi fragmina

DRVENTIA.

montis
Cum ſonitu volvens fertur luſtrantibus vndis,
Ac vada tranſlato mutat fallacia curſu
Non pediti fidus patulis, non puppibus æquis.

Ammianus lib. 15. ait, *Druentiæ flumen gurgitibus & vadis eſſe intortum.*

Proverbium vulgò in Provincia proferri ſolet.

Le Gouverneur, le Parlement, & la Durance
Ces trois ont gaſté la Provence.

Id eſt Gubernator, Senatus, & Druentia, Provinciam vaſtarunt.

Petrarcha Philippo Sabinenſi Epiſcopo Cardinali S. epiſtola vltima lib. 13. Rerum Senilium: *Rogas, & rogando jubes (apud me enim inter preces, juſſuſque tuos nihil intereſt) nempe cùm & inter juſſus ac ſilentium nil interſit, modò mihi de tua voluntate conſtaret. Rogas, inquam, vt verſiculos aliquot, quos olim in ſpelunca illa, ubi peccatrix Maria Magdalena triginta vel eò amplius annis pœnitentiam ſuam egit, tibi per*

Saincte Magdelaine.

hunc

hunc nuntium tuum mittam. Mihi quidem ita contigit, ut cum illo fortuna multò majoris, quàm prudentia, ut verò illuc pergerem, diu obluctans, ad extremum non tam ſuis, quàm piæ memoriæ Joannis de Columna Cardinalis, cui nil negaſſem, precibus victus atque convulſus. In illo igitur ſacro, ſed horrendo ſpecu, tres dies & totidem noctes ſine intermiſſione habitans, & ſæpe per ſylvas vagus, & comitatu cum quo eram non admodum delectatus, ad uſitatum ſolatium me converti, quod pellendis aptum tædiis ipſe mihi conflavi, fingendi ſcilicet animo præſentiam abſentium amicorum, & averſo à præſentibus cogitatu, cum abſentibus colloquendi. Hæc paranti, tu mihi primus affueras, cum quo mihi eo tempore familiaritas recens erat, parvo tunc Epiſcopo, magno ſemper & præclaro viro. Cùm ergo ſpecus in parte conſediſſemus, viſus es hortari ut breve aliquid dicerem illius ſanctiſſimæ mulieris ad gloriam. Parui tibi, eòque promptius, quò ut ſunt mentes hominum piorum ad omnem devotionem prona, ſed ad aliquam proniores, jam te illam inter ſanctas, ut Marti-

DRVENTIA.

DRVEN-TIA.

num inter ſanctos tibi prælegiſſe, perpenderam. Feci autem raptim, & ex tempore, vt qui nulla penitus tunc in remoras pati poſſem, fervidus audaxque juventa, vt Maro ait: nam ſi eſſes fortaſſis oblitus, (libenter enim obliviſcitur tædiorum curarumque prementium) quartus & trigeſimus annus eſt, ex quo acta ſunt hæc, vide ſi interim poſſumus ſenuiſſe, toto ante decennio, quàm in rure tuo poſitus ſolitariæ tibi vitæ libro inſcriberem. Cæterùm tunc reverſus, hos tibi verſiculos incorrectos legi, qui tuo & meo nomine ſcripti erant, vt quos te imaginario teſte atque hortatore dictaveram, dehinc eos inter ſcripturarum mearum cumulos abjeci, nec eorum amplius recordatus ſum, tu nunc illos petis, quos difficile fuit inter alia ſcripta, difficilius in mea memoria reperire. Ibi nempe perierant, nec penitus occurrebat tale aliquid me feciſſe, tandem per indicia temporum, quibus in talibus vti ſoleo, cum labore & pulvere reinventi ſemilaceri, vt erant, & ſqualentes ad te veniunt; neque enim in eis aliquid muto, multa cùm poſſim, quo ſcilicet non quid ſum, ſed

quid eram videas, & cum voluptate quadam adoleſcentiæ noſtræ rudimenta memineris. DRVENTIA.

Dulcis amica Dei, lacrymis inflecte-
re noſtris,
Atque humiles attende preces, no-
ſtræque ſaluti
Conſule, namque potes, nec enim tibi
tangere fruſtra
Permiſſum, gemituque pedes perfun-
dere ſacros,
Inque caput Domini precioſos ſparge-
re odores:
Nec tibi congreſſus primos, à morte
reſurgens,
Et voces audire ſuas, & membra
videre,
Immortale decus, lumenque habitu-
ra per ævum,
Ne quicquam dedit ætherei Rex Chri-
ſtus olympi.
Viderat illa cruci hærentem, nec dira
paventem
Iudaïca tormenta manus, turbáque
furentis [*bet a linguas:*
Iurgia, & in vultus & æquantes ver-
Sed mœſtam intrepidamque ſimul, di-
gitiſque cruentos
Tractantem clavos, implentem vul-

DRVENTIA.

nera fletu.
Pectora tundentem violentis candida pugnis,
Vellentem flavos manibus ſine more capillos.
Viderat hac, numquam dum pectora fida ſuorum
Diffugerent pellente metu, memor ergo reviſit,
Te prima ante alios, tibi ſe prius obtulit uni:
Te quoque digreſſus terris, & ad aſtra reverſus,
Bis tria luſtra tibi, numquam mortalis agentem
Rupe ſub hac aliud, tam longo in tempore ſolis
Divinis contenta epulis, & rore ſalubri.
Has domus, antra tibi, ſtillantibus humida ſaxis
Horrifica, tenebroſa ſitu, tecta aurea, regnum,
Delitiaſque omnes, & ditia vicerat arva;
Hîc incluſa libens, longis veſtita capillis,
Veſte carens alia, ter denos paſſa Decembres:

Diceris hîc non fracta gelu, nec victa pavore: DRVENTIA.
Namque famem & frigus, dura quoque ſaxa, cubile,
Dulcia fecit amor, ſpeſque alto pectore fixa.
Hîc hominum non viſa oculis, ſtipata catervis
Angelicis, ſeptemque die ſubvecta per horas,
Cæleſtes audire choros alterna canentes
Carmina, corporeo de carcere digna fuiſti.

Sacer, ſed horrendus B. Magdalenæ ſpecus, in quo triginta vel amplius annis pœnitentiam egiſſe dicitur, ſuperiori epiſtola à Franciſco Petrarcha deſcriptus eſt, & poëma quo continetur delineatio ipſius ab eodem rogatu Philippi Pathæ olim Cavallicenſis Epiſcopi, poſtmodum Sabinenſis, literis mandatus eſt, ad quem librum vitæ ſolitariæ idem autor ſcripſerat. Eſt autem eadem rupes tribus leucis Provincialibus ab ſancti Maximini municipio, cui nomen eſt Balma: quatuordecim verſibus ſanctiſſimæ feminæ zelus

DRVEN TIA. depictus eſt. Rupes igitur ſive ſpecus Niceam vrbem ab Oriente reſpicit, Maſſiliam ab Occidente, mare à Meridie, & à Septentrionibus Avenionem. Eadem extenditur in tria paſſuum millia, ſi metiaris tria paſſuum millia in altitudinem: deinde in longitudinem ab Occidente in orientem ſolem, in decem millia paſſuum. Qui locus planè inacceſſus eſt. Antrum ſive cripta in pede radicibuſque ipſius eſt: in ea extrema fons oritur frigidiſſimus, cujus aquæ nunquam diſplicent, & nulli, qui nunquam areſcit. Quod verò mirabile putes, aqua perpetuò ſtillante ex alto, tamen magnus lapis, quem guttatim attingit, non inficitur tali humore, imò ſiccus eſt. Cripta quidem ipſa alta eſt, altitudinem ejus lapis .... manu jactus vix attingit: eademque ab Occidente modicum lumen accipit. Sepulta autem apud Maximinum fuit, cujus municipii Eccleſiam beati pignoris cuſtodem meritò appelles. Ea eſt Ordinis ſancti Dominici, & Priorem ejus Rex Galliæ, Provinciæ Comes,

quem vult ex eo ordine, tanto beneficio afficit, quod ad eum vt fundatorem loci id pertinet. DRVENTIA.

A ciuitate Aquenſi, locum *ſancti Maximini*, ubi conſtat dilectricem Dei temporaliter obiiſſe, & ibidem fuiſſe ſepultam per Maximinum eundem, diſtare quindecim milliaribus, eſt omnibus manifeſtum, ex Philippo Patha Cavallicenſi Epiſcopo. S. *Maximin.*

In templo Maximini viſitur marmoreus lapis ſic inſcriptus:

SVÆ COLLLECTANEÆ L. THEMATILLANA ET L. VAL. CER. L. VALERIO LVCINO FILIO PIENTISSIMO FECERVNT.

In eodem etiam eſt vaſculum vitreum collo ſtricto, ſed inferiùs largum rotundumque, & pedibus carens, quod impletum ſanguine Domini, terráque mixtum cùm in cruce pateretur die Veneris ſancto, ſuper Calvariæ monte, fuiſſe dicitur. Id oſtenditur quotannis, concurrente populo ipſo Paſſionis die, magna occurrentium admiratione; peractis enim ſacris Prior Dominicanorum poſt

nitentiam egit, mortuaque eſt apud Maximini domicilium, ſepultaque vbi Carolus Provinciæ Comes primò ædiculam, mox ingens templum fieri curavit, inſtitutis aliquot religioſis viris ex ordine beati Dominici. Corpus quidem ibi conditum quieſcit, ſolumque caput oſtenditur carne adhuc integra in vultu, & os brachii ejus longitudine quodvis hominum nunc ſuperans. Quæ omnia à Religioſo ibi commorante & aliis teſtibus mihi fideliſſimè relata puto. Priorem verò Dominicanorum ibi commorantem nominandi jus eſt Regi, quoties mutari ſolet, idque tertio quoque anno: nam Rex ut Provinciæ Comes ab ea gente ſalutatur. DRVINTIA.

Aquæ Sextiæ Archiepiſcopali dignitate & Senatu totius provinciæ ornantur. Paterculus poſteriori volumine, *Sextus* ait, *Calvinus apud Aquas, quæ ab eo Sextiæ appellantur, Salios devicit.* Et Paulus Diaconus, *Alpes Coctiæ*, ait, *à Coctio Rege, qui Neronis temporibus fuit, ſunt dictæ, ab Occidente Gallo-* *Aix.*

DRVENTIA. *rum finibus copulantur in Aquis, vbi aquæ calidæ ſunt.* Idem Paterculus: *Trans Alpes circa Aquas Sextias cum Theutonis Marius conflixit.* Florus lib. 3. cap. 3. *Prioreſque Theutones ſub ipſis radicibus Alpium aſſequutus, in locum quem Aquas Sextias vocant, prælio oppreſſit, & Marius quarto Conſulatu trans Alpes circa Aquas Sextias cum Theutonis conflixit, amplius centum quinquaginta hoſtium millibus priore & poſteriore die ab eo trucidatis.* Unde duobus ab ea vrbe milliaribus ob Cimbricam victoriam Romani arcum fecere, à quo fluvius *Arcus* nomen accepit. *Arc, r.* Deſcendentibus autem à Templo Servatoris Aquarum Sextiarum occurrunt in ſubterranea cella domus privatæ tres fontes aquæ aliquantulum calidæ, plus tamen manè quàm reliqua parte diei, ac plus hyeme quàm æſtate; ac veriſimile videtur ſulphur ſucceſſu temporis evaporari, caloremque Balneorum non eſſe quantus olim erat. *Arcus* autem ſive *Iris* fluvius Mediterraneam *Iris, r.* Druentiam petit, ab Aquis tamen

Sextiis, *Pertuſum* vſque tres ſunt leucæ, inque *Aptam* peruenitur. DRVENTIA.

In eadem Aquenſi civitate hæ quoque inſcriptiones leguntur, prima in æde D. Joannis.

EX JVLIO. SATVRIVN.
C. CORN. VALENTINVS.
Q. CORV.
SERVATVS
AMICO.

In templo Cathedrali in lapide aliunde tranſlato.

HIC IN PACE QVIESCIT ADIVTOR, QVI POST ACCEPTAM POENITENTIAM MIGRAVIT AD DOMINVM. ANNO LXV. MENS. VII. DIES XV. DEPOSITVS SD. VIII. KAL. JANVAR. ANASTASIO V. CONSVLE.

In turri Franciſcanorum.

SEXT. ACVTIVS VOL. AQVILA
PRÆTOR ACVTO PATRI. SEVERÆ SORORI.
RVFO FRATRI.
H. M. H. N. S.

In ſacræ Virginis ædicula.

D. M.
C. VERATII C. FILII PAL.
PATERN.

DRVENTIA. EQVITIS ROM. FLAM. ARG.
C. VERATIVS THREPTION.
FILIA PIISSIMA.

Sequentes autem inſcriptiones in privatorum domibus viſuntur.

C. GEMINO CENSORI.
L. GEMINO MESSIO.
M. GEMINVS NASICA.
FRATRIBVS.
CÆ.
C. N. F. TVLI.
CATONIS FLAMINI C.
AVGVSTÆ. II.
MATRONÆ.

SEPVLTVRÆ
POMPEIO LE.
VOL. SILVANO
TOLOSSENSI.

Ab *Reiorum* civitate vſque ad Aquas Sextias, cui ſubeſt, ſunt leucæ Provinciales undecim, id eſt ſexdecim Franciæ. In ea vrbe ſeu oppido, vt Sidonius vocat, celebratur feſtus dies Fauſti & Maximi Reienſium. In eo S. Albini templum eſt everſum. In prato quod ab ea parum abeſt, viſuntur adhuc columnæ fuſiles aliquot. In alio quod aliquanto plus abeſt à Reiis, octo

columnæ marmoreæ griſii, id eſt cineritii coloris, videturque templum ibi fuiſſe Gentilium, vt mihi ab Epiſcopo narratum eſt, qui dicebat Reios in valle ſitos. *Maximus* igitur cùm Lyrinenſis monachus primò fuiſſet, inde ad Reiorum civitatem Epiſcopus vocatus eſt: & Fauſtus, item Monachus fuit, vir ingenuus & magnæ doctrinæ, vt opera ejus oſtendunt. DRVINTIA. *S. Meſme.*

Silvæ Provinciales compoſitæ ſunt è roboribus virentibus pinis tam maſculis quàm fœminis: maſculi ſunt qui picem reſinam æſtate, feminæ quæ poma & fructus eſui gratas ferunt. Ac certis locis vt in montibus *Eſtereollis* intra *Forum Julium* ac *Antipolim* videntur arbores proceræ ac plurimæ, ex quarum cortice, quæ eis detrahitur, quotannis magnum ſine dubio quæſtum incolæ faciunt. *Frejus. Antibe.*

Inſula S. Margaritæ abeſt à Lerino quarta parte leucæ, propior continenti, longior quàm latior: quatuor enim paſſuum millia habet. Si circuitum illius noſſe cupias, à Cannis vico in *L'Iſle S. Marguerite.*

DRU-ENTIA continenti tria tantùm millia numerantur. Maceriæ plures Romanorum temporum in ea viſuntur, & inhabitatæ ædificiorum ruinæ. Portus quoque in ea eſt, & ſtatio navibus fida: rupe enim tegitur adverſus ventos, nihilque in ea videas præter inhoſpita teſqua.

Salinæ, *Berrenſes*, Arearum, Eſtagu.... & Valenchianæ In menſibus, quibus ſal coqui ardore ſolis & congelari ſolet, Junio, Julio, & Auguſto, centum hominum millia non ſufficerent exportando Dei muneri vſque ad maris littus. Idque mirabile eſt. Adhuc viſuntur ruinæ & veſtigia ædificiorum quæ veteres Provinciales parabant ſervando ſali, præſertim in Lerino inſula, & eo loco qui beatæ Margaritæ nomen nunc quoque retinet, non procul ab Antipoli.

Gennadius de Vincentio & monaſterio Lyrinenſi ſic ait: *Vincentius natione Gallus apud monaſterium in Lyrinenſi inſula preſbyter fuit.* Lyrinus igitur inſulæ nomen eſt, duabus tantùm provincialibus leucis à terra diſſita, frumenti optimi

L'iſle de Lyrins.

vinique copiam ferens, aureaque mala & palmas. DRVEN-TIA.

In ea Vincentius habitavit, ut ipſemet fatetur his verbis; *Vrbium frequentias, turbaſque vitantes remotioris villulæ, ſecretum Monaſterii incolimus habitaculum.* Hæc quidem Vincentius in Commonitorio. Quem virum neſcio an debeam æquare omnibus veteribus Theologis. Quis enim vnquam adverſus hæreſes præclariùs ſcripſit? Sidonius carmine 16. ad Fauſtum Reienſem.

Seu te Lyrinus priſcum complexa parentem eſt,
Qua tu jam fractus permagna ſæpe quiete
Diſcipulis ſervire venis, vixque ocia ſomni
Vix coctos capture cibos, abſtemium ævum
Ducis, & inſertis pinguis jejunia pſalmis
Fratribus inſinuans quantos illa inſula plana
Miſerit in cœlum montes.

Eadem inſula, vt ex verbis Sidonii colligimus, *Planaſia* etiam dici

DRVENTIA. poteſt. In Itinerario autem reperio duas inſulas, Leronem & Lerinum, quæ Inſulæ hodie S. Honorati dicuntur, & Honoratum magiſtrum inſularum vocari ab Eucherio Lugdunenſi Epiſcopo in præfatione libelli de Quæſtionibus veteris Teſtamenti ad Salonium liquet. Ex Hildeberti verò Epiſtolis, quæ extant, inſulam beatiſſimi Honorati & Monaſterium everſum eſſe à pyratis memoriæ traditum eſt. Innocentius III. Arelatenſi Archiepiſcopo hæc de Lerino ſcribit: *Veridica multorum relatione comperimus Monaſterium Lerinenſe, quod olim religione florebat, & temporalibus abundabat, ad eum ſtatum ſic miſerabiliter devolutum, quòd nec regularia in eo inſtituta ſerventur, nec fratres ibidem de ipſius poſſint facultatibus congruè ſuſtentari. Ne igitur Monaſterio ipſi, quod ſpecialiter Beati Petri juris exiſtit, noſtra videatur ſolicitudo deeſſe, quæ circa univerſas Eccleſias diligentius vigilare tenetur, fraternitati tuæ per Apoſtolica ſcripta præcipiendo mandamus quatenus accedens ad locum, ſi*

per fratres ejuſdem Ordinis religionem ibidem poſſe videris reformari, & reduci monaſterium ipſum in ſtatum, id ſummopere ſtudeas adimplere, indulta tibi à nobis libera facultate excludendi de monaſterio quoſcumque videris excludendos. DRVENTIA.

Inſula verò beatæ Margaretæ à Lirino abeſt leuca vna, & quod excurrit. Sunt & aliæ inſulæ, quas Arearum Innocentius III. in Epiſtolis appellat, à quo nomen illud accepimus, ſed Gallica voce *Hieres*. Sequuntur Stecades, de quibus Mela ait; *In Gallia Inſulæ quas referre conveniet, ſolæ ſunt Stechades ab ora Ligurum ad Maſſiliam vſque diſperſæ.* De his Lucanum lib. 3. ita loquutum video.

Et jam turrigeram Bruti comitata carinam,
Venerat in fluctus Rhodani cum gurgite claſſis
Stecados arva tenens, nec non & Graia juventus
Omne ſuum fatis voluit committere robur,
Grandævoſque ſenes miſſis armavit ephebis.

Quo loco arva Stœchadum pro in-

DRV-ENTIA. ſulis dicta puto. In præfatione Caſſiani ad ſeptem collationes, vbi Honorati & Eucherii & Caſtoris Epiſcoporum mentio facta eſt, hæc verba reperies. *Aliæ collationes quæ ad ſanctos, qui in Stœchadibus conſiſtunt inſulis, emittendæ ſunt, fratres; deſiderium, vt arbitror, veſtri ordinis explebit.* Græca autem vox eſt Stœchadum, ex eo dicta, quòd Stœchas illæ inſulæ proferunt. Præfatio Caſſiani in ſeptem vltimas Collationes aliorum Patrum. *Emiſſis juvante gratiâ Chriſti decem collationibus Patrum, quæ exigentibus beatiſſimis Epiſcopis Helladio ac Leontio vtcumque digeſtæ ſunt: ſeptem alias beato Epiſcopo Honorato, ſancto quoque famulo Chriſti Eucherio dedicavi. Totidem & nunc vobis, SS. fratres Joviniane, Minervi, Leonti, & Theodore, credidi deputandas. Poſterior ſiquidem veſtrûm illam cœnobiorum ſanctam atque egregiam diſciplinam in provinciis Gallicanis antiquarum virtutum diſcretione fundavit. Cæteri verò non ſolùm cœnobialem profeſſionem apprimè monachos expetere provocaſtis: ea*

namque collationes iſtæ ſummorum patrum diſputatione contextæ ſunt, & ita in omnibus temperatæ, & utrique profeſſioni, quæ non ſolùm occiduas regiones, verùm etiam inſulas maximis fratrum catervis feciſtis florere, conveniant: idque ut non ſolùm hi qui adhuc in congregationis laudabilis ſubjectione perdurant, ſed etiam illi qui haud longè à veſtris cœnobiis ſecedentes Anachoretarum ſectari geſtiunt diſciplinam, pro conditione locorum ac ſtatus ſui menſura plenius inſtruantur: quibus hoc præcipuum contulit præcedens veſtri laboris induſtria, ut parati jam atque in iiſdem exercitiis, &c. DRVENTIÆ.

MASSILIA.

Mar-
ſeille.

MASSILIAM multi præclari authores laudarunt: vt Græcarum literarum ſcholam Strabo celebrat, deque ea per triumphum lata Cicero, octava Philippica, & libro 2. Officiorum magnopere queritur, vt inhumaniter tractatam, & Tacitus quoque in vita Agricolæ: *Arcebat eum, inquit, ab illecebris peccantium præter ipſius bonam integramque naturam, quod ſtatim parvulus ſedem ac magiſtram ſtudiorum Maſſiliam habuerit locum Græca comitate & provinciali parſimonia miſtum ac bene compoſitum.* Hæc de illa Cor. Tacitus. Locum nobiliſſimum de Senatu & Centumviris Maſſilienſibus apud Lucianum in Toxarte ſive de amicitia eſſe moneo: & apud Valerium de Inſtitutis antiquis. Paulinus in Carmine ad Cytherium præclarè etiam de illa loquitur in hunc modum:

Sed propter inde poſita Gallorum ſolo, DRVENTIA.
Maſſilia Graium filia,
Alumna ſancta civitas Eccleſia,
Pandebat humanos ſinus.

Illuſtrem Epiſcopum habuit Salvianum, illuſtrem Monachum Joannem Caſſianum, quorum opera extant. Salvianus egregium opus ſuum inſcripſit de Gubernatione Dei ad Salonium, ſicque orditur: *Sancto Salonio Salvianus Epiſcopus ſalutem in omnibus.* Viennenſem verò Antiſtitem Salonium notius eſt quàm vt à me longiori oratione dici debeat. Ejuſdem extat dialogus prior ita inſcriptus, *Salonius ad Veranium fratrem.* De eiſdemque fratribus eſt Epiſtola ſupra à nobis relata. Et apud Leonem Romanum Pontificem, eſt alia Ceretiæ, Salonii & Veranii Epiſcoporum Galliæ in hunc modum.

DRVENTIA.

Domino ſancto, beatiſſimo Patri & Apoſtolicæ Sedis digniſſimo Papæ Leoni, Ceretius, Salonius, & Veranus.

Recenſitâ epiſtolâ Beatitudinis veſtræ, quam de fidei inſtructione conſcriptam, ad Conſtantinopolitanum Epiſcopum deſtinaſtis, dignum eſſe cenſuimus, vt tantæ doctrinæ vbertate ditati, debitas gratias ſaltem oblato literarum officio redderemus. Paternæ ſiquidem erga nos pietatis veſtræ ſolicitudinem comprobantes, anticipationi curationis veſtræ hoc nos magis obnoxios confitemur, quod remediorum beneficia ante malorum experimenta cognouimus. Scientes namque pene ſera eſſe remedia, quæ adauctis jam vulneribus apponuntur, vt Apoſtolicis illis munitionibus induamur, prouidæ pietatis vocibus præmonetis. Agnoſcimus planè, beatiſſime Papa, quod ad nos interiora pectoris veſtri peculiari affectione tranſmiſeritis, quorum incolumitati aliorum curatione ſuccurritis; & dum ex aliorum præcordiis infuſa antiqui

Serpentis venena producitis, quaſi in quadam charitatis ſpecula conſtituti, Apoſtolica illa cura ac ſolicitudine conclamatis, ne inopinantibus improviſus hoſtis adveniat, ne vulneri locum prabeat incauta ſecuritas, Domine ſancte beatiſſime Pater, & Apoſtolica ſede digniſſime Papa. Deinde interpoſitis quibuſdam ſequitur & alia manu. *Memorem Coronam veſtram humilitatis noſtræ Chriſtus Dominus longæva ætate conſervet, domine ſancte beatiſſime Pater, & Apoſtolica ſede digniſſime Papa. Ceretius ſuſceptus veſter, Apoſtolatum veſtrum in Domino ſaluto, commendans me orationibus veſtris. Salonius venerator veſter, Apoſtolatum veſtrum in Domino ſaluto, orationum veſtrarum ſubſidia depoſcens. Veranus cultor veſtri Apoſtolatus, Beatitudinem veſtram ſaluto, & vt pro me oretis peto.*

DRVENTIA.

DRU-ENTIA.

Domino dulciſſimo ſuo Eucherio Salvianus.

LEgi libros quo transmiſiſti mihi, ſtylo breves, doctrina uberes, lectione expeditos, inſtructione perfectos, menti tuæ & pietati pares. Nec miror quòd tam utile ac pulchrum opus ad inſtitutionem potiſſimum ſanctorum ac beatorum puerorum condidiſti. Cùm enim eximium in eis templum Deo ædificaveris, doctrina nova eruditione quaſi ſummum ædificii tui culmen ornaſti, & ut indoles ſanctæ aquæ doctrina ac vita illuſtrarentur, quos morali inſtitutione formaveras, ſpiritali inſtructione decoraſti. Supereſt ut Dominus Deus noſter Jeſus Chriſtus, cujus dono admirandiſſimi juvenes tales ſunt, pares eos faciat libris tuis, id eſt, ut quicquid illi continent in myſterio, hoc uterque illorum habeat in ſenſu. Et quia jam diſpenſatione divina atque judicio etiam magiſtri Eccleſiarum eſſe cœperunt, donet hoc benigniſſima Dei pietas, ut doctrina illorum fructus ſit Eccleſiarum & tuus, profectuſque

ctuſque excellentiſſimus tam illum ornet, & quo ſint geniti, quàm eos quos ipſi ſua inſtitutione generaverint: mihique hoc & ſi non inter omnia miſericors Deus tribuat, vt qui fuerunt diſcipuli quondam mei, ſint nunc quotidie oratores mei. Vale mi domine, & dulcis meus. DRVENTIA.

Domino beatiſſimo meritò ſuſcipiendo, & in Chriſto devinctiſſimo Papæ Eucherio, Hilarius.

CVm me libellos tuos relecturum præcedentibus literis indicaſſem, inſtante exactione pueri quem miſeras, lectitare nullatenus potui. Emiſi itaque florulenta Beatitudinis tuæ opera non parum anxius, ne necdum ſcripta tam jugiter, tam graviter ruentibus imbribus labefactarentur, percucurri ea ſemel tantum, vniverſa miratus. Concedat Dominus, vt ſpecioſa hæc in Chriſto inſtructionum noſtrarum gloria tuæ opera te in paginis tuis duce aliquando perſentiam. Hoc vnum precor, ne me diu his inſtitutionibus fraudari feras, ſed vnum me de juveni-

DRV-ENTIA. *bus tuis, quos hac eruditione ornaſti, habens, eò inſtantius habere me velis, quò me magis juventutis retia premunt. Memorem te mei Dominus ad profectum Eccleſiæ ſuæ diu ſervet, beatiſſime Papa.*

Epiſtola nonageſima prima Leonis ad Theodorum Forojulienſem Epiſcopum, vt his qui in exitu ſunt, pœnitentia & Communio non negentur.

Dilectiſſimo fratri Theodoro Epiſcopo, Leo Epiſcopus.

SOlicitudinis quidem tuæ is ordo eſſe debuerat, vt cum Metropolitano tuo primitùs de eo, quod quærendum videbatur eſſe, conferres: ac ſi id, quod ignorabat Dilectio tua, etiam ipſe neſciret, inſtrui vos pariter poſceretis: quia in cauſis, quæ ad generalem obſervantiam pertinent, omnium Domini Sacerdotum ſine Primatibus nihil oportet inquiri. Sed vt quoquo modo inſtruatur ambiguitas conſulentis, quid de pœnitentium ſtatu Eccleſiaſtica habeat regula, non tacebo.

Deinde interpoſitis compluribus ad finem epiſtolæ ſic ait. *Hæc autem, frater chariſſime, quæ ad interrogationem Dilectionis tuæ ideò reſpondi, ne aliquid contrarium ſub ignorantia excuſatione generetur, in Metropolitani tui notitiam facies pervenire, vt ſi qui fortè ſunt fratrum, qui de his antea putaverint ambigendum, per ipſum de omnibus, quæ ad te ſcripta ſunt, inſtruantur. Data 4. Idus Junii, Herculano viro clariſſimo Conſule.* Is fuit annus 13. Pontific. S. Leonis. DRVENTIA.

Lucus eſt municipium Vocontiorum, vt Cornelius Tacitus ait, quod in Provincia eſt prope Maſſiliam, in quo viſitur marmoris inſcriptio hujuſmodi.

JVSTITIÆ ET CLEMENTIÆ
C. CÆSARIS.

A Maſſilia Forum Julii abeſt viginti leucis Provincialibus.

Lucanus ait Maſſiliam cauſam Senatus ſecutam his verbis :

——— ad vrbem
Haud trepidam convertit iter : tunc mœnia clauſa
Conſpicit, & denſa juvenum vallata [*corona,*

DRV-ENTIA.

Haud procul à muris tumulus ſurgentis in altum
Telluris, paruum diffuſo vertice campum,
Explicat hæc patens longo munimine [*cingi*
Viſa duci rupes, pilaque aptiſſima caſtris.
Proxima pars vrbis celſam conſurgit in arcem,
Pars tumulo, mediiſque ſedent conuallibus arua.

Eadem Maſſilia vndis Gallici maris tribus partibus abluitur. Quarta pars illa eſt, per quam ad eam acceditur per continentem. Quo in ſpatio quicquid ad arcem pertinet, expugnatu difficile eſt, naturâ difficilem expugnatum reddente: nam vallis altiſſima & longa, & aſcenſu ardua eſt.

Theodulphi verſus de Maſſilia, Aquenſi, & Caballico ciuitatibus:

Maſſilia Argolica nos cœpit condita gente,
Aruum & Aquinæ vrbi, ſiue Caualle tuum. [*caſus,*
Aſt alias luſtrare vetat per ſingula
Quarum nos populus quò ſumus omnis adit.

Æquoris inſani fera quas vicinia lædunt, DRVENTIA,
Aëre corrupto & tabidus efflat odor.

Maſſiliam Phocenſes condidere prope Arelatem, Rhodanumque fluvium, loco paludibus vliginoſo, vbi boves furibundi magnoque numero paſcuntur. Et ſuperioris Theodulphi verſus de Maſſilia primus loquitur, mox de Aquenſe civitate Sextiarũ, tertiò de Cabellica notiſſimo quoque Epiſcopatu. Denique de locis inter Antipolin & Olbiam Lerinumque Auſtro flante corrumpi ſolitis, Ovidius VII. Metamorphoſeos.

Lætiferis caldi ſpirarunt flatibus Auſtri.

Caſſiani portus in Provincia quoque eſt, de quo dici ſolet: *Hic pater filium amiſit, idcirco Portemius appellatur.*

Ex Panegyrico ad Conſtantinum incerti autoris, cujus initium eſt: *Faciam ſacratiſſime Imperator*, deſcriptionem Maſſilienſis portus hujuſmodi invenio: *Maſſilia, vt audio, in profundum mare prominens, & muniti ſſimo accincta portu, in quem anguſto aditu Meridianus refluit.*

DRV-ENTIA. *Sinus mille quingentis paſſibus terræ cohæret, qua firmiſſimis turribus frequens murus opponitur.* Quippe olim Græcos Italóſque illuc, cùm artibus ingenioque pollerent, ipſe etiam docuit locus, omnia quæ bello vſui forent largiùs in eam partem quæ adiri poſſet impendens, cum natura in cæteris cœptum operis remiſiſſet. Maſſiliæ autem templum dicatum Caſſiano ſupereſt, ejuſque libri de Incarnatione excellentes ſunt, & qui illos negligit, is ſciat ſe eſſe puerum, futurumque impoſterum indoctiorem.

Argenteus Amnis.

E Montibus Provinciæ *Argenteus* amnis dilapſus decurrit inter S. Martini & Varegias nota loca. In eum poſtea *Chalilo* rivulus labitur, & ſub Carſe nobili fundo alii duo, *Caraunia*, ad quem ſita eſt Brignollia, in cujus agro delicata ſunt pruna, vt etiam ab inſtitoribus vendenda Lutetiam afferantur. Al-

Caudunc, r. ter fluviolus *Caudunia* appellatur,

ad quem ſitum eſt nobiliſſimum caſtrum *Fulcaqueriæ* ab Innocentio III. in Decretalibus epiſtolis cognitùm. Ab eo loco *Toronetum* fluit, poſtea..... cui *Draconiana* vrbs appoſita eſt Foroiulienſis diœceſeos, vbi amphitheatrum, plurimaque antiquitatis veſtigia ſe oſtendunt. Denique *Rocham Brunam* pervenit, prope quam in mare labitur diviſus in brachia duo, inſulamque faciens. Itaque Argenteus amnis quatuor aut quinque ad ſummum pontes habet. Cùm in epiſtolis Marci Tullii Ciceronis Argentei pontis vnius tantùm mentionem fieri videamus in hunc modum epiſt. 34. *Cùm audiſsem Antonium cum ſuis copiis præmiſſo Lucio Antonio, cum parte equitatus in provinciam meam venire, cum exercitu meo confluente Rhodano caſtra movi, ac contra eos venire inſtitui. Itaque continuis itineribus ad Forum Voconii veni, & vltra caſtra ad flumen Argenteum contra Antonianos feci.* Et eâdem epiſtolâ 34. *Data 4. Calendas Aprilis à ponte Argenteo.* Et lib. 10. epiſtolâ 35. ſub finé: *Vale 12. Cal. Junias ex caſtris ex ponte Argenteo. An-*

DRVENTIA.

Folcaquier.

tonius Idibus Maiis ad Forum Julii cum primis copiis venit. Ventidius bidui ſpatio abeſt ab eo. Lepidus ad Forum Vocontii caſtra habet. Qui locus à Foro Julii quatuor & viginti millia paſſuum abeſt. Ejus fluminis oſtium Ptolomæus ponit inter Olbiam & Forum Julium. *Prope & ſub eo fluit Argenteus fluvius maioris famæ quàm inflatior.* Hæc ſunt verba nobilis hiſtorici Guilielmi Bellaii viri militaris. Et à Foro Julio *Medium* vſque ſunt tantùm quatuor provinciales leucæ, quarum quælibet conplectitur quatuor millia paſſuum.

Muis.

AREARVM INSVLÆ.

Les iſles d'Eres.

Innocentius tertius Arelatenſi Archiepiſcopo, vt in Arearum inſula monachi de Epiſcopi conſenſu & voluntate inſtituantur.

A*D audientiam noſtram noveris perveniſſe, quòd cùm olim in inſula Arearum fratres quidam*

Ciſtercien. fuerint commorati, eis à Sarracenis in captivitatem deductis, quia locus eſt mari vicinus, ad eam ſe quidam regulares Canonici tranſtulere. Verùm cùm ipſi præ nimia paupertate locum ipſum nec ædificiis poſſint, nec poſſeſſionibus ampliare, in eo monaſticum ordinem inſtitui deſiderant, ſecundùm fratrum Ciſtercien. Conſtituta, & id etiam Epiſcopus diœceſanus affectat. Ideoque Fraternitati tuæ per Apoſtolica ſcripta mandamus, quatenus ſi ad hoc diœceſani Epiſcopi, & eorundem fratrum concurrit affectus, in memorata inſula monachos Ciſtercien. inſtituas: facturus de Canonicis memoratis quod expedire videris ſecundùm canonicam honeſtatem. Datum Romæ apud S. Petrum 17. Calend. Julii.

Eveſques de Marſeille & Agde.

Innocentius III. Maſſilienſi & Agatenſi Epiſcopis.

CVm dilectus filius Abbas de Floreia nuper ad noſtram præſentiam acceſſiſſet, nobis expoſuit diligenter, & hoc ipſum Abbatis inſularum, & aliorum quorundam litteræ continebant, quod in inſulis Arearum fratres Ciſtercien. quondam fuerant commorati. Sed eis in captivitatem paganorum deductis, quoniam locus mari erat vicinus, illuc ſe quidam Regulares Canonici tranſtulerunt: qui licèt jam per annos triginta Canonicorum Regularium habitum portaviſſent, opera tamen contraria regularibus faciebant. Sed ad ſe Domino inſpirante reverſi monaſticum ordinem ibidem plantari volebant, ſecundùm Ciſtercien. inſtituta, quod etiam diœceſanus affectabat. Vnde nos ad Abbatis ipſius inſtantiam venerabili fratri noſtro Arelatenſi Archiepiſcopo dedimus in mandatis, vt ſi diœceſani Epiſcopi, & eorundem fratrum in id ipſum deſideria convenirent, Ciſtercien. monachos

Archeveſque d'Arles.

inſtitueret in inſula memorata, facturus de Canonicis quod crederet expedire ſecundùm canonicam honeſtatem.

ARELATE.

ARelate Sextanorum militum ſextæ legionis colonia eſt, vt ait Pomponius Mela, elegauterque ab Auſonio deſcribitur his verbis:

Prodi duplex Arelas, quam Narbo Martius, & quam
Accolit Alpinis opulenta Vienna colonis,
Præcipitis Rhodani ſic interciſa fluentis,
Vt mediam facias navali ponte Plateam,
Per quam Romani commercia ſuſcipis orbis,
Nec cohibes populoſque alios, & mœnia dictas;
Gallia queis fructus, gremioque Aquitania lato.

Prudentius Periſtephanum:

Teque præpollens Arelas habebit
Sanɛte Geneſi.

Cujus Homeliam Patiens Lugdunenſis Epiſcopus elegantem perſcripſit. Quo præpollenti verbo ſatis laudata ab illo excellenti Poëta Arelas videtur. Auſonius quoque de Moſellâ ait :

——*duplicemque per vrbem*
Qui meat, & dextræ Rhodanus dat nomina ripæ.

Et in Epiſtolis :

Vtque duplex Arelas Alpina tecta Vienna.
Narboneque par ſpatio ſibi. &c.

Amphitheatrum vrbis, quod Arenas vocant, continet quinquaginta ſex arcus ſive fornices : paluſtribus vadis, & lapidoſa pluvia abundat, vt Petrarcha ſcribit veteres ſequutus. Verba ejus hæc ſunt : *In Galliam trans-Alpinam, ea quæ Provincia Provinciæ nunc dicitur, olim Arelatenſis Provincia dicebatur, vno propè tempore tranſvecti ambo, confeſtimque quibus ætas illa patitur amicitia juncti vſque ad exitum vitæ duratura, præarripuimus.* Hæc Sacromauro de Pomeriis.

equiti ac monacho ſcribit Petrarcha. *Turonus* amnis vrbem ipſam circuit, vt apparet ex conſtitutione Flavii Tyranni ſub Honorio. Ergo veriſſimum eſt illud Caſſiodori lib. 8. Variarum ; *Arelate civitas ſupra Rhodanum poſita, quæ in Orientis proſpectum tabulatum pontem per nuncupati fluminis dorſa tranſmittit.* Poſtremò ab Arelate Maſſiliam quindecim Provinciales leucæ hodie numerantur. Ac moneo lectores duas leges reperiri Arelate latas, l. ſupplices vt lite pendente Cod. à Conſtantino lata eſt, Severo & Ruffino Coſſ. Item l. habebat quis ſervum mercipolcariæ præpoſitum Arelate. Ad eandem rempubli. Arelaten. etiam pertinet l. Codicillis, de vſu & vſufructu legato. ff. Ex omnibus autem Epiſcopis Arelatenſis civitatis magnifacimus Trophimum, Honoratum, Hilarium Arelatenſem, & Cæſarium ſcribendi gloriâ inſignem, quorum primus fuit Trophimus. In homilia Cæſarii de ſancto Maximo fit mentio inſulæ Lyrinenſis, *in quam hic ſanctorum eximius pa-*

trem & fraternitatem ſuam fugiens, ſe ſolum ex omnibus portans in ſpiritu tanquam in baculo tranſmiſſum anguſtiſſimo freto, deſerit Lyrinenſis ſedem, imò latebram petit; & ubi à mundi periculis tutus; multis laboribus deſudatis, tanquam aliam in matrimonium ſumpturus, & quaſi annorum hebdomada tranſacta: nam plenè ſeptem annis ibidem Chriſti gregem pavit, Rachel præfertur inſulæ, præparatur Eccleſia. In eadem homelia paulò pòſt: *Beatus & ipſe communis pater, quem & illic Honoratus accepit, & hic honor rapuit, dignus cui primus ille fundator gubernacula Lyrinenſis navis poſt ſe gubernanda committeret.* Hilarius Arelatenſis Epiſcopus ſcripſit vitam Honorati, vtiturque his verbis; *Ut primùm ſanctæ hujus Arelatenſis Eccleſiæ regimen accepit, prima ei cura concordiæ fuit, & præcipuus labor fraternitatem calentibus adhuc de aſſumendo Epiſcopatu ſtudiis diſſidentes mutuo amore connectere, tanquam probatus Iſraëlis agitator.* Ad Hilarium Eucherius poſtmodum futurus Lugdunenſis Epiſcopus, de laudibus Eremi Epi-

ſtolam ſcripſit, in qua hæc verba reperio. *Equidem cunctis eremi locis, quæ piorum illuminantur ſeceſſu, reverentiam debeo: præcipuo tamen Lerinam meam honore complector, quæ procelloſi naufragiis mundi effuſos piiſſimis vlnis receperat, venientes ab illo ſæculi flagrante æſtu blandè introducit ſub vmbras ſuas, ut illic ſpiritum ſub illa interiore Domini vmbra anheli reſumant: aquis ſcatens, herbis virens, floribus renitens, viſibus odoribuſque jucunda, paradiſum poſſidentibus ſe exhibet, quam poſſidebunt: digna quæ Honorato autore fundata ſit, quæ tantis inſtitutis tantum nacta ſit patrem Apoſtolici ſpiritus vigore & vultus honore radiantem: digna quæ illum ſuſcipiens ita emitteret, digna quæ præſtantiſſimos alat monachos, & ambiendos præferat ſacerdotes. Hæc nunc ſucceſſorem ejus tenet Maximum nomine clarum, quia poſt ipſum meruit adſciri. Hæc habuit reverendi nominis Lupum, qui nobis illum ex tribu Benjamin Lupum retulit. Hæc habuit germanum ejus Vincentiũ interno gemmam ſplendore perſpicuã. Hæc nunc poſſidet venerabi-*

lem gravitate Capraſium, veteribus ſanctis parem. Hæc nunc habet ſanctos ſenes illos, qui diviſis cellulis Ægypti patres Galliis noſtris intulerant. Quos ego illic, Jeſu bone, Sanctorum cœtus conventuſque vidi?

DE VOLCIS.

Volcæ Cæſari Straboniqueg generale nomen ſignificant, continentque Tectoſages, & Arecomices. De illis Auſonius:

Vſque in Tectoſages primævo nomine Volcas.

Hannibal jam Rhodano propinquans, propè tamen quatridui itineri à mari cum exercitu diſtans transfretare quàm celerrime feſtinabat, vt Polybius ait lib. 3.

Poſtea Livius Decadis tertiæ l. 1. *Hannibal*, ait, *cæteris metu pacatis aut precio jam in Volcarum pervenerat agrum gentis validæ, colunt autem circa vtramque ripam Rhodani & diffiſi.* Agri arceri Pœnum poſſe vt flumen pro munimento haberent om-

nibus ferme ſuis trans Rhodanum trajectis vlteriorem ripam amnis obtinebant

CAMARIA INSVLA.

IN Rhodano inſula eſt, Caii Marii nomen ferens, quæ *Camaria* corruptè ab incolis dicitur, meliùs loquuturi ſi Camariam pro Camerga dicere maluiſſent. Ea ſeptem provinciales leucas amplectitur, frumentoque, pabulo, fructiferis arboribus, aliiſque ad victum neceſſariis rebus abundat. Poſtremò pars Rhodani mare appetens duas inſulas facit, vnam ſalinarum, quæ Pequenſium dicitur, aliam Marticarum multò ſpatioſiorem, & ſponte illi cedentem, in qua ſalinæ penitus admirandæ viſuntur. In epiſtola Senatoris ad Tribunos maritimorum hæc verba invenio: *Nemo eſt qui ſalem non deſideret invenire. Meritò, quando iſti debet omnis cibus, quod poteſt eſſe gratiſſimus.* Claudius Rutilius Nu-

Iſle de Comargue.

Iſle de Pequais & de Martigues où ſont les ſalines.

matianus, idemque Gallus in Itinerario, ſalis conficiendi rationem tradit:

Subjectas villæ vacat aſpectare ſalinas;
Namque hoc cenſetur nomine ſalſa palus.
Quà mare terrenis declive canalibus intrat,
Multifidóſque lacus parvula foſſa rigat.
At vbi flagrantes admovit Syrius ignes,
Cùm pallent herbæ, cùm ſitit omnis ager,
Cùm cataractarum clauſtris excluditur æquor,
Vt fixos latices horrida dumet humus:
Concipiunt acrem nativa coagula Phœbum,
Et gravis æſtivo cruſta calore coït.

Manilius lib. 5 Aſtronomic. eandem ſalis conficiendi rationem ſcribit multò ante Rutilium; vixit enim Auguſti temporibus:

—Magnas poterunt celebrare Salinas,
Et pontum coquere, & ponti ſecernere

vires,
Cùm ſolidum certo diſtendunt margine campum,
Adpelluntque ſuo deductum ex æquore fluctum,
Claudendoque negant: tum demum ſuſcipit vndas
Area, tum Pontus per ſolem humore niteſcit.
Congeritur ſiccum pelagus, merſique profundè
Canities emota maris, ſpumaque rigentis
Ingentes faciunt cumulos, Pelagique venenum.
Quodque erat vſus aquæ ſucco corruptus amaro,
Vitali ſale permutant, redduntque ſalubrem.

Pequentium autem inſula longior quàm latior. O quantas opes non Provinciæ in qua ſita eſt, ſed Regi Galliæ Chriſtianiſſimo affert propter ſalinas, ſaliſque conficiendi rationem! Notandumque eſt multò minori quantitate ſalis Pequenſis condiri ea quæ ſalſugine indigent, quàm Sanctonici. Et ratio eſt, quia magis ardet

cœlum apud Maſſilienſes quàm apud Sanctonas; & videlicet menſibus Junio, Julio, & Auguſto. Addere & aliam rationem facile eſt, quia ora Maſſilienſium expoſita eſt meridiano ſoli, proptereaque calidior. Poſtremò pars Rhodani Gallicum mare ingreditur; ſic enim Ammiano Marcellino appellari placuit, idque propriè, cujus verba ſunt lib. xv. *Rhodanus Gallico mari concorporatur per patulum ſinum quem vocant ad gradus, ab Arelate octavo decimo ferè lapide diſparatum, quem ad tres Marias incolæ vocant.* Itaque Titus Livius veriſſimè ſcripſit Rhodanum multis oſtiis decurrere in mare. Reſtat generalis deſcriptio hujus fluminis apud Pomponium Melam, quæ hujuſmodi eſt: *Rhodanus non longè ab Iſtri Rhenique fontibus ſurgit: deinde Lemano lacu acceptus, tenet impetum, ſeque per medium integer agens, quantus venit egreditur: inde contra in Occidentem ablatus, aliquandiu Gallias dirimit: poſt curſu in meridiem abducto, hàc intrat, acceſſuque aliorum amnium jam grandis,*

& ſubinde grandior, inter Volecas & Cavaras emittitur.

ATAX.

ATax Pyrenæorum circa Narbonam decurrit in Thyrrenum, vt Vibius Sequeſter ait poſt Pomponium Melam, cujus verba ſunt; *Atax ex Pyrenæo monte digreſſus quà ſuis fontis aquis venit, niſi vbi Narbonam attingit nuſquam navigabilis, ſed cum hybernis intumuit imbribus, vſque eo ſolitus inſurgere, vt ſe ipſe non capiat.* Aimoinus libro 4. cap. 58. *Victor igitur atque bellator inſignis Carolus (Magnus) intrepidus Rhodanum fluvium cum exercitu ſuo tranſiit, Gothorum fines penetravit, atque Narbonam vſque acceſſit, ipſamque vrbem celeberrimam atque metropolim eorum obſedit, ſuper Adicem fluvium munitionem in gyrum in modum arietum inſtruxit.* Quo loco Adicem pro Atacem vſurpavit; Lucanus enim Poëta dixit: Atax.

ATAX. *Mitis Atax latior gaudet non ferre carinas.*

Armoricus quidem putavit Atacem influere in Rhodanum, ſed in hoc deceptus eſt: & Strabo quoque, qui ait libro 4. ex Cemeno monte Attacem oriri & Obrin, & Ararim, fallitur; niſi erratum eſt ab exceptoribus qui ſcribere debuerant *Cevennam*, non *Cemenam*. Poſtremò Atax alluit *Alectam*, interluit *Limolium*, atque ſuperiorem & inferiorem *Carcaſſonam* interſecat, poſteà *Narbonam*, duabuſque ab ea leucis ſecundùm Agatham influit in mare. Graſſa Monaſterium Narbonæ vicinum, in monte quidem ſitum eſt, ac vallis quæ radices ſubluit, Carbona appellatur. Denique Pomponius Narbonam ait eſſe coloniam Atacinorum. De qua ſicut & de Nemauſo, Agatha, Biterri, & aliis Gothiæ ſive Septimaniæ vrbibus hi in Parænesi Theodulphi verſus leguntur:

Obre, r.

Nemauſiacas ſenſim properamus ad arces,

Quò ſpatioſa vrbs eſt, reſque operoſa

ſatis.

Hinc Madolona habuit lævam, Sextatio dextram,
Hic ſcabris podiis, cingitur illa mari.
Queis bene tranſitis, Agathem mox parte ſiniſtra
Linquimus, & noſmet tecta Beteris habent.
Mox ſedes Narbona tuas, vrbemque decoram
Tangimus, occurrit quò mihi læta cohors.
Reliquiæ Getici populi, ſimul Heſpera turba
Me conſanguineo fit duce læta ſibi.
Inde reviſentes te Carcaſſona, Redaſque,
Mœnibus inferimus nos citò Narbo tuis.
Undique conveniunt populi, clerique catervæ,
Et Synodus clerum colligit Alma ſuum.

Orgius ſeu *Orgio* amnis decurrit ad radices vrbis Epiſcopalis Biterenſis, quæ olim à monte & Orgo vocabatur, poſtea *Biterris* dicta, quaſi bis terra, ob abundantiam

annonæ, vt in vita S. Aphrodiſii habetur: qui amnis à prima ſua origine vſque ad mare duodecim ferè leucas fluit.

GARVMNA.

GARVMNA SEPTEM flumina, Garumnam, Aurigeram, Tarnem, Oldam, Duranum, Atyrum, & Ægertium breviter deſcripſit Gabriel Lurbeus Burdegalenſis, nec eum laude ſua carere volumus: magno enim labore & induſtria id opuſculum confecit, & ſicubi erratum ab eo eſt, mihi ſatis erit locum indicaſſe, ſic autem orditur. Aquitania quam nonnulli veterum tertiam Galliarum partem conſtituere, ex prima Romanorum deſcriptione, à Garumna flumine, ad Pyrenæos montes & eam partem Oceani, quæ ad Hiſpaniam pertinet, inter occaſum Solis & Septentriones protenditur. Suetonius in Octavio: *Domuit*, inquit, *partim ductu partim auſpiciis ſuis Cantabriam, Aquitaniam,*

taniam, Pannoniam, Dalmatiam, cum Illyrico omni, Rhetiam & Vindelicos ac Salaſſos gentes Alpinas. Poſtea finibus Aquitaniæ prolatis, Garumna, quæ Celtas ab Aquitanis antiquis dirimebat, per medios Aquitanos in Oceanum excurrit. Exinde Aquitania in Ciſgarumnam & Tranſgarumnam dividitur. Ciſgarumna inter Pyrenæum & Garumnam à Fuxenſibus, Convenis, Auſciis, Bigerronibus, Tarbellis, Benearnenſibus, Vaſatenſibus, Viviſcis ſive Burdigalenſibus poſſidetur, & nomine Vaſconiæ vocatur. Tranſgarumnam ad Ligerim vſque, Rutheni, Cadurci, Aginnenſes, Petracorii, Lemovicenſes, Bituriges Cubi, Engoliſmenſes, Santones, & Pictones incolunt. Garumna igitur omnium qui è Pyrenæo fluunt, fluviorum maximus, curſu rapido Tholoſam, inde Burdigalam perlabitur, vix vadoſus niſi flagrantiſſimo cœli ſidere, ſed ſemper lemborum & navigiorum capax. A Burdegala verò, ubi Oceani æſtuantis acceſſibus adauctus eſt, iiſdem retro remeantibus ſuas

GARVMNA.

GA-RVM-NA. illiuſque aquas agit, aliquantulum plenior; & quantò magis procedit, eò latior, magnique freti ſimilis, nec majora tantùm navigia tolerat, verùm etiam more pelagi ſævientis exurgens navigantes jactat: vento, vbi paululum ſpiraverit, mirum in modum commoveri ſolitus. Unde Claudianus:

—Retro pernicior vnda Garumnæ
Oceani pleno quoties impellitur æſtu.

Ita Buchananus princeps Poëtarum hujus ſæculi in Sylva ad Carolum V. Burdigalæ hoſpitio publicè ſuſceptum.

— Oceanus, inquit, *refluis vt plenior vndis*
Majores convolvit aquas.

Hanc etiam æquoream, id eſt latam vocavit Auſonius illo verſu ad Paulinum:

Æquoream liqui te propter, amice, Garumnam,
Te propter campos incola Sanctonicos.

Etſi autem Garumnæ æſtivoſis recurſibus Luna, vt reliquo Oceano dominetur, tamen certum eſt

circa Æquinoctia altiùs attolli, verùm Autumnali potiùs, quàm Verno. Inanes penè æſtus in Bruma, in Solſtitio debiliores: ſicut ventis Auſtralibus inſurgere, Borealibus comprimi experientia rerum magiſtra docuit. Varii generis numeroſam piſcium ſobolem, & fluminearum alitum dites cupedias macello ſubminiſtrat Garumna. Ab ipſo certè amnis capite donec ſe in pelagus effundat, tructis, ſalmonibus, muſtellis, murenis, carpionibus, tincis, alburnis, gobionibus, barbis, alauſis, luciis, mullis, mugilibus, & aliis id genus piſcibus abundans, nec deeſt accipenſer, quem Gallo-Romani ſturionem, Burdigalenſes *Creac* vocant. Et quod ſpectantium oculos grato virore detinet, & vtilitatem non exiguam ſuaviſſimæ amœnitati habet admixtam, perpetui vitiferi colles illum ambiunt, vnde Auſonius: GARUMNA.

Sic mea flaventem pingunt vineta
Garumnam,
Summis quippe jugis tendentis in vltima clivi
Conſeritur viridi fluvialis margo

GA-RVM-NA.

Lyæo.

Ut autem Lurbeus debita laude non caruit, ita Helias Apamienſis Jureconſultus, qui de Atace & Aurigera eleganter ſcripſit lib. 1. hiſtoriæ Fuxenſium Comitum, fama apud poſteros perenni celebrabitur. *Ex his etiam Pyrenæis montibus,* inquit, *nobiliſſima ingentiaque flumina prodeunt, inde in vtramque Galliam propero curſu ſeſe latè infundentia. Quorum primus Atax ſuis cunabulis, ipſoque ortu præceps, tum deinde cum plana attigit molliter fluens, atque ſtanti ſimilis videtur. Cui vicinus eſt Aurigera, omnium fluviorum quos Pyrene producit nobiliſſimus, ditiſſimuſq; ab auro gerendo cognominatus, quo neque Tagus aurifer, neque Pactolus, Hermus, Durius, Paduſve aureis arenis inſignes, celebriores nobilioreſque exiſtunt. Ex hoc enim, vt nos ipſi ſæpiùs vidimus, pellucidi ex auro fruſtuli, cruſtuli, arenæque aureæ perſæpe ab incolis defodiuntur, ac dein ſecundùm ripam fluminis ſordibus elotis, depurgatiſque omnibus excrementis, ipſum aurum purum ſolumque remanet: quodſi in minutas par-*

*tes diſperſum fuerit, argento vivo in Garumna.
vnum colligunt: qui mox Fuxenſibus, Pamienſibuſque aſſiduus eſt, adeò vt ex eo quæſtu plures alantur, amplaque interdum patrimonia parent. Hic fluvius turtures ingentes alit, haud quidem ſalmonibus cedentes, ac etiam minutorum piſciculorum genus, alburnos, alauſas, monopalmoſque ſalmonulos. Hic poſtquam campos oppidaque Fuxenſis oræ alluit, in Garumnam fluvium duobus à Tholoſa milliaribus ſeſe immittit, illum auctiurus, hoc tantùm ex augmento præmii referens, vt pulcherrimum nomen amittat, ſubeatque Garumnæ appellationem. Continuato igitur cum Aurigera curſu, conjunctiſque aquis Garumna procedit, omnium, qui è Pyrenæo prodeunt, fluviorum maximus, altiſſimuſque, qui per Tholoſates Aquitanoſque tranſiens, junctis ſecum aliis fluminibus, in Burdigalam mareque Oceanum dilabitur.*

Garumnam autem magnum Tibullus vocat verſu illo:

Teſtis Arar, Rhodanuſque celer,
magnuſque Garumna.

Buchananus in Silvis pulchrum

GA-RVM-NA. epithetum eidem fluvio tribuit.

Vaſconidis regnator aquis generoſe
Garumna.

In iiſdem Silvis deſiderium Ptolomei Luxii paucis ita exprimit:

Uſque adeo patrii ſordet tibi ripa
Garumnæ,
Pictones vt ſcopulos, atque horrida
teſca frutetis
Durus ames?

Quod Fortunatus ante eum ei tribuerat in Ægercii deſcriptione.

Petrus Ronſardus noſtri generis Poëtarum optimus de Pibracio Tholoſate loquens:

Pibrac de la belle Garonne le docte &
elequent nourriſſon.

Sed idem dixiſſe videtur Auſonius illo verſu:

Perque latus pulchro perlabitur amne Garumna.

Et Sidonius, *remis velivolum quatit Garumnam.* Cujus autoris ſunt hi quoque elegantes verſus:

Eſt locus irrigua qua rupe Garumna
rotatus, [lapſu
Et tu qui ſimili feſtinus in aquora
Exis curvata Durani muſcoſe ſaburra,

Jam pigreſcentes ſenſim confunditis amnes, GA-RUMNA.
Currit in adverſum hic pontus, multoque recurſu
Flumina quas volvunt & ſpernit & expedit undas:
At cum ſummotus Lunaribus incrementis
Ipſe Garumna ſuos in dorſa recolligit æſtus,
Præcipiti fluctu raptim redit, atque videtur
In fontem jam non refluus, ſed defluus ire.

Auſonius quoque Poëta, & ſub Gratiano Cæſare Conſul deſignatus, de eodem recurſu ſic ait:

Te quoque ne pigeat conſponſi fœderis, & jam
Citus veni remo, aut rota.
Æquoris undoſi qua multiplicata recurſu
Garumna pontum provocat.

Sidonius Carmine 7. de eodem Garumna ita loquitur:

—— *qua pulſus ab æſtu*
Oceanus refluum ſpargit per culta Garumnam
In flumen currente mari tranſcendit

GARVMNA. *amarus.*
Blanda fluenta latex, fluviique impacta per alveum
Salſa peregrinum ſibi navigat vnda profundum.
Quem autorem Buchananus in Sylvis imitatus videtur in hunc modum:
Ipſe ſuas vites, ſua pinguia culta Garumna
Oderit, & nulla redimitus arundine frontem
In mare per ſteriles lentè proreptet arenas.
Et Fortunatus de Leontio loquens:
Inferiora velut ſunt flumina cuncta Garumna,
Non aliter vobis ſubjacet omnis apex.
Ac fortè id de Aquitanicis amnibus intelligitur; nam aliò referri non poſſe videtur. Auſonius ad Paulinum epiſtola:
—Lataque fluenta Garumnæ.
Et in deſcriptione Moſellæ:
— æquorea te commendabo Garumnæ.

Strabo quidem Amaſiæ natus,

civitate Pontica, qui Auguſti & Tiberii temporibus floruit, narrat tria flumina influere in Garumnam. Sanè multò plura influunt, ſed nominis majoris iſta ſunt, Duranus, Oltus ſive Oldus, Tarnis. Cætera antiquus ille ſcriptor brevitatis causâ nominare noluit. Duobus autem ſtadiorum millibus vtriuſque fluminis navigationem, Garumnæ ſcilicet & Ligeris fluviorum, tradit lib. 4. Et Gallos quidem, qui ſunt Celtæ, ab Aquitanis Garumna flumen diſterminat, à Pyrenæis oriens collibus poſt oppida multa tranſcurſa in Oceanum deliteſcens. Hæc Ammiani Marcellini verba ſunt lib. 15. Sed pleniſſimè Garumna deſcribitur à Pomponio Mela, nec neceſſe eſt ejus deſcriptionem paulò longiorem hîc adſcribere, cùm Mela ipſe de ſitu orbis facilè paſſimque reperiatur. Pars autem Aquitaniæ, cui Vaſconiæ nomen eſt, continetur montibus Pyrenæis verſus Meridiem, Garumna flumine ad orientem Solem & Septentriones, & mari Oceano verſus Occaſum. Ga- GARVMNA.

GA-RUMNA. rumna enim oritur in Auræ montibus, diœceſi & territorio Convenarum, qui ſunt Pyrenæorum, ſupra oppidulum S. Beati, ortuſque ipſius ad eam partem montium qui ad Hiſpanos pertinent, referendus eſt. At vbi Garumna in planiciem deſcendit, in oppidulum, cui Regio monti nomen eſt, verſus Orientem fluit per *Valentinam*, mox in Septentrionem per *Aiverias, Muretum & Tholoſam*, vnde perpetuo curſu in mare Oceanum influit, multas claras vrbes *Granatam*, *Aginnum, Portum Mariæ Virginis, Marmandam, Regulam, D. Macharium*, *Burdegalam* alluens aut interſecans, antequam Oceano miſceatur. Nec verò omnes regiones quas adit, ad Vaſconiam pertinent, neque ejus ſunt. Regio enim illa excipitur, quæ continet *Benearnum* & *Biſcainos*, & duas regiones *Sulam* & *Lapurdiam*, *Navarramque* inferiorem, quæ Henrico IV. Regi noſtro ſubeſt. A Garumna autem verſus Pyrenæos & Hiſpaniæ fines properantibus intra Vaſconiam multi ſunt exigui rivu-

Grenade. Agen. Port ſainte Marie. La Reolle. S. Machair.

Bearnois, Biſcains. Soule. Labour.

li, multi mediocres diverſis locis GA-
reperiuntur. Quo in numero *Baliſa* RVM-
eſt per *Inſulam* exiguam vrbem NA. *Baiſe,r.*
fluens tribus milliaribus ab Auſcis, *Iſlette.*
& à *Neratio* præcipua vrbe Ducatus *Aux.*
Albretiorum: duobus autem ab eo- *Nerat.*
dem Neratio in Garumnam influit *Albret.*
Ciron vno tantùm milliari ab areno- *Ciron, r*
ſa *Vaſatum* vrbe, ſub arcu & fornice
pulcherrima *Bauliaci* pontis. Hujus
amnis fit mentio in Itinerario An-
tonini: Ab hoc fluviolo pergentibus
verſus Pyrenæos occurrit alius am-
nis ſæpe periculoſus, ſatiſque inſla-
tus aquis. Huic nomen *Larodio*, qui *Larod, r*
è Convenarum montibus fluens, in
Aturrum labitur infra parvam vr- *Atur.*
bem cui Malburgeto nomen eſt. Vl-
tra hunc fluvium Pyrenæos profi-
ciſcentibus occurrit *Atur* pleno al- *l'Adour*
veo, qui oritur in mõtibus *Bigerrio-* *Bigorre.*
num, poſteà fluit *Campanum*, quod eſt *Cam-*
egregium mapale longum dimidiã *pan.*
leucam, optimo butyro & melle a-
bundans, ex quo ardentibus bellis
ſclopetarios ter mille in hoſtem du-
cere facile eſt: deinde per oppidum
Calentiũ aquarũ, qui *Vicani Aquen-*
ſes appellantur: mox *Tarbeam* Epiſ- *Tarbe.*

GARVMNA. copalem vrbem gentis Bigerrionum, poſteà vicum Bigerrionum, *Malburgetum* & *Aduram* vrbem Epiſcopo illuſtrem, *ſancti Severi* municipium, quod Vaſconiæ caput dicitur, *Aquas* quæ *Auguſta* vocantur. Inde Atir junctus *Gavo*, quem Bearnenſem incolæ appellant, loco *Honargave*, longitudinem murorum *Baiona* vrbis Epiſcopalis, quà Franciam aſpicit, excurrens in Oceanum influit. Tranſito Gavo ſive Gabero (nam Bearnenſes patriâ linguâ ſic appellant,) *Benearnum* regionem itur, in qua duo fluvioli viſuntur, *Luiſa* & *Gavaſus*, qui ibi fontes habent. Alii etiam amnes certo anni tempore ſatis periculoſi ex eo tractu manant. Cæterùm primarii fluvii Bearnenſium ſunt Gavi, quorum vnus appellatur Bearnenſis, eſtque primarius, & inflatior cæteris, & qui ante alios occurrit, iſque oritur in montibus *Lavedanis* regionis Bigerrionum ſupra Balnea *Cantereſia:* iſque incredibili & formidabili impetu ex montibus illis labitur, & præcipitem ſe dat. Hic eſt fons præcipuus Gavi, cui jungitur

Malbourguet. Aire. S. Severin. Le Gave de Bear, r. Le Luis r. Le Gavas, r. Lavedan.

alter, iſque minor, quem *Gavaretum* incolæ vocant, quaſi diminutivum Gavi, qui manat è *Barediensibus* Balneis, qui in eiſdem ſunt montibus vallibuſque Lavedanis, ac parum cedit ſuperiori Gavo: fitque conjunctio ſeu permixtio in loco quem vulgus appellat *Peyreſatte*, in iiſdem montibus Comitatus Bigerrionum, atque ita permixtus aquis fluunt verſus *Lapurdam*, vbi munitio egregiè valida viſitur, poſtea in vrbem *Bigerrionum*, inde mapale *S. Petri Gueyrenſis*, quod regionis Bigerrionum quoque eſt: poſtmodum ingreditur *Bearnum* regionem, ac perexiguam vrbem ſatiſque pulchram, cui *Naio* nomen, exin *Palum* præcipuam vrbem Bearnenſium, & iuriſdictione cæteris imperantem, vbi Regia eſt, indeque *Orthas* lapideo ponte ornatus, indeque Bellotium fluit, quo loco relicto Bearnenſi principatu, ingreditur regionem *Vrthenſem*, quæ pertinet ad Regem Francorum, decurritque *Sordam* municipium ſatis populoſum, vbi iungitur alteri Gavo, quem

GARVMNA. *Gavaret.* *Baredi.* *Lourde.* *Nai.* *Pau.* *Ourth.* *r.* *Sord.*

GARVMNA. *Oleronenſem* vocant, de quo infrà loquemur, Bajonenſeſque muros alluit cum Atiro. Hic autem fluvius etſi ſatis aquarum habet, tamen propter rapiditatem & rupes quæ ſunt in ejus alveo, navigabilis non eſt, vt cæteri fluvii propter eandem rationem: imò,

—*Lædit ſata læta, boumque labores.*

vt ait Poëta, frequentibuſque exundationibus extra ripas diffluit, & hic paucis tantùm locis cum naviculis trajicitur. Poſt hunc Gavum Bearnenſem accedendo ad Oleronenſem prope montes Hiſpanici juris, trajiciuntur multo periculo quandoque rivi, quos hîc brevitatis causâ omittimus. Eorum tamen vnus eſt referendus ob copiam aquarum, hicque vocatur *Neſus*, qui jungitur Bearnenſi vltra Palum, oriturque è fonte, in loco cui *Revenacio* nomen, ac ſtatim moletrinam agit, è quatuor molis compoſitam, nec vmquam areſcit quantuſcumque calor terras vrat: nullum tamen lembum aut navigium patitur. Juxta muros Oloroni vrbis duo amnes fluunt;

Le Nés, r.

Revenac.

vnus *Oſavus*, alter *Aſpeus*, qui junguntur non longiori ſpatio à muris vrbis quàm jactu lapidis. Et quidem vrbs illa populo abundat & mercibus, ſitaque eſt in radicibus Pyrenæorum. Nam etſi Bearnenſes & Biſcaini generaliter ſunt admodum montoſi, tamen reſpectu altiſſimorum montium, qui in Pyrenæis viſuntur, ac propè cœlum altitudine contingere judicantur, & veluti quidam limites inter nos & Hiſpaniam, nihil aliud ſunt quàm colles & valles. Hi autem duo fluvii Oſavus & Aſpeus vocantur à vallibus vnde profluunt ac deſcendunt: valleſque dictæ ſunt ab incolis certæ regiunculæ montium, quæ incolas habent, plurimaque oppidula & vicos cultura prorſus mirabili. Gavus verò & Aſpeus ſeparant Olorionum ab vrbe ſanctæ Mariæ, quæ ſedes eſt Epiſcopatus illius, tam ſtricto trajectu, vt pons qui eſt inter has duas vrbes, ex vna tantùm, ſed longiſſima, trabe ſit compoſitus, quæ attingit vtramque ripam. Igitur hi amnes extra vrbem Olorionum

GARUMNA

Oſſeau, r.

Aſpe, r.

cum excellentem piſcem habent. Is excellit cæteris, & purpuream carnem habens. Nec verò vllam vrbem fluendo attingit, atque ſub Olorono quatuor millibus ſpatium in Gavum influit. Nulli autem amplius in Bearnenſi principatu ſunt memorabiles fluvii, ſed ſtatim tranſito Vertio aditus patet in Regionem *Viſcainam* & Vicecomitatum *Hulenſem*, quorum vulgaris lingua Biſcaina eſt. Verùm quia populus eius gentis frequens eſt in Bearnenſi tractu, eius maior pars Bearnenſem ſermonem intelligit. In eadem verò Hullenſi regione eſt alius fluvius, quem etiam Gavum vocant nomine generali fluviorum illius, ſed ſpeciali nota *Haum* nuncupatur, manatque è montibus Biſcainorum, qui ſunt in vicinia ſuperioris Navarræ, quæ eſt vltra montes quos Hiſpani occupant, atque in radicibus Mauleonis oppiduli præcipui Hulenſium, inter vicum communi voce gentis Licharram & Mauleonem. Permiſcetur Gavo Olorionenſi quatuor paſſuum millibus à Salvaterra Bear-

GARUMNA.

Le Houle.

Haum r.

GARVMNA. nenſium, nec navigia patitur, ſicut nec alii fluvii de quibus diximus. In inferiori verò Navarra exiguus amnis eſt, quem *Vidoſum* ſeu *Bidoſum* patriâ linguâ incolæ vocant, qui ex iiſdem montibus fluit atque oritur verſus *ſancti Joannis à pede portarum*, quod eſt initium atque iter montium, quibus ab inferiori Navarra in ſuperiorem tranſitur, vbi vrbs *Sancti Pelagii* eſt, ſedeſque eſt Cancellarii Navarrorum: inde rurſus *Vidacum* vicum præcipuum Grandimontanæ familiæ, quod eſt caput Comitatus illius pertinentis ad eandem familiam; labiturque in Gavos eo loco, qui à nomine D. *Joannis Lichareni* nuncupatur, quatuor majoribus leucis à Baiona. Hic autem fluvius licèt exiguus, nihilominus ob fluxum & refluxum maris navigabilis eſt: mox in loco, cui *Camæ* nomen, vſque ad Oceanum ac Baionam verſus magna navigia, quas Chalupas lingua patria vocant, quotidie defert. Tranſito autem Vidoſa ſeu Bidoſa verſus Oceanum

Vidoux, r.

Pied de port.

Vidoſa ſeu Bidoſa, r.

& Baionam, eſt regio *Laburſia*, ſeu terra laboris, quorum lingua & ſermo Biſcainus eſt; tractuſque regionis extenditur à Baiona vſque ad S. Joannem Lugienſem, ſeptem leucas ſpatii continens: illaque regio nec fertilis, nec abundans, *Lapurdienſis* à Scaligero Julii filio appellatur. *Nivus* oritur ex iiſdem montibus Navarrorum, & terram Laboriam perfluit, vt Gavus apud Baionam ingrediatur. Et quamvis revera intra vrbem illam non fluat, muros tamen pene lambit inter vrbem & ſuburbanum ea parte quæ *Panacana* appellatur, atque incipit navigia ferre ab eo loco qui *Vſtaricius* vocatur, tribus ſupra Baionam leucis ab ea diſſitus, idque fit ob refluxum maris. Commentarium autem horum fluviorum Gallico ſermone manuſcriptum rogatus ab amicis Joannes Petrus Badia Laſcuriæ Epiſcopus, & diligens rerum memorabilium patriæ ſuæ obſervator, ad me Lutetiam mittendum curavit, cui ob id beneficium quam maximas poſſum gratias ago, non periturus quandiu huic libro vita ſupererit.

GARVMNA. *Labourth.*

Le Nive, r.

GARVMNA. Antequam, autem ad deſcriptionem à Lurbeo factam perveniatur, locum vnum ex capite 1. lib 5. Aimoni de Pyrenæo ſubjiciam. *Pyrenæus mons*, inquit, *cùm altitudine penè cœlum contingat, aſperitate cautium horreat, opacitate ſilvarum tenebreſcat, anguſtia viæ vel potiùs ſemitæ commeatum non modò tanto exercitui, ſed paucis admodum pene intercludat, Chriſto tamen auxiliante proſpero itinere Carolus Magnus emenſus eſt.* Alter eſt Venantii Honorii Clementiani Fortunati Preſbyteri Italici, qui Pictavienſis in Gallia deinde fuit Epiſcopus, ex præfatione libri primi Carminum ad Gregorium Pontificem Maximum. *Ego*, inquit, *imperitus de Ravenna progrediens Padum, Atheſim, Brintam, Plavem, Liquetiam, Tiliamentumque tranans, per Alpem Juliam pendulus, montanis anfractibus Dravum, Norico Birrum, Oeno, Breones, Lycum, Boiaria, Danubium, Alemania, Rhenum Germania tranſiens, ac poſt Moſellam, Moſam, Axonam, & Sequanam, Ligerim, & Garumnam Aquitaniæ maxima.*

ſluenta tranſmittens, Pyrenæis occur-rens Iulio menſe nivoſis, pene aut equitando, aut dormitando conſcri-pſerim: vbi inter barbaros longo tractu gradiens, aut via feſſus, aut crapula brumali ſub frigore Muſa hortante, neſcio gelida magis an ebria novus Orpheus Lyricus ſylvis voces dabam, ſilvæ reddebant. GARUMNA.

Garumna igitur, vt Lurbei nar-rationem ſeu ordinem ſequar, è Pyrenæis per duas valles Degarim & Dervam in *Conſueranos* & *Con-venas* deſcendit: oppidum illorum falsò Leodegari dicens, cùm Tem-plum Epiſcopale Licerii, vulgò, *S. Licar*, appellari ſoleat: oppidum-que ipſum, extra quod nec pome-rium, nec vllum ſuburbanum ædi-ficium eſt, Auſtria vocetur ab au-ſtro, quod nomen venti eſt ibi per-flantis. Infra quod municipium, edito loco ſitum, planities cerni-tur, quam *Salatus* amnis modicus, lapſus è Pyrenæo irrigat, qui tan-dem in Garumnam labitur, qua de re in Notitia Epiſcopatuum Gal-liæ qua Francia eſt, iam diximus. In oppido S. Hieronymi Conſue- *Conſe-rans.* *Comin-ges.* *S. Licar.* *Le Salat, r.* *S. Hieron.*

GARVMNA. S. Hieron.

ranorum ſuper Salato amne talis inſcriptio eſt.

D. M.
IVLIÆ SERGI
FILIÆ PAVLINÆ
M. SERGIVS PAVLINVS
MATRI PIENTISSIMÆ.

De Convenis nemo præclariùs ſcripſit Hieronymo Stridonienſi in libro adverſus Vigilantium. *Nimirum reſpondet generi ſuo* (Vigilantius) *vt qui de latronum & Convenarum natus eſt ſemine, quos Cn. Pompeius edomitâ Hiſpaniâ, & ad triumphum redire feſtinans, de Pyrenais jugis depoſuit, & in vnum oppidum congregavit: unde & Convenarum vrbs nomen accepit: huc vſque latrocinetur contra Eccleſiam Dei & de Vectonibus, Arbacis, Celtiberiſque deſcendens incurſet Galliarum Eccleſias.* Ejuſdem vrbis deſcriptio ab Aimoino Hiſtorico cap. 69. lib. 3. memoriæ tradita eſt. *Ea tempeſtate Gumdoaldus à Deſiderio derelictus, vnà cum Mummolo, Bladaſte ac Wadone ſive Sagittario, Convenas vrbem ingreditur. Ea vrbs in cacumine precelſi montis trans Ga-*

rumnam ſita eſt, procul cæteris remotis montibus. Ad radices rupis fons oritur, cui imminet deſuper turris altiſſima, quæ cives per cuniculum deſcendentes à læſione defendat hoſtium. Circumventus igitur memoratus vir ejuſdem urbis incolis, ut bona ſua intra muros propter adventantem reconderent exercitum, dum illi ejus monitis paruiſſent, hac eos fraude decepit. Confingens enim hoſtes jam in proximo eſſe, ita eos affatur: En inimici, egredimini ad reſiſtendum eis. Quibus digreſſis, expulſo etiam Antiſtite, poſt eos clauſit portas, ſeque ad repugnandum cum ſatellitibus parat: Idem auctor cap. ſeq. *Mummolus omnes theſauros diripiens univerſos, in diverſis occubuit locis: dataque ſequentis luce diei, hoſtibus portas urbis aperuit: qui in tantam cædis exarſere inſaniam, ut etiam ſacercerdotes Domini ad ipſa jugularent altaria, reliquoſque civium cum ipſa concremarent urbe.* Idem ſcriptor de Urgello civitate loquitur c. 83. lib. 4. in hunc modum. *Orgelli civitas eſt in Pyrenæi montis jugo ſita; cujus Epiſcopus nomine Felix, natione Hiſpanus erat.* Adversùs eum

GA-RUM-NA.

GARVMNA. Agobardus Lugdunenſis Archiepiſcopus libellum ſcripſit, vt publicatum ab eo errorem prorſus evelleret. Incenſâ autem & everſâ Epiſcopali Convenarum ſede, cui Lugdunum nomen erat, ſucceſſoribus de tranſlatione cogitandum fuit, viſumque vt ex ruinis Convenarum in valle Capraria nova ſedes

S. Bertrand. conſtitueretur, cui *Divi Bertrandi* nomen impoſuere, qui primus ei Epiſcopatui præfuit, vbi marmora alba & cujuſcumque coloris plurima reperiuntur. Flumen verò iam

S. Beat. auctum aquis *Sancti Beati* vrbem prælambit, deinde circa pontem la-

La Creſte, r. pideum fluviolum *Criſtam* excipit,

Valentin. tum apud *Montem Regium & Valentinam* oppidum fluens, ſancti

S. Gaudens. Gaudentii vrbem alluit, Vicecomitatus *Neboſani* & Regii præto-

Neboſam. rii ſedem. Deinde in vrbem *Caſe-*

Cazeres *rarum*, mox *Terraſſiam*, & circumiectos accolas alluit. Ab eo loco tribus ad ſummum milliaribus di-

Rieux. ſtant *Rivenæ* Joannis XXII. Romani Pontificis Epiſcopatum conſequutæ. Succedit ultima Convena-

Muret. rum vrbs *Muretum* tertio à Tho-

lola

loſa milliario, Albienſium impro- batæ factionis Regiſque Arragonum exilio nobilis. Inde patentes & fertiles campos rigans duobus milliaribus à Tholoſa in vinculo S. Crucis *Aurigeram* fluvium excipiens arenulis aureis intermicantem, iam ſuis aquis & exteriùs valentior *Tholoſam* Tectoſagum metropolim alluit. Ea ab Auſonio deſcribitur, innumeriſque culta populis eſſe demonſtratur. Eam verò vrbem ſive præſidio, ſive munimento inſtruit, & circumvallat, vt non ſolùm quadraginta aut plures ante eius mœnia frumentarias molas circumagat, ſed etiam jumentis & hominibus ſalutarem potum præſtet, & ab ea ingentibus pene par fluviis, omnis generis merces & divitias Burdigalam vſque devehat. In vita S. Saturnini hæc leguntur: *Abiit praterea ipſe de Tholoſa in alias provincias ad pradicandum verbum Domini, &c. Cumque pergeret de Tholoſa ad Cliſonam civitatem, venit ad vicum qui dicitur Villa clara, vbi poſtea adificata fuit civitas, qua Mons-auris dicitur. Et ibi audita beati Petri Apoſtoli paſ-*

GARUMNA.

La Rieges, r.

Tholoſe.

Adures.

GARVMNA. *Le Gers, r.* *ſione, ædificavit Eccleſiam in honorem ipſius Apoſtoli ſuper fluvium Gertanũ.* A Tholoſa per Arvernos eorumque fines Lugdunum vſque numerantur ſexaginta & quatuor leucæ, difficiles ſanè propter obvios montes, quos trajicere oportet. Ab eadem in Auſciorum metropolim ſunt decem, vſque ad ſanctum Papulum Martyrem, vbi ſedes eſt Epiſcopatus Lauracenſis territorii, ſeptem, aut vt aliis videtur, novem. Auſci quatuor tantùm Vaſconicis à Lomberia leucis diſiuncti ſunt, eratque *Lomberia* monaſterium ante Joannem Romanum Pontificem XXII. Tunc enim primùm Epiſcopatus & ſui juris, tametſi ſub Auſcenſi Archiepiſcopo conſtitutus fuit. A Tholoſa *Caſtel-nau-d'Arry.* verò vſque *Caſtrum Arrii* vrbem ſatis vaſtam, multoque populo affluentem, & caput Lauracenſium, leucæ quatuor Vaſconiæ numerantur: nam à Tholoſa ad id caſtrum octo leucæ Volcarum Tectoſagum numerandæ videntur, vti eas metimur. Indeque ad S. Papulum vna *Hicie, r.* tantùm reſtat. *Hictius* quoque dicitur amnis Arrii, qui per caſtrum

non fluit, & minor *Lertio* quodammodo videtur. Quem Hictium adiecta diſtinctione mortuum ex veteribus tabulis loci illius dicendum Arrienſes aiunt. Ab Auſcis Eluſam ſeptem metimur, ſed Vaſconicis. Tantum enim ſpatii eſt, quod Gallicas duodecim aut tredecim efficiat. Id oppidum in extremis finibus Auſciorum collocatum eſt. In qua diœceſi etiam eſt Prioratus dictus *de Eluſore veteri verbo*, ordinis Cluniacenſis. Archiepiſcopus quoque AuſcenſisEluſæ domum habet, quæ inſtar arcis eſt. Eluſa denique tribus leucis à *Nogarolio* Armeniacorum abeſt, quod nigrum dicitur. Nam Armeniaci ſuperiores ſunt propriores Auſcis. Et Maſeriæ ad hos pertinent, cum Nogaroliũ aliud ad diœceſim Auſciorum referendum ſit. Sontiates etiam Auſciorum Præſuli obediunt, & apud Auſcios eſt Proratus ordinis Cluniacenſis, cui Orielii nomen, opulentiſſimus. Lectoræ quoque Epiſcopatus ſub Auſcenſi ſplendet, in qua vrbe Tribunal Seneſchalliæ Armeniaci locatum eſt. In *Conſuerana* paulò infra S. Luciniũ GARVMNA.

GARUMNA. *Salat,r.* *Caſtres.* *Aigu,r.* *La Vaur.*

pons eſt, ſub quo fluit *Salatus* amnis, minimè patiens navigiorum, propter rupes & ſaxa. Iſque Garumnam tandem præceps decurrit. *Caſtrum* olim erat ſub Epiſcopatu Albienſi, & *Godonia* villa, in qua ſunt ſubterranea, ab *Aculo* amne etiam includuntur. *Vaurum* quoque eodem flumine alluitur, quod retro templum eſt, & impetum ejus ne noceat, retundit objecta magna mole adverſus vim ejus. A S. Pontio Tomeriarum, qui beati Cypriani agonem ſcripſit, vſque Pedenaſum quinque ſunt leucæ in regione montana, vnde quicquid marmoris in Narbonenſi colonia reperitur, olim effoſſum eſt, effoditurque hodie. Interque caſtra Vabrincum & S. Pontii in mediis pratis viſitur è prætereuntibus altiſſima rupes, ex qua decidunt duo amnes, alter in *Obrin* flumen maréque Mediterraneum, alter in Garumnam, tenditque in Oceanum. A Tholoſa vſque *Montalbanum* ſeptem leucæ. Rurſum ab eadem Toloſa, Aginnum Nitiobrigum quindecim. Ab Aginno Neracium abeſt quatuor. Et ab eodem

Aginno Joſephus Scaliger ibidem natus ſcribit novem leucas Lauſum numerari ſolere, præter ſeptem quibus Montalbanum à Toloſa diſtat. Ab Auſcis Condomium vſque ſex, Burdegalam triginta, *Muretum* tres, aut vt didici à nunciis publicis Toloſatum, quatuor, portum amœnum, amplumque vicum; adverſo Garumna flumine duas. Toloſam verò Palladiam poëta Martialis appellat hoc verſu:

GARUMNA.

—*Palladiæ non inficienda Toloſæ Gloria.*

Baldus Juriſconſultus in l. *omnia privilegia*, Cod. *de Epiſcopis & Clericis.* honorificentiſſimè loquitur de Univerſitate Toloſana. Vaurum etiam abeſt à Toloſa leucis quinque. Hinc à læva Vaſcones, à dextera Gothicam Provinciam, quæ imperitè Occitania dicitur, aſpiciens. Garumna *Granatum* Gaurenſis præfecturæ vrbem attingit, in cujus vicinia *Savæ* fluvioli aquas, cujus fertiles ſunt ripæ, ſuis admiſcet, dein in *Rivarenſes* progrediens *Verdunum* oppidum, neque longo intervallo Benedictinorum

Grenade.

Gaure.

La Save, r.

Mas de Verdũ.

GARUM NA. *Caſtel Sara. zin. Le Tarn, r. Moiſ-ſac. La Foſ. Le Gers, r.* cœnobium ſuis vndis fovet; & eodem aquarum curſu pergens, relicto ad Orientem *Sarraceno oppido*, *Tarnem* fluvium prope *Mouſſiacum* monaſterium pleno alveo admittit. Per medios poſtea Aquitanos *Foſſanam* arcem egregiam & *Leyracium*, infra quod *Ægircius* fluvius ei permiſcetur, cujus deſcriptio ſequitur.

De Ægircio Flumine.

Le Gers. ÆGIRCIVS oritur in Pyrenæis & in Valle *d'Eſtén* nuncupata, vbi decurrit; magna planicies conſpicitur, inde petit Panaſcum vicum, & oppidum Sancti *Mancieube. Aſtarac.* *Chriſtophori Magnæ Sylvæ* in Comitatu *Aſtaracenſi*, poſtea Auſciorum vrbem metropolim alluit, ponteque iungitur: quæ loca in vera Vaſconia eſſe noſcuntur, vbi vulgò dicitur,

Lo no es bon Guaſconet
Se no ſabe dez:
Higue, hogue, hagaſſet.

Deinde ab Auſcis *Florentium* oppidum, & *Lactoratum* antiquitate, Epiſcopatu, pluribuſque monimentis nobiliſſimam vrbem etiam alluit, mox infra *Layracium* in Garumnam influit. Hic fluvius navigiorum minimè patiens, carpiones tamen alit, qui cæteris eius piſcibus excellunt. Nec auctorem alium à quo deſcriberetur, vmquam inveni, præter Fortunatum nondum Pictavenſem Epiſcopum, cùm Galliam luſtrans menſe Julio, id eſt ſummis caloribus, Pyrenæorum montes aſcendit. Verba ejus ſunt. GARVMNA. Lectore.

Laus tibi fortè minor fuerat, generoſe Garumna,
Si non exiguas alter haberet aquas
Lubricat hic quoniam tenuato Ægircius hauſtu,
Præfert divitias paupere fonte tuas.
Denique diſſimilem ſi comparet vllus vtrumque,
Hic vbi ſit rivus, tu puto, Nilus eris.
Te famulans intrat, ſed hunc tua regna refrænant,

GA-RUMNA *latet.*

Nam quantum Oceanum tumidis tu curſibus auges,
Ille tuas tantum creſcere præſtat aquas.
Torrida præſertim cum terris incubat æſtas,
Ac ſitiente ſolo triſtis anhelat ager.
Cum Titan radiis ferventibus exarat arva,
Et calor ignifero vomere findit humum,
Languidus arentes fugiens vix explicat unda,
Et cum piſce ſimul palpitat ipſe ſimul.
Flumine ſubducto vacuatus lambit arenas,
Sëdibus in propriis exul oberrat aquis.
In lino migrante lacu conſumitur amnis,
Terraque fit ſterilis, quo fuit unda rapax.
Deficiunt vaſto ſolatia cuncta rigore,
Nomine cum proprio triſtis & ager eget.
Forte viator iter gradiens non invenit

hauſtus, GA-
Unde alios recreet, qui ſitit ipſe RVM-
ſibi. NA.
Se cupit infundi fluvius, ſi porrigit
undas;
Si tamen eſt fluvius qui madefa-
ctat humum,
Gurgitis impreſſas lambens rota ſi-
gnat arenas,
Atque reſudantes orbita ſiſtit
aquas.
Si venias equitando viam ſub tempo-
re Cancri,
Vix tamen inſidians vngula mer-
git equi.
Vidimus exiguum de limo ſurgere
piſcem,
Qui retinente luto naufragus erat
humo.
Nec fluvius, nec campus adeſt, nec
terra, nec unda,
Piſcibus in mediis nullus arare
poteſt.
Sola palude natans querulos dat ra-
na ſuſurros,
Piſcibus excluſis advena regnat
aquis.
At ſi fortè fluat tenuis de nubibus
imber,

GARVMNA.

Vix pluit in terris, jam tumet iſte minax.

Ingentes animos parva de nube reſumit;

Fit ſubitò pelagus, qui fuit antè lacus.

Turbidus incedens undis egit ipſe lavari,

Semper inæqualis, qui nihil, aut ſatis eſt.

Non ripis contentus, agit compendia curſus,

Quod de monte bibit per ſata plena vomit.

Vertice torrentis rapitur quaſi morte tyranni,

Indignatus iter munera vaſtat agri.

Diſcurrit ſeges in fluvio, ſtat piſcis in agro,

Ordine perverſo meſſe natante jacet.

Quæ fuerant ovibus, donantur paſcua ramis,

Prata tenent piſces, & trahit unda pecus.

Obtinet expulſos ſtabulum campeſtre ſiluros,

Plus capitur terris, quàm modò

piſcis aquis. GARVM-NA.

Sarcula quos foderent agros mala retia miſcent,
Figitur hîc hamus, quo ſtetit antè palus.
Sors vna eſt, piſcis ſiccet, aut flumina creſcant,
Nunc reſidet limo, nunc jacet exul agro.
Sed cur triſte diu loquimur de gurgite parvo?
Vritur & verbis, nec recreatur aquis.
Sufficiat flagrare ſibi, cur addo vapores,
Atque bis æſtivum creſcere tempus ago?
Vnica ſed tandem damus hæc ſolatia lacu,
Quod tribuit piſces evacuatus aquis.

Poſtmodum Garumna *Agianum* Nitiobrigum vrbem Epiſcopalem felicibus glebis præſtantem fœcundo lapſu ſtringens, fatiſcentibus pene horreis locupletat. Et quidem commendatur Aginnenſis provinciæ præfectura & Prætorio Regio, necnon memoria Phœbadii *La Garone. Agen.*

GA-RVM-NA. veteris Epiſcopi, cujus meminit D. Hieronymus. Extant adhuc medio in flumine prope vrbem inſignes pilæ lapideæ, quæ antiquitus ibi pontem erectum, & magnifici operis vetuſtatem teſtantur. Hæc civitas ſita eſt in regione pulchra, amœna, pingui, ac fertili, judicataque vna ex ditioribus & vberioribus Aquitaniæ totius, quòd eam irrigent tres amnes Oltus, Duranus, & Garumna: eſtque poſita in patentibus & latiſſimis campis. Videamus quid de ea Julius Cæſ. Scaliger ſcribit, qui Aginni domicilium ſedemque ſtudiorum fixit, Epiſcopi Aginnenſis de gente Roverorum liberalitate adductus. *Agennum oppidum eſt Aquitaniæ, vt incolæ jactant, princeps. Cæterùm neque hiſtoriarum, neque vllius memoriæ fide, ea fama illuſtris eſt. Nominis umbra modò Ptolomeo, Plinio, ſi tamen Ageſinates iidem ſunt, nota. Ager vbertate ſoli incertum eſt proſit ne magis incolis, an officiat: ita annonæ ſpe ſuſpenſi, omnia munia, non civilia ſolùm, ſed ruſtica quoque negligunt. Propterea animi cultui minus ſtudent.*

Si quis tamen ad literarum ſtudia ſeſe applicat, lucro illectus agitur eam in partem, cujus ope fortunarum ſuarum promoveat gradum. Id unum hîc intuemur, ut acceptum patrimonium ampliore cenſu faciamus. Et ne vnus quidem liber venalis habetur, præter Juſtiniani proventum, & Grammatices rudimenta. Per octoginta amplius milliaria ab extremo vſque orbe mihi petenda fuit interdum bibliotheca, Baſilea, Florentia, Venetiis, atque Roma. Hæc de Aginno Jul. Scaliger tradit in oratione pro Marco Tullio Cicerone contra Ciceronianum Eraſmi.

GARUMNA.

Habet autem in Vaſconia ad meridiem Auſcios, Lectorenſes, Eluſates, & Sontiates Romanorum monumentis ſatis cognitos, quorum hi exiguam vrbem incolunt à Tholoſa diſtantem decem & octo milliaribus, ab Auſcis novem, tribus à Condomo, quam manſionem Heliæ Vineto autori doctiſſimo viro tribuii notum eſt. Poſtea ſub Novempopulorum nomine comprehenſos, nunc verò Armeniaci Comitatus accolas. Ab Aginno Garumna ad oppidum *Mariæ Virginis*, *Miguilon.*

GARUMNA. indeque ad Acilionem vrbem, irrita Joannis, poſtea Regis Francorum, & tunc Ducis Normanniæ, quatuordecim menſium obſidione memorabilem, progreditur. Eſt è regione hujus oppidi *Baliſa* fluvius, poſtquam & *Condomienſes* & *Neratium* Albretiorum regnum ſubiit, tranquillus ſuas vndas Garumnæ inſinuat, & ex adverſa ripa prope mœnia Aguillioni primum acceſſione Oldi fluvii intumeſcit, iſque eſt ſecundus amnis quo Garumnam grandiorem fieri ſcribit Strabo, etſi eum non nominat. Ab hoc oppido ad *Tonenſium* vrbem vno milliari diſtantem, & è regione ſitam devolvitur, inde *Calmuntium* inſignem & præclaram arcem gentis Calmuntiorum in Condomienſi præfectura; denique *Marmandam* vltimam Aginnenſis provinciæ vrbem, hinc per medios Vaſates fluens *Sanctæ Baſiliæ* oppidum attingit, & *Regulam* vrbem atque monaſterium opulento Benedictinorum Cœnobio notum, ſuis fructibus alit & juvat. Dimidiâ autem leuca à Regula fluit par-

La Baiſe, r. *Tonen.* *Caumont.* *Marmande.* *S. Baſile.* *La Reolle.*

vus amnis, *Drot* vulgò dictus, non longè à vico Girunda. Aimoinus de *Codrotio*, capite 19. vitæ Abbonis Philoſophi, Abbatiſque Floriacenſis. Ad *Dordanæ* fluenta ventum eſt, quo enavigato amne Vaſcones ſunt antequam ad Regulæ veniatur monaſterium. Codro torrens occurrit. Idem Aimoinus de miraculis ſancti Benedicti eiuſdem fluvii etiam meminit cap. 19. eodemque loco cap. 20. *Monaſterium Regulæ*, inquit, *in honore Principis Apoſtolorum Deo dicatum, in monte eſt poſitum. Qui videlicet mons à tribus lateribus orientali, aquilonali, & occidentali aliis cingitur montibus, à Meridie Garumna vallatur flumine, periculoſoque vallis voragine: ab Oriente inter ipſum & alterum montem vallis exiſtit peranguſta, per quam fons meat, quam incolæ Meſellam nuncupant. Simili modo ab Occidente alterius fontis rapido alluitur curſu, cui Moſa nomen eſt. Hæc nomina à Francis illis impoſita æſtimantur qui à magno Carolo, ad tuitionem provinciæ ibi relicti ſunt. Non longè quippe ibi abeſt palatium ipſius magni Principis.*

GARUMNA. *La Drot* r. *Codrot*, r. *Dordogne.*

GARUMNA. *Caſſanoles.* *Caſſignogilum, ſed quaſi tribus milliariis, in quo idem Imperator uxorem ſuam Ludovici Pii matrem, gravidam reliquit, dum contra Sarracenos expeditionem in Hiſpaniis ageret. quod & Eynardus vitæ illius relator ſcribit, & nos in libro miraculorum ſancti patris Benedicti breviter expreſſimus.* A Regula igitur Gerundam vicum & arcem ejus nominis, è cujus latere Fluviolus nomnine *Drot*, *Dro, r.* *Mont-ſegur.* qui per *Duratium* & *Seguri-montis* vrbes inſedit, multaſque molas frumentarias agens permiſcetur. De quibus Droto & Gerunda, aliiſque fluminibus Galliæ, hos verſus ſcripſit Poëta neſcio quis:

Tu n'as rien veu que le Drot & Gironde,
Bien-toſt verras la Charante profonde,
Loyre au cours long, Seyne au port fructueux,
Saonne qui dort, le Roſne impetueux,
Auſſi la Somme, & force autres rivieres,
Qui ont les bords de maintes villes fieres.

In primo autem verſu, quo ait, nihil vidiſti præter Drotium & Girundam, poſtremum verbum accepit non pro vico, ſed pro flumine, qua in re communi errore deceptus eſt: ſunt enim qui inſano vulgi errore, & aliquot chirographorum auctoritate ducti putent ab hoc vocabulo Garumnam omnium fluminum Aquitaniæ principem, proprium nomen mutuaſſe, & à Burdigala ad Oceanum, in quem labitur, Gerundam nominari putent; cujus tabulæ nulla eſt ratio. Atque ea quæ ſunt à veteribus inſtituta, immutare ridiculum videtur; præſertim cùm notiſſimum ſit, in præcipuis Eccleſiarum membranis, atque in tabulario regio, Garumnæ nomen illæſum permanſiſſe; idque Lurbeus Burdigalenſis affirmat. Redeamus ad ignotum Poëtam. Citò, inquit, videbis Carantonum profundum atque altum, ſecundò Ligerim longiſſimi curſus, tertiò Sequanam mercimonia & fructus quamplurimos ferentem, quartò Ararim ob reſides aquas dormienti ſimilem, & cum eodem Rhodanum GARUMNA.

GARVMNA. La Somme. Cauderotr.

impetu curſuque rapidum Quintò & ſextò Somonam aliosque amnes qui plurimas vrbes alluunt. A Gerunda viculo fertur Garumna ad *Calderolium* oppidum, indeque ad antiqui operis Caſtellum nuper bellis civilibus dirutum, & propemodum ſolo æquatum: ab hoc tribus aut quatuor milliaribus ad ſummum diſtat Coſtio Vaſatum vrbs antiqua. Auſonius cùm de patre ſuo loquitur ait:

Coſtio Vaſatum municipale genus.

Sidonius lib. 8. epiſt. 12. *Tantumne te Vaſatium civitas non ceſpiti impoſita, ſed pulveri tantùm Syrticus ager ac vagum ſolum, & volatiles ventis altercantibus arenæ ſibi poſſident, ut te magnis flagitatum precibus, parvis ſeparatim ſpatiis, multis expectatum diebus, attrahere Burdigalam non poteſtates, non amicitiæ, non opima illa vivariis oſtrea queant?* Auſonius Edyllio 3.

Vicinas vrbes colui patriáque domóq;
Vaſates patriâ, ſed lare Burdigalã.

Paulinus Auſonio epiſtolâ 15.

Quique ſuperba tua contemnis mœnia Roma,

Conſul arenoſas non dedignere Vaſatas.

GARVMNA.

Marcellinus lib. 15. *Novempopulos Auſci commendant & Vaſata.* In Vaſatenſi verò præfectura Iudex regius Præturam habet, Coſtioque ipſa municipium dignitate Epiſcopali ornata eſt. Inde Garumna oppidum Divi Macharii in Viviſcis, & paulò pòſt à læva *Alingonis* portum ultimam Vaſatenſium vrbem prætermittit. Sidonius lib. 8. epiſtolâ 13. *Poſt hæc portum Alingonis tam piger calcas, ac ſi tibi nunc eſſet ad limitem Danubinum contra incurſores Maſſagetas proficiſcendum.* Paulinus ipſe epiſtolâ ad Delphinum; *Fatemur venerandæ pietati tuæ legentibus nobis illam epiſtolæ partem, qua Alingonenſis Eccleſiæ nouam filiam te autore progenitam jam in nomine Domini vſque ad dedicationis diem creviſſe, ſingulas ita excitaſſe ſpiritum noſtrum in Deo ſalutari noſtro, vt tamquam in præſentibus cætibus dedicantium intereſſemus.* Et epiſtolâ ad Amandum: *Rogo vt epiſtolam meam ad filium noſtrũ Daducium, etiamſi in Galliis agit, ſine vlla dilatione facias ab Epiſcopo tranſmitti per*

Langon.

GARVMNA. *conſervum fidelem & impigrum, ſi clericum fortè noluerit occupare vnum de Alingonenſibus dignamini mittere cum epiſtolis veſtris, quibus litteræ noſtræ juventur.* Et paulò infrà: *Ecce jam Leontius meus facilè primus Aquitanorum, ecce parum inferior parente Paulinus ad locum, quem ſupradixi per Garumnæ fluentare fluentia, non modò tibi cum claſſe, verùm etiam cum flumine occurrent. Hæc omnia conveniunt, nunc è Vaſatibus Tigretium vult attrahere Burdigalam flumine, vt evitet pulverem Vaſatium.* Macharii verò oppido Garumna Oceani æſtuantis fluxus & refluxus ſuſcipit, biſque intra viginti quatuor horas vndas evomit ſuas, & reſorbet: ſic progrediens duobus ab illo municipiolo milliaribus collem teſtaceum ſubter Baſilicam parochiæ Sanctæ Crucis prætervehitur, in quo innumera oſtrea vacua quidem, ſed vera & genuina reperiuntur. Nec procul, ſed ripa adverſa viſitur Ciron, r. *Ciro* fluviolus nobilis, qui è Vaſatis erumpens, & grandibus luciis & percis, quas delicias menſarum vocat Auſonius, atque pluribus

moletrinis populares ſuos juvans, in Garumnam effunditur. In Vaſatibus quoque ſitæ ſunt belliſſimæ domus *Duraſſenſis*, & Templa duo Clementis V. quæ Garumnam reſpiciunt. GA-RVM-NA. *Duras.*

In ſecundo verò flumine Garumna *Cadillacum* gentis Candalliæ domicilium, *Pondenſacum* & *Riuntium* vrbes præterit, atque inde ſe in plures alveos ſcindens, factiſque non paucis inſulis Burdigalam tandem celeberrimum Aquitaniæ emporium totis veluti vlnis amplectitur. Michaël Hoſpitalis doctus & gravis Poëta: *Cadillac.* *Podenzac.* *Rions.*

——— Terraque marique potentem
Burdegalem, portus vbi fluminis vnda capaces
Mille carinarum facit æſtu inflata marino.

In Itinerario à Burdigala Hieruſalem vſque, & ab Heraclea per Aulonam, & per vrbem Romam Mediolanum vſque ante annos mille ducentos ſimpliciter ſcriptum editumque ex antiquiſſimo exemplari anno 1588. à Petro Pitheo Jureconſulto Tricaſſino & amico meo, hæc

GARVMNA. pauca de Burdigala traduntur. *Civitas Burdigala, vbi eſt fluvius Garumna, per quem facit mare Oceanum acceſſa & receſſa per leucas plus minus centum, ita tamen ad Burdigalæ littus ſuas vndas exporrigit, vt lunato ſinu bicornum portum effingat, idcirco ab exteris Portus lunæ dicitur.* Hoc vnum ſilere non poſſum, quod cùm ab ipſis Garumnæ fontibus ad littus Santonum ripa quæ Occidentem ſpectat, collibus amœniſſimis aſſurgat, non ſolùm vitibus, ſed & variarum arborum genere conſitis, tum maximè Burdigala inter cæteras hoc ornamento decora ſplendeat; ex adverſo enim inter vitiferos colles eminet clivus in orbem & occidentem, hoc vſu perantiquo præ cæteris viſendus, quòd ab vltima antiquitate hic mos ibi ſervatur, vt qui Burdigalam vinum aut aliud quid mercis exportaturi veniunt, illis ſolvere non antè liceat quàm cupreſſinum ramum à Quæſtore Regio acceperint. Quo facto pendit quælibet navis quinque aſſes ſive ſolidos Turonenſes, quod vectigal ramum vocant. A

Burdigala vrbe, Garumna jam latior factus, & magni in ſpeciem freti receptis fluviolis *Burda* & *Gala*, lucio piſce & moletrinis valde commodato, ad Promontorium quod accolæ vocant *Becdambez*, porrigitur. Ibi *Duranius* ſive *Dordonia* fluvius Garumnam conveniens, nec alvo nec æſtuoſo aquarum impetu diffuſus magis, totum eum terrarum tractum humectat. Exin à dextera perpetuo ſemper colle & vitium cultu fertili ad *Blaviam* oppidum arcemque munitiſſimam pertingit, quatuordecim à Burdigala, & ab oſtio Garumnæ triginta milliaribus. Auſonius in Epiſtolis: GARVMNA. *Burda.* *Gala.* *Becdambez.* *La Dordogne. r.* *Blaye.*

Aut iteratarum quâ gloria trita viarum
Fert militarem ad Blaviam.

In vita Gregorii Turonenſis; *Cauſa*, inquit, *fuerat qua Germanam flumen juxta caſtrum Blaviæ tranſmeare debuerat, ſed idem fluvius ita tunc intumuerat, vt intuenti non parvum terrorem incuteret.* In qua vita *Germanam* Librarii pro *Garumnam* mendosè ſcripſerunt. Erat autem Blavia olim ſub diſpoſitione viri

GARUMNA. ſpectabilis Ducis tractatus Armoricani, vt videre licet in Notitia Imperii Romani, & hodierno die cuſtodes vigileſque habet perpetuos, qui ex eodem loco tamquam ex ſpecula quid tota Garumna rerum afferatur, diligenter obſervent, inolevitque mos ab expulſis Aquitaniâ Anglis, in hunc diem, vt minimè his liceat navibus Burdigalam tendere, etſi priùs ante Blaviam ſupparum & reliqua vela ſubmiſerint, & poſitis anchoris tormenta ænea conſignarint, arciſque Præfecto ſingularum navium ergò aureum perſolverint. Hinc à dextra littus Santonicum continuo veluti jugo vſque ad Garumnæ oſtia prominet. Non deſunt autem in eo littore oppida & portus, ad quos appellunt qui Santones eunt Burdigala, necnon arces munitiſſimæ. *Caunac* Hujuſmodi ſunt *Caunacum* & *Talmōt* *Mauritania* principatus. Exin *Talemundum* oppidum & portus non infrequens inter *ſancti Severini* & *Meches* vicum, non tam agricolis, etiamſi in infertili ſolo, quàm nautis celebres. Supereſt extremum littoris Santonici in Garumna oppidum

pidum *Roianum*, parvum quidem, ſed munitiſſimum, & contra ſubitos pyratarum impetus paratiſſimum. Juxta hoc oppidum frequens piſcatio trichiarum, quæ recentes à Burdegalenſibus & à tota vicinia in deliciis habentur. Reſtant *Alvertini* littoris accolæ, cujus maxima pars arenaceis montibus aſſurgit, quibus plurima ædificia, quæ antiquitus apparebant, tamquam maris hauſtu obteguntur. E regione verò, altera pars ad *Medullos* pertinet. Auſonius Theoni:

GARVMNA. *Royan.*

Medoc.

Puppe citus propera, ſinuoſaque lintea veli
Pando, Medullini te feret aura noti.
Expoſitum ſubter paradas, lectoque jacentem,
Corporis ut tanti non moveatur onus?
Unus à Domnotoni te littore perferet æſtus,
Condatem ad portum ſi modò deproperes.
Inque vicem venti quotiens tua flamina ceſſant,

GA-RVM-NA.

Remipedem jubeas protinus ire ratem.
Invenies præſto ſubjuncta petorita mulis,
Villa Lucani mox potieris aco.
Reſciſſo diſce componere nomine verſum,
Lucilii vatis ſic imitator eris.

Primum à Burdigala ad ripam Garumnæ vicum ab incolis dictum *Macaum* ex adverſo Duranii oſtii habet. Inde Auſonii *Pauliacus*, portu non infido, ad extremum Arx (*aſtillionea* & *Solacum*, quod antiqui dixere *Novibmagum*: à quo non longè diſſitus ſinus, quem Garumna prope ipſum oſtium efficit, Verdunum ab incolis dictum. Eo loci ſtatio bene fida carinis, ingruente præſertim Africo, qui Oceano Aquitanico atrox, ſævus & infeſtus. Etſi autem Garumna in ipſo oſtio propter ſcopulorum & ſabulorum ſyrtes periculoſus videatur, tamen Oceanum vel Garumnam intrantibus triplicem veluti faucem aperit, qua ingreſſum vel exitum minimè metuendum præſtat, ſcilicet à latere Medulorũ, paſ-

ſum, quem Glareoſum vocant, & in ipſo oſtii meditullio Aſinorum qui à navigantibus frequentiùs teritur, & à littore Santonico *Foramen Maubuſſonis* & *Coveræ*, quæ à Rupella & ab inſulis Santonicis aditum & reditum permittit. Deſideratur autem hodie in ipſo Garumnæ oſtio *Antros* inſula à Pomponio Mela commemorata, ſive maris fluctibus, ſive arenæ motibus abſorpta fuerit. Putarim ego tamen reliquias ejus inſulæ eo loci ſupereſſe, vbi Pharos ingens à multis ſeculis conſtructa eſt, navigantium curſum regens, quæ *Corduana Turris* vocatur. Ea cùm imbrium & ventorum tempeſtate, necnon inſanis Oceani fluctibus ruinam minaretur, tamen Principis beneficio, & impenſis publicis inſtaurari hoc tempore, vt Lurbeus ait, cœpta eſt, ſed adeò egregia & divite opera, vt ipſam Alexandriæ Pharon tot ſcriptorum & ſeculorum fama præſtantem ſuperet. Ex qua lucerna accendenda duobus Eremitis mandatur, quibus alimenta, ſigno dato, ex vicino oppido vel

GA-RVMNA.

Le Pertuis de Maubuſſon.

la Tour de Cordoan.

GARUMNA.

pago deferuntur, ex vectigali quod à ſingulis navibus ejuſce rei gratiâ Burdigalæ penditur. Hinc ad montes *Arenarum* regio latè patet, quæ tam ſunt exiles minutæque, ut à vento concitatæ hac & illac impellantur, exiliantque vſque adeò, vt patrum noſtrorum memoriâ, furente ventorum flatu, una aut altera parochia obruta opertaque fuerit, ſola templi parte excepta. Ex eo eventu Templum Divi Joannis ab Arenis nominatum eſt. Illîc in cacumine arborum lepores, apros, damas, cervos, atque alia exteris incredibilia conſpicias: cujus rei fides eſto penes Alanum Santonicum. Non paulum autem à fertili Santonum gleba diſtat Medulorum ſolum arenis & pulvere ſqualliđum, quibus, vt ait Auſonius,

——— littus arandum
Oceani finem juxta, ſolemq; cadentem
Vilis arundineis cohibet quem pergula teſtis.

Scatent enim æſtuaria paludeſque Medulorum arundine, ex qua plebi inopi parantur ædificia; abundant

tamen *Meduli* pecore, ſecale, & milio. Bernardus cognomento Allianus, Hiſtoriæ Gallicanæ ſcriptor, apud Medulos natus, mihi retulit Medulos non eſſe inſulam; vt ferè opinio eſt, ſed continentem regionem planè infertilem; abundare tamen ſubere, pice, reſina, tædis, & ejuſmodi rebus. Nec ea pars quæ littori proxima eſt, caret vitibus, ſicut & prope Solacum non deſunt ſalinæ, necnon quàm proximè in ipſo Garumnæ oſtio frequens eſt oſtreorum piſcatus ſingularis & ſuaviſſimi ſucci, quæ Burdigalenſes Glareoſa & Solacenſia appellant, quorum Auſonius his verbis meminit; GARUMNA. *Medoquins.*

Sed mihi præ cunctis ditiſſima, quæ
Medulorum
Educat Oceanus, & quæ Burdegalenſia nomen
Uſque ad Cæſareas tulit admiratio menſas.

Notandum eſt autem ex Sidonio epiſtolâ 12. lib. 8 fuiſſe olim Burdigalæ oſtreorum vivaria, quemadmodum & in Italia pluribus in locis. Opimata enim vivariis oſtrea vocat, dum Tigretium ad ſubju-

GARVMNA.

gandos Medulicæ ſupellectilis epulones invitat his verbis : *Veni cum Mediterraneo inſtructu ad debellandos ſubjugandóſque iſtos Medulicæ ſupellectilis epulones. Hic ad copias Lapurdenſium locuſtarum cedat vilium turba cancrorum.*

Auſonius Theoni cùm triginta oſtrea grandia quidem, ſed tam pauca miſiſſet,

Oſtrea balanis certantia, quæ Medulorum
Dulcibus in ſtagnis reflui maris æſtus opimat;
Accipe, dilecte Theon, numerabile munus.

Idem Paulo ſuo:

Oſtrea nobilium ſenis ſumptuque nepotum
Cognita, diverſaque maris defoſſa profundo:
Aut refugis nudata vndis, aut ſcrupea ſubter
Antra, & muriceis ſcopulorum merſa lacunis.
Quæ viridis muſcus, quæ dedecor alga recondit,
Quæ teſtis concreta ſuis, ceu ſaxa cohærent:

Quæ mutata loco, pingui mox condi- GARUMNA.
ta limo,
Nutrit ſecretus concluſa vigilinis
humor,
Enumerare jubes, vetus ô mi Paule
ſodalis.

Deinde paucis interpoſitis :

Enumerabo tamen famam teſteſque
ſequutus
Pro ſtudiis hominum ſemper diverſa
probantum.
Sed mihi præ cunctis ditiſſima quæ
Medulorum
Educat Oceanus, quæ Burdigalen-
ſia, nomen
Uſque ad Cæſareas tulit admiratio
menſas,
Non laudata minùs noſtri, quàm
gloria vini,
Hæc inter cunctas palmam meruere
priorem.
Omnibus ex longo cedentibus iſta, &
opimi
Viſceris & nivei, dulcique tenerrima
ſucco,
Miſcent æquoreum tenui ſale tincta
ſaporem,
Proxima ſint quævis, ſed longè pro-
xima multo

GARVMNA

Ex intervallo, quæ Maſſilienſia portu
Quæ Narbo ad Veneris nutrit, cultuque carentis
Heleſpontiaci quæ protegit æquor Abidi,
Vel quæ Balanis pendent fluitantia palis,
Sanctonico quæ tecta ſalo, quæ nota Genonis,
Aut Eborum mixtus pelago quæ protegit amnis:
Vt multo jaceant algarum obducta receſſu,
Aſpera quæ teſtis & dulcia farris opimæ:
Sunt & Armorici qui laudent Oſtrea ponti,
Et quæ Pictonici legit accola littoris, & quæ
Mira Caledonius nonnunquam detegit æſtus.

Medulis contigui Boii, quos Paulinus piceos nominat, infeliciſſimo ſolo habitant: in quo nihil præter arenam, ſabuleta ac pineas ſilvas invenias: quibus tamen ex pinetis, quæ reſinam & picem ferunt, vberem quæſtum faciunt. Horum

enim maximam copiam Burdigalam ſingulis Veneris diebus ruſticani carris advehunt. Atque inter Burdigalam & Baionam regio abundat pineſtris ſilveſtribus. Pertingunt autem Boii ad Oceanum juxta promontorium *Curianum*, ita à Ptolomeo dictum. Eoque loci *Leria* fluvius è Vaſatis in Oceanum defertur. Idem ſcriptor Auſonius Ædilio nono: GARUMNA. *Cap de Buſch.* *Leyre, r.*

Inſpeciem cùm me patriæ cultumque nitentem,
Burdigalæ blando pepulerunt omnia viſu.

Cui Paulinus ita reſpondet epiſt. 15.

An tibi, mi Domine illuſtris, ſi ſcribere ſit mens,
Qua regione habites, placeat reticere nitentem
Burdigalam, & piceos malim deſcribere Boios.

Antoninus in Itineratio, ab aquis Tarbellicis Boios Burdigalam uſque numerat mille paſſus ſexdecim, enumerantur leucæ decem; & Boiorum caput certum eſt ſeptem tantùm leucis à Burdigala abeſſe;

GARVMNA. ſi iter terrâ conficias.

Ora autem Aquitaniæ maritima, à Burdegala Baionam pergentibus protendit in leucas triginta, & alioquin infructuoſa & ſterilis: abundat tamē melle, lacte & ſubere. Quod ſpacium & longitudinem itineris incolæ atque exteri appellant Hiſpanica voce *llanas*, id eſt planiciem, ſeu Aquitanicas *Landas*, ſteriles & infructuoſas. Itaque Garumna circiter centum & ſexaginta milliaribus ſive octoginta leucis Vaſconicis à Pyrenæo ad Oceanum fluens, tot ingentes belli paciſque artibus populos ſuis fluctibus alluit, magnarum vrbium faſtigio ſuperbit, & gemino præcellens Senatu, patentes campos ſaginat, navigiis ſuorum & omnium exterarum gentium commercia juvat, facilemque aditum & reditum præbet, ut non immeritò fluviorum eximius dici poſſit. Salve itaque Rex fluviorum. Hoc te iterum verſu cum Viviſco Poëta compellare libet,

Dicamus læto per rura virentia tractu
Felicem fluvium Oceanique ſacræ

mus in undis.

GARUMNA.

Ptolomæi hæc ſunt verba ; *Poſt Occaſum Pyrenes promontorium Aturii fluminis oſtium , Curianum promontorium , Sigmani Garumnæ fluminis oſtium.* De Atturio flumine Curianoque promontorio jam diximus. Reſtat igitur de Sigmano dicere. Mihi percunctanti à quodam erudito viro in illa ora maritima educato, natoque, ubi putaret Sigmanum eſſe, reſpondit, Templum virginis Achaſſoniæ eſſe ſuper exiguum rivulum , qui juxta id Templum Achaſſonis , nec procul influit in ſinum maris, iſque locus eſt inter Burdigalam, & quas Landas viatores vocant.

GA-RVM-NA.

LERTIVS.

Lers, r. QUI Liria Plinio fuit, nunc Lertius vocatur, fluitque è montibus Fuxenſium ex alta rupe, ac fons ejus *Belleſtarii* natus abluit *Mazeriarum* planiciem, poſtea inter *Mirapineum* vrbem Epiſcopatu inſignem, & Caſtellum, labitur, ſingulis diebus crates lignorum quatuor aut quinque menſium ſpatio in Aurigeram, atque inde Tholoſam defert, magno ejus vrbis commodo. Vicies quater naſcitur, totidem moritur; ſiccam enim originem ipſius tranſire licet ſpatio ſemihoræ, mox recurrente alia ſemihora rapiditate ejus ferri non poteſt. Fluctus enim ejus ſpumoſus renaſcitur, ac famoſiores fluvios curſu vincere aut æquare contendit. Fluctus inquam arte numerandi præſtantes qui natura obſervant tempus tanta ſecuritate, vt id abſque horologio quotidie metiantur; ita enim deſcribitur ab

Beleſtat
Mazeres.
Mirepois.

eximio Poëta Bartaſſio, cujus hi ſunt verſus; GARUMNA.

Mais tout ce que j'ay dit en merveil-
les n'approche
Aux merveilles du Lers quand il
ſort de ſa roche.
——— *Contemplant la fontaine*
Qui lave de ſes flots de Mazeres la
plaine,
Et née à Belleſtat, non loing des
monts de Foix
Le peuple Tholoſain certe pourveoit
de bois,
Chaque jour que Phœbus parfaiſant
ſa carriere
Sur les deux horizons reconduit la lu-
miere:
Son eau porte radeaux durant quatre
ou cinq mois,
Vingt & quatre fois naiſt, meurt
vingt & quatre fois
A ſec on peut paſſer demie heure ſa
ſource,
Et demy heure apres on ne peut de la
courſe
Souſtenir la roideur; car ſon flot eſcu-
meux
Naiſſant, taſche eſgaller les fleuves
plus fameux.

GARVNNA.

Flot docte à bien compter, qui garde par nature
Le temps ſi ſeurement ſans horloge, meſure.

Nec ſcio quicquam ſimilius quàm locum illum Senecæ in Tragœdiis:

—— Euripus vndas
Vertit inſtabiles, vagus,
Septemque curſus flectit, & totidem refert
Dum laſſum Titan mergat Oceano [*iubar.*

Vidi ego apud *Altamcumbam* in Sabaudia Monaſterium ingens ordinis Ciſterc. fontem quem vocant Mirabilium, qualibet hora bis fluere, & bis ſiccari ſolitum. Et cùm fluere incipit, ingenti murmure ſonoque erumpere, ac ſtatim moletrinam agere antequam in ſubjectum *Lacum Burgitem* influat: in cujus fontis margine quatuordecim menſes aſſedi quotidie vnâ horâ, vt oblectandi animi causâ rem tam mirabilem tamque ſtupendam contemplarer. Lertius verò in Aurigeram labitur prope Templũ *S. Gauvillæ*, & permixtis aquis ſuis à Garumna accipitur Largior eſt, nec ad-

modum altus, & propter rapidita- tem formidabilis. Satis piſcium habet, maximéque tructarum. Et alius omnis non diſſimilis nomine ſupra Caſtrum novum Arrii. GARUMNA.

Oldus, ſive Oltus, ſive Olitis. Le Lot.

OLDUS à montibus Cevennicis, non vt Lurbeus putavit, iuxta oppidum S. Flori, quod quidam, vt ipſe ait, Gergoviam Cæſaris imperiti fuiſſe perhibent; ſcaturiens, continuo curſu Ruthenos à Cadurcis dividit; inde relictis à tergo Petrocoriis, Aginnates Nitiobrigum interſecans, à Garumna tandem excipitur, ortus in Gabalis tribus à Mimate milliaribus in vico Olleto, aut paulò ſuprà, ſed ab eodem Olleto rivulus fluens in eam decurrit. Mimate autem ſita eſt in profunda valle, & flumen diſtat ab ea quantum ſclopeti ictus ferre poteſt & à Loſera altiſſimo monte Gabalorum non longiùs abeſt dimidia leuca. Planicies vallis in milliare

GARVMNA. extenditur, abeſtque Mimate ab Avicio duodecim milliaribus, à Ruthenis totidem, à S. Floro tantumdem.

Theodulphus Aurelianenſis Epiſcopus, virque doctus, de Carolo magno loquens ſic ait:

Cui parent Walis, Rhodanus, Moſa, Rhenus, & Oenus,
Sequana, Wiſurgis, Guarda, Garumna, Padus,
Moſella, Liger, Wulturnus, Matrona, Ledus,
Iſter, Atax, Gabalus, Olitis, Albis; Arar.

Hæc in Paræneſi ad Judices data memoriæ mandavit.

Primùm igitur à *Boilaco* oppido, cujus mœnia lambit nobile & antiquum naturâ loci egregiè munitum oppidum, *Uxellodunum* in eodem Cadurcorum agro poſitum, veluti ex inferiorilo o ſalutat. A primaria Cadurcorum vrbe, quæ *Ducona* à Ptolomeo dicitur, ſitum eſt *Uxellodunum*, à qua ſeptem tantùm leucis diſtat, quod nunc *Podium Xolduni*, quæ vox in editum collem ſignificat, & vitibus

Vxeldũdit le Peu.

GA-RVM-NA.

conſitum, quo Franciſcus Roaldes Cadurcenſis Academiæ præclarum decus deduxit Petrum Pithoeum Tricaſſinum, tunc ſtudioſum iuris, & mihi poſtea amicum. Nunc autem Caſtellum Uxellodunum appellatur *Cadenatum*. Fons, cuius Cæſar memini, tibi adhuc viſitur: viſuntur & ruinæ veteres in loco Uxelduno ab accolis, qui Cadenato penè contiguus eſt. In libro 8. Auli Hircii Derelictorum à Caio Julio Cæſare de bello Gallico hæc reperio: *Cùm*, inquit, *contra expectationem omnium Cæſar Uxellodunum veniſſet, oppidumque operibus clauſum animadverteret, neque ab oppugnatione recedi videret vlla conditione poſſe, magna autem copia frumenti abundare oppidanos ex perfugis cognoſceret, aqua prohibere hoſtem tentare cœpit. Flumen infimam vallem dividebat, quod pene totum montem cingebat, in quo poſitum erat prœruptum vndique oppidum Uxellodunum. Hoc avertere loci natura prohibebat; in infimis enim ſic radicibus montis ferebatur, vt nullam in partem depreſſis foſſis*

GARVMNA. *derivari poſſet. Erat autem oppidanis difficilis & præruptus eo deſcenſus, ut prohibentibus noſtris, ſine vulneribus ac periculo vitæ neque adire flumen, neque arduo ſe recipere poſſent aſcenſu.* Pluribuſque de reliqua obſidione interpoſitis, cùm Cæſar omnes & militaris ſcientiæ labore atque operibus locorum vidiſſet difficultates, tandem neceſſitate coacti eiſe dederant, armatiſque Cæſar, vt teſtatus eſſet pœna improborum, manus præcidit, vitam reliquis. De fonte autem ait: *Ad poſtremum cuniculis venæ fontis interciſa ſunt atque averſa, quo facto repente perennis exaruit fons.* Ab Uxelloduno Oldus poſt aliquot arces & viculos

Cahors. *Cadurcum* Cadurcorum in Aquitania prima Metropolim perlabitur. In iiſdem Cadurcis leuca vna *Martelli* oppidum diſtat à Podio Uxelduni. De quo referendum etiam exiſtimo hunc Eutropii locũ: *Vxellodunum oppidum in editiſſimâ montis arce pendebat, duabus partibus per abrupta latera cum parvo flumine augebatur, medio deinde deſcenſu largiſſimo fonte.* In vrbe ipſa Cadur-

corum locus eſt qui appellatur vulgò *las Cadurcas*, vbi viſuntur veſtigia aquæductuum, & rupes perforatæ, ruderaque excellentis amphiteatri. Epiſtolam Deſiderii Cadurcenſis Epiſcopi ad Cæſariũ etiam Epiſcopum extare ſcio in hunc modum: *Credo quòd nec vos lateat qualem egeſtatem de aqua, quam fons præbeat in hac Cadurcina civitate, habemus. Sed voluntas nobis ineſt vt per tubos ligneos ſubterraneo officio ad ipſam civitatem aquam ducere debeamus. Proinde quia novimus quod peritos ex hoc artifices haberes, precamur vt compendium de ipſis faciatis. Agat Apoſtolica Dignatio veſtra taliter tam de præclara monitione, quàm & de vltima ſuggeſtione, ſicut nos in omnibus efficaciter de parte veſtra confidimus. Incolumem Pontificatum veſtrum divina Pietas cuſtodiat.* In ea Martialem Apoſtolum Aquitanum prima religionis Chriſtianæ fundamenta ieciſſe literarum monimentis proditum eſt, ſediſque Cadurcinæ meminit Auſonius in profeſſoribus Burdigalenſibus. Ante autem vrbis mœnia Oldus ipſe trajicitur

GARVMNA.

GARVMNA. tribus lapideis pontibus, nec navigiorum patiens eſt, quia obſtant rupes & ſaxa ingentia navigationis curſum impedientia. Et hoc quidem flumen Cadurcum alluit, piſcium non admodum ferax, nutrit barbatulos, lucium nec vllum quidem habet, nec aliam cauſam accolæ proferre ſolent, quàm interdicto Ambroſii Cadurcenſis Epiſcopi ſancti viri id factum, cùm luciorum piſcationem vetuiſſet quaſi ſibi minimè placentem: quod fabuloſum putarim. Cùm verò Oldus Gabalis fluat, anno 1566. alta rupes prope Pomerolium in ejus alveum decidit, ac viginti quatuor horas curſum fluminis impedivit, extinctis piſcibus, erupit tandem miraculo omnium gentium, à partibus illis, de quibus diximus, arces & Caſtella *Baſſum* & *Anglarum* percurrens, duo oppida non longè diſſita. Hinc tranſmiſſis Cadurcis per Aginnatum agros intra ſuas depreſſus ripas, & cum aſperis cautibus colluctans primò *Fumellum* oppidum & arcem ſuis fluctibus tranſmeat: dein

Bas. Anglar.

Munſemprunum Prioratu opulento inſigne, & continuo curſu *Luſtracium*, *& Ferraſſonium* antiquas familiæ Luſtracenſis arces, nunc Regulorum Calmuntiorum patrimonium, ſtringit. Exin *Pennæ* vrbis Regiæ radices loco editiſſimo ſitu perluſtrat. In ea, arx eſt opere & ſitu pene inexpugnabilis quæ tamen ſævientibus primis in Gallia bellis civilibus, à Buria & Monlucio Aquitaniæ proregibus expugnata, & ferè ſolo æquata eſt. Porro Oldus poſt aliquot milliaria Villamnovam alteram ab Aginno Provinciæ Aginnenſis vrbem alluit, eamque medius interſcindit: cujus vrbis fertiles campi tanta frugum vbertate redundant, vt verè horreum totius provinciæ appellari poſſit. Supra hoc oppidum, lintrium & lemborum tantùm capax, infra etiam navigiorum, quibus merces Burdigalam cum maximo incolarum commodo importantur. Hinc *Caſſinogilum* ſoli non infelicioris ſuccedit, & proximè *S. Liberata*, frugum & commerciorum præpotens.

GARUMNA.

Caſſeneil, Sainte Livrade.

GARUMNA. Ambiunt vtramque ripam vitiferi colles, quandiu ſuis aquis fertur. In maius tandem exiens ſpatium, *Fongrave.* *Fongravam* populoſum vicum & Cœnobio virginum Fontis Ebraldi *Caſtelmauron.* clarum, & ab hoc *Maurum Caſtellum*, mox quaſi in ipſo Garumnæ conſpectu *Cleyrac.* *Cleyracum* oppidum munitiſſimum & peropulenta Benedictinorum Cœnobiarchia, tum pluribus moletrinis inſigne ſubit. Denique & intra vnum milliare à *Aguillon.* læva *Eguillionum* oppidum pertingens, Garumnæ fluentis immergi properat, poſitoque nominis faſtigio, ſub appellatione Garumnæ excurrit.

GA-RVM-NA. La Dordogne.

DVRANIVS.

AVsonivs in diſcriptione Moſellæ hyperbolicos fingit longè maiora Galliæ flumina ipſi cedere, vt Ligerim, Axonam, Matronam, Tarnem, & Duranium, de quo ait:

Concedet gelido Duranidemonte volutus
Amnis.

At Sidonii verſus in deſcriptione Burgi Pontii Leontii carmine 22. multò & apertiùs de eodem flumine loquuntur, quod quidem in Garumna etiam annotavimus:

Eſt locus, irrigua qua rupe Garumna rotatus,
Et tu qui ſimili feſtinus in æquora lapſu
Exis, curvata Durani muſcoſe ſaburra,
Iam pigreſcentes ſenſim confunditis amnes.
Currit in adverſum hic pontus, multoque recurſu

GARUMNA. *Flumina quas voluunt, & ſpernit & expedit vndas.*
At cùm ſummotus lunaribus incrementis
Ipſe Garumna ſuos in dorſa recolligit æſtus,
Præcipiti fluctu raptim redit, atque videtur
In fontem iam non refluus, ſed refluus ire.
Tum recipit laticem, quamvis ille minore,
Stagnanti de fratre ſuum, turgeſcit & ipſe
Oceano, propriaſque facit ſibi littore ripas.

At neque Auſonius proprium ei fluvio nomen, neque Sidonius vllum peculiare ei tribuit, quod nec Strabo ſub Tiberio facit, eius tantùm aquis Garumnam augeri ſcribens. Sed aureum montem in finibus Arvernorum quinque grandiores leucas occupare notiſſimum neſcientibus eſſe cupio. *Duranonam* etiam dici à Gregorio noſtræ gentis hiſtorico lib. 7. c. 28. lectorem moneo. Aimoinus Hiſtoricus l. 1. de Aquitania loquens : *Fluvi*

Fluvii quoque, inquit, *haud parvi nominis in eadem ſunt provincia, Elaver, qui non multò minor Ligeri eius excipitur alveo. Dordonia etiam, qui ex monte qui Dor dicitur, & eſt in finibus Arvernorum, duobus ſcaturiens fontibus, quorum vni nomen eſt Dor, alteri Donia, qui non procul à monte ipſo coniunguntur, in Garumnam influit.* Præcipuum quidem eſt *Durannio*, vt quinque populos Lemovicenſiũ, Cadurcenſium, Aginnenſium, Petracorienſium, & Burdigalenſium non minima ex parte pertingat: Lemovicenſes ab Arvernis, Cadurcos & Aginnates à Petrocoriis dividens. Durannius itaque proximè ab ipſo fonte *Bortum* oppidum, atque alia in Lemovicenſi ſolo ſita ſtagnanti pene alveo pervadit. Hinc *Carennacum* oppidum diœceſeos Cadurcenſis eodem fluxu lambens, à Cadurcis mutato impetu in Petracorios vergit. Inde *Solliacum* vrbem, Sarlatenſes agros, & oppidum quod incolæ *Dumam* vocant, ingenio loci adverſus vim omnem egregiè inſtructũ. *Limoliam*

GA-RVM-NA.

Dordogne, r.

Bors.

Carennac.

Soulilac.

Dome,

Limeul.

GARVMNA. dehinc vrbem ſoli prædivitis vbertate paſcit, ibique.....fluviolum à Lemovicibus exili aquarum lapſu oberrantem excipit. Exinde Durannius aquis ſuis & alienis auctus, liberam navigantibus & facilem præfert rerum venalium facultatem. Nec in exiguo proventu ponunt Petracorii copiam ferri, quo abundant, & ferreas officinas. Nec fallitur, qui ad illius ſoli præſtantiá adgregat ingentes ſilvas, quorum ſubſidio tot officinas foveant, vnde non ſolùm ferrum grave, ſed & æramentum & aliud vis ferri opificium per Durannium in alias provincias auro & argento æra mutantes, transferendum curant. Accedit quòd hæc ora ſicut Lemovicenſis, caſtaneis adeò ſilveſcit, vt non ſolũ incolas hoc edulio nutriat, ſed & gentes longinquas & propinquas hoc vulgari obſonio reficiat & recreet. Quinimo in Britanniam inſulam copioſa hæc meſſis transfertur. A Limolio Durannius in *Lindum* oppidũ fonte miræ ſcaturignis turri incluſæ famoſum vertit. Ab ea

Bergerac. *Bergeracum* novis extructionibus

validiſſimum, & frumenti, generoſique vini, & aliarum frugum copiâ latiſſimum immittitur. Hoc autem non tam Seneſcalli, id eſt Judicis Petracoricenſis Prætorio, quàm bellis inter Francos & Anglos, & maximè victoriâ Gueſclini Magiſtri equitũ adverſus Monferrantium Anglorum Ducem anno 1377. inclaruiſſe videri poteſt. Hinc Durannius intra Aginnenſes & Petracorios opimo cultu interſcindens, *S. Fidis* Aginnenſis provinciæ oppidum prætervehitur, à qua peractis circiter octo milliaribus in finibus Petracoriorum, ad *Caſtellionem* primam Burdigalenſis provinciæ vrbem Anglorum excidio, & Talboti egregii Ducis cæde memorandam vertitur, ibique alternantis Oceani fluctu perfunditur. Poſtea relicto à dextra antiquo & non ignobili *S. Æmiliani* oppido, *Liburnium* vrbem frequentem populo & rerum omnium ac mercium peregrinarum copia ex toto Oceano advectarum pervenit. Ibi *Ella* amne adiuncto, qui ex Petracoriis originem trahens prope

GARUMNA.

S. Milion.

Libourne.

L'Iſle, r.

GARVMNA. *Coutras. La Drone, r. Fronſac.*

Cotraſium Drunæ fluvioli ex agro Lemovicenſi labentis, deinde ad *Albamterram*, ita appellatam, quòd territorium eius verè & naturaliter ſit colore albũ, ferax tamen ac fertile, Petracorios & Engoliſmenſes interjecto amne diſcernentis, vndas ſibi aſciverat, radices *Fronciacæ* arcis alluit à Carolo Magno extructæ omnium noſtrorum ſcriptorum teſtimonio. Aimoinus Petracorius in vita Albonis Floriacenſis cap. 18. de Ella, deque Albaterra Petracoricæ diœceſeos, loquitur in hunc modum: *Ad Caſtrum cui Albaterra nomen eſt, cùm deveniſſemus, Dominus ipſius Giroldus apparuit. Porro nos eadem die qua de Albaterra promovimus, tranſmeato Ella flumine unà cum beato Elbone in villa quæ ad Francos dicitur, hoſpitati ſumus. Suſcepit nos inibi genitrix mea, memorati militis Geroldi conſanguinea, vocabulo Amnetrudis, cum quanta potuit humanitatis exhibitione.*

Aubeterre.

Caſtrum igitur Albæterræ altæ rupi impoſitum, quæ à maioribus inſtar lapidicinæ excavata detracto lapide, & relictis duobus or-

dinibus pilarum, quæ veluti fundamenta eſſent quibus ædificium niteretur; lumen tantùm accipit à Meridie, id eſt verſus Dromam amnem, via quâ in oppidum itur intermedia, eſtque parochiale Templum D...... præter quod eſt in eodem oppido monaſterium ordinis Benedictini, Salvatoris nomen habens, Temploque Canonicorum ornatur. Supra fornices autem naturales verſus angulum qui in ſeptentriones ſpectat, fons eſt in Templum fluens. In ſumma autem rupe Caſtrum Vicecomitis pulchro locatum ſitu viſitur. Ad Liburnium redeo, ita dictam quaſi limitem Ellæ ſive Iſlæ fluminis, quod nomen etiam illi tribuitur, & reperitur in antiquis membranis Petracoriorum. Opus autem eſt Eduardi Anglorum Principis circa annum 1286. ad confluentes Duranii & Ellæ exædificatum. A Fronciaco in Vairenſem arcem inclinatur iam aliquot ſeculis dirutam & iacentem, ſed noſtra memoria Gorguei civis Burdegalenſis

GARVMNA.

GARUMNA. Quæſtoriſque Regii ....inſtauratam. Hinc latioribus ripis auctus Ella, & vadoſo perſimilis æquori, per paludes & æſtuaria longo tractu penetrans, factiſque aliquot inſulis, Cuſacum portum ingreditur : ad quem ſtant geminæ excelſo loco turres, tandem ad Occidentem ſe dirigens, *Burgum* Pontii Leontii attingit, & intra quingentos paſſus in ipſo oppidi aſpectu ad promontorium, quod vocant *Beccum* ambarum aquarum, in Garumnam deficit. Eſt Burgus antiquum & validum bello oppidum, à Paulinis eius auctoribus ad confluentes horum duorum fluviorum poſitum : de cujus laudibus Sidonius multos verſus edidit Carmine 22. & inter cætera ſic ait :

Bourg ſur Mer

Bec-dambez.

Hos inter fluvios uni mage proximus unda eſt,
Æthera mons rumpens, alta ſpectabilis arce,
Plus celſos habiturus heros, vernamque Senatum :
Quem generis princeps Paulinus Pontius olim...

Cum Latius patriæ dominabitur, ambiet altis GARUMNA.
Mœnibus, & celſa tranſmittent area turres.

Tantus quidem ab hoc, Durannii oſtio Liburniam vſque Oceani æſtus intumeſcit, tantoque impetu præcipitantes ſe vndas repercutit, æquinoctio præſertim autumnali, vt in ipſo æſtus primordio ſcaphas in littore poſitas evertat, majora navigia momento in altum evehat, & vaſto cum ſtrepitu terrorem & pavidos metus exteriùs hominibus hujuſce rei ignaris incutiat, ita vt attoniti res humanas iterum diluvio commiſceri putent. Hunc æſtum incolæ *Maſcaret* vocant: tantaque eſt vis conſuetudinis, vt Liburniæ pueri in ipſo littore intrepidi hunc æſtum libenter & expectent & excipiant. Durannius ſui naturâ mucoſus eſt, & parum nitidus, quæ res efficit vt Garumna, qui aquis perſpicuis & puris gaudet, niſi cum imbribus & ſolutis Pyrenæi nivibus prætumidus vix intra margines ſuos cohibetur, piſcium omnium *Maſcaret.*

GARVMNA. copia à Durannio ſuperetur. Alit enim multos barbos, lucios, carpiones, alauſas, anguillas, lampetras, ſalmones, gobiones, ſturiones, & aliorum piſcium vim infinitam. Honos autem maximus menſarum carpio habetur, quem in Durannio & Ella piſcari vulgus ſolet, ac reperiuntur in eo troctæ ſingulares. Et id quidem flumen Arari penè parem, aut nihilo maiorem viatores putant.

TARNIS.

Le Tarn. TARNIS fluuius, is eſt de quo Cæſar ait, *Tarnoque amne diſcreti à Tholoſatibus Petrocorii*, & quem Auſonius Auriferum vocat, à Cevennicis montibus perfluens, tanto ſtrepitu & fragore inter confragoſa rupium & ſaxorum loca, per Gabalos curſum dirigit, vt torrentis inſtar vicinis & terrorem & offenſionem pariat. Tandem latior & le-

nior per Ruthenos in *Milialdum* vltimam eius regionis vrbem ſe dimittit, accepto priùs apud *Montem album* exiguo amne Teſcuno. Inde poſt aliquot milliaria, *Albiam* antiquiſſimam civitatem alluit. Nec tamen eſt quam Plinius Albam Helviorum appellat. Hæc enim Rhodanum attingit, & Vivarienſem Epiſcopatum, cùm Albia decem milliaribus à Tholoſa tantùm diſtans, & totidem à Ruthenis ſita ſit. Eſt autem hæc civitas opulento inter cæteros Epiſcopatu, & mirabili Sanctæ Ceciliæ Virginis Baſilica inſignis, poſitaque in ſolo non tantùm frumenti, vini, & aliorum frugum fertili, ſed & crocum Galliæ etiam communicat, vt vicini Lauracenſes & remoti Engoliſmenſes, qui ad Oceanum accedunt, quotannis faciunt. Famâ autem & auditione compertum eſt, quas olim turbas ſub Ludovico nono, & aliis principibus Albienſes hæretici infecti excitarint, adeò vt totam Septimaniam, & Aquitaniæ maximam partem ſuis

GARVMNA.
Millau.
Mõtauban.
Teſcum.

GARVMNA. vitiis infecerint. Qui tãdem & Domini Hiſpanici concionibus & Simonis Comitis Monfortiorum, qui à Lutetia non procul habitant, armis omnes aut deleti, aut in ordinem redacti ſunt. Ab hac vrbe *Gaillac* Tarnis *Galliacum* mercimoniis opulentum alluit. Permiſſum autem eſt jure ſingulari Galliacenſibus & *Rupiſtagni* vrbis incolis, ut *Rabeſtens.* his ſolis liceat vina in eorum ſolo & præfecturis collecta poſt diem Andreæ Apoſtolo ſacrum Burdigalam advehere: quod cæteris extra provinciam Burdigalenſem ante Natalem Domini prohibitum eſt. Lauracenſis ager dictus eſt à Lauraco domicilio Comitum in eo tractu, & Lauracus magnus vocatur, qui à *Sancto Papulo* martyre *Saint-Papoul.* dictus eſt. Plures alii ſunt Lauraci, verùm is à quo regio dicta eſt, hoc nomine cenſetur. A Tholoſa novem leucæ ſunt numerandæ quouſque S. Papulum attingas, indeque ad *Caſtrum Arri*, quod eſt *Caſtel-nau d'Arry.* diœceſis S. Papuli, vna. A Galliaco quidem Tarnis jam majorum navigiorum capax, merces

quaſlibet Burdigalam vſque vehit, vt in Angliam, Hiſpaniam, Scotiam poſtea trajiciantur à mercatoribus lucri avidis. Poſtmodum *Inſulam* oppidum &. *Rupiſtagnum*, quo loco *Acutum* fluvium ſibi aſſumit, mox *Buſerium* permeat, ibique ponte trajicitur. Hinc *Villamurum* Gothiæ oppidum, denique *Montalbanum* vrbem divitem, populoſam, & egregiè munitam, & ſalubrem tabidis, ut medici aiunt. Habet inſuper Epiſcopum decreto Joannis XXII. Romani Pontificis, & fontem mirandæ ſcaturiginis; tantaque eſt hujus ſoli vbertas, vt cum feraciſſimis poſſit contendere. In eo tractu *Averio* fluviolus à Ruthenis oriundus in Tarnem dejicitur. Hoc ei nomen datum eſt in vita S. Amandi, vt mihi retulit Canonicus Caſtrenſis, vir fide dignus. S. Antonii vrbem in Ruthenis idem Averio irrigat. Qua in regione & fontem habet ſupra ipſam Ruthenorum præcipuam ſedem. Denique Tarnem ingreditur prope *Rabaſtinum*, in loco cui

GARUMNA.

Agouſt. r.

Montauban.

Aveyron, r.

GARVMNA *Pointe d'Aveyron.* Gallicè nomen eſt *Puncta*, ſive acumen, id eſt oſtium. De hoc fluvio dicitur vulgò:

Qui paſſa lo lot, lo Tar & l'Aveyron,
Nes pas ſegur de torna en ſa meyſon.

Poſtrema vrbium quas Tarnis irrigat, eſt *Moiſſiacum* oppidum, quod non ſolùm Albienſium factio afflixit, ſed Anglorum flammis & rapinis propè everſum jaceret, niſi poſt fugatos totâ Aquitaniâ hoſtes illos, & ab incolis qui ſupererant, & à vicinis populis inſtauratum fuiſſet. Nunc enim non inter ignobiles Cadurcorum vrbes habetur, opulentoque Benedictini Ordinis cœnobio illuſtre eſt. Non longè ab eo & intra primum lapidem Garumna Tarnis aquas invito ſimilis intercipit, ſemper turbidas & veluti flavas propter ripæ & ſoli argilloſi naturam, à quo hujuſmodi colore ſuffunditur; adeò vt Garumna limpidiores aquas vehens, Tarnim refugere & faſtidire videatur, & per milliare &

amplius ab eo diverſo tramite, & ex obliquo fluere cernatur, ne vitreus & lucidus impari admixtione ſordeſcat. Sic Tarnis à Gabalis perpetuum curſum vſque ad Aginnates agit, & Ruthenos & Cadurcos à Tholoſanis dirimens, certumque eſt & clara luce perſpicuum Petracorios plurimùm à Tholoſanis diſtare, proximoſque & intermedios eſſe Cadurcos & Nitiobriges, quorum municipium eſt Aginnum. Abundat Tarnis luciis, barbis, alauſis, vandoſis, aliiſque ſuaviſſimi ſucci & ſaporis piſcibus. Sidonius in Protreptico de Tarne & piſcibus ejus loquens, ſic ait: *Hinc te Leſora Caucaſum Scytarum vincens aſpiciet, citroque Tarnis limoſum & ſolido ſapore preſſum piſcem perſpicua gerens in vnda.* GARVMNA.

Leſora autem altiſſimum jugum eſt gentis Gabalorum, qui vulgò *Gavax* in patria dicuntur. In vita chariſſimæ Virginis corruptè Tarnis appellatur.

Et Auriferum, inquit, *poſtpone Gallia Tarnem*. Prope Templum *Saint-Chreſme* [sic]

GARVMNA. Virginis, quod à Quoſalio Gabalorum, erumpit Tarnis ex alta & nigra rupe, cui nomen eſt *Tarni.* Idem Auſonius Paulino Epiſtola 8. loquens de Philone provocatore ſuo. *Adit inquilinos, rura, vicos, oppida ſolo & ſales commercio acutis, phaſellis, lintribus ſtatis rate Tarnem & Garumnam permeat.*

AVRIGERA.

La Riege, r. AVRIGERA fluvius Pyrenæorum nobiliſſimus dici poteſt, quia ab auro gerendo aureum nomen habet. Ex hoc enim pellucidæ ex auro cruſtulæ arenæque aureæ eruuntur, ex quibus incolæ ſecundum ripam fluminis ſordibus elotis, & deterſa fæce, aurum puriſſimum conflant: quòd ſi in minutiores partes diſtractum fuerit, argento vivo in unum colligunt. Hinc non minimus quæſtus vicinis agricolis, qui tamquam in volvendis Tagi Hiſpanici amnis

aureis arenis operam elocant, quod in Tarnis, Oldi, & Garumnæ fluentis videre licet. Abundat hic fluvius inſignibus tructis, quæ ſapore & purpureis maculis, ſalmonibus bonitate & guſtu non cedunt: nec deſunt alauſæ, alburni, & alii minutioli piſces, quibus incolæ veſcuntur. Aurigera igitur Pyrenæo per vallem *Merigniam* enatans, in campos Fuxenſes deſcendit. *Fuxum* à Petrarcha ſic appellari notiſſimum eſt, & ab Annali Albienſium, quem Petrus Sernenſis hiſtoricus ſcripſit. Pervagatus autem aliquot viculos, *Aquas* oppidum alluit. Dein emenſo aliquot milliarium ſpatio non ignobile Fuxenſis oræ oppidum præterfluit, cui proximè ſuccedit *Fuxum* oppidum, totius provinciæ & præfecturæ judicialis ſedes. Nec procul viſitur ſacra *Montis Gaudii* Baſilica à Carolo magno, ut aiunt, inſtituta, multiſque donariis & redditibus ornata, quæ poſteà Voluſiani corpore in eam vrbem tranſlato ſtudio & diligentiâ Rogerii ſecundi

GARVMNA. *Merignes.* *Acqs.* *Foix.* *Montgauci.*

GARUMNA. Fuxenſium Comitis multùm inclaruit: Bartaſius in novem Muſis Pyrenæis.

François arreſte-toy, ne paſſe la campagne
Que nature mura de rochers d'un coſté,
Que l'Auriege entrefend d'un corps precipité,
Campagne qui n'a point en beauté de compagne,
Fleuve d'or, & de flot, & de nom, & de ſable,
Riche en grains, en paſtel, en fruits, en vins, en bois,
Auriege au viſte cours, clair ornement de Foix,
Qui rends par ton tribut Garonne navigable.

A Fuxo Aurigera modicè ſe laxat, & per lætiſſima agrorum ſata fluens, *Apamiam* tandem illabitur Epiſcopali dignitate nobiliſſimam, & à Bonifacio octavo, vt Nangius hiſtoricus annotavit, amplificatam. Inde liquidus & ſuas duntaxat vndas trahens, tria oppida *Savardunum*, *S. Gavellam*, *Altamque ripam* reficit, à quorum

Pamiers *Savardum.* *S. Gavelle.* *Haulterive.*

vltimo navigio fit patiens, quibus omnis generis fruges & merces Tholoſam exportant: vnde ſedato curſu circumjectans, regionem peragrans, in finibus viculi Sanctæ Crucis duobus à Tholoſa milliaribus Garumnæ miſcetur, poſitiſque faſcibus & nomine, imperium Garumnæ tamquam principis libenter agnoſcit: etſi nullum apud veteres Chronographos; vt Melam, Solinum atque alios, nomen habet. GARUMNA.

ATYRVS.

ATVRRVS ſive ATYRVS, à Lucano & Auſonio vocatur, & à Vibio Sequeſtro in libello ad Virgilianum filium, Atyr, cùm ait; *Atyr Tarbellæ civitatis Aquitaniæ in Oceanum fluit.* Lucanus quidem his verſibus libro primo de bello Pharſalico. *la Dour.*

—— tunc rura Nemetis
Qui tenet & ripas Atyri, qua littore curvo

GA-RVM-NA.

Molliter admiſſum claudit Tarbellicus æquor.

Et Auſonius.

Inſunumque ruens per ſaxa rotantia latè
In mare purpureum Tarbellicus ibit Aturrus.

Nomen aliud Ptolomeus habet, quanquam non admodum ab his alienum. At poſteritas Adurum & Adurim appellavit, vt ex Codice Theodoſiano perſpicimus. E ſaltu quidem Pyrenæo, qui ab incolis dicitur *Pigmintolius*, inter rupes & ſaxa rotantia oritur, & per Bigerrionum campos torrentis inſtar ſæpe extra ripas diffluit. Sunt autem *Bigerri* ſeu Bigerrones, populi ad Pyrenæorum radices inter Convenas & Benearnenſes poſiti. Tellus enim frigida & vitibus caret, quos idcirco Auſonius pellitos vocat, propter nimiam cœli intemperiem & frigoris ſævitiam. Foventur tamen aquis calidis & mirè ſalubribus, ſicut & Benearnenſes, atque ex tota Gallia & Hiſpania valetudinis ergo in ipſo Veris exitu & Au-

tumni initio concurritur. Non procul à fontibus Aturri *Baigneriarum* aquæ à corporibus abluendis nomen ſortitæ ſunt. Diſſitæ ab vrbe Tarbienſi duabus aut tribus leucis, & aquæ Bigerrionum non Tarbellæ, ſed Tarbienſes dicuntur. Aturrus igitur poſt aliquot inter valles emenſa ſpatia, Arcem *Aſtenſem*, vnde illuſtris apud Aquitanos *Grandimontanorum* familia originem traxit: inde *Tarbam* Bigerrionum metropolim, civitatem antiquam, & Epiſcopali dignitate jam à multis ſeculis ornatam alluit. Nec verò exiſtimandum quod Tarbellorum caput vel metropolis Tarbia dicta ſit, cùm in chartis Eccleſiaſticis Bigerrionum Epiſcopatus dicatur; ſed quòd Tarbelli qui ad oſtia Aturri habitant, non ſint admodum disjuncti à Tarbia. Idem Aturrus per *Placentiam* oppidum & *Barcelonem* Arminiacenſis Comitatus exiguas vrbes labitur. Hinc non longo intervallo in *Landarum* provinciam defluens, *Taſches* oppidum, ubi

GARVMNA *Baignieres.*

Grammont.

Tarbe.

Plaiſance.

Barcelone.

GARVMNA. *Larroſus* fluviolus Aturro miſcetur, & poſtmodum *Ayrenſem* ſive Atyrenſem civitatem, quæ in actis Eccleſiaſticis Adurenſis dicitur, perfluit. Hæc in fertili & irriguo ſolo poſita, opulento Epiſcopatu ſub Novempopulania comprehenſo floret. Ab hac civitate vſque ad *Mugronum* oppidum prope Tartaſſeos Aturrus ab vtraque ferè ripa vitiferis collibus frondeſcit, ex quibus vinum album ſuaviſſimi ſaporis, quod *Chaloſſeum* vocant, ab Aquitanis laudatum exprimitur. Adjacent inde Aturro à læva, & ab occidente Benearnenſes populi liberi, & ad radices Pyrenæi *Cantabri* oppoſiti. Subeſt Benearnenſis provincia duobus Epiſcopis, *Eloroni* & *Laſcurræ*. Gloriatus etiam hodie *Palo* Benearni principum Regia ad ripas Gavi, ſive vt vocant, Gaberi fluminis ſita, ſeptem leucis à Pyrenæis tantùm diſſitæ, ſed in ſolo plano pulchroque poſita. Inſuper Academia *Horteſiorum*, vbi literæ docentur, Hortenſiique, ſubſunt Epiſcopatu Laſcurrenſi. Quod autem Gabe-

Larros, r.
Ayre.
Mugrò.
Oloron.
l'Eſcur.
Le Pau.
Hortes.

rum vocant; & Vaſcones, B. pronunciant vbi V. ſcriptum eſt. Poëta neſcio quis irridet, cùm ait: GARVMNA.

Noſtrum vivere libere eſt.

Ab Airenſi civitate Aturrus Cœnobium *Caſtellanum* irrigat, inde *Cazenas* & *Grantam* vrbes, mox intra quatuor milliaria oppidum *S. Severi* ab Auſcis diſtans ſex milliaribus, quod Vaſconiæ caput vocant, perlabitur Eſt autem hoc oppidum, & Seneſcallo Landarum prætorio, & munitiſſima arce, nec non opulento Benedictinorum cœnobio clarum. Ab hoc circiter quatuor milliaribus diſtat *Monmarſanum*, Gregorio Turonenſi cognitum, ad confluentes *Duſæ* & *Midovi* puri, perſpicui, vitreique amnis, qui deinceps ſub Duſæ nomine ad promontorium, quod eſt proximum Tartaſſio oppido, in Aturrum influunt. Denique Aturrus vſque ad Baunæ oſtia fit navigiorum tolerans, quibus omne genus frugum & mercium paſſim effertur Hinc Aturrus *Tartaſum* interneeione & excidio Anglorum perfluit, à quo per campos vix cul-

Saint Sever. *Mont de Marſan.* *la Douze r.* *Midou, r.*

GARVMNA. tus humani patientes, & ſtantibus arenis plerumque obductus, ripâ depreſsâ & ſubductâ tanquam furtim incedẽs, *Aquas* oppidum, quas antiqui Tarbellicas & Auguſtas, & Aquenſium civitatem vocarunt, cœlo & ſolo jam benigniore, & ſuis vndis jam ditior & auguſtior factus ſalutat. Hæc civitas longo terrarum tractu à *Vicanis Aquenſibus* in ora Fuxenſi diſtat, necnon à *Vicanis* qui ſunt ſupra Tarbedam poſiti. Eſt autem Aquenſis civitas parva quidem, ſed ad omnes Hiſpanorum impetus munitiſſima: cùmque ſit in Imperii Francici finibus, perpetuos milites & præſidiarios fovet, neque videri poteſt: non commemorandum quod ſingulari fontis ingenio intra mœnia ſcaturientis, & igneo fervore ſemper æſtuantis, tum marmoreis ſoliis admodum expoliti, eximiam ſibi laudem vindicat. Ex eo fonte multa vis aquæ in Aturrum dilabitur. Extant ægrotantiũ corporibus multa aprimè ſalubria aquarum calidarum balnea, non ſolùm in ea vrbe, ſed & in tota gentium illarum ora,

quæ Pyrenæi montis radices incolunt; vulgus *Preiſſaſia* & *Terʒiſia* appellat. A copia autem & multitudine aquarum huic civitati olim nomen inditum veriſimile eſt Ab hoc Aquenſium oppido Aturrus impellente Oceani æſtu aliquantulum vrgeri incipit. Hinc ſeipſo tranquillior Gaberum ſive Gavem fluvium à Benearnenſibus emiſſum, innavigabilem, & tergemino ſe explicantem alveo, at concitatis aquis rapidum, & ſe tandem colligentem, ad *Petræforatæ* oppidum excipit. Hoc flumine concepto plenior factus, propter Baionam ſive Boionam vltimam Tarbellorum & Imperii Francici civitatem, vndas ſuas lato ſpatio trahit, intraque vnum milliare ab ipſa vrbe videndus exit in Oceanum. Ante annos autem aliquot ejus fluminis oſtium magno provinciæ commodo latius factum eſt, perducta foſſa multò breviori quàm vetus & naturalis eſſet, operâ & induſtriâ Ludovici Fuxei Architecti & Mechanici Regii. Quod quidem Baionenſes non *Beccum*, ſed *Buccalem*

GARVMNA.

Bec.

Bucal.

GARVMNA. vocant. *Baiona* verò murorum & aggerum firmata munimentis, tutiſſimum eſt Galliarum propugnaculum, & ſede Epiſcopali & Seneſcalli prætorio, & portu celebri (ad quem naves ex tota Europa conveniunt) non levem eſt conſecuta inter reliquas Aquitaniæ dignitatem. Et cùm in finibus Cantabrorum jaceat, qui Biſcaini appellantur, diverſo idiomate incolæ loquuntur; alii enim Gallico, alii Vaſconio, alii Cantabrico vtuntur. Sunt qui à Boiis antiquis Boionam ſive Baionam dictam putent, cùm olim *Lapurdam* diceretur, vbi locatum erat præſidium Romanorum, idque conjiciunt ex eo quod noſtro ſeculo non multùm ab eo diſtet Præfectura Lapurdenſis, quæque in jure dicendo Tribunal Baionenſe tamquam fori majoris imperium veneretur. Sanſon Canonicus Baionenſis, mihi olim cognitus, reſcripſit fluvium qui Baionam alluit, appellari Adurum. In vita autem S. Leonis *N.vum* nomen ſuum perdere in exitu vrbis vbi in Adurum influit. Denique

Dilalour.

Le Nive,r.

Nivum

Nivum deſcendere à radicibus montis *Roncævallis*, hoc eſt à Septentrionibus fluere. Piſcatio autem in Aturro flumine copioſa & fructuoſa eſt, in altoque alveo tructas habet, vt alii piſcoſum amnem, immò alii piſcoſiſſimum, & flumen multo piſce refertum prædicent. Multiplici enim partu procreat lucios, ſalmones, alauſas, barbos, carpiones, ſturionem, ſed præcipuè tructas, quæ per Gavum Benearnenſem in Aturrum deferuntur, vt Garumnæ & Durannio variorum piſcium proventu nihil concedat; vnde Sidonius Apollinaris lib. 8. epiſt. 12. Aturricos piſces Garumnicis mugilibus inſultare ſcripſit. Poſtremò *Lugiam* in ultimis Aquitaniæ finibus Regino hiſtoricus ſitam ait, quæ hodie *S. Joannis Lugienſis* nomine cenſeri ſolet.

GARUMNA.

De Gavo, Vidoſo, & aliis tam fluminibus quàm rebus præclaris Novempopulaniæ & Bearnenſium

PRODERIT & Arnaldi Ferronii Senatoris Burdegalenſis, qui Henrico ſecundo Galliæ Rege ſcripſit, verba tranſcribere. *Tranſmiſſo*, inquit, *pontibus* Gavo *fluvio alioquin rapidiſſimo, qui tunc placidiſſimus fluebat*, Sordam *oppidulum pervenit. Prope Sordam quaſi roſtro ſcinditur Gavus, & diviſus æqualiter in duas partes, latera vndique alluit, rapidéque dilapſus mox in vnum confluit. Eſt Sorda ſita in præfecturaDacrorum vicina montibus Pyrenæis, ibi domus Benedictinorum lautius nuper à Carolo Grandimontano Pontifice Burdegalenſium, ejus loci Cœnobiarcha, ædificata. Gavus qui Sarrunſam, idem eum locum prætervehitur. Locum nacti incenderunt Hiſpani. Eodem terrore vicinum aliud oppidũ Petram foratam, quod Adriano Aſpuimontano paret*.

Gavus.

Sorda.

pervenerunt, ſed illi ſuperiore loco atque arduo veteris caſtri reliquiæ ſatis tamen tum munitæ loci difficultate, quo factum vt commeatu tantùm ex inferiori loco ab oppidanis excepto extingunt, vicinum aliud oppidum appulerunt. Fluit & ea parte Gavis oppidum ſatis excelſo loco ſitum, ſed ad hoſtiles impetus excipiendos parũ munitum. At oppidani nemus vicinum delapſi, ſilveſtribus ſepibus denſum paludibus defendebant. Intercepere aliquot etiã equos hoſtiũ quatuor milliaribus ſupra Baionam, vt Sanſon Canonicus mihi percontanti perſcripſit. Eſt & alter fluvius Vidoſus *nomine, in Gavum influens, qui ex Pyreneis montibus prodit, & circa Vidacum Caſtri Grandimontanorum nobile præterlabitur. Hiſpani Eſtingum incenderunt & diripuerunt, ac Vidacum profecti, diu arcem loco paluſtri ſitam obſederunt, Eamque poſt viceſimum diem necatis crudeliter qui obſidionem receperunt, & diruerunt, ruſtici Palum & Baionam perfugerunt. Erant Dacii paratiſſimi ad hoſtes ſuſcipiendos, eoque paucos ante dies immiſſæ copiæ: at hoſtes prædabundi priùs arcem vicoſque*

GARUMNA.

Vidoſus fl.

GARUMNA. *ejus loci, quem Maulernum ſolum vocant, populati, redierunt multis ex ſuis deſideratis, quippe agricolæ armis aſſueti, præcipuè in baliſtis ſagittiſque emittendis periti, ſi quos temerè ex ordine progreſſos paſſim feriebant, eodem terrore hoſtes invecti in Biarnenſium, qui ſe Bernenſes dici malunt, fines, Salvamterram & Navarrinum oppidum diripuere, direpto tamen fano Mariæ vicino: quo loco Pontifices Oloronenſium ſacra peragunt. Vetus enim eſt fama necato olim Pontifice ab Oleronenſibus, ſacris eis interdictum, ſacra tranſlata ad fanum illud Marianum. Dirimitur verò illud fanum Mariæ ab urbe Olorono vicino fluvio. Diripuere quoque circa* S. Iean de Lus. Labour. *id tempus hoſtes fanum Joannis Lucenſis, & Vicum Viarium, & agros Laburciũ vicinos Baionenſibus.* Mox alio loco, *Poyetus*, inquit, *dum Salinarium vectigal inſulis Santonum Oloronenſibus, Arveto, Broagio, Aquitaniæque impenere Regio nomine, Senatus omnes Gallicos traducere, in ordinemque cogere vult, flagrare invidia apud omnes cœpit. Baionenſes ſimili metu Hiſpanorum conſternati*

ſunt, & ſuſpectos habuere multos quaſi de vrbe Cæſarianis prodenda. Cùm enim illi repentè adveniſſent, ubique ad arma conclamatum eſt, jam direpto fano Joannis Lucenſis. GARUMNA.

Eo anno........Nayn oppidum in Biarnenſium finibus igni cœleſti immiſſo maiore ex parte flagravit. Nivus fluvius è Pyrenæis per Vaſconum agros progreditur, Baionamque interluit, in eaque extrema labitur in Adurum non aliter quàm Lugduni Arar in Rhodanum. *Nibe, ri.*

Gavus in Pyrenæis oritur; aqua ejus perſpicua & cryſtallina eſt, per Bearnenſium agros labitur, & navigiorum non eſt patiens: nutrit truttas, lampetras, ſulmones. In arenis ejus aurum reperitur: Palùm municipiũ & Regiam ſtationẽ abluit, poſtea per Laſcurram vrbem Epiſcopalem in Adurum decurrit.

Eſt & alius Gavus qui oritur in Pyrenæis prope Salinas, vnde nomen accepit Gavi Salinarii. Et apud Salvamterram, & Navarricũ in Gavum Bearnenſem tandem excurrit, atque hic Gavus è montibus Oleronii defluit. Oloronum verò eſt in edito monte.

CA-
RAN-
TONVS.

CARANTONVS.

La Charante, r.
Cheronac.

IN vico & parochia, cui *Cheronnacio* nomen, diœceſis Lemovicum, in confinio tamen Inculiſmenſium regionis, *Carantonus* flumen amœniſſimum pulcherrimumque oritur, & modico fonte aquarum ex rivulis fluentium copiâ auctus. Et verſus Septentriones curſum dirigit quouſque *Cyvraium* Pictonicum oppidum attingat, ab eo meridiem petit, poſtea occidentem vſque ad Oceanum, in quem influit profundo altoque alveo, & mediocriter largo. Piſce abundat, ſcilicet carpionibus, troctis, luciis, muſtellis, hactonibus, quod genus albo colore eſt, anguillis, & ſimilibus. Ornatur planicie virentium pratorum, & collibus naturâ fertilibus, maximéque aſpectu gratis. Plures inſulas efficit, vel ligno vel pratis celebres. Colles autem de quibus diximus, vitiferi, &

& pampinis & racemis quotannis affluunt. Lapideos pontes habet, primus eſt *Sicolanus*, ſecundus *Rochemarus*, tertius *Cyrienſis*, quartus *Theſeus*, quintus *Condacenſis*.

CARANTONVS. *Pont Sigolan. Rocheneau. Civray. Theſé, Condac.*

Eſt & alius fluviolus nomine *Peruſa*, qui oritur in loco *Foramen Giliberti* dicto, decurritque per *Montis Joannis* parochiam, quæ ad Canonicos S. Martialis Lemovicenſis pertinet, inde ſub *Londinium*, poſtea juxta *Genolium* nobiles domos. Unius autem leucæ & dimidiæ curſum habet, & in vico ſeu parochia *Sancti Martini à Campanille* ſe abſorbet: ſed ſingulis ferè annis fluere conſuevit menſe Aprili, aut Maio, & quod rarò accidit, Junio, ſed quarto decimo die ceſſat. Cùm autem fluere vult, agnoſcitur cum vehementiſſimo impetu os ruſticani putei in prato conſtituti ſub declivi. Verſus meridiem nobilis domus de *Brolio Vigerii* ſe effundit, novum quodammodo faciens fluviolum per prata, poſtea per *Ruffeciana* ſilvæ latus in *Lyenem* quoque amniculum fertur prope oppidum *Ruffetii*, & arcem

La Peruſe, r. Monjan. Londigny. Genouillé. S. Martin du clocher. le Breuil aux Vigiers. Ruffec.

CARANTONUS. Procerum loci circumfluens, molitrinas agitat, egreſſuſque ſeptum ſpatioſum, tandem infra pontem *Condat.* *Condatenſem* influit in Carantonum, piſceeque abundat, præſertim anguillis, cancris, & quod caput eſt, troctis ſulmoneis. E loco *Champagne Mouton* qui *Campaniacus de Mutone* appellatur, procedunt fluvioli duo, *Argent, r.* quorum vnus *Argenteus* vocatur, *Or, r.* alter *Aureus*, qui ſimul poſtea juncti fluunt inter rupem, quæ antiquitus *Foſſa Lupi* dicebatur, vbi *Nanteuil en valée.* ſita eſt Abbatia de *Nantolio in Valle*, ordinis Benedictini, Pictavienſis diœceſis, quam Carolus magnus fundavit: inde progreſſi leuca vna in Carantonum labuntur, in loco qui *Porſac* appellatur, retentis ſimul nominibus ſuis, id eſt Gallica *Argentor, r.* voce *Argentor*. Sextus verò pons *Verteuil* ſub *Vertolio* caſtro rupi impoſito oppido imminenti conſtitutus eſt, vnde Carantonus decurrit inter do- *Aunac Bayec. Maule.* mos nobiles *d'Aunac* & *Bayec* in diverſis ripis, inde apum *Mauliam vicum*, ubi ſeptimus pons eſt lapideus, octo fornices continens, qui locus ſitu pulcherrimus ad Cano-

nicos Engoliſmenſes pertinet. Prope Mauliam autem plures exigui amnes Carantono junguntur, duo ſcilicet *Sonus* & *Sonulus*, quorum vnus à Monaſterio *Cellæ fruini* Auguſtiniani Ordinis, alter è parochia *Belli loci*, nobilique & egregia domo de *Sanſac*, ſimulque junguntur ad pontem parochiæ quæ *Vallentia* appellatur: inde fluunt ad aliam, cui *Sancti Frontonis* nomen, & poſtea in Carantonum labuntur, troctiſque delicatis abundant, luciis, atonibus ſive curciis, piſce albo, bramis & cancris. Fluviolus autem cui nomen *Bonvira*, è Prioratu *Caſtellari* Cluniacenſis ordinis profluens per pontem *Sancti Cirici*, & radicem *Podii regalis*, Carantonum ingreditur. *Tardopera* è Lemovicenſium finibus profluens, per *Montis Berulphi* caſtrum & oppidulum, & *Fulcodiorum* Procerum arcem egregio rupi impoſitam, & oppidum, Carantoni alveum petens. At inter illa duo loca, de quibus proximè diximus, *Ranconia* eſt. Id parochiæ nomen ſitæ ſuper alta rupe juxta

CARANTONUS.

Son & Sonnette.

Celle-fruyn.

La Bonvyre.

S. Cyer

Puyreaux

La ardoere, r.

Montbeion.

La Rochefoucault.

Rancogne.

Les Caves de Rancogne

GARANTONUS. Tardopeiam, ſub qua ſpatioſæ cellæ viſuntur ingreſſu ſtricto, nec quicquam in iis poteſt videri, niſi funalia, aut laternas, aut paleas accenſas præferri juſſeris. Intus autem ſpectantur variæ imagines ſeu figuræ aut hominum, aut ferarum, aut veſtium, aut columnarum, aliarumque rerum, quas magna voluptate atque delectatione animi qui præſentes ſunt aſpiciunt, cùm ſubterranea loca illa ingrediuntur.

E Maulia autem Garantonus decurrit verſus *Goé*, & *Sanctum Gratianum*, *Caſtrum Reginaldi* edito loco ſitum, poſtea *Echoiſiec*, *Ternam*, *Amberiacum*, & *Marciliacum*, cujus loci dominus donationem olim fecit congregationi ſancti Eparcii circa annum Chriſti 1059. tunc Seguino Abbate: Ea ſic ſe habet:

Goé. S. Gros. Chaſteau. Regnauld. Eſchoiſy La Terne. Ambe-rac. Marſillac.

Gerardus de Ranchono filius Aimerici, cognomento Felicis, cupiens ab auditu malæ auditionis ſecurus eſſe, pro ſe & pro animarum parentum ſuorum omniumque Chriſti fidelium redemptione tribuit ex ſua hereditate Congregationi beatiſſimi Chriſti Con-

feſſoris Eparcii totam terram, quæ eſt à puteo ante portam Marciliaci Caſtri ſito, ſicut duæ viæ pergentes diuidunt, vſque in Carontam fluvium, cum tota aqua de Eſterio, in qua etiam terra, conſilio Domini Wilielmi Engoliſmenſis Epiſcopi, ipſiuſque largitoris Girardi, ſupradictæ congregationis monachi ædificarunt Eccleſiam in honore ſancti Michaëlis Archangeli. CARANTONVS.

Inde *Villam Ramrulphi* Carantonus petit, *Mortiniacum*, vbi pons lapideus conſtructus eſt, infra quem rivulus è puteo ruſticano in ſylva non procul à Monaſterio S. Amantii Brixienſis Ordinis Benedictini fluens Carantono permiſcetur. De eo rivulo ſeu *Gavo* mentio facta eſt à Roone Epiſcopo Engoliſmenſi, qui Roberto & Henrico Regibus vixit, his verbis. *Ego in Dei nomine Roho Epiſcopus Engoliſmenſis, cum conſilio Arnaldi Archidiaconi, & omnium Clericorum ſanctæ matris Eccleſiæ ſedis ſancti Petri, facio donationem de Eccleſia S. Mariæ quæ eſt in Montiniaco, & de terra quæ eſt deſuper, ſicut via venit deſuper vſque* *Montignac.* *Le Gaver.*

CA-RAN-TONVS. *in Gavaro, & ſicut Gavarus dividit uſque ad Carantonum & Silvam Donello, & omnia de ſupercilio montis uſque in Carantonum, ſanctiſſimo Petro & ſancto Amantio facio donationem ad cœnobium conſtruendum & congregationem erigendam, vbi cum Dei laudibus perſeverent. Et hanc donationem facio cum conſilio Veberti fratris mei, cui hoc ſuccedebat ex meo honore in ſervitio. Ego Roho Epiſcopus manibus meis firmo hanc cartam. S. Willielmi Comitis, & vxoris ſuæ Gebergæ, S. Alduini, S. Gaufredi, S. Arnaldi Archidiaconi, S. Veberti, S. Petri Waldradi, cuncto populo ſpectante.*

Vars. Carantonus autem fluit apud *Varnum* Epiſcopale domicilium, vbi *Vindelle.* pons eſt lapideus, inde *Vinzelias* & *Balle-zac.* *Ballezacum*, & non procul ab eo loco rivulus nomine vulgo *Churet* in Carantonum fluit. Item eſt in finibus agri Incoliſmenſis fluviolus, qui oritur verſus *Montem brunum* in Lemovicibus, fluitque per Petragorias *Janvrilliacum*, inde *Martyem* oppidulum, poſtea parochias de *Chaſellis* & *S. Conſtantii* percur-

rit ad locum vſque qui *Umbroſus* dicitur, ubi ſe abdit per os exiguæ aperturæ, ſed cùm tumeſcit extra ripas, extendit ſe ad parochiam de *Agriſio*, quartam partem ſcilicet leucæ circa *Bracontam* ſilvam, propter vliginoſas, vt aiunt, voragines. CARANTONVS. *Aux Umbrays.*

In eundem fluvium Carantonum decurrit *Toluera* amnis duobus milliaribus ab *Incoliſma* præclara vrbe, quæ in altiſſimo colle, & idcirco ſalubri poſita eſt, quæ decurſis aliquot millibus ab ortu fonteque ſuo, in Carantonum labitur infra pontem, qui *Gondius* dicitur. *La Touvre.* Hic verò amnis à noſtratibus Poëtis Gallico ſermone ob duas cauſas celebratus eſt, propter pulchritudinem riparum ejus, & infinitum prope Cygnorum numerum, qui eſſe in aquis ejus ripiſque deſierunt initio bellorum civilium, quæ Inculiſmam vexarunt; territis enim aut cæſis plumbo ſociis, ſedibus ſuis, & priſtina quiete exules abierunt. Sidonius epiſtolâ 15. lib. 9 de Atace fluvio Narbonenſi loquens, ait: Atacem ſonare cum ſuis oloribus. Nec vulgi prover-

GA-RANTONVS. bium improbo, quod de Toluera dici ſolet : *Qu'elle eſt pavée de truittes, lardée d'anguilles, bordée d'eſcreviſſes, & converte de cygnes.* Id eſt, Tolueram troctarum multitudine inſtar pavimenti ſubſtratam, anguillis & cancris circunveſtitam, cygnis cooperiri. Clemens Cadurcenſis Poëta, ſcribens ſuper obitu Aloyſiæ Sabaudiæ Franciſci primi, Regis matris, hæc de Toluera cecinit.

La pauvre Toulure arrouſant Angolesme
Há ſon pavé de truittes tout conſtruit,
Et ſur ſon eau chantent de jour & nuit,
Les Cygnes blancs dont toute elle eſt converte.
Ad vada Mæandri concinit omnis olor.

Paulus Thomas in Sylva à ſe edita Tolueram feliciter deſcribit, his quidem verſibus :

Arduus haud facili conſurgit in aëre clivo,
Et gemina hinc atque hinc protendit brachia collis :

CA-
RAN-
TONVS.

Menſe velut primo nocturna cornua
Phœbes
Curvantur : vallis jacet infra anguſtaque primùm
Planitie, ingentem mox ſe diffundit aperta
Colle ſub hac, ipſaque aperit qua brachia parte,
Qui longo vallis receſſu abducta recedit,
Fons ſcatet horrendus, priſcum cui Tolvera nomen,
Ille quidem geminus, ſed nomine proditus uno,
Quod coëunt undæ, communique agmine currunt,
Margine nec diſtant : collis porrectus utrumque
Marginis inſtar habens, claudit : mirandus uterque
Ingens, piſcoſus, gelida gratiſſimus unda,
Sed diſpar facies : Alter ſine murmure ſenſim
Defluit, ut tacito fallat quoque lumina lapſu,
Turbidus aſpectu, placido nil ore pericli
Promittens, vaſtus ſed enim patet

CA-RANTONVS.

undique gurges,
Cæruleaſque aperit fauces immenſa vorago.
Hujus conati quidam dependere fundum
Demiſere gravi ſubeuntes pondere funes
Innumero; verum nulli (mirabile dictu)
Fundum demiſſi valuerunt tangere funes.
Fons autem tumidos magno vomit impetu fluctus,
Cumque gravi gemitu, perque intervalla petitus,
Undarum cumulos fundo inſpirat anhelo;
Excitas Borea volvi ſtridente procellas.
Crediderıs, veniens imo cum gurgite ſummas
Unda ſuper prorumpit aquas, & leve politi
Immani dorſo conturbat fluminis æquor.
Fit fremitus; circùm collis, ſylvaque propinquæ,
Antraque curva ſonant, ſpectantibus incidit horror.

Etſi autem aqua Tolueræ naturâ frigidiſſima eſt, capiuntur tamen in ea cancri, anguillæ, muſtellæ, lucii, percæ, alburni, gobiones, redones, trottæ purpureæ, ut alii ejuſdem verſus indicant in hunc modum. CA-RAN-TONUS.

Hic mihi vix primas tingenti flumine ſuras
Obvius obliquis cancer ſe greſſibus offert.
Riparam ille cavis habitat, tam fercula prabens,
Quàm medicas ſervans & teſta & viſcere vires,
Lubrica prælongum ſimul impellenſque trahenſque
Corpus agit, flexoque Anguilla volumine ſerpit,
Delicium vulgi, detracto tergore quondam.
Nota nimis pueris, teneroque incommoda tergo.
Hanc ego qua dicam cauſa cùm vita reliquit,
Non fluitare vadis cunctis è piſcibus vnum,
Sed gravis in morem fundo ſubſidere ſaxi.

CARANTONVS.

Tu quoque præcipua ſpectaris mole, gravemque
Ovarum geſtas numeroſis millibus alvum
Carpio, lingua cui tenero ſuaviſſima guſtu.
Nec tu oriunda mari Muſtella ſilebere, verno
Tempore perſpicui ſubiens quà lata Carentæ
Oſtia, in adverſum, quàm longum eſt, ſerpere flumen
Non ceſſas, donec tot prætervecta procellas,
Tot populos ponteſque, rapax quibus obſtrepit vnda,
Accedit fonti haud ignobilis incola noſtro,
Tu primùm intercepta, omni precioſa macello
Regnas, divitibuſque paras obſonia ſolis;
Tempore mox ipſo pretium mutaſque ſaporem.
Ecce ferox pavidos metuendo Lucius ore
Inſequitur piſces, menſis nunc ille receptus,
Quem gula damnarat veterum, Ger-

mania Gallis CA-

Hunc certo condire modo monſtravit : RAN-

hoc illis TONVS.

Vnum pro toties populato reddidit

agro.

Delicioſa choro Percarum examina

ludunt,

Alburnique natant pingues, & Go-

bio vilis,

Redoque vix fulvas inter noſcendus

arenas

Concolor & tenuis, ſed praſtans car-

ne ſalubri.

Nunc te Trutta canam, quo non for-

moſior alter,

Suavior aut guſtu piſcis, variata re-

fulget

Purpureis tibi ſquamma notis: tu veſ-

ceris albi

Exuis aſſuetum vere incipiente colo-

rem,

Et penibus, ceu ſalmo, rubes. Quis

fontis alumnum

Te putet ingenti Neptunia corpore

monſtra

Aquateum? noſtri certè regnum om-

ne fluenti

Te penes; in te omnes convertunt lu-

mina piſces.

CA-RANTONVS.

Certatimque colunt, admiranturque natantem.
Rarior & cùm ſis aliis in fluctibus, & te
Non lacus inſignem, non quilibet educet amnis:
Hic tamen vſque frequens adeò deprenderis, vt non
Nobilior Tiberiſve lupis, Miſenus echinis,
Vel fuerit tenera Lucrina pedoride lympha.
Non tibi ſe Rhodani, quæ laudatiſſima fertur,
Non tibi ſe vitrei præponet trutta Lemani.

In Poëmate Gabrielis Carlonii, cui Engoliſma titulus eſt, hi quoque verſus de Carantonio & Toluera habentur.

Anne Carantonei memorabo fluminis alveum
Piſcoſi, irrigui, gelidi, vernantis, opaci?
Illius, viden, vt cervix collapſa recumbit,
Et tua cæruleis lambit veſtigia labris?
Nec prælabentem gemino de fonte To-

CA-RANTONVS.

lueram
Tranſierim auratis præcinctum corni-
bus, atque
Innumeris gelido refoventem flumine
truttas,
Scammea purpureis ſtellatas tergora
guttis.

Et communi piſcatorum voce atque conſenſu Toluera piſcibus & quidem optimis fertilis eſt, maximè truttis, anguillis, & cancris. Cuis rei ratio redditur, quia ex puro fonte aquæ vivæ & admodum frigidæ oritur, eamque præter cæteros piſces trutta appellere videtur, multoque meliorem piſcem hic fluviolus & ſolido ſapore preſſum nutrit quàm Carantonus. Iidemque piſcatores tructam Toluerræ perdicem vocant: quia vt perdix volucribus, ita tructa præſtare cæteris piſcibus exiſtimanda eſt

Nec ſine cauſa Comes vrbis Engoliſmæ olim, circa annum Domini milleſimum benevolentiâ & liberalitate in monachos S. Eparchii, vſus privilegia piſcandi in Toluera eis conceſſit in hanc ſententiam. *In Dei nomine Wilielmus*

CA-RANTONIS. Engoliſmenſium Comes, cognomine Sector ferri, venit in Capitulum noſtrum, ubi dedit pro anima ſua, patris ſui, ſuorumque omnium parentum, in præſentia Domini Bernardi Abbatis atque Conventus, conceſſit atque donavit Deo ſanctoque Eparchio, & monachis ibi ſervientibus, tantùm piſcium & avium, quantùm per ingenium & laborem unius piſcatoris in fluvio Toluera capi poterit omni tempore. Hanc igitur donationem fecit per corrigiam in hoc pergameno pendentem, pro qua tantùm donatione accepit à præfato Abbate nominatiſſimam loricam, quam Gerardus de Volventio moriens dimiſit ſancto Eparchio, ut monachus fieret. Teſtibus his Goſleno, Gardrado de Valle, & multis aliis.

Poſtea primogenitus Regis Angliæ privilegium aliud Epiſcopi Inculiſmenſium ſcribi juſſit, cujus verba ſunt. *Edoardus Regis Angliæ primogenitus, Princeps Aquitaniæ & Walliæ, Dux Cornubiæ, & Comes Ceſtriæ; Dilecto nobis Caſtellano nobis de Toluera Salutem. Mandamus vobis quatenus reverendum in Chriſto*

Patrem Epiſcopum Engoliſmenſem, ſeu per ipſum deputandos in fluvio Aquæ Toluera cum duabus naviculis & duobus filetis tantùm abſque alio inſtrumento piſcari de cætero permittatis tempore à feſto beati Andreæ vſque ad feſtum Purificationis beatæ Mariæ ſingulis annis, excepto dominio, conſuetudine, & libertate dicti Caſtri noſtri in aliis & in iis illæsè conſervatis. Datum apud Engoliſmam decimo octavo die menſis Maii, anno Domini milleſimo trecenteſimo ſexageſimo quinto. Signatum BERCH. CA-RAN-TONVS.

De qua piſcatione particulatim mentio fit in compoſitione facta anno 1224. inter Hugonem Brunum de Luzigniaco, Marchiæ Comitem, & Iſabellam vxorem ejus, filiam Ademari Comitis Engoliſmenſis, (quæ Regina Angliæ fuerat) Guidonem & Gaufridum eorum filios ex vna parte, & Robertum à Monteberulpho Engoliſm. Epiſcopum ex altera. *Per totam aquam à ponte villæ inferiùs vſque ad Carantonem piſcari facient jure ſuo ipſe Epiſcopus & ſui ſucceſſores cum duabus navibus & duobus retibus.*

CA-RANTONVS.

tantùm quotiens & quando vellent, excepto tempore quod eſt inter feſtum ſancti Andreæ & Purificationem beatæ Mariæ: ita tamen quod in illo temporis ſpatio à ponte villæ Toluera uſque ad quandam populum quæ eſt ſubtus Magniacum prope hortum Pecaudi, & ab oppoſitis ex altera ripa eſt pontus qui vulgariter appellatur Maignha, piſcabuntur. Comes tantùm piſcabit illud ſpatium, ibidem non piſcabitur, nec piſcari faciet, ſed tunc piſcabitur in tota alia aqua. Verumtamen illo tempore quo Comes ſupra pontem villæ Toluerǽ piſcabitur, Epiſcopus piſcabitur. Cujus compoſitionis exemplar habetur in Cartulario Epiſcopii.

le Bourg du pont de Touture.

Toluera igitur fontem habet in loco de quo Virgilianum illud dici poteſt: *Eſt in ſeceſſu longo lacus.* Ad fontem verò illum plebs Inculiſmenſis crebras deambulationes propter viciniam facere ſolita, eum variis nominibus appellat. Nam alii quidem Tolueræ fontem, alii gurgitem, alii abyſſum, alii Vivarium Regis, quod nullo tempore cuiquam liceat invito Principe

piſcari.

piſcari. Itaque hoſpites ſuos, præſertim curioſos atque extraneos, viſendi loci avidos eò ſecum trahunt. Ex quo tam magna vis aquarum effunditur, vt eam ebullire videas, atque in altum ſe attollere: quo fit, ut meticuloſi cum naviculis quidem propter vitandum periculum non audeant accedere: formidabilis enim eſt duobus præſertim locis, vbi fervere quodammodo conſpicitur, circuituſque ſcaturiginis illius talis eſt, vt ſtagno ferè ſimilis appareat: aqua verò cærulea eſt. CA-RAN-TONVS.

Tribus lapideis pontibus ſtratus eſt fluviolus qui ex illo fonte fluit, quorum primus de *Ruella* vulgò appellatur, alter de *Toluera*, vltimus verò *Gondius*, infra quem in Carantonum funditur, qua parte *Incoliſma* vrbs in Septentrionem ſpectat, ſupra quem navigia primum admittit, atque in *portu ab Vlmello* dictus marcimonia diverſi generis advehenda parantur, maximè lignorum, quæ vel ædificiis faciendis ſerviant, aut vindemiis, ibique ſal Lemovicum genti diſtri- *Angoleſme. Port de l'Vmeau*

Ca-ran-tonus. *Abbaye S Cybar.*

buitur; nec procul horrendæ rupes & præcipitium ingens *Eparcii Monaſterio* ſub illis poſito imminere conſpiciuntur, & prope id pons lapideus eſt in gratiam commeantium à majoribus conſtitutus. Cujus fluvii pontiſque mentionem fieri video in privilegio quod olim dicto monaſterio conceſſum eſt à Vulgrino Comite hoc modo: *Ego Vulgrinus Comes Engoliſmæ, dono Deo & ſancto Eparchio à capite pontis S. Eparchii ſicut vadit publicè verſus Marcilliacum, via & terra beati Eparchii, quæ dicitur Vaiſnacum, extenditur vſque ad fluvium Carantonis, vt habeant monachi S. Eparchii defenſionem omnium animalium, leporum ſcilicet, cuniculorum, faſium, perdicum in dominio & proprietate quantum, vt ſuprà dictum eſt, à capite pontis Terra de Veſnaco protenditur. Hoc donum feci Deo & ſancto Eparchio in manu Domni Heliæ Abbatis, pro ſalute & remedio animæ meæ. S. Vulgrini Comitis, S. Wilielmi Fulcaldi, S. Iterii, S. Ioannis.*

Anguyene, r.

Enguiena fluviolus, è ſilva quæ vulgò de *Dirac* nuncupatur, oritur,

fluitque ab Oriente verſus Septentrionem, & ſub radice vrbis in Carantonum intrat. CA-RANTONIS.

Boema amniculus è parochiis de *Vogeſaco* & *Monaſterio* fluit in Carantonum, ditiſſimuſq; eſt cancris. In alia verò ripa fluviolus eſt nomine *Noera*, qui è fonte oritur in parochia ſeu Archipreſbyteratu cui *Roliacus* nomen eſt, fluitque prope templum & cimiterium S. Eparchii, quod vulgò *S. Cybardeaux* dicitur, in militari via qua Burdigalam à Pictavia itur, vbi per exiguum pontem lapideum tranſitur, qui locus non ab aquis appellari debet, ſed ab ilice, ſpecie nempe arboris glandiferæ: olim Gallicè de *Elz* dicebatur, quo vocabulo vſus eſt Lambertus Engoliſmenſis Epiſc. anno 1143. quem ſanctæ memoriæ virum fuiſſe dicit Divus Bernardus in Epiſtolis. *La Boeme, r.* *Mouſtiers.* *La Noere, r.*

Croci Incoliſmenſium regio non tantùm quotannis ſuppeditat quãtùm Lauracenſes, ac Albienſes: quadraginta tamen ballas (mercatorum enim verbo vti liceat) ad nundinas Lugdunum, aut aliò deportari curat.

CA-RAN-TONVS. Carantonum bonæ fidei Incoliſmenſes eſſe aiunt, quia rarò extra ripas diffluit, alveum veluti marginibus vtrimque coërcitum, idcirco parum damni infert, & prata rigans, faciem eorum quaſi perpetuò virentem reddit.

Carantonus autem Novum Caſtrum petit lapideo ponte munitum, indeque Jarniacum oppida incincta. Inter ea non procul à Caſtronovo, ſed in diverſa ripa commiſſum eſt prælium Carolo IX. Rege adverſus ſegreges Calvinianæ ſectæ defenſores, Catholicis victoribus, vnde Litium Procurator natione Petracorius, nomine Lavalius, ſic ait:

L'an mil cinq cens ſoixante & neuf
Entre Jarnac & Chaſteau-neuf
Fut porté mort ſur vne aneſſe
Le grand ennemy de la Meſſe.

De Carantono ac de eo prælio Petrus Ronſardus Poëtarum noſtratum Princeps hæc tradit, Ode 66.

Lors que la tourbe errante
S'arma contre ſon Roy,
Le Dieu de la Charante
Faſché d'vn tel derroy,

Arreſta ſon flot coy,
Puis d'vne bouche ouverte
A ce peuple ſans Loy
Prophetiſa ſa perte.
Mon flot ores eſclave,
Et tout le verd eſmail
De ces prez que je lave.

CA-
RAN-
TONUS.

Ode 66.

Ils ont eſté foudroyez,
Pouldroyez
Sur les bords de la Charante,
Charante qui prend ſon nom
D'Acheron,
A leurs eſprits ſert de guide,
Et d'eſbat pour traverſer
Et paſſer
Au rivage Acherontide.

Præclaram verò domum Chabotiorum familiæ Carantonus alluit, quæ primo vere, æſtate autumnoque gratiſſima propter amœnitatem debet videri: tres enim pontes penſiles ibi ſunt, vnus quo itur in hortos, alter in pratum ingens, tertius in ſylvam partim cæduam, partim non; quæ loca circuitu aquarum ejus fluminis junguntur. Ac de *Jarnacio* quidem idem Paulus Poëta ita ſcribit.

CA-RANTONVS.

Chabotiorum clara nobilium domus,
Præterfluentis quam rigat Carantoni
Formoſa lympha, tu mihi præ cæteris
Dilecta terris, tu omnium pulcherrima:
Opaca ſylvis, læta paſcuis, ferax
Frugum atque Bacchi, quàm tuo natum ſinu
Beata tellus me fuiſſe gratulor.
Sed nec pigebit te mei, ſpero quidem:
Nam ſi qua noſtri carminis potentia eſt,
Chabotioſque, teque in aſtra deferam.

A Jarnacio autem *Coniacum* regiæ agnationis municipium defertur, quod abeſt ab Inculiſma ſeptem leucis, duabus verò à Jarnacio. Ager Coniacenſis vicinas vrbes habet vini copia præſtantiaque nobiliſſimas. Hinc herboſam per planiciem latè, ſed innoxiè ſpatiatur, extraque ripas diffluit, præſertim hyeme, affluentium aquarum concurſu ampliſſimo, compluribuſque interfluentibus aquis auctus, tum alveo pleno ad SANTONVM vrbem principem labitur, à qua genti & terræ inditum nomen: deinde excurrit in Oceanum, ea tamen le-

nitate, vt quam in partem labi ſo- leat, deprehendi vix poſſit. Nam cùm æſtus maris bis æſtueſcat inter duos exortus Lunæ, novilunio ſcilicet pleniluniòque, & mediis inter hæc intervallis decreſcat, itemque biſſenis, quaterniſque ſemper horis bis intumeſcat, tam lenta illic & mira mora, vt vno fluminis latere deorſum, altero ſurſum dum ſibi mutuò cedunt, fluere à quovis videri poſſit. Coniacum autem flumine eodem alluitur. Auſonius in laudibus Moſellæ ait Carantonum æſtu Oceani refluum ipſi cedere hoc verſu.

CA-RAN-TONVS.

Concedet refluus non ipſe Carantonus æſtu:

Quoties enim Oceanus refluit, toties Coniacum vſque deprehenditur. Paulus Diaconus de geſtis Longobardorum cap. 5. *Sequana*, inquit, *Aquitanica littora bis quotidie tam ſubitis inundationibus opplentur, vt qui fortaſſe aliquantulum introrſus ad littora deprehenſus fuerit, evadere vix poſſit. Videas earum regionum flumina fontes verſus curſu velociſſimo relabi, & per multorum*

CA-RANTONVS. *millium ſpatia dulces fluminum lymphas in amaritudinem verti.* Propterea ex majori Britannia, aliiſque provinciis, tam vicinis quàm remotis, ad vinum, frumentum, ferrum, aliaſque merces omnis generis exportandas à littore Oceanicum navibus Coniacum aſcendimos eſt. Extant verſus Jacobi Bobini Coniacenſis Poëtæ, qui ſic habent.

Illinc planicies, hinc clivus, refluus urbem
Santonico lambit pater ipſe Carantonus æſtu,
Qui mox Oceani ſalientes intrat in undas,
Altus, piſcoſus, nitidus, ſinuoſus, opacus,
Vitreus, &c.

Quod municipum præclaro quoque lapideo ponte jungitur, quo tranſito illud intranti occurrit ad vſum populi fons eximius, qui numquam exhauritur.

Le Nèr. Non procul à Coniaco in Carantonum influit *Nedus* exiguus amnis, in parochia Inculiſmenſium à *Maints Fonts.* *Multis fontibus* dicta, oritur, qui

planitiem fertiliſſimam, quæ *Campania* appellatur, irrigat, quam terminare oculis nequeas. CA-RANTONVS. *La Châpagne de Cognac. Suyne. r.*

In iiſdem Santonum finibus vrbs eſt à *Pontium* ſubliciorum ingreſſu appellata. *Singona* è tractu *Albæ terræ* veniens, abundat percis, troctis, carpionibus; plures inſulas ad oppidum Pontium facit, ſunt enim quatuor pontes. Ad vrbem Santonum poſtmodum pervenit Carantonus, à Cuniaco ad illam valde ſinuoſus: nam terreſtri itinere quatuor leucis ab ea diſtat, octo verò & amplius ſi navigio vtaris. De vrbe Santonica, quæ totius provinciæ metropolis eſt, ſic Auſonius ad Paulinum epiſtolâ primâ.

—tandem eiuctati retinacula blanda,
Burdigalæ molles loquimur illecebras,
Santonicamque vrbem vicino acceſſimus agro,
Quod tibi ſi gratum eſt, optime Pauline, proba.

Idem Epiſtolâ tertiâ ad eundem:

Vinum cum bijugo parabo plauſtro
Primo tempore Santonos vehendum.

Idem Tetradio;

CARANTONVS. *Cur me propinquum Santonorum mœnibus*
Declinas, vt Lucus boves,
Olim reſumpto præferoces prælio
Fugit juventus Romula?
Fortunatus de Baſilica Eutropii:
Vrbis Santonicæ primus fuit iſte Sacerdos.

In ea urbe plures Romanarum antiquitatum reliquiæ videntur, vt Amphiteatrum, Aquæductus, Ponſque ipſe lapideus, quo Carantonus alluens cernitur, hanc inſcriptionem habet.

CÆSARI NEP. DIVI IVLII
PONTIFICI AVGVRI.

Campanile S. Petri in ea vrbe à Pipino Aquitaniæ Rege exædificari curatum pulchritudine operis atque artificii præſtantia cætera Aquitaniæ campanilia vincit.

Taillebourg. Poſtea Carantonus *Tailleburgum* arcem egregiam atque oppidum alluit, vnde continuato curſu *Toraciacum* vicum à Fortunato in vita Divi Hilarii memoratum, attingit. Quo in loco *Vultumnus* amnis *Chef bouton ne.* labitur in Carantonum. Origo ejus in finibus Pictonum, caputque

Vultumnæ appellari ſolet, Santones decurrit, præterfluitque *Engeriacum* oppidum, vbi Benedictini Ordinis monaſterium erat, à Calvinianis everſum, quod nunc *Angelinum* corruptè dicimus. De hoc fluvio extant verſus aliquot, quos etſi rudes hîc apponam: CARANTONVS.

Quum de Pictavis bellum ſit & Andegavis,
Circa caput fluvii Vultumnæ, contigit eſſe.
Annus millenus tunc ſexageſimus vnus.

Poſtremò *Solbiziam*(in membranis S. Eparchii ſic appellatur) oppidum arcemque nobilem præterfluit, denique in ipſo *Lupini* portu inter medias ſalinas mari Santonico permiſcetur. Hujuſque fluvii Franciſcus Corleus, vir eruditiſſimus, Incoliſmenſis, Procurator Fiſci, triginta tantùm leucis curſum metitur. Miror autem quomodo Cæſar lib. 4. dixerit Santones non longè à Tholoſatum finibus abeſſe; compertum enim eſt fines Tholoſatum vt minimum 30. leucis diſtare, quarū ſingulæ quaterna

CA-RANTONVS. millia paſſuum continent. Idem Cæſar primo Commentariorum: *Cæſari*, inquit, *nunciatur Heluetiis eſſe in animo iter per agrum Sequanorum & Heduorum fines facere, qui non longè à Tholoſatium finibus abſunt, quæ civitas eſt in Provincia: ſi id fieret, intelligebat magno cum Provinciæ periculo futurum ut homines bellicoſos, populi Romani inimicos, locis patentibus maximéque frumentariis haberet: ſed hi à Cæſare cruento marte profligati, victique ſunt, ita rerum omnium inopia adducti, victoris graves leges (ut ferè vſu venit) ſuſcipere coacti. Hos itaque Cæſar in ſuos fines reverti, & oppida quæ incenderant reſtituere iuſſit: nolebat enim locum in quo diſceſſerant, vacare: vnde Cæſar ob agri Santonici vbertatem inſignem, temperiem cœli, locorumque oportunitatem ad commercia commodè obeunda ob maris circuitum, virgulta interfluentemque fluviorum vſum, hunc parando commeatui delegit, ex quo frumentaria res ſufficeret exercitui in plures ſæpe partes diviſo.* Nec proverbium Santonicum à Froſſarte in Gallica-

na hiſtoria vſurpatum prætermittere debemus.

CARANTONUS.

Si la France eſtoit vn œuf,
Saintorge en ſeroit le moyeuf.

Id eſt ſi Galliam ovum ſtatuas, Santones ovi vitellum ſunto. Nam præterquam quod cœli clementiâ, ſoli vbertate, & aquarum bonitate præſtant, non datur in Gallia regio quæ vicinarum dotes minùs deſideret, ſive generoſas vites, ſive frumentorum leguminumque copiam, ſive ſalem, qui illis magis eſt peculiaris; ſive portus tutiſſimos & commercia ſpectes. Nec prætereundum etiam videtur quod de abſinthio Santonico veteres dixerunt, vt Martialis illo verſu.

Santonica medicata dedit mihi pocula virga.

Cujus ſimplicis in agro Santonico magna hodie quoque copia naſcitur. Idem Martialis de veſtis genere qua olim ruſtici Santones vtebantur; ſic ait:

Gallia Santonico veſtit te bardocucullo,
Cercopithecorum penula nuper erat.

CA-RAN-TONVS.

Et Iuvenalis:

Tempora Santonico velas adoperta cucullo.

Nec ſoli Santones maritimi hoc penulæ genere adhuc vtuntur, ſed Burdigalenſes Viviſci & omnis penè Vaſconia, quæ cappas Bearnéſes ſolet illas vocare. Sunt autem ſalinæ Santonicæ inter omnes præcipui nominis, tantique proventus, vt non ſolùm Franciæ vniverſæ, ſed etiam Hiſpaniæ, maiori Britanniæ, Germaniæ, Sarmatiæ, & omnibus inſulis Septentrionalibus abundè ſufficiant; ad eaſque infinitæ naves quotannis huius commercii gratiâ accedunt, vnde non exilis pecunia redit ad Principem, qui vectigal ſalis anno 1608. locabat quatuor miriadibus librarum Turonenſium, & ſexcentis viginti vno millibus Francicis, vt ex ore conductoris audivi, & in cōtractu cum Rege facto legi. Parum autem ab ipſo Carantonis oſtio ingens maris ſinus, qui ab Occidente terram intrans, portum facit tota Europa celeberrimum, cuius æquè tranquillus eſt acceſſus quàm exci-

piendis navibus tutus mercatorum illuc è Germania, Flandria, Anglia, atque aliis remotiſſimis regionibus commigrantium, vt ſalem, cuius eſt in hoc ſinu vberrimus proventus, ad ſuos exportent. Ibidem iuxta maris littus in loco arenoſo curâ Jacobi Pontani nobiliſſimi viri, è familia apud Santones ſpectatæ & antiquæ nobilitatis, quæ licèt primogenitus fratrum non eſſet, latâ terræ, ſaxorum immenſium magnitudinis, fumi & ſtercoramenti copiâ ædificata eſt vrbs nomine Jacopolis, ſalinis vndique circundata, populoſa, opulenta, quæ cùm antea præter tuguriola quædam & caſas oſtenderet bellis civilibus, quibus florentiſſimæ totius Galliæ vrbes conciderunt, & à magnitudine ſua longè deſciverunt in eam adolevit amplitudinem, vt celeberrimum Franciæ propugnaculum & emporium iure exiſtimari debeat. Cæterùm vrbi novæ nomen impoſitum, non ſtatim à vicinis remotiſque populis cognitum eſt, nec impedimento fuit veteri CARANTONVS.

CARANTONVS. & antiquo nomini, quin vbique terrarum retineretur, idque ita factum eſt. Parochia eſt Jacopoli vicina, quæ nomen *Bragio* dedit, idque templum *Sancti Eutropii de Broda* appellatur, cui detractâ literâ d. quam ſuo more vulgus fecit formator corruptorque nominum, Broagium dici cœpit. Quod quidem nomen ei impoſitum eſt propter antiquum caſtellum, quod in admodum edito tumulo ſitum erat, diſtatque à Jacopoli circiter dimidiam leucam, ſive duo paſſuum millia. Appellabatur autem id caſtellum Gallica voce *Broa*, aut *Broüe*, everſum ab Anglis, quo tempore in Aquitania bellum gerebant, præter turrim vnam altiſſimam quæ ſola reliqua fuit, nuncque procul à nautis viſitur. Id verò caſtellum validiſſimum atque munitiſſimum erat, vt etiamnunc apud Santones vulgari & antiquo proverbio dicatur in hunc modum:

Fronſac, Cropignac, & Broüe
Ont fait aux Anglois la moüe.

Id eſt Fronciacum, Cropigniacum,

& Broagium, tres notiſſimæ arces, Anglorum vires contempſere, deſpectuque habuere. Neque enim poteſt magis appoſitè in Latinum ſermonem converti. Judicii autem familiæ herciſcundæ moribus Santonum JacoboPontano etſi familiæ ſuæ nequaquam primogenito contigit Brogium, quam Jacopolim nominari voluit, vna domo ampliſſima propterea exædificata, vt mercimonia in ea ſervarentur, cui inſcriptionem ejuſmodi Latinam poſuit in gratiam nationum quæ Gallicè neſcirent. CARANTONVS.

HAS ÆDES FUNDAVIT JACOBUS PONTANUS.

Cæterùm quia id ædificium non ſufficiebat claudendis omnibus mercimoniis, cœptum eſt permittente eodem Jacobo amplius ædificari, ac voluit præſcripſitque, vt ille locus à nomine ſuo impoſterum diceretur. Nihilominus plebs neſcia rerum vicit imperantem Dominum, ſemperque Broagium appellavit, & ſcholarum Magiſtri in Santonibus educati *Brugicorium* olim dictum putant. De ſale igitur

CARANTONVS. *millium ſpatia dulces fluminum lymphas in amaritudinem verti.* Propterea ex majori Britannia, aliiſque provinciis, tam vicinis quàm remotis, ad vinum, frumentum, ferrum, aliaſque merces omnis generis exportandas à littore Oceanicum navibus Coniacum aſcendimos eſt. Extant verſus Jacobi Bobini Coniacenſis Poëtæ, qui ſic habent.

Illinc planicies, hinc clivus, refluus vrbem
Santonico lambit pater ipſe Carantonus æſtu,
Qui mox Oceani ſalientes intrat in vndas,
Altus, piſcoſus, nitidus, ſinuoſus, opacus,
Vitreus, &c.

Quod municipum præclaro quoque lapideo ponte jungitur, quo tranſito illud intranti occurrit ad vſum populi fons eximius, qui numquam exhauritur.

Le Ne, r. Maints Fonts. Non procul à Coniaco in Carantonum influit *Nedus* exiguus amnis, in parochia Inculiſmenſium à *Multis fontibus* dicta, oritur, qui

planitiem fertiliſſimam, quæ *Campania* appellatur, irrigat, quam terminare oculis nequeas. CARANTONVS. *La Chãpagne de Cognac. Suyner.*

In iiſdem Santonum finibus vrbs eſt à *Pontium* ſubliciorum ingreſſu appellata. *Singona* è tractu *Albæ terræ* veniens, abundat percis, troctis, carpionibus; plures inſulas ad oppidum Pontium facit, ſunt enim quatuor pontes. Ad vrbem Santonum poſtmodum pervenit Carantonus, à Cuniaco ad illam valde ſinuoſus: nam terreſtri itinere quatuor leucis ab ea diſtat, octo verò & amplius ſi navigio vtaris. De vrbe Santonica, quæ totius provinciæ metropolis eſt, ſic Auſonius ad Paulinum epiſtolâ primâ.

—tandem eluctati retinacula blanda,
Burdigalæ molles loquimur illecebras,
Santonicamque vrbem vicino acceſſimus agro,
Quod tibi ſi gratum eſt, optime Pauline, proba.

Idem Epiſtolâ tertiâ ad eundem:
Vinum cum bijugo parabo plauſtro
Primo tempore Santonos vehendum.
Idem Tetradio;

CA-RAN-TONVS. *Cur me propinquum Santonorum mœnibus*
Declinas, vt Lucus boves,
Olim reſumpto praeferoces prælio
Fugit juventus Romula?

Fortunatus de Baſilica Eutropii:
Vrbis Santonicæ primus fuit iſte Sacerdos.

In ea urbe plures Romanarum antiquitatum reliquiæ videntur, vt Amphiteatrum, Aquæductus, Ponſque ipſe lapideus, quo Carantonus alluens cernitur, hanc inſcriptionem habet.

CÆSARI NEP. DIVI IVLII PONTIFICI AVGVRI.

Campanile S. Petri in ea vrbe à Pipino Aquitaniæ Rege exædificari curatum pulchritudine operis atque artificii præſtantia cætera Aquitaniæ campanilia vincit.

Taillebourg. Poſtea Carantonus *Tailleburgum* arcem egregiam atque oppidum alluit, vnde continuato curſu *Toracciacum* vicum à Fortunato in vita Divi Hilarii memoratum, attingit. *Chefbontonne.* Quo in loco *Vultumnus* amnis labitur in Carantonum. Origo ejus in finibus Pictonum, caputque

Vulcumnæ appellari ſolet, Santones decurrit, præterfluitque *Engeriacum* oppidum, vbi Benedictini Ordinis monaſterium erat, à Calvinianis everſum; quod nunc *Angelinum* corruptè dicimus. De hoc fluvio extant verſus aliquot, quos etſi rudes hîc apponam: CARANTONVS.

Quum de Pictavis bellum ſit & Andegavis,
Circa caput fluvii Vultumnæ, contigit eſſe.
Annus millenus tunc ſexageſimus vnus.

Poſtremò *Solbiziam* (in membranis S. Eparchii ſic appellatur) oppidum arcemque nobilem præterfluit, denique in ipſo *Lupini* portu inter medias ſalinas mari Santonico permiſcetur. Hujuſque fluvii Franciſcus Corleus, vir erudititiſſimus, Incoliſmenſis, Procurator Fiſci, triginta tantùm leucis curſum metitur. Miror autem quomodo Cæſar lib. 4. dixerit Santones non longè à Tholoſatum finibus abeſſe; compertum enim eſt fines Tholoſatum vt minimum 30. leucis diſtare, quarũ ſingulæ quaterna

CA-RANTONVS. millia paſſuum continent. Idem Cæſar primo Commentariorum: *Caſari*, inquit, *nunciatur Heluetiis eſſe in animo iter per agrum Sequanorum & Heduorum fines facere, qui non longè à Tholoſatium finibus abſunt, quæ civitas eſt in Provincia: ſi id fieret, intelligebat magno cum Provinciæ periculo futurum vt homines bellicoſos, populi Romani inimicos, locis patentibus maximéque frumentariis haberet: ſed hi à Caſare cruento marte profligati, victique ſunt, ita rerum omnium inopia adducti, victoris graves leges (vt ferè vſu venit) ſuſcipere coacti. Hos itaque Cæſar in ſuos fines reverti, & oppida quæ incenderant reſtituere iuſſit: nolebat enim locum in quo diſceſſerant, vacare: vnde Cæſar ob agri Santonici ubertatem inſignem, temperiem cœli, locorumque oportunitatem ad commercia commodè obeunda ob maris circuitum, virgulta interfluentemque fluviorum vſum, hunc parando commeatui delegit, ex quo frumentaria res ſufficeret exercitui in plures ſæpe partes diviſo.* Nec proverbium Santonicum à Froſſarte in Gallica-

na hiſtoria vſurpatum prætermittere debemus. CARANTONVS.

Si la France eſtoit vn œuf,
Saintorge en ſeroit le moyeuf.

Id eſt ſi Galliam ovum ſtatuas, Santones ovi vitellum ſunto. Nam præterquam quod cœli clementiâ, ſoli vbertate, & aquarum bonitate præſtant, non datur in Gallia regio quæ vicinarum dotes minùs deſideret, ſive generoſas vites, ſive frumentorum leguminumque copiam, ſive ſalem, qui illis magis eſt peculiaris, ſive portus tutiſſimos & commercia ſpectes. Nec prætereundum etiam videtur quod de abſinthio Santonico veteres dixerunt, vt Martialis illo verſu.

Santonica medicata dedit mihi pocula virga.

Cujus ſimplicis in agro Santonico magna hodie quoque copia naſcitur. Idem Martialis de veſtis genere qua olim ruſtici Santones vtebantur; ſic ait:

Gallia Santonico veſtit te bardocucullo,
Certopitecorum penula nuper erat.

CA-RANTONVS. Et Juvenalis:

Tempora Santonico velas adoperta cucullo;

Nec ſoli Santones maritimi hoc penulæ genere adhuc vtuntur, ſed Burdigalenſes Viviſci & omnis penè Vaſconia, quæ cappas Bearnéſes ſolet illas vocare. Sunt autem ſalinæ Santonicæ inter omnes præcipui nominis, tantique proventus, vt non ſolùm Franciæ vniverſæ, ſed etiam Hiſpaniæ, maiori Britanniæ, Germaniæ, Sarmatiæ, & omnibus inſulis Septentrionalibus abundè ſufficiant, ad eaſque infinitæ naves quotannis huius commercii gratiâ accedunt, vnde non exilis pecunia redit ad Principem, qui vectigal ſalis anno 1608. locabat quatuor miriadibus librarum Turonenſium, & ſexcentis viginti vno millibus Francicis, vt ex ore conductoris audivi, & in cõtractu cum Rege facto legi. Parum autem ab ipſo Carantonis oſtio ingens maris ſinus, qui ab Occidente terram intrans, portum facit tota Europa celeberrimum, cuius æquè tranquillus eſt acceſſus quàm exci-

piendis navibus tutus mercatorum illuc è Germania, Flandria, Anglia, atque aliis remotiſſimis regionibus commigrantium, vt ſalem, cuius eſt in hoc ſinu vberrimus proventus, ad ſuos exportent. Ibidem iuxta maris littus in loco arenoſo curâ Jacobi Pontani nobiliſſimi viri, è familia apud Santones ſpectatæ & antiquæ nobilitatis, quæ licèt primogenitus fratrum non eſſet, latâ terræ, ſaxorum immenſium magnitudinis, fumi & ſtercoramenti copiá ædificata eſt vrbs nomine Jacopolis, ſalinis vndique circundata, populoſa, opulenta, quæ cùm antea præter tuguriola quædam & caſas oſtenderet bellis civilibus, quibus florentiſſimæ totius Galliæ vrbes conciderunt, & à magnitudine ſua longè deſciverunt in eam adolevit amplitudinem, vt celeberrimum Franciæ propugnaculum & emporium iure exiſtimari debeat. Cæterùm vrbi novæ nomen impoſitum, non ſtatim à viciniis remotiſque populis cognitum eſt, nec impedimento fuit veteri CARANTONUS.

& Broagium, tres notiſſimæ arces, Anglorum vires contempſere, deſpectuque habuere. Neque enim poteſt magis appoſitè in Latinum ſermonem converti. Judicii autem familiæ herciſcundæ moribus Santonum JacoboPontano etſi familiæ ſuæ nequaquam primogenito contigit Brogium, quam Jacopolim nominari voluit, vna domo ampliſſima propterea exædificata, vt mercimonia in ea ſervarentur, cui inſcriptionem ejuſmodi Latinam poſuit in gratiam nationum quæ Gallicè neſcirent. CARANTONVS.

HAS ÆDES FUNDAVIT
JACOBUS PONTANUS.

Cæterùm quia id ædificium non ſufficiebat claudendis omnibus mercimoniis, cœptum eſt permittente eodem Jacobo amplius ædificari, ac voluit præſcripſitque, vt ille locus à nominé ſuo impoſterum diceretur. Nihilominus plebs neſcia rerum vicit imperantem Dominum, ſemperque Broagium appellavit, & ſcholarum Magiſtri in Santonibus educati *Brugicorium* olim dictum putant. De ſale igitur

& delabi vnda non poſſint, quod vndique ſit incluſus aggeribus lacus, & tubi obſerati, obſtrictique, in eo aquas conquieſcere ſtagnantium more oportet, vſque ad æſtatis initium, quo ex his lacubus ad Arearum campum derivantur. Ea res in hunc modum tranſigitur, peragiturque labore improbo & induſtria Salinariorum, & ſepimento terreo (quod quia extuberaſcit & intumeſcit, Galli id genus aliam Boſſiam, quaſi tumorem indicantes, vocant) ad iuſtam impediendi æſtus marini altitudinem extructo. Iam verò ad ſalis acervos in tuto collocandos planicies excavatur, in qua ſalinarias areas effingunt, vndiquaque quatuordecim aut circiter pedū latitudine cavatas, easque oleaginoſa terrâ condenſatâ, ſubactâque magnâ vi expoliunt, pavimenta adæquant, margineſque in ambitu pedali, faſtigio & latitudine tripla erigunt, in quas quidem areas ſordibus & li no verno tempore repurgatas, aqua marina è lacu educitur, & in campum admittitur. Sed aliquot diebus antè præparatur, incaleſcitque in feſſis laxioribus eius rei gratia paratis, quas à concharum

CARANTONVS.

CARANTONVS. *cavitate ſimilitudineque Conchas appellant. Ex iis ineunte Maio aut æſtivo ſole in areas aquam pollicari altitudine immittunt: ſubinde adventante mox æſtu, ſolis fervore, & flatu Aquilonio præſertim, humor capitur, & ſiccari coagularique cogitur, ſale craſſiore ſubſidente, & ejus veluti flore candidiſſimo ſupernatante. Ea epota exſiccataque aqua, aliam ſuperingerunt, donec ſal biduo, aut ad ſummũ triduo in ſpiſſitudinem concreverit, niſi fortè imbriũ copia cùm ſal adhuc per areas ſtratus iacet, ſupervenerit, quibus aqua ipſa dulceſcit, quæ ob id tanquam huic opificio inepta, inde emittitur. At verò concretum ſalem ſub noctem probe exſiccatum inſtrumentis ligneis incurvis extrahunt, & in aggeribus circà factis acervos ſalis conſtruunt tam altos, vt proſpicientibus colliculorum habeant ſpeciem. Hos vbi coloribus obduruere, imbribus vix liqueſcere certum eſt. Nam cùm calore ſit ſal conglutinatus, ſiccitatem amat: contrà humor potiſſimum gelidus tepiduſque, eſt illi inimicus, quandoquidem in ipſo poſitus liqueſcit, reditque in aquam è qua concreverat, & in eam ſtatim*

reſolvitur. Humido itẽ aëri expoſitus aliquam molis iacturam facit. Itaque cùm in his ſiccis locis conſervetur, ſtrues ipſas ſalis arundineis iunceiſque operimentis in multos annos legunt muniuntque Salmacii, vt advenientibus mercatoribus quandocumque libuerit vendant. Mitto vſus varios quos ſal mortalibus ad excitandam edendi aviditatem, & arcendam à mactatis animalibus putredinem præbet, alia in vita quamplurima commoda ſubminiſtrans, adeò vt in proverbium abierit de re inſuavi & iniucunda, eam eſſe ſine ſale. Vnde Plinius eleganter, vita humanior ſine ſale degere nequit, adeò neceſſarium alimentum eſt, vt tranſierit intellectus ad voluptates animi quoque. Nam ita ſales appellantur omniſque vitæ lepos, & ſumma hilaritas, laborumque requies non alio magis vocabulo conſtat, honoribus etiam militiæque interponitur. Salariis inde dictis, magna apud antiquos authoritate & præſtantia, atque etiã neceſſitate, quando majus Regum vectigal ex eo eſt, quàm ex auro, atque margaritis, quorũ penuria in Galliis CARANTONVS.

CARANTONUS.

ſolus ſal ſupplet. Nam argenti fodinæ in Aquitania dudum neglectæ ſunt, quod proventum ſuperarent impendia.

Claudius Rutilius Numatianus Gallus, oriundus è minori Britannia, libro primo Itinerarii rationem ſalis faciendi in mari Mediterraneo & ipſe tradit hoc modo.

Subjectas villæ vacat aſpectare Salinas:
Namque hoc cenſetur nomine ſalſa palus.
Qua mare terrenis declive canalibus intrat,
Multifidóſque lacus parvula foſſa rigat.
Aſt ubi flagrantes admovit Syrius ignes,
Cùm pellent herbæ, cùm ſitit omnis ager,
Cùm cataractarum clauſtris excluditur æquor,
Ut fixos latices horrida duret humus:
Concipiunt acrem nativa coagula Phœbum,
Et gravis æſtivo cruſta calore coit.

Hæc ille Theodoſii junioris tem-

poribus ſcribebat.. Notandumque eſt ſalſas paludes dici ab eo Poëta, quas *Marais ſalans* Santones appellant. Britanniam vocant Armoricam, quam Sidonius Britanniam ſuper Ligerim appellabat ejuſdem Theodoſii ætate. Ac ne quid de Carantono prætercam, Alanus idem ſcriptor medicus ſic de eo loquitur: *Pauca de Carantono dicam, fluviorum hujuſce regionis nobiliſſimo. Is eſt profundiſſimus, ac riparum anfractu tortuoſus, & ferè invius: pauloq; poſt à Caſtronovo oppido alveo quieto & navigabili Santonicum agrum medium præterfluit. Ejus ab illo oppido repente veluti maris vaſti immenſa panditur planities, ſic ut ſubjectos campos terminare oculis non facilè queas, cùm planiciem Campaniam quaſi planiſſimos campos vulgus appellat. Hæc quidem ſecundùm longitudinem metropolim pertingit, ac non pridem etiam nemoroſis ex diverſa parte ſitis, amne diſtincta.* Ab Santonica autem vrbe non diſtat Broagium pluribus quàm ſeptem leucis, totidem à Marennis in vicinia ſitis, ubi campanile altiſ-

CA-RAN-TONVS.

CARANTONVS. ſimum viſitur, in quo pharam noctu prælucentem quotidie collocant in gratiam nautarum qui procul adhuc ab optato portu abſunt. Incolæ verò Broagii ſalſas quidem aquas habent, cùm dulcibus omnino careant. Itaque terreſtri itinere in parochia *Ierſa*, quæ diſtat tantùm à Jacopoli quarta parte leucæ vnius, illam hauſtum eunt, domumque advehunt, quo quidem in loco Prioratum quoque eſſe moneo. Ac

Marennes. Ard-verd. prope *Marennas* ſita eſt peninſula *Avertum* cæteris ſalſis paludibus latior, vbi ligna pinea viſuntur, ilicesſque perpetuò virides, quibus abundat: & quia oliginoſa omnia facilè ignem viridia concipiunt, ardentque, idcirco à rei proprietate Santonica lingua peninſula illa *Ardverd* nuncupatur. Ab eadem

L'Iſle d'Oloron. Jacopoli *Olorionum* navigatur ſecundo vento duabus horis aut circiter. Hanc inſulam in Oceani Santonici littore à Plinio lib. 4. vocari *Vliarum* notiſſimum eſt, à Sidonio epiſtolâ ſextâ ad Nammacium lib. 8. Olarionum, de qua ita ſcribit: *Ac pudor ſi quis tempe-*

ras

ras curſibus apertis, quatere campos, & inſidiari lepuſculis Olarionenſibus, quos nec eſt tanti rarò te inſectante ſuperando ſcopulis palam ductis inquietari: niſi forſitan tibi ac patri noſter Apolinaris intervenit, rectiùs fiet vt exerceantur. Eadem inſula caſtro naturâ loci egregiè munito, Canonicorum Collegio, & Franciſcanorum conſpicua, parochiis ſex, & opimo Benedictinorum Ciſtercienſium Cœnobio diſtincta eſt. Quod ſi quis ſcire cupit an hodie quoque Olarionum lepuſculis abundet, ſciat quod mihi planè compertum eſt, inſulam illam naturâ arenoſam, & copiâ hujus animalis nunc quoque affluere. Deinde frumenti, vini, ſaliſque in hac inſula tanta eſt vbertas, vt nihil ad vitæ hujus vſum deſiderari poſſit, aditumque ſatis facilem habet. Idemque de *Reaco*, de qua ſuo loco dicemus. In eadem peninſula Monaſterium eſt Mariæ Virgini ſacrum, dictum à Vallibus, in quibus ſitum eſt, & latere altero clauditur peninſula *Sudrio* amne, cujus ripæ vtrinque non virore graminis nitent, ſed

CARANTONVS.

Sudrer.

CARANTONVS. ſalinis circà factis. Qui fluvius multis rivulis vndique confluentibus in Santonibus originem ſumit, etſi minimè navigabilis priuſquam maris æſtu augeatur, tamen ob proventum pratorum contiguorum accolis magno eſt in pretio.

La Gironde, r. Fluviolus quoque alius, cui *Girunda* nomen, *Roianum* præterfluit, oppidulum ſanè antiquum, & in eo egregiè munita arx tam naturâ loci, quàm arte, vbi eſt ita mari conjunctus amnis, vt illius præ ſe ferat ſpeciem, à quo ſtatim excipitur, abſorbeturque: vnde fit vt Sardinii piſciculi in illo fluvioli oſtio capti, popularibus præſertim grati ſint, guſtumque eorum aſſiciant. Secundùm verò promontoria, tam eſt piſcoſus Girunda præter oſtrea quæ porrigit plurima, vt accolæ piſcatores ſibi inde lucrum non exiguum parent menſe Maio Junioque: tunc enim grandiores piſces, aquæ dulcioris & paſtus aviditate illecti, in hoc veluti ſtagno marino congregantur, retibuſque validis irretiti capiuntur. Cæterùm piſces iſti magnitudine

inſignes, duos habent in capite lapillos, quos appenſos collo amuleti vice colico dolori remedium afferre prædicant. Ab incolis *Macra* vocantur, quia ſunt carne minimè pingui, tamen ſolida, albaque non minùs quàm bovina, idcirco meſſoribus cæteriſque operariis apponitur, ſaleque & aceto in eorum vſum maceratur. Eſt verò Macra grandis admodum piſcis, capitur enim in tres aut quatuor pedes longus, larguſque, & craſſus vnum vt minimum, ac per diſpoſitos equos longè vendendus transfertur. Comeditur vtplurimum cum aceto, & recentioribus alliis. Cumque tonitru exauditur, incredibilis ejus quantitas capi ſolet, nec ſolùm hîc, ſed in Pictonico etiam littore. Eodem tractu protenditur regio ad pagum nobilem *Meſchierium* nomine, in aclivi promontorii cacumine poſitum, in cujus ſummo vertice apparent molettrinæ ventoſæ aquoſis ſola molendi inæqualitate cedentes. Nam perpetuis flatibus ac procellis marinis rotantur incredibili viciniæ

CARANTONVS.

CARANTONVS. concurſu & commodo, exſiccatis æſtivo tempore fluviolis. Et quidem in ſublimioribus Promontorii marginibus petricoſis criſta marina longè provenit: cocta æſtu, ſale & aceto condita ſervatur ad excitandam edendi aviditatem, & varios medicinæ vſus. Illic nemus pinorum, pinaſtrorumve perpetua coma capillamenti inſtar virentium arenoſo ſolo conſpicitur. Pinus vulnerata in trunco lacrymas fundit, quas incolæ colligunt, eiſque vtuntur ad obſerandas naves, & alios vſus quamplurimos. Duobus

Talmōt paſſuum millibus *Talemundum* diſtat à vico Sancti Severini Uſetenſis, in quo eſt portus navibus tutiſſimus, facilique appulſu nobilitatus. Cæterùm Talemundus oppidum eſt quod in ſublimi collocatum promontorio mari imminet, & veluti celſa ſedet Æolus arce. Qua verò parte tellus continenti adhæſit, exciſum eſt promontorium, adeò id mare circa id oppidum ob æſtum influentem & refluentem locum naturâ munitum, arte munitiſſimum reddidit. Iſque

locus portum habet mercatorium conventu celebrem. A Mauritania abeſt duobus paſſuum millibus vicus *Uſetenſis*, & *Mauritania* quidem olim oppidum, vt in Concilio Lemovicenſi; nunc vicus Principatu, Caſtro & Auguſtinienſium Cœnobio nobilis eſt. In vita Divi Martialis ſcripta ab Aureliano diſcipulo ejus, de Mauritania ſcribitur in hunc modum. *Admonitus eſt à Spiritu ſancto beatus Martialis pergere ſuper Garumnam fluvium, in loco qui dicitur Mauritania, vbi multus undique conveniebat populus, cupiens frequenti exhortatione plenius inſtrui myſteriis fidei, cujus multiplici oſtenſione ſignorum, ac ſæpiſſima miraculorum, ſaluberrima vitæ æternæ jam olim acceperat rudimenta. Videns autem Apoſtolus multum populum Deo credere paratum, manſit ibi tribus menſibus.* Et paulò infrà: *Poſt hac beatus Martialis à Mauritania reverſus Lemovicum ſolum repedavit.* Sequitur *Coſnacum* Santonicæ ditionis oppidum, non diſſimili loco ſitum, egregiéque munitum,

CA-RAN-TONVS.

Mortaigne.

Conac.

CARANTONVS. cujus hodie tantùm reſtat caſtrum injuriâ belli, quod inter Anglos noſque diu exarſit. *Blavia* autem ita ſita eſt, vt nulla niſi famis obſidione expugnari poſſe videatur: in quo præſidiarii milites ad cuſtodiendos regni fines perpetuò excubant. In vita Gregorii Turonenſis: *Cauſa*, inquit, *fuerat qua Germanum fluvium juxta Blavienſe caſtrum tranſmeare debuerit.* Quo in loco non Germanum, ſed Garumnam ipſum ſcribi oportuiſſe ſuſpicor.

Nunc ad oſtium Carantoni revertimur, vt inde oram maritimam proſequamur vſque ad oſtium Ligeris, vltimoſque fines Pictonum. E regione inſula conſpicitur altera, vulgò *Reacus* dicta, *Rea* in antiquioribus monimentis, quod illic rei obærati tranſmigrare, & facinoroſi tamquam ad refugium tutiſſimum tandem deportarentur. Apud Gregorium Turonenſem lib. 5. cap. 48. hæc verba reperio. *Cracina Pictavienſis inſula vocitatur*, quibus verbis putarem inſulam Santonum deſignari, ſi non addidiſſet eſſe Pi-

L'Iſle de Ré.

ctavenſem. Nam Pictavienſium fines à Santonum agro diſtant, & fortè prima litera addita eſt, qua detracta *Racina* inſula vocatur; rectè enim reſpondet nomen nomini. A qua quidem inſula ad *Rupellam* ampliſſimum Aquitaniæ emporium non eſt difficilis trajectus. Influit enim dum æſtuat mare, bis quotidie in intimam vrbis partem, celebremque portum inſtituit, vbi naves in mare, & merces ſub tecto collocari ſolent. Neque enim in clauſum portum penetrant naves, neque intromiſſæ ſibi invitis ſolvunt, quia præter antiquæ vrbis muros immensâ machinarum bellicarum omnis generis copiâ munitos, turreſque altitudine ad propugnandum ſunt aliquot delectæ, quæ vix æneorum tormentorum fulminibus dejici poſſe videntur. Ædificatæ vtrinque ad portus ingreſſum à Carolo quinto, Joannis filio, ex caſtri ruinis turres validæ, & machinis ingentibus munitæ, ad terrendos arcendoſque hoſtes & piratas, ſi fortè ſub noctem ſcaphis in portum irrepere tentent. Oppida-

CA-RAN-TONVS.

La Rochelle.

CA-RANTONVS.

ni enim catenam ferream quotidie prætendunt, ne quiſquam noctu ingrediatur aut exeat. Rupella militum ſtationariorum vacua, ſolos cives habet, ſeu belli, ſeu pacis tempore. Ad maius latus, arduus vſque adeò eſt vrbis ſitus, vt illa niſi famis obſidione expugnari non poſſe videatur. Hæc autem vrbs *Rupella* Latinè dicitur à Gregorio IX. in hunc modum. *Majori & Burgenſibus de Rupella.* Quare non probo Andreæ Tiraquelli doctiſſimi Juriſconſulti locum illum in tractatu de Retractu. *Rupella, ait, eſt participium Hebraïcum fœminini generis, quod ſignificat mercatricem, ſive quæ mercatur.* Indeque vrbi nomen impoſitum fuiſſe conjicit. Adde quod in planicie ſita eſt, non in rupe. Hæc quidem mœnibus & portu celeberrima, ſuperiori ſæculo celebritatis famam ob mercaturam extendit latiſſimè. Ea regio vitibus abundat vndique vinum præbentibus ſatis generoſum, quodque exteris largè ſuppeditari poſſit. Maritimumque illum tractum, qui ad Santonicam diœceſim pertinet, in-

colæ ipſi *Alneſium* appellant. Cæterùm penè in conſpectu Rupellæ major portus eſt dictus *Caput lignorum*, ſive navium eò appellentium, quorum mali è muris conſpiciuntur, maximo plerumque numero, vt ſylvam in portu ſe videre putent. Rupella in Alnenſi pago, qui ad Santones pertinet, ad Oceanum patenti planicie ſita eſt, quæ paulatim tamen, vt vix ſentiatur, ad eam partem quæ Orientem & Septentrionem ſpectat, aſſurgit. Mare, quod vrbem alluit alveo facto 600. paſſuum latitudine porrigitur, & dimidium in longitudinem patens portum efficit, tutiſſima ad naves tam longas quàm onerarias capiendas ſtatione, in cujus faucibus binæ turres ingentes erectæ ſunt lateritio ſolidiori opere ſtructæ & feneſtratæ, in mare proſpicientes, tormentis in latera directis firmatæ, quæ vel minimas ſcaphas ſubeuntis portus ſummovere poſſunt: atque is locus, quod catena vtrinque ducta ingreſſum à mari prohibeat, *Catena* vulgò appellatur. Præterea à Rupella duobus

CANTONVS. *Pays d'Aulnis. Chef de bois.*

CA-RANTONVS. milliaribus *Boſium* promontorium vulgò dictum aſſurgit, quod ſinu vaſto, ſed à ventis & omni tempeſtate tuto, cujuſmodi ſinus eo tractu Baias vocant, imminet, cujuſvis claſſis magnæ capax, turribus iis, quæ portum claudunt, murus mira craſſitudine jungitur, rectoque ductu novo & in orbem extructo medioeris magnitudinis propugnaculo occurrit Garrotio communiter dicto, quòd totius alvei imperium obtinere videtur, & pro armamentario vrbi eſt. *La Separe, r.* *Separis* autem fluvius in Pictonibus ortus ſupra Sancti Maxentii oppidum vetus, Gregorio Turonenſi notum, muros *Niortii* alluit. *Nyort.* Carpiones & lucios habet, à Niortio vſque ad mare Separis troctas alit. de Niortio Philippidos lib. 8.

Lodunumque ferax Cereris Bacchique Niortum.

Erat (inquit Gregorius cap. 37. lib. 2.) *in his diebus vir laudabilis ſanctitatis Maxentius Abbas reclauſus in Monaſterio ſuo ob Dei timorem, intra terminum Pictavenſem, cujus Monaſterii nomen lectio-* *S. Mexant.*

ni non indidi, quia locus ille viſitur, hodieque Cellula ſancti Maxentii vocatur. Niortium, vt diximus, ob nundinas celebre, vnde magna navigia vſque ad Oceanum, qui ſeptem aut octo leucis abeſt, feruntur. Deinde Altizia accepto per *Malleacum* inſulam facit, vbi Joannes XXII. Epiſcopatum conſtituit, & *Vandia*, qui Fontenaium vrbem alluit, verſus *Marantium* fluit, id eſt magni nominis & opulentum mappale, mareque ingreditur duabus leucis à Marantio. Notandumque eſt paludes ſpatioſas eſſe ſecundùm id flumen. In eadem ora maritima viſitur Lucionum vrbs Epiſcopalis ab eodem Joanne XXII. conſtituta, ornataque Collegio Canonicorum.

CARANTONVS. *Aultize. r. Maillezins. la Vande, r. Fontenay le-Comte. Marâs. Luçon*

Sequitur *Divi Michaëlis* Archangeli templum, ad mare ſitum in Pictonibus, totuſque ille tractus à *Luciono* ſede Epiſcopali Rupellam vſque olim ab Oceano, vt creditur, inundatus fuit, dein recedente mari apparuere terræ paulatim, & paludes deſiccati, propter ſitus commoditatem ac ſoli vberta-

S. Michel en l'Er, ou l'Ermitage.

CARANTONVS. tem coli ac frequentari cœperunt. In eo ſacellum primò extructum eſt, peregrinationibus ac religione celebratum, quod poſtea in ampliſſimum & locupletiſſimum monaſterium evaſit. Quod tamen à prima origine, ſive à ſitu *Eremi* nomen retinuit. Arcis forma quadrata ac præalta contra ſagittarum & baliſtarum machinarum non hodiernarum ictus firmiſſimo muro, ac turribus paulum ad angulos prominentibus, ac foſſa profunda ſuperioribus annis ad oræ maritimæ defenſionem ab Anglis vallata. Occurrit poſtea *Talmuntium*, vbi portus & ſtatio navium eſt. Deinde maximè arenoſa regio ſabuloque multo abundans *Ollonia*. Tum *Inſula Dei*, ineptè ſic appellata ab imperitis. Inſula enim ovorum dici debet, quòd ſit cooperta ovis Anſerum ſilveſtrium. *Herus* etiam inſula dependens à Tornachio ad Ararim monaſterio oppiduloque. *Nerum* nunc non Heram vulgò *Ner*, id quoque monaſterium Nautæ album vocant, quod procul videatur ſylva popu-

Les Sables d'Olone.
L'Iſle d'Oeuf, autrement l'iſle Dieu,
L'Iſle de Ner monſtier

lea, cujus frondes vna ex parte albæ ſunt, ex altera verò virides; inque ea inſula eſt oppidulum octingentarum caſarum, ejuſque inſulæ circuitus quatuor leucas complectitur, cùm latitudine vnam tantùm habeat. Uſuardus: *Hera inſula Sancti Philiberti Abbatis, qui poſt militiam temporalem Chriſti tyrocinio mancipatus, monaſteriorum extitit fundator devotus.* Itaque ad oſtium Ligeris perventum eſt. CARANTONUS.

FINIS.